

Inv. A. 14.028

GENERAL C. N. HERJEU

STUDII

ȘI

CRITICE MILITARE

DIN INVĂȚĂMINTELE RĂSBOIULUI
DINTRE POPOARE (1916—1918)

VOL. II

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA GUTENBERG, SOCIETATE ANONIMĂ

20, STRADA PARIS, 20

1921

39133

PARTEA I-a

Schița referitoare la reorganizarea Armatei noastre

*«A vorbi de pace fără a ne
pregăti de luptă e o stupiditate».
(Théodore Roosevelt. Le devoir
de l'Amérique en face de la gu-
erre). Eu completez: Dar, a
vorbi de războiu, fără a't pre-
găti, e o crimă.*

*Pregătirea însemnează: pre-
vedere, stăruință, pricepere și
muncă.*

1. Armata de ieri

Nici nu s'a încheiat pacea între popoare și din nou trebuie să ne gândim cum să organizăm armata Țării, pentru a ne asigura o pace, care să dureze cât mai mult și să ne dea, cel puțin, timpul ca să tămăduim ranele adânci lăsate de un războiu ne mai pomenit și să așezăm o nouă alcătuire Statului Român, pe temelii largi și trainice.

Dar ce? Scopul final al acestui războiu, în capul căruia s'a pus, spre sfârșitul lui, America de Nord, nu a fost oare ca să *ucidă războiul*, fără a'i mai da pu-

tința de a reinvia, și să asigure *pacea eternă* prin solidarizarea marilor puteri — Anglia, Statele-Unite ale Americii, Franța, Italia și Japonia — și prin crearea societății de asigurare contra Războiului, numită «Liga Națiunilor» ?

Da. Acesta, se zice, a fost scopul urmărit de președintele Wilson, iar înaintea lui de Aliații noștri din Apus. Dar se pare că scopul nu va fi atins de cât, cel mult, în parte; și, dacă va fi așa, armatele nu vor putea fi desființate și înlocuite printr'o *jandarmerie internațională*, pusă la dispozițiunea Ligei Națiunilor.

În adevăr, ziarele din iarna trecută (18/3 Ianuarie 1919) ne-au adus știrea că d. Wilson, fiind interpellat, a făcut următoarea declarațiune în Senatul din Washington:

«Liga Națiunilor va avea dreptul de a studia actele cari amenința pacea, fără ca acest drept să atingă întrucâtva prerogativele Parlamentului. Dezarmarea țărilor nu va împiedica instrucțiunea militară, care nu va periclita pacea dacă se limitează armamentul. Liga Națiunilor nu va răpi Parlamentului *dreptul de a declara războiul*. Puterea Ligei se va întemeia pe prietenia dintre cele cinci mari Puteri. Dacă una din ele s'ar retrage din Ligă, nu urmează ca faptul acesta va da naștere la dificultăți serioase între Marile Puteri. *Liga nu va putea împiedica războaiele*, căci nimic în lume nu le poate împiedica; ea însă va permite discuțiunea înainte ca ostilitățile să înceapă».

Dacă, în adevăr, numai acesta va fi rolul Ligei Națiunilor, atunci nu văd nici de data aceasta pacea lumii asigurată. Și, cum ași putea s'o văd când însiși Statele-Unite, cari s'au bătut cântând imnul «Pace Vouă», sunt

pe drum de a-și spori armata de pace dela 76900 oameni, cât era în 1910, la 300.000.

Pacea eternă, ca și mișcarea perpetuă, nu a fost încă descoperită.

* * *

Încă dela începutul războiului dintre popoare, cunoscutul scriitor englez d. H. G. Wells a publicat în ziarele engleze două serii de articole asupra acestei chestiuni care mișca de aproape cinci ani buzele și creierul omului: «Războiul care va ucide războiul» și «Pacea Lumei» ¹⁾ Cea dintâi poate fi privită ca premisa celei de adoua, care e demonstrațiunea și concluziunea celei dintâi. Autorul începe prin a ne spune că nu totdeauna cauza și scopul unui războiu pot fi unul și acelaș lucru. Anglia a intrat în războiu fiindcă Germania a violat neutralitatea Belgiei și Luxemburgului, a căror integritate ea o garantase, și ca atare avea datoria de a o face să fie respectată. Anglia a intrat în războiu fiind că onoarea și cuvântul dat o obligau. Dar, odată ce a intrat în horă, a trebuit să se întrebe: încotro duce războiul? Războiul nu poate avea de cât un singur țel: «Acest războiu e acum un războiu pentru Pace. El nu are altă țintă de cât *dezarmarea și unirea popoarelor*, ca să pună capăt pentru totdeauna unei atare stări de lucruri. Orice soldat, care lupta contra Germaniei, e un cruciat în contra războiului. *Acest războiu, cel mai mare dintre toate, trebuie să fie și cel din urmă*».

Puterile Aliate, cari la începutul războiului făceau front cătră Germania, urmăreau un singur țel: distrugerea puterii formidabile a Germaniei și, prin ea, des-

1) Traduse în franțuzește de George Basile: „La Guerre qui tuera la Guerre“ (Paris, 1915, Editions et Librairie, 40 rue de Seine).

trugerea și îngroparea războiului. «Nu vor mai fi de aci în colo nici Kaiserii, nici Krupp. Suntem hotărâți. Această înspăimântătoare și sălbatica ipocrizie o să se sfârșească. Și nu numai beligeranții de astăzi vor trebui să iee parte la îndeplinirea scopului urmărit, ci și întreaga Americă și Italia și China și Statele Scandinave vor trebui — nu zic să intre în războiu — să se unească cu noi pentru pacificarea lumii întregi».

Ideea ligării statelor beligerante și neutre pentru a aduce pacea pe pământ și a înmormânta războiul e, cum vedem, înaintașă intrării în acțiune a Americii de Nord. Ea a incolțit pe coasta bătrânei Europe. D. Wilson a transplantat-o în America, a altoit-o și se încumetează a o face să rodească. Dar ca să avem o pace trainică — mă feresc de a întrebuița calificativul *eterna* — «pacea trebuie organizată și menținută. Pentru aceasta trebuie să se cerceteze și să se cântărească toate forțele cari sunt prielnice păcii și toate cari vin în sprijinul războiului».

Această îndoită grijă o are astăzi Congresul Păcii de la Paris, constituit din reprezentanții Marilor Puteri Aliate, care ș'a luat greaua sarcină de a stabili formula păcii dintre popoare: «Această idee a unui congres al beligeranților, pentru a regula acordul păcii după războiu, desvoltându-se, prin adjuncțiunea puterilor neutre, într'un congres mondial permanent pentru a face să se respecte *legea internațională* și a păstra pacea omennirii, e atât de judicioasă, atrăgătoare și dorită încât dacă ar fi tâlmăcită cum se cade, de sigur că, din douăzeci de persoane inteligente, nouăsprezece ar primi-o. Totuși *înfăptuirea ei, în întregime nu e posibilă*».

Când scriitorul își formula aceste vederi, greutățile unui acord între popoare erau mari, fiindcă tocmai

puterile chemate să le realizeze erau adânc rănite de războiu și nu puteau avea autoritatea morală și materială de a le impune nici neutrilor, nici chiar puterilor cari mai târziu erau să intre în alianța lor, printre cari era și America. «E dar de mare trebuință o organizare tare și o propagandă întinsă în favoarea unui Congres al Lumei, pentru a învinge șovăiala minorităților».

— «Dacă ar exista un Congres permanent al Lumei, care ar fi desvoltarea Congresului Beligeranților, o alianță mondială, cu *facultatea*, în ultimul resort, *de a face apel la forțele puterilor asociate*, pentru a chema la datorie pe recalcitranți, multe posibilități s'ar deschide omenirii, cari altfel ar rămâne nepătrunse».

De când s'au publicat aceste articole s'au petrecut multe evenimente în istoria marelui războiu și în istoria politică a țărilor beligerante și neutre. Una câte una puterile neutre au eșit din expectativă pentru a intra în războiu, cele mai multe în partea Puterilor Apusene. America de Nord a răspuns la chemarea Angliei și și-a spus cuvântul, greu și hotărâtor, cu focul și cu fierul. Una după alta, defecțiunile popoarelor beligerante au tras după ele defecțiunile armatelor și au făcut să se aplece cumpăna victoriei când într'o parte, când într'alta. În sfârșit, războiul s'a terminat într'al cincilea an prin înfrângerea puternicei armate germane, și astăzi *Strategia* a cedat pasul *Diplomației*, ca să reazeze pacea între popoarele beligerante și să asigure întregei omeniri o pace îndelungată.

Liga Națiunilor va fi — îmi place să cred — în curând un fapt împlinit, dacă Senatul american va voi să se convingă de utilitatea ei și de necesitatea participării Americii la ea.

În sarcina Congresului Păcei e pusă astăzi organiza-
rea păcei; în sarcina Ligei Națiunilor va fi pusă mâine
— se zice — *măntinerea păcei.*

Pacea fiind urmarea războiului, din clipa în care
tunul a amuțit, ea va deveni fapt împlinit prin inche-
erea tractatelor de pace. Nu aci stă greutatea. Pentru
ca pacea să se măntină, Congresul trebuie să socotească
bine toate forțele cari 'i pot fi prielnice și cari nu-i
sunt, să le pună în cumpănă și să facă pe cele nepri-
elnice să cântărească cât se poate mai puțin, căci de
suprimat nici vorbă nu poate fi. Aci e greutatea, și
greutatea e mare.

Cum se croise războiul la început, în 1914, se părea
că el nu va schimba decât harta Europei, și lumea se
îngrijea totuși de greutatea ce aveau să se ivească la
masa congresului păcei. Cum s'a sfârșit însă, el va
schimba harta întregului pământ. Marile conglomerate
politice se desfac pentru a se transforma în alte for-
mațiuni politice, mai mici dar mult mai numeroase,
legate, fiecare din ele, prin cimentul etnic. Principiul
naționalităților precumpănește la masa verde. Dar, dacă
acest principiu a fost lesne de formulat în tractatele
de alianță, încheiate între statele beligerante înainte și
în timpul războiului, el e greu de aplicat astăzi, după
războiu, mai cu seamă când interesele dintre Statele
aliante se ating, sau când se impun sacrificii prea mari
popoarelor învinse.

În acest labirint de interese, Congresul Păcei și-a
pierdut de multe ori firul care-i arăta drumul, și greu-
tățile pentru a ajunge la semnarea păcei au crescut
pe zi ce trece. Pacea la care va ajunge Congresul va
putea fi traică, va fi în stare să înlătore războiul
pentru un timp îndelungat? Nu cred.

D. Clemenceau, vorbind de programul prezidentului Wilson, a spus curat: America e departe de Franța, Germania însă e la granița noastră. Franța va trebui deci prin mijloacele ei să-și garanteze singură pacea și fructul războiului. În aceeași situațiune de nesiguranță sunt și alte state europene. Polonia, noul stat produs al războiului, dacă va dobândi tot ce revendică, va avea multe de îndurat ca să-și țină granițele neatrinse de vecinii săi. Nouile formațiuni, Ceho-Slovația și Jugo-Slavia, au aceeași grijă în suflet. Mai mult însă decât toate, România va avea greutăți mari de învins până să ajungă a vedea liniștea și siguranța așezate pe granițele ce-i va hotări Conferința Păcii.

Și când totul va fi regulat și când echilibrul politic internațional se va așeza în România Mare, acest echilibru va fi el statornic? Nu cred. Și dacă nu va fi statornic, va găsi România sprijin în Liga Națiunilor pentru a menține pacea impusă de Conferință? Nu cred, fiindcă nici o putere omenească, cum bine a zis d. Wilson, nu poate împiedica războiul. Atunci, dacă e așa, nu ne rămâne decât să ne reamintim vechea zicătoare, singura înțeleaptă și eterna: *qui desiderat pacem, praeparet bellum.*¹⁾

Concluziunea, la care am ajuns, nu poate fi alta: războiul dintre popoare nu va avea ca urmare suprimarea armatelor, ci numai îndreptarea lor spre o nouă evoluțiune, care va începe îndată ce pacea va fi peste tot așezată. Care va fi acea evoluțiune?

1) E inutil de a vorbi într-o țară de reformă și de justiție socială, de egalitate și de prosperitate în afacerile industriale, dacă ea nu are cu ce să face față atacului unui vrăjmaș" (Théodore Roosevelt, „Le devoir de l'Amérique en face de la Guerre“, pag. 62. Paris, 1917).

Războiul trecut a scos la lumină un mare adevăr, care mijia cam de o jumătate de veac, dar nu era încă destul de verificat: Pregătirea materială și profesională a armatei nu ajunge ca să putem asigura prin ea granițele țării și interesele permanente ale națiunii. Această pregătire trebuie întemeiată pe pregătirea morală a masei poporului, care trebuie să fie atât de solidă în cât să avem toată încrederea că, atunci când războiul se va deslănțui, energia morală a poporului nu se va clătina decât după ce puterile materiale ale armatei vor fi cu totul istovite.

Dar, așa fiind, nu trebuie să credem că această pregătire morală se va dobândi numai prin schimbarea fațadei instituțiunilor noastre politice, O, nu. O muncă deșartă de zeci de ani ne-a dovedit-o. Ea nu poate veni decât dintr'o adevărată reformă socială, întemeiată pe religione și pe familie, căci nimic nu poate garanta mai bine Societatea, care vrea să trăiască o viață sănătoasă și morală, ca credința religioasă și ca iubirea de familie. Trebuie reînviat spiritul creștin în poporul nostru: aceasta e datoria Clerului, care a nesocotit-o prea mult până astăzi. Trebuie întărită familia: aceasta e datoria Legislatorilor, cari au sacrificat-o în totdeauna în folosul individului.

La această concluziune ajunge oricine care cercetează cauzele dureroaselor înfrângeri suferite la începutul războiului de noi, în 1916, și de Francezi, în 1914. Aceste cauze sunt de trei ordine: social, politic și militar. Cum ar fi putut oare armata să fie bine pregătită de războiu, iar energia poporului bine încordată, când în timp de peste patruzeci de ani țara noastră a fost lăsată prada patimelor politice, cari, strecurându-se și în școală, și în biserică, și chiar în armată, au ros, au în-

veninat, au pângărit tot ce a fost bun și sănătos în sufletul și în inima întregului nostru popor? Cum ar fi putut armata noastră să scape de boala molipsitoare care ne bântue, când regimul politic, care ne ține sub jugul lui de atâta timp, a făcut ca Ministerul de Războiu să nu fie niciodată locuit decât de oaspeți de o zi, ca înaltul Comandament să fie neconținut îngrijit de ziua de mâine, ca legile armatei să fie aplicate după cum bate vântul, ca interesele vitale ale Armatei să fie jertfite intereselor trecătoare ale partidelor cari au deținut puterea.

Ca să putem avea în viitor o bună armată, gata oricând de războiu și de jertfă, trebuie ca reforma morală a țării să fie grija tuturor bunilor Români, trebuie ca ura dintre partidele politice și dintre straturile sociale, întreținută cu atâta grijă de cei cari găseau, și găsesc încă, un folos în ea, să fie înlăturată și înlocuită prin armonia socială, prin acea *unire sfântă*, care în ziua primejdiei a scăpat Franța de peire, și care trebuie neapărat aclimatată în România-Mare. Numai atunci și armata noastră va fi o adevărată putere, în stare de a veghia și a garanta interesele țării.

Oricare va fi hotărîrea impusă popoarelor de Congresul Păcii în privința *dezarmării*, armatele nu vor fi suprimate ci vor exista și în viitor, însă cu un efectiv mult mai mic în timp de pace, iar sistemul lor de recrutare se va schimba și sarcinile militare ale popoarelor se vor ușura.

Înainte de războiu, efectivul de pace al unei armate era, în mijlocie, egal cu a suta parte din populațiunea totală a țării (adică 1/50 din populațiunea ei bărbătească).

După războiu, totul ne face să credem că nici mijloacele secate ale țării, nici sarcinile lăsate de el, nici greutățile traiului sporite prin scăderea producției, nici evoluțiunea prin care trece organizarea socială a țării nu ne vor mai îngădui să ținem sub arme armatele de pace de mai înainte.

În ajunul războiului nostru armata română număra 148949 oameni, ceea ce, la o populațiune mai mică de 8 milioane locuitori, ne da un militar la 52 locuitori (adică 1 militar la 26 bărbați). Aceasta însemnează ca raportul între armată și populațiune ajunsese de două ori mai mare ca mijlocia admisă și depășise chiar raportul la care se ridicase creșterea armatei franceze, împinsă de concurența de efective, provocată de Germania, antagonista Franței din 1870. Ca să întreținem o asemenea armată, noi am avut un budget militar de 128 milioane lei, ceea ce însemnează că am cheltuit pe an cam 800 lei de fiecare militar sub arme. Pe acea vreme însă în Franța, ca și în Germania, se cheltuia cam 1600 lei, iar în țările Scandinave 2300 lei pe an. Lesne se poate vedea ca efectivul armatei noastre, ridicat atât de sus în timp de pace, depășa și mijloacele financiare ale țării și capacitatea contingentului anual de recruți. Dar experiența fusese de mult făcută și neajunsurile semnalate, așa ca sporirea efectivului până aproape de 150.000 oameni nu poate fi considerată de cât ca un act de adevărată inconștiință. Pentru a realiza un asemenea efectiv de pace, România trebuia să aibe o populațiune de 14 milioane locuitori și să dispună de un budget militar de cel puțin 200 milioane lei.

Desvoltarea dată armatei în ultimii ani, înainte de războiu, impunea deci, fără rost și fără trebuința reală, sacrificii mari populațiunii și sarcine grele budgetului țării.

Astăzi condițiunile trainului sunt și mai grele. Dacă înainte de războiu cheltuiala globală pentru întreținerea unui militar putea fi ținută între 3 și 4 lei pe zi, astăzi ea trebuie cel puțin îndoită, și deci ca să putem păstra efectivul din ultimul budget (1916—17) ar trebui să cheltuim 400 milioane de lei pe an. Măine, însă, când România Mare va fi un fapt desăvârșit, când populațiunea ei va număra 18 milioane de suflete, o armată de pace de 180.000 oameni (1% din populațiunea totală) ne ar costa anual mai mult de 500 milioane lei (leul socotit în valoarea lui din 1914). Sarcina ar fi prea grea de dus.

Avem dar datoria să căutăm mijlocul cel mai nemeșrit, care să ne îngăduie a da țării a armată în stare de a-i garanta liniștea din lăuntru și paza granițelor, fără a ne abate de la obligațiunile ce ne va impune Congresul Păcii și fără a nesocoti nevoile vieții economice și sociale ale Țării.

Situațiunea geografică și politică a României, inconjurată numai de popoare antagoniste, o face să aibă trebuință, încă multă vreme de azi înainte, de o armată numeroasă și bine organizată, cu care să-și poată apăra noile granițe și inviolabilitatea teritoriului, și care să fie considerată chiar ca făcând parte din forțele puterilor asociate, pusă la dispozițiunea Ligei Națiunilor pentru a garanta pacea în vecinica turburată Peninsula Balcanică, în Centrul și în Răsăritul Europei.

Politica externă a României încetând de a mai fi *irredentă*, armata țării va trebui pusă în acord cu politica noastră viitoare : *politica de conservare națională*¹⁾.

1) «Națiunea noastră trebuie să-și amintească că o jumătate de pregătire face tot atâta cât o lipsă de pregătire. Aceasta face astăzi guvernul American». Armata trebuie pusă la înălțimea trebuințelor naționale! pag. 70 și 72 (Theodore Roosevelt. „La Devoir de l'Amérique en face de la guerre”, 1917).

Neapărat ca în caz de primejdie ea va putea face apel la armatele puterilor asociate pentru a chema la datorie pe recalitranti, cum se exprima d. H. G. Wells și cum ne face să nădăjduim Congresul de la Paris; dar Puterile Asociate vor fi departe de noi și, până să ne vină în ajutor, vrăjmașii vor avea tot timpul să ne calce pământul și să aducă ruina și jalea în țară. Și Belgia își avea granițele garantate de Marile Puteri, iar garantele ei, Anglia și Franța, fi erau vecine; totuși, înainte de a'i sosi ajutorul lor, armatele germane i-au călcat granița, au adus războiul pe pământul ei, i-au distrus orașele și satele, i-au secăt bogățiile și puterile de producțiune, și au ținut-o ocupată și îngenunchiată mai bine de patru ani. Singura cauză: armata belgiană nu a fost în stare să apere granița țării până la sosirea ajutoarelor. Istoria se repetă, și de aceea trebuie să știm ceti în ea și să nu'i nesocotim învățămintele.

Avem nevoie de o armată, și Congresul Păcei ne va îngădui să o avem, mică în timp de pace, dar în stare de a se mări în timp de războiu, căci «dezarmarea Țărilor nu împiedică instrucțiunea militară, care nu va primejdi pacea dacă se limitează armamentul», a declarat prezidentul Wilson în Parlamentul American.

Armata noastră va trebui, dar, să fie de azi înainte, o *adevărată școală de instrucțiune și de educațiune militară*. Mă explic.

În cursul veacului trecut evoluțiunea armatelor europene a tins spre forma *Armatelor de Cadre*. Timidă la început, această evoluțiune s-a afirmat în a doua jumătate a veacului prin organizarea din ce în ce mai solidă a *Rezervelor*, așa că în veacul în care trăim elementul rezervelor a covârșit elementul activ al arma-

telor, care după începutul marelui războiu s'au păstrat chiar în masa precumpănitoare a rezervelor.

Luând act de această evoluțiune, impusă de veacul al 19-a și consacrată de războiul din urmă, putem afirma că în viitor — chiar dacă Congresul Păcii nu ne-ar impune — va înceta sistemul de organizare al armatelor cu masse puternice de trupe active în timp de pace, cum erau armatele franceze și germane, și chiar cea română, pentru a face loc armatelor, constituite dintr'un *cadru permanent de instructori militari*, în cari regimentele nu vor mai fi în timp de pace niște unități tactice, ci adevărate școli de *instrucțiune și de educațiune militară și cetățenească*.

Dar, această organizare exista și până acum în Europa. Prototipul ei îl găsim în Elveția, iar variantele în Statele Scandinave și în Olanda.

* * *

Armata elvețiană este în toată puterea cuvântului o *armată de miliții*, în care singurul element permanent e Corpul Instructorilor. Serviciul militar e obligator pentru trupa dela vârsta de 20 până la 48 ani, iar pentru ofițeri până la 52 ani. Armata cuprinde trei elemente: Elita (elementul activ), Landwehrul (rezerva) și Landsturmul (gloata). Toți Elvețienii datoresc serviciul militar. Cei cari nu sunt cuprinși în nici un element al armatei (pentru motive de sănătate, sau altele) sunt afectați serviciilor auxiliare și plătesc o taxă militară.

Tinerii elvețieni sunt încorporați în Elită la 20 de ani impliniți și trimiși să facă un *curs de instrucțiune* («Școală de Recruți»), care durează 65 de zile pentru Infanterie, 90 pentru Cavalerie, 75 pentru Artilerie și trupele de

39133

Fortăreață, 65 pentru Geniu și 63 pentru trupele Sanitare și de Subsistență. Cât stau în elementul elitei, ei sunt chemați la șapte *cursuri de repetițiune de câte 11 zile*, în total 77 zile (cei din Cavalerie la opt cursuri, adică în total 88 zile) În landwehr sunt chemați la un singur curs de repetițiune, de 11 zile; iar în landsturm, numai la inspecțiuni de arme de câte o zi, adică 8 zile în total. Așa dar, un militar elvețian, negradat, face sub arme, dela 20 până la 48 ani: în Infanterie, 173 zile; în Cavalerie, 198; în Artilerie, 183.

Sub-ofițerii se recrutează dintre soldații cari au urmat o *școală de sub-ofițeri*, de 20—35 de zile (după armă); iar ofițerii dintre elevii *Școlii Politehnice* din Zürich, sau dintre sub-ofițerii cari au urmat o *Școală Pregătitoare* de 80 de zile pentru Infanterie și Cavalerie, sau de 105 pentru Artilerie și Geniu. Pentru a fi înaintați în gradele superioare ofițerii trebuie să urmeze o *Școală Centrală*: locotenenții și primii-locotenenți de 30 zile, căpitanii de 50 zile, maiorii de 21 zile și locot.-colonei de 29 zile.

Pentru ofițeri și sub-ofițeri gradul, ca și serviciul, e obligator, căci cetățeanul elvețian e dator să primească orice obligațiune militară pe care Autoritatea crede că trebuie să i-o confere.

Acesta era scheletul organizării militare a Elveției în ajunul războiului dintre popoare. Cu o asemenea organizare militară ea dispunea în 1914 de o armată bine organizată, bine echipată, suficient instruită și numeroasă în raport cu populațiunea țării (de 3.550.000 locuitori în 1912): 220.000 oameni în Elită și Landwehr, 70.000 în Landsturm și 210.000 în serviciile complementare. Cu această armată Elveția și-a păzit, mai bine de patru ani, granițele și a făcut să i-se respecte neutra-

litatea, pe care cu dragă inimă ar fi voit să i-o violeze cei doi mari antagoniști ¹⁾.

În *Danemarca*, armată activă era până în 1914 o adevărată *Școală de Instrucțiune*, a cărei durată varia de la armă la armă. *Școala de Recruți* dura : 165 zile pentru Infanterie ; 200 pentru Cavalerie ; 365 (conducători), sau 280 (servanți) pentru Artileria de câmp ; 210 pentru Geniu și 295 pentru trupele tehnice. După terminarea școlii, aspiranții de sub-ofițeri erau mănțițuți încă 8 luni și jumătate, iar aspiranții de ofițeri 12 luni. În fiecare an, un mic număr de soldați era reținut în *serviciu prelungit* : 75 zile în Infanterie și 140 în Cavalerie.

După terminarea instrucțiunii, contingentul era li-

1) «Cea dintâie lecțiune și cea mai importantă de învățat e aceasta : Dacă pregătirea nu garantează pe o națiune contra războiului, nepregătirea i asigură nu numai războiul dar și un dezastru complet. Pregătirea a scăpat de astă dată pe Franța de rușinea din 1870. Anglia suferă fiind că nu a fost pregătită. Dacă ea ar fi ascultat pe lordul Roberts, și ar fi imitat organizarea Germaniei în domeniul militar, industrial și social, ar fi fost în stare să scape pe Belgia și pe Franța de invaziune și în acelaș timp să și asigure cu certitudine viitorul. Dar Belgia, comparată cu Elveția, ne da un exemplu și mai isbitor. Politica belgiană fiind dominată de pacifiști, pregătirea militară începuse abia de un an sau doi, cu reforme insuficiente. Această pregătire necompletă e cauza teribilului dezastru, care a distrus lucrul atâtor generațiuni industriale și muncitoare : Din potrivă, Elveția, *cea mai pacnică dintre națiunile Europei*, a luat cu energie toate măsurile necesare pentru propria i apărare. Ea are o armată de 400000 oameni, foarte instruită. Belgia cu populațiunea ei trebuia să aibă o armată de 700000. Dacă o avea, teritoriul belgian ar fi fost și astăzi în mâinele Belgienilor. Cine cunoaște istoria militară a Germaniei și planurile Statului-Major se întreabă dacă invaziunea prin Elveția nu ar fi fost tot atât de răpede făcută. Nu, căci Belgia nu avea decât a patra parte din armata elvețiană.» (Théodore Roosevelt. *Le Devoir de l'Amérique en face de la Guerre*, 1917).

berat, ca și în Elveția, și apoi chemat cât sta în elementul activ (8 ani) pentru întreținerea instrucțiunii : în Infanterie de două ori, câte 20 zile ; în Cavalerie, de două ori, câte 25 zile ; în Artilerie o singură dată 25 zile. Cu această organizare s'a putut menține efectivul de pace, care după buget era în 1912 de : 975 ofițeri, 2498 sub-ofițeri și 10720 oameni de trupă.

E de observat că înainte de războiu Danemarca întreținea o armată cam de 14000 oameni la o populație de 2.755.000 locuitori, adică 1 militar la 200 locuitori, cu un buget militar de 22.400.000 coroane. Cheltuia deci, anual 1600 de coroane (2300 lei) de fiecare militar sub arme.

Armata Norvegiană era organizată cam după tipul celei daneze. Serviciul militar, obligator în Norvegia, începea la 22 ani. Armata avea trei elemente : Activ (linie), 12 ani ; Teritorial (*landvaerr*), 8 ani ; și Rezerva armatei teritoriale (*landstorm*), din care făceau parte toți cetățenii valizi, necuprinși în formațiunile de campanie, dela 18 până la 50 ani.

Contingentul de recruți, chemat sub drapel, trebuia să facă o *perioadă de instruire* de : 48 zile în Infanterie și în Artileria de poziție și de fortăreață ; 92 zile în Artileria de câmp ; 102 zile în Cavalerie ; 60 în Geniu și 18 în Tren. Această perioadă era urmată prin continuare de o *perioadă de exerciții* de 24 zile. Instrucțiunea contingentului fiind terminată, toate trupele armatei active erau convocate, apoi, pentru *exerciții de repetițiune*, de câte 24 zile, în cursul anilor al 2-lea al 3-lea și al 7-lea. (Înainte de războiu se vorbea de sporirea numărului zilelor de serviciu sub drapel : 144 zile, pentru infanterie ; 198, pentru cavalerie și 188, pentru artilerie).

Valoarea contingentului anual, în cifră rotundă, era de 10000 oameni, iar numărul celor chemați anual la manevre era de 35.000. Efectivul permanent, care nu cuprinde decât cadrele și voluntarii din cari se recrutează cadrele, era de: 820 ofițeri, 2.700 sub-ofițeri și 1.800 soldați (în mare parte elevi ai școalelor de sub-ofițeri). Cu o asemenea organizare, Norvegia putea mobiliza o armată de câmpie (linie și landvaerr) de circa 110000 oameni.

În *Suedia*, serviciul militar, personal și obligator, începea la 21 ani și se termina la 42 împliniți; și anume: 8 ani în *I-a chemare* (ban); 4 ani în *a II-a chemare* și 8 ani în *Landstorm*.

Contingentul de recruți, chemat sub drapel, făcea o primă perioadă de instrucțiune, Școala de recruți, de: 150 zile în trupele pe jos, și 281 zile în trupele călări și în Geniu. După terminarea perioadei, contingentul era chemat pentru *exercițiile de repetițiune*: câte 30 zile, trupele pe jos, în cursul anilor al 2-a, al 3-a și al 4-a; și câte 42 zile, celelalte arme, în cursul anilor al 2-a și al 3-a.

În această armată se permitea angajările voluntare dela 17 la 25 ani, precum și reangajările în perioade de câte 2 ani, până la etatea de 28 ani, (sau după șase ani de serviciu) pentru negradați și până la 55 ani pentru gradați.

Efectivul bugetar, înainte de războiu, era de: 2.167 ofițeri și 22.700 sub-ofițeri și soldați de cadre; și de 43.357 oameni în momentul efectivelor maxime, adică a exercițiilor de repetițiune.

2. Armata de mâine

Aceasta era, în mod schematic, organizarea Armatei de Miliție, adevărate mari Școli Naționale de Instrucțiune și de Educațiune Militară, cari au existat

Înainte de războiu și vor servi în viitor, după concepțiunea d-lui Wilson, ca modele pentru organizarea multor armate din continentul nostru și de peste oceane.

În timp de războiu, nici o deosăbire, din punctul de vedere organic, nu e între armatele de miliții și armatele de cadre, numite, până azi, în mod impropriu, permanente. În timp de pace însă deosăbirea e mare,

Cele dintâi sunt armate defensive, menite în principiu să apere pământul țării lor. Exemplul cel mai isbitor ni l-a dat Armata Elvețiană, care la izbucnirea războiului s'a mobilizat în câteva zile și prin ea Elveția a păstrat, timp de 4 ani, o neutralitate armată, eare a impus beligeranților respectarea granițelor și teritoriului elvețian.

Cele din urmă sunt, în principiu, armate ofensive, mai ales când cadrul permanent e mare, căci atunci ele pot fi aruncate peste graniță în primele zile de mobilizare, pentru a pune piciorul pe pământul adversarului și a dobândi dela început superioritatea materială și morală asupra lui. La începutul războiului Germania dispunea de o armată permanentă de aproape un milion de oameni, pe care a aruncat-o în mare parte, peste fluviul Meuza, în Belgia, pentru a întoarce pe la Nord frontul francez, a împedica debarcarea armatei de ajutor engleză în Belgia, și a face din această țară o bază pe operațiuni.

Se pare că pentarhia Marilor Puteri va interzice Micelor Puteri — printre cari suntem socotiți — de a avea armate permanente (de cadre), constituite pe baza serviciului obligator, sau, în orice caz, armate prea mari, cari să poată amenința granițele țărilor vecine sau să neliniștească pacea dintre popoare.

România, după ce pacea va fi deplin restabilită, nu va avea nici o năzuință ofensivă, li va trebui însă o armată defensivă, bine organizată și instruită, cu care să-și apere bunul său. Li va trebui să pregătească radicarea masei valide a poporului, adică să infăptuiască ideea unei *națiuni armate*, în înțelesul pe care i l-a dat poporul elvețian.¹⁾ Făcând astfel așezământul militar din timp de pace va putea fi, în adevăr, privit și la noi ca o școală de educațiune militară, în care contingentele tinerilor români vor veni rând pe rând să învețe cum să-și facă datoria ostășească când țara 'i va cheama. Atunci cazarma, școala și biserica se vor lega strâns ca să întărească trupul, să lumineze mintea și să încâlzească sufletul poporului nostru. Și munca lor va da fără greș roade binefăcătoare.

Aceasta va fi armata în noua societate democratică, isvorită din înfrățirea drepturilor omului cu drepturile societății. Această armată va avea atunci și mai mult dreptul de a se numi *Armata poporului*. Din ea vor face parte nu numai contingentele mobilizate, ci și tinerii și bătrânii și femeile, cari vor înlocui în interior și înapoia armatelor de operațiuni pe cei apți de a

1) „Trebuie să adoptăm un sistem de serviciu universal, analog cu cele din Elveția și Australia, apropiat bine înțeles proprielor noastre trebuințe. *Un asemenea serviciu e adevăratul sistem democratic.* Într'o republica liberă, *dreptul trebuie subordonat datoriei.* Nici un om nu are dreptul să voteze dacă 'și elude obligațiunile față de Stat în timp de pace sau de războiu. *Sufragiul universal implică serviciul universal atât în timp de pace, cât și în războiu.* Acesta e un contract social între părți. Serviciul universal e cel mai bun mijloc pentru a căpăta cât mai repede o adevărată conștiință socială, și pentru că tot el ne va da putința de a ne apăra când nevoia va cere (pag. 79 și 82). Théodore Roosevelt. *Le Devoir de l'Amérique, en face de la guerre* (1917).

purta arma și de a se lupta pe front. Această organizare au dat-o în Anglia d. Lloyd George și în Germania mareșalul Hindenburg, când patriele lor s'au găsit în primejdie. În viitor ea va fi înscrisă în legea de organizare a tuturilor armatelor bine așezate¹⁾.

Scrisesem mai de mult rândurile de mai sus în notele mele zilnice, cari sintetizează concepțiunea ce mi-am făcut asupra armatei de mâine a României Mari. Azi le pun față în față cu concepțiunea d-lui general Roques, fost ministru de războiu în Franța, asupra *Armatei Viitorului*, formulată în câteva linii, pe cari un ziar românesc²⁾ le-a extras din presa franceză:

«Armata de mâine nu va fi numai o instituție națională, ea va fi ca și o înfățișare a Națiunii, o transformare imediată, urmând un plan minuțios studiat de activitatea sa pacifică în atitudine de luptă. Atunci, fiecare, dedat până aci ocupațiunilor sale civile, își va lua postul ce-i revine la mobilizare. Fiecare uzină, fiecare atelier, fiecare mașiuă, fiecare instrument, fiecare obiect, fiecare casă își va fi precizat și prevăzut, de asemenea, rolul său în războiu. Intreaga energie națională va fi, ca printr'un simplu joc de comutatori, vărsată de operele de pace în canalizarea și în mașinăria apărării naționale.

«Acest organism de luptă se înțelege că va fi menținut în așa chip încât să fie totdeauna gata de a intra în funcțiune. I se va încerca periodic funcționarea sub formă de *perioade de instrucțiune*, la cari vor fi convocate nu contingente, ci unități întregi.

«Și această armată națională, această forță armată

1) Général Buat: „Ludendorff“, pag. 107 (Paris. 1920).

2) „Indreptarea“ din 28/15 August 1919.

a unei națiuni pacifice, această armătură defensivă, organizată după vederile și cu asentimentul combatanților înșiși, *copiii noștri o vor onora, o vor respecta, o vor iubi și o vor îngriji ca pe o moștenire sfântă a Victoriei*».

O asemenea organizare eu eram sigur că va veni. Au trecut azi trei ani de când am publicat următoarele rânduri: «In mai puțin de o jumătate de veac durata serviciului sub drapel s'a scoborit dela 5 la 4, dela 4 la 3, dela 3 la 2 ani. In unele țări, ca Belgia, ea e mai mică chiar de 2 ani; și dacă ținem seama de cauzele cari au contribuit la reducerea ei, totul ne face să credem că reducerea nu și-a atins limita minimă către care tinde. Care va fi această limită? Poate un an, poate chiar mai puțin, *atunci când armatele de cadre se vor transforma în armate de miliții*»¹⁾

Aceasta e evoluțiunea firească a întocmirii armatelor, și nu stă în puterea noastră s'o împedicăm. După armatele feudale și de mercenari au venit armatele permanente; după acestea au urmat armatele de cadre, completate cu rezervele lor. Și acestora vor urma acum armatele de miliții. Armata noastră va trebui să îmbrace, vrând nevrând, această formă.

Dacă, deci, împrejurările și evoluțiunea firească, la care ajunge astăzi organizarea armatelor, ne silesc să adoptăm forma armatei de miliții, datoria ne face să căutăm în ce chip o putem adapta scopului ce urmărim: a avea o armată bine organizată, bine instruită și destul de numeroasă, pentru a face cu ea față năzuințelor popoarelor cu cari am putea intra vreodată în conflict.

1) „Din învățămintele războiului de astăzi”, Vol. III, pag. 160 (București 1916).

Pentru a rezolvi *pre lemal organizării armatei noastre*, trebuie mai întâi să determinăm bine rolul ce ea va ține în România Mare. Armata va fi chemată să asigure fruntariile țării și deci prin tăria ei să compensăm slăbiciunea acestor fruntarii; tăria ei trebuie cumpănită după pornirile prietenești, sau vrăjmașe, ale popoarelor cari ne înconjoară; organizarea ei de pace trebuie să o îngăduie a ne acoperi mobilizarea în caz de războiu; în fine, ea trebuie să asigure, în pace ca și în războiu, liniștea înlăuntrul țării. Deci mentalitatea ei, întotdeauna influențată de spiritul poporului din care se recrutează soldații, va trebui corectată în sensul intereselor mari ale patriei, printr'o educațiune patriotică și cetățenească a tineretului și printr'o solidă instrucțiune militară dată soldaților.

Incheerea e ca *Statutul nostru militar* trebuie așezat pe două date sigure: valoarea numerică a armatelor, permise țărilor vecine, cu cari am putea intra în conflict; și forța care ne va fi necesară, independent de *jandarmeria internațională* (?), pentru a ne asigura o superioritate materială asupra vrăjmașilor cari ne pândesc la granițele țării. Deci planul de organizare a viitoarei noastre armate trebuie să impună viitoarea lege de recrutare, iar nu aceasta să ne limiteze planul de organizare a armatei.

Planul organizării trebuie să stabilească: 1. Principiul *serviciului obligator pentru instrucțiune*, scurt și uniform pentru toți cetățenii, cu excepțiunile impuse de necesitățile pazei granițelor și de asigurarea liniștei și ordinii în lăuntru țării; 2. *Valoarea cadrului permanent*, ofițeri, angajați voluntari și reangajați, pentru a asigura instrucțiunea armatei în timp de pace și a da o solidă încadrare unităților și serviciilor mobili-

zate; 3. *Specialitățile*, pe cari progresele științei tind a le multiplica și a le pune neconținut la dispoziția armatelor; 4. *Numărul marilor unități* indispensabile în timp de războiu și *compunerea lor* (unii susțin sistemul ternar, care și-a făcut probele în războiu, corpul de armată, dacă se menține, compus din 3 diviziuni de armată; diviziunea din 3 regimente de infanterie; regimentul de infanterie din 3 batalioane) 5. *Separarea completă a comandamentelor de organizarea teritorială*.

Alături de problemul organizării trebuie pus și *problemul studiului materialului*. Materialul provoacă cheltuieli mari, apasă greu asupra tezaurului public, corespunde unui folos eventual și condițional, căci ceea ce e bun și de folos azi, mâine poate deveni demodat și deci de înlocuit. De aceea, problemul organizării materialului nu e ușor de rezolvit și cere multă perspicacitate și știință profesională teoretică și practică. Buna lui rezolvire implică existența specialiștilor tehnici în armată.

* * *

Încunjurată de popoare de altă rasă și cu interese în mare parte opuse intereselor sale vitale, România va avea nevoie de o armată mare cu un puternic rezervor de alimentare, pentru a duce un războiu îndelungat. O asemenea armată ar cere 2 milioane de oameni instruiți.

Cu un serviciu militar de 30 ani (20-50 ani) am putea realiza această valoare, instruind anual 100.000 oameni. Suma celor 30 contingente instruite ar fi de 3 milioane, din cari, scăzând pierderile consecutive în curs de 30 ani, aproximativ 1 milion, vor rămâne 2 milioane de oameni instruiți.

O asemenea armată trebuie instruită în timp de pace și comandată în timp de războiu, cu alte cuvinte trebuie încadrată. O bună încadrare trebuie să o sprijinim pe următorul principiu:

Cadrul de instrucțiune trebuie să fie permanent, adică constituit din *militari de profesie*. Cadrul de comandament poate fi compus din militari de profesie și din militari de miliții.

În principiu, comandamentele unităților dela armată până la regiment inclusiv trebuiesc constituite din cadrul permanent. Tot asemenea și staturile-majore ale marilor unități. Cadrul micelor unități, dela batalion în jos, e mixt. Cunoștințele ce am asupra armatei elvețiene mă fac să suțin că în capul unităților dela regiment în sus nu pot sta decât ofițeri de profesie, și numai excepțional din cadrul Miliției (numiți aiurea «ofițeri de complement») dar proveniți din cadrul permanent. De asemenea și ofițerii de stat-major, cari vor constitui în pace Marele Stat-Major și Staturile-majore ale Comandamentelor, iar în războiu Marele Cartier-General¹⁾ și cartierele Marilor Unități, trebuiesc luați din cadru permanent. Lipsa tuturilor acestor organe permanente a constituit până azi partea slabă a organizării Armatei Elvețiene.

Admis acest principiu, valoarea numerică a Cadru-lui permanent va trebui calculată după numărul Serviciilor, Comandamentelor și Unităților operative, pe cari armata noastră le va avea, le va instrui în pace și le va mobiliza în războiu.

Armata noastră va fi constituită în timp de pace

1) «Cheia istoriei războaielor se găsește în Cartierele Generale» (York von Vurtemberg).

din: 1. Un cadru permanent, pentru instruirea și încadrarea armatei; 2. Trupe Permanente, pentru apărarea granițelor și asigurarea liniștei interne; și 3. Armata de Miliții pentru apărarea țării.

1. **Cadrul Permanent.** — Compus din ofițeri, grade inferioare și soldați, va da personalul militar necesar serviciilor permanente ale Armatei și va forma: în timp de pace, cadrul de instrucțiune și de pregătire militară a Armatei țării; iar în timp de războiu, cadrul de comandament, în care se va încadra masa ofițerilor și a trupelor de miliții, chemată sub arme pentru a constitui unitățile și serviciile armatei mobilizate.

Cadrul permanent se recrutează prin angajări de bună voie, făcute înainte sau după chemarea contingentului din care tinerii fac parte.

Orice tânăr român va putea contracta, dela etatea de 18 ani împliniți, un angajament de a servi ca ofițer în cadrul permanent cel puțin 10 ani neîntrerupți, sau ca sub-ofițer cel puțin 4 ani. Angajamentele sub-ofițerilor se pot prelungi prin reangajări succesive din 5 în 5 ani, conform «Legii speciale a angajării și reangajării gradelor inferioare».

Cadrul permanent se completează și prin angajări de bună voie, pe termen de 3 ani pentru diferitele Servicii și Corpuri ale armatei, cari cer un personal permanent de grade inferioare și soldați. Aceste angajări se pot renoi din 3 în 3 ani, sau transforma în angajări de 5 ani.

Cadrul permanent al Instructorilor se formează în Școlile militare de Ofițeri și de Sub-ofițeri prevăzute în „Legea de organizare a învățământului militar».

2. **Trupele permanente.** — a) «Regimente de Grăni-

ceri». Granițele țării fiind astăzi mult mai întinse, iar liniștea și siguranța, cari domneau pe ele în trecut, ne putând fi așa de curând restabilite, vom avea nevoie nu numai în interesul fiscului, ci și al siguranței granițelor, de un Corp de Grăniceri, mărit și solid organizat.

b) «Trupe de Acoperire». Paza vamală, încredințată trupelor de grăniceri, trebuie întărită prin «trupe de acoperire» de Infanterie, Artilerie și Aviațiune, instalate în permanență înapoia granițelor, în zonele pe cari vor avea să le apere în războiu până la terminarea mobilizării armatei. Aceste trupe vor avea efectivele întărite pentru a putea fi aruncate pe fruntarie chiar în ziua decretării mobilizării. Ele se compun din: «regimente de vânători», «grupuri de artilerie de munte, sau de câmp» (cu tracțiune mecanică) și escadrile de avioane».

c) «Corpul Navigațiunii Militare, fluviale și maritime» trebuie constituit de asemenea din elemente permanente.

d) «Trupe de poliție». Pentru menținerea ordinii și siguranței înlăuntru, avem nevoie de un «Corp de Jandarmerie Urbană și Rurală», compus din trupe pedestre și călări, care va fi și el destul de numeros, dar mai bine organizat de cât e astăzi, și scos de sub influența nefastă a grupărilor politice cari se perindează la guvernul țării.

Constituirea acestor trupe se va face, în principiu, prin angajări de bună voe și prin reangajări. Pentru a li se asigura efectivele ce trebuiesc să aibă la mobilizare, în caz de turburări interne, sau de conflicte la graniță, să afectează fiecareia din ele cota-parte din contingentul de Miliții. În caz când angajările și reangajările voluntare nu ajung să întrețină efectivul bugetar al trupelor permanente, lipsele se completează

cu oameni și cadre luate prin tragere la sorți din cel mai nou contingent de miliții liberat. În acest scop, legea recrutării trebuie să prevadă ca fiecare contingent e ținut încă un an la dispozițiunea Armatei.

Legea de organizare a trupelor permanente trebuie să găsească pentru fiecare din ele mijlocul de a stimula angajările voluntare și de a asigura o bună selecțiune a cadrelor și trupei.

3. Armata de Miliții. — Legea organizării armatei trebuie să stabilească următoarele principii privitoare la obligativitatea serviciului militar.

Toți cetățenii români valizi fac parte din armata țării dela etatea de 18 până la 50 de ani. În timp de pace nimene nu poate fi chemat sub drapel, pentru instrucțiunea militară, înainte de a fi împlinit vârsta de 20 ani.

Toți tinerii la venirea lor la regiment trebuie să aibă o educațiune fizică și sportivă cât se poate mai dezvoltată, dobândită în școlile de învățământ primar și secundar, în societățile de educațiune fizică, sau în societățile de pregătire pentru serviciul militar. De asemenea, toți cetățenii cât timp figurează în armata activă și în rezerva ei sunt ținuți a-și întreține aptitudinile fizice și cunoștințele militare în societățile de educațiune fizică și de tragere în țintă. Legea specială a organizării Educațiunii Fizice și Militare va stabili amănuntele acestor îndatoriri.

Pe lângă serviciul militar obligator, legea trebuie să prevadă pentru timp de războiu «Serviciul Industrial Obligator», care va constitui a doua parte a Puterii Armate a Țării, adică «Armata Industrială». Acest serviciu e obligator pentru toți lucrătorii industriali din timp de pace, precum și pentru acei cari vor fi

afecțați prin lucrările de mobilizare serviciului industrial¹⁾.

Legea mai trebuie să prevadă obligativitatea femeilor de a îndeplini în războiu anumite servicii compatibile cu sexul lor, și de a căpăta instrucțiunea necesară din timp de pace în «perioade de instrucțiune». Serviciile ce le revin sunt: infirmiere, telegrafiste, telefoniste, dactilografe și scriitoare, ținerea registrelor, impiegate poștale și la căile ferate etc. Toate aceste servicii ele le vor îndeplini, în războiu, în interiorul țării și pe zona etapelor.

Legea specială va prevedea modalitatea pregătirii serviciului, funcționarea lui în timp de războiu, precum și dispensele de serviciu ce se pot acorda femeilor.

Armata de miliții se compune din trei elemente: Armata Activă (8 contingente) și Rezerva ei (12 contingente); și Armata Teritorială, în care sunt trecuți toți

1) Acest serviciu a funcționat astfel în Anglia în timpul războiului și a fost organizat de d. Lloyd George. În Germania el a fost înființat de mareșalul Hindenburg sub numele de «Serviciul Auxiliar de Războiu»: «Am pus la mijloc toată răspunderea mea ca să apăr vastul program industrial de războiu, care poartă numele meu. Singura directivă ce am dat pentru aplicarea lui a fost: *orice nevoie a trupelor luptătoare trebuie satisfăcută, oricari ar fi împrejurările*. Am făcut tot ce sufletul meu mi-a spus, ca să trec legea asupra serviciului auxiliar de războiu... Totuși trebuie să amintesc o chestiune: în cursul războiului am simțit adânc *lipsa unui stat-major economic*, special format în vederea războiului, care nu s'a putut scoate din pământ cu o simplă lovitură cu vergeaua magică. Dacă mobilizarea militară, dacă mobilizarea financiară fusese prea bine pregătite, nu pot spune tot așa de cece trebuia să fie mobilizarea economică». (*Aus Meinem Leben* de mareșalul von Hindenburg, tradusă în franceză, pag. 208—209, Paris).

cetățenii români cari nu fac parte din cele dintâi două elemente dela 20 până la 50 de ani împliniți.

Fiecare contingent de recruți e chemat, la data prescrisă de lege, la o *primă perioadă de instrucțiune*, care durează, după arme, dela 8 până la 10 luni. După terminarea acestei perioade, soldații sunt trimiși la vetrele lor, iar elevii-sergenți sunt reținuți încă 2 luni pentru a-și complecta instrucțiunea gradului. După terminarea primei perioade de instrucțiune, întregul contingent e ținut la dispozițiunea Armatei 12 luni și poate fi chemat subt arme prin tragere la sorți, sau prin ordine de chemare.

Candidații de ofițeri, după 3 luni de instrucțiune la Corp, sau la Serviciu, sunt trimiși să urmeze o școală regională de ofițeri, ale cărui cursuri durează 7 luni. După terminarea cursurilor și trecerea examenului de absolvire, ei se întorc la corpurile, sau serviciile lor de origină, unde mai stau 2 luni ca aspiranți-ofițeri.

Ofițerii de miliții, în afară de concentrările anuale pentru manevre, sunt chemați în fiecare grad la cel puțin o perioadă de instrucțiune, pentru a-și confirma instrucțiunea gradului și a se iniția în aceea a gradului următor.

Ofițerii de miliții nefiind chemați a fi instructori, ci numai a comanda unitățile lor în războiu, cari au fost instruite de ofițerii de profesie, scopul instrucțiunii ce li se va da va fi de a-i face buni comandanți de unități mici, inclusiv batalionul. Această instrucțiune ei o vor dobândi în școală și în câmpurile de instrucțiune, sau la trupele de acoperire.

Fiecare contingent activ e chemat la trei concentrări de instrucțiune, de câte 30 zile, în timpul serviciului activ, în anii al 2-lea, al 4-lea și al 6-lea.

Fiecare contingent de rezervă e chemat la 2 concentrări de instrucțiune de câte 25 zile, în anii al 12-lea și al 16-lea.

Fiecare contingent teritorial e chemat la 4 concentrări de instrucțiune de câte 30 zile, până la 28 de ani ; la 2 concentrări de instrucțiune, de câte 25 zile, de la 29 până la 40 de ani ; și la o concentrare de 10 zile dela 41 la 50 de ani.

Afară de aceste chemări, militarii din contingentele active, cari nu sunt sub drapel, din contingentele de rezervă și din cele teritoriale până la vârsta de 40 ani, sunt ținuți a lua parte la exercițiile de tragere în țintă de la centrele lor respective, în conformitate cu legea specială.

O prescripțiune care trebuie introdusă în lege: «Fiecare militar e dator să primească sarcina de comandament, sau de serviciu, potrivit cu capacitatea lui militară». Această obligativitate există în legea elvețiană, dar acolo nici un om instruit și inteligent nu refuza gradele, cari 'l obligă la un serviciu mai lung ca al soldatului, căci s'ar considera ca descalificat dacă le-ar refuza.

Noua lege a organizării armatei având să stabilească : elementele, unitățile și serviciile armatei, precum și constituirea marilor unități de comandament, va trebui să țină seamă de învățămintele culese din războiu și de exigențele prezumtive ale războaelor viitoare. Indrumarea ce se dădea instrucțiunii Cavaleriei nu mai corespunde astăzi tacticei generale a armelor combinate ; o altă îndrumare trebuie dată organizării și tacticei ei, îndrumare care va face de sigur să se reducă simțitor numărul unităților sale și proporțiunea în care va intra în constituirea marilor unități. Unii propun,

reducerea ei la jumătate. În orice proporții s'ar reduce ea, un lucru trebuie să se știe : că în viitor aproape toată cavaleria va trebui afectată, în timp de pace, zonei de acoperire. În schimb, Artileria și Aviațiunea trebuie să capete cea mai mare dezvoltare, căci rolul lor va fi și mai mare în viitorul războiului. În sfârșit, trupelor de Pioneri și trupelor Tehnice li se va da o mai mare dezvoltare în constituirea marilor unități și serviciilor armatei, și o organizare tehnică mult mai apropiată rolului ce le revine în operațiunile armatelor ; în special corpul ofițeresc trebuie să aibă o instrucțiune tehnică și o pregătire de război desăvârșită.

3. Măsuri pentru a da tărie viitoarei armate a Țării

Aceasta ar fi schița viitoarei organizări a armatei noastre, fie că ne ar impune-o Congresul Păcii, care tinde la desființarea armatelor sub regimul serviciului obligator, fie că noi înșine am adoptat-o pentru a ușura budgetul țării și a descărca populațiunea de o parte din greaua sarcină militară, dusă de ea până astăzi.

Dar, o asemenea organizare e oare în stare a ne da o bună armată de război ?

Pregătirea profesională a armatei pentru război consta din : instrucțiunea și educațiunea militară a individului, și din instrucțiunea colectivității—a unităților de la pluton până la armată. Cea dintâi e instrucțiunea soldatului, cea de a doua e instrucțiunea progresivă a gradatilor de pe întreaga scară a ierarhiei militare. Astăzi, timpul minim necesar instrucțiunii soldatului de infanterie hotărăște durata serviciului sub drapel.

Infanteristului nu i se cere numai să știe a merge și a trage cu arma; el trebuie să știe a se servi de mitralieră, a arunca granata, a se servi de mască, a întrebuința telefonul, a practica meșteșugul pionierului și a cerceta terenul. Pentru a deprinde toate aceste el cere timp, iar instructorul cere de la dânsul: buna voință și convingere de folosul acestei instrucțiuni, deci o prealabilă educațiune și un suflet format. Deci, pentru a face dintr'un recrutar un bun militar trebuie timp și o încordare de silințe.

Neapărat că un soldat desăvârșit nu se poate forma numai în 8 sau 12 luni. Pentru ca organizarea ce propun să poată da bune rezultate, trebuie ca recruții să sosească la corpurile lor cu o solidă pregătire pentru serviciul militar, cum o au tinerii Elvețieni când sunt chemați la Școala de Recruți. Corectivul organizării armatei de miliții l-au găsit legiuitorii din Elveția, introducând în legea militară a Confederațiunii, *obligativitatea pregătirii militare a tinerimei înainte de a fi chemată la serviciul militar și obligativitatea întreținerii instrucțiunii și aptitudinilor militare pentru toți cetățenii*, cari fac parte din elementul Elitei și al Landwehrului. În Elveția instrucțiunea preregimentară și postregimentară constituie, dimpreună cu cea regimentară, un întreg sistem, care e azi legat de organizarea socială și politică a Confederațiunii și a pătruns în adâncul conștiinței cetățeanului elvețian.

În Elveția, familia și societatea, școala și armata, Cantonul și Confederațiunea, toți și toate concurează a da mijloace viitorului soldat ca să se formeze la școala datoriei și a patriotismului, să se pregătească pentru serviciul militar, și odată ajuns la vârsta când cetățeanul datorește acest serviciu, să se supună cu drag

tutului îndatoririlor legii militare și să se prefacă în scurt timp într'un militar tot atât de destoinic pe cât e bun și ca cetățean ¹⁾). Cetățeanul elvețian își îndeplinește datoria militară cum își îndeplinește credinciosul datoriile sufletești, cum își îndeplinește copilul datoria de școlar. El merge la cazarmă cum a mers ca elev la școală, cum merge ca credincios la biserică, nesilit decât de simțul datoriei, intrat adânc în ființa lui morală, căci cetățeanul elvețian, din fundul văilor, ca și din creștetul munților, își iubește patria și are conștiința de naționalitatea lui, și iubindu-și patria, și ținând să rămână elvețian, își îndeplinește cu drag și voie bună datoria militară ²⁾).

Legea organizării Armatei Elvețiene impune cantoanelor obligațiunea de a îngriji ca exercițiile de gimnastică — pregătirea pentru serviciul militar — să fie urmate de toți tinerii dela epoca eșirii din școala primară până la vârsta de 20 ani. Aceeași lege obligă pe cetă-

1) «Singurul mijloc, care ne poate face să trăim în pace cu celelalte națiuni, e să ne dezvoltăm puterea astfel în cât să fim în stare a ne apăra drepturile. Și, când e vorba de apărarea unei națiuni, educațiunea militară universală, și, în caz de nevoie, serviciul militar universal, reprezintă cea mai de sus manifestare a *idealului democratic* într'un guvernământ... Dar pregătirea în contra războiului trebuie însoțită de o pregătire apropiată cu forțele sociale și industriale în timp de pace. Germania, care e pentru celelalte națiuni modelul tip, în ceea ce privește lucrurile practice, ne-a arătat aceasta. Dar *pregătirea materială trebuie să se razime pe pregătirea morală și sufletească*. Trebuie să începem prin a pregăti mintea și sufletul ca să putem pregăti corpul, fiindcă *cultura corporală nu formează nici mintea, nici sufletul*, (pag. 59, 60), Théodore Roosevelt. *Le Devoir de l'Amérique en face de la Guerre*.

2) Din *Invățămintele Războiului de astăzi*: „Organizarea învățământului fizic și pregătirea pentru serviciul militar“ (pag. 159—370). Volumul III, 1916,

tânii din elementele Elitei și Landwehrului să execute în fiecare an tragerile la semn, la «Societățile de tragere» din comunele lor. *Societățile de gimnastică, ca și cele de tragere la semn, din Elveția, sunt adevărate școli în cari tinerii se pregătesc pentru serviciul militar, iar cetățanii își întrețin instrucțiunea, pe care au dobândit-o supt drapel.*

Cum vedem există o legătură între trecut, prezent și viitor. Casa părintească dă copilului noțiunea dragostei de țară și de neam; această noțiune se dezvoltă în școală și în biserică, se întărește supt drapel, se cultivă și se întreține în societate. Părinții o trec copiilor, cari la rândul-le o lasă urmașilor lor.

Această organizare, materială și morală, legală și tradițională, e veche în Elveția. În curând își va serba centenarul. În celelalte țări europene, e mult mai nouă și mai puțin cimentată, dar acolo unde s'a introdus — în țările Scandinavice, în Belgia, Italia, Franța — ea răspunde aceleiași cauze: reducerea duratei serviciului militar sub drapel și înlocuirea progresivă a armatelor de cadre prin armatele de miliții.

Pentru ca organizarea militară ce propun să poată da bune rezultate trebuie completată, cum vedem: prin organizarea unei pregătiri militare, serioasă și obligatoare, care să se facă în școlile de diferite grade ale Statului, sau private, sau în Societățile de Pregătire Militară; și prin organizarea Societăților de Educațiune fizică și de Tragere la semn, unde adulții să-și poată întreține vigoarea fizică și cunoștințele tehnice, dobândite în timpul serviciului sub drapel.

Combinând astfel instrucțiunea regimentară cu cea pregătitoare și cu cea postregimentară, vom fi siguri că fiecare contingent de soldați, trimis la vatră, va fi

oricând gata de a fi mobilizat și de a'și face datoria cu credința sufletească și cu pricepere profesională.

Poporul nostru e plin de calitate sufletești, și cei cinci ani de neutralitate armată și de războiu i-au luminat mintea. Războiul l-a făcut să'și dea bine seama de noțiunea *Patriei*, până atunci destul de întunecată în mintea lui; iar contactul cu armatele aliate și cu cele vrăjmașe i-au limpezit a doua noțiune: a *Naționalității*, și l-au făcut să cunoască calitățile neamului său, pe cari părea a nu le bănuși. Dând o solidă organizare învățământului fizic și moral la sate și la orașe, dând armatei o bună lege militară, și, apoi, punându-le în aplicare cu un corp de învățători și institutori luminați și patrioți și cu un corp de ofițeri-instructori, bine constituit și format la Școala Comandamentului, țara noastră va avea o bună armată, compusă din buni soldați și condusă de bune cadre.

Scriind aceste rânduri, nu mă pot opri de a chema încă odată, la muncă înfrățită pe ofițer și pe institutor, căci idealul urmărit de ei, unul prin armată, altul prin școală, e același: să formeze oameni, să dea societății tineri vâjjoși, sprinteni, cu trupul și cu mintea sănătoase, înzestrați cu voință, cari să nu ocolească nici munca, nici primejdia când e vorba de binele obștesc și de interesele țării. Datoria lor e de a face să se înțeleagă că educațiunea soldatului nu trebuie despărțită de educațiunea cetățanului, căci aceeași educațiune, dacă e bună, va face și buni cetățâni și buni soldați. Misiunea institutorului (învățătorului) și a ofițerului, priviți ca educatori, e aceeași și trebuie să ducă la același rezultat: să dea sănătate morală și fizică poporului român.

Cu prilejul marelui congres de educațiune fizică în-

trunit la Gand (Belgia) în vara anului 1913, un distins specialist d-l Devos, profesor la «Institutul Universitar de Educațiune fizică», a arătat care trebuie să fie chemarea institutorului:

«Rolul școlii nu e numai de a instrui copiii, ci și de a forma viitori cetățeni din punctul de vedere social. Influența învățătorului asupra elevilor nu se șterge din ei niciodată. Cu cât el a știut mai mult să convingă pe tânăra generațiune de datoriile sale civice, cu cât el a știut să exalteze în ea sentimentele înalte, cari fac o rasă mare și mândră, cu atât a contribuit la îndreptarea spiritului unui popor întreg.... Dar, pentru a isbuti în chemarea lui, învățătorul trebuie să se bucure de un prestigiu fără pată, care să-l rădice în ochii concetățenilor săi. Acest prestigiu nu-l va avea cât timp va fi singurul care să se bucure de tristul privilegiu, ne cerut de el, de a fi scutit de sarcina militară.

... Ne trebuie 3000 ofițeri de rezervă ca să umplem golurile cadrului noiei noastre armate. Aceste locuri ar trebui date în mare parte institutorilor. La ei ar trebui să facem apel. Aducând astfel de servicii țării, o strălucire mai mare ar împodobi funcțiunea institutorului și l-ar rădica în stima concetățenilor săi. Institutorul, învățătorul și țara ar câștiga¹⁾».

Când am hotărît, prin Legea recrutării Armatei din 1913, ca învățătorii să fie supusi aceluiași obligațiuni militare ca și elevii lor, când le-am deschis intrarea în rândurile ofițerilor de rezervă, nu cunoașteam ideile cari se frământau în Belgia, căci ele nu fuseseră încă nici precis formulate, nici date publicității. Astăzi

1) Aceste rânduri au fost publicate la noi, la începutul anului 1916 în: «Din învățămintele războiului de astăzi» Vol III, pag. 260.

sunt mulțămii văzând că soluțiunea, ce am dat prin legile militare începutului unei pregătiri a tinerimei noastre pentru serviciul militar, a fost reclamată de toți patrioții belgieni, din nefericire prea târziu pentru ei, și a fost cercetată chiar în Franța: «Educațiunea fizică trebuie continuată de ofițerul de rezervă, devenit sufletul asociațiilor diverse, cari și întind în această oră peste tot teritoriul numeroasele lor ramificațiuni. Această viziune a unei organizări naționale de educațiune, având ca agenți principali institutorul și educatorul, formați la aceiași școală, pătrunși de aceleași principii, împinși de aceiași doctrină, alții au avut-o înaintea noastră»¹⁾.

Dar, fiindcă noua organizare va schimba din temelii așezământul nostru militar, trebuie pentru a ajunge fără întârziere la bune rezultate să luăm măsuri legale, cari să asigure recrutarea și instrucțiunea cadruului permanent al Armatei, să încurajeze angajările și reangajările voluntare în diferitele corpuri și servicii ale Armatei, și să vină în ajutorul celor chemați sub drapel pentru instrucțiune, sau pentru serviciul țării.

Astăzi lupta pentru a ajunge e grea. Cei nerăbdători, cari nu se cred în stare de a învinge greutățile ce stau în calea năzuințelor lor, caută să-și creeze în altă parte o situațiune mai bună și mai comodă de cât aceea pe care o găsesc în armată. Aceștia nu vor intra, sau nu vor rămâne în cadrul permanent al Instructorilor, sau al Corpurilor permanente. Pentru

1) Comandant E. Coste: «L'instituteur et l'officier, dans la Nation Armée (Paris).

a-i reține, sau a-i atrage, trebuiesc căutate mijloace legale.

Trebue, mai întâi, să se revadă tariful soldelor militare și să se rădice la înălțimea greutăților traiului, căci cel de astăzi nu poate satisface nici aceste greutăți, nici obligațiunile neconținut crescânde, cari se impun militarului de carieră. Una din plagele armatei noastre e sărăcia membrilor cadrului ei. Ofițerul trebue să aibă ceeace trebue, lui și familiei lui, ca să ducă o viață modestă, dar demnă și fără grija zilei de mâine. Solda lui trebue să fie convenabilă, dar independentă de grad și progresivă, așa că el să fie din ce în ce mai bine plătit cu cât înaintează în vârstă. Prin legea soldelor trebue încurajată natalitatea. Ofițerii însurați trebuiesc să aibă prioritatea în alegerea rezidenței lor, iar celor cu copii trebue să li se acorde ajutoare pentru instrucțiunea și educațiunea copiilor ²⁾.

Ceeace spun de ofițer trebue să se aplice și subofițerului de carieră.

Trebue să se organizeze pretutindeni «cooperative militare» pentru înlesnirea traiului și a sănătății ofițerilor, gradelor inferioare și familiei lor. Această sarcină cade în grija «Casei de Economii și Ajutor a Ofițerilor și a Gradelor Inferioare», pe care Statul trebue s'o ajute anual și să-i acorde înlesniri.

Trebue să se asigure militarul de orice grad în contra accidentelor inerente serviciului militar, așa ca cei puși în neputință de a mai servi în armată, sau de a munci, să poată primi, pe lângă pensiunea ce revine gradului și timpului servit, o primă de retra-

2) Aceste din urmă sunt propuneri pe cari le face și generalul de Maud'huy în „L'Action Nationale” (Janvier 1920).

gere, anuală, sau odată pentru totdeauna, cumpănită cu infirmitățile cari au hotărît retragerea, sau reformarea lor. Aceasta se va face prin «Societățile de asigurare a Militarilor contra accidentelor».

Trebue ca în tot timpul chemării sub arme pentru instrucțiune, manevre, sau serviciu, comunele să fie obligate a întreține familiile celor chemați, cari se constată că au trebuință de asistența comunală. Pentru acest sfârșit și pentru obligațiunile cari isvorăsc din alte legi militare, Comunele trebuesc să dispună de un «Fond comunal al Trebuințelor Militare». Experiența a dovedit în ultimii ani că centralizarea fondurilor la o Societate Centrală a fost o idee greșită, căci din cauza centralizării, împărțirea ajutoarelor nu s'a putut face la timp, nici regulat, în cursul războiului și chiar în timpul neutralității armate.

Trebue să se impună comunelor sarcina de a crește copiii militarilor fără mijloace, cari și-au pierdut vieța în serviciul militar, fie în timp de pace, fie în războiu.

Trebue ca Administrațiunile publice, județiene și comunale să rezerveze pentru reangajații retrași din Serviciul Armatei, anumite funcțiuni cari se vor da exclusiv lor, potrivit cu specializarea fiecăruia, cu dreptul de a se cumula solda cu pensiunea de retragere ce li se servește.

Pentru a stimula angajările în armată și a da o sancțiune obligativității serviciului militar, legea trebue să interzică autorităților Statului și instituțiunilor private de a angaja, sau de a primi în serviciu, oameni cari nu și-au îndeplinit obligațiunile lor militare, sau nu au servit în armată un număr determinat de ani.

Calitatea unei armate atârnă în mare parte de Comandamentul ei, adică de calitatea ofițerilor cari-l constituiesc. Ofițerul, în capul unității pe care o comandă, e un izvor de energie, e un motor care pune mașina în mișcare și o face să producă lucru util. Pentru a avea o bună armată trebuie să o încadrăm cu un corp de ofițeri de carieră numeros și de bună calitate. Numărul îl dă budgetul țării, calitatea nu o pot da de cât legile militare. Aci nu ne vom ocupa de cât de partea calitativă a cadrului.

Pentru a avea un bun comandament trebuie ca legile speciale, cari'l privesc, să fie riguros aplicate de Miniștrii de Răsboiu, iar abaterile să și găsească totdeauna sancțiunea lor. Astăzi, după răsboiu ca și'n tot cursul lui, s'a constatat de noi înșine, ca și de străini, că o bună parte din nenorocirile întâmplare armatei noastre s'a datorat insuficienței pregătirii Comandamentului Inalt și Superior, sau prigonirii celor pregătiți, fie din cauză că legile aferente au fost nesocotite, fie că au fost inadins călcate, sau modificate, pentru a părtini pe unii în dauna altora — și deci în dauna armatei și a țării.

Pentru a îndrepta răul constatat anumite măsuri se impun. Trebuie ca legile militare să aibă un traiu mai lung, căci schimbarea prea deasă împiedică urmărirea eficacității lor și îndrumarea armatei pe calea progresului. Trebuie neapărat ca ele să nu se mai modifice cu ușurință și nepricepere nici prin articole rectificative, nici prin regulamente cari schimbă spiritul și chiar textul legilor, nici prin decrete-legi cari rup în bucăți legile armatei, dau abuzurilor caracterul legalității și fac mai totdeauna cu neputință revenirea la spiritul sănătos al legilor atinse. O lege care a fost

făcută pentru a fi aplicată atât în pace cât și în războiu, trebuie administrată în totdeauna și în toate împrejurările cu conștiință, pricepere și bună credință. Altfel, orice lege devine inutilă, căci *bunul plac* îi ia locul sub formă de «act de autoritate», sau de «decret-lege»; și atunci... *sic valo, sic facio, sic pro ratione voluntas*. Și atunci, anarhia intră nepoftită în rândurile armatei.

Pentru a ajunge la un bun sfârșit și a înlătura, pentru totdeauna, legile caduce din legislațiunea noastră militară, e de neapărată trebuință să se creeze în Corpurile Legiuitoare câte o «Comisiune a Armatei», cărora să revină studierea și examinarea chestiunilor și legilor Armatei, cercetarea trebuințelor materiale și satisfacerea lor, a budgetului și a creditelor cerute pentru armată. Această creațiune e menită a da armatei legi bune, a-i satisface trebuințele, necunoscute în deajuns parlamentarilor noștri, a intra în spiritul Constituțiunii și a da o sancțiune art. 34 din ea, care hotărăște că «interpretarea legilor, cu drept de autoritate, se face numai de Puterea Legiuitoare».

E încă de neapărată trebuință să se revadă întreaga legislațiune militară, pentru a asigura în acelaș timp interesele armatei și drepturile militarilor cari o constituiesc. Legea de stat-major, legea învățământului militar, legea pozițiunii ofițerilor, legea de înaintare, legea justiției militare, legea organizării interioare a Ministerului de Războiu, de pildă, trebuiesc astfel așezate și îngrădite încât armata, în colectivitatea ei, și militarii, în individualitatea lor, să poată găsi în ele un razăm și un ocrotitor al intereselor și drepturilor lor, cari au fost prea mult atinse în cei din urmă ani.

Legea de Stat-Major trebuie modificată pentru a o a-

corda cu necesitățile armatei, puse în vază de războiul din urmă, și cu noua ei așezare, și pentru a asigura o mai bună recrutare a ofițerilor de Stat-Major și o mai bună organizare a Marelui Stat-Major. Această lege trebuie alcătuită astfel încât armata noastră să fie ferită în viitor de nenorocirile suferite în mare parte din cauza organizării defecte a Statului-Major și abaterilor de la lege, prea mult tolerate înainte de 1914 și, mai cu seamă, în timpul pregătirii războiului și după începerea lui.

Marile principii, pe cari ar trebui să se razeme viitoarea lege, ar fi următoarele :

Șeful Marelui Stat-Major e dator să îndeplinească toate atribuțiunile Serviciului hotărâte prin lege. În caz când i s'ar călca această îndatorire, legea îl va obliga să ceară, *înscris și motivat*, Ministrului de Războiu mutarea sa din căpul Marelui Stat-Major. Cercetarea cazului se va face de Consiliul Superior al Armatei, care va opina asupra cererii și urmării ce trebuie să i se dea.

Decretul pentru numirea Șefului Marelui Stat-Major trebuie să apară în «Monitorul Oficial» cel mai târziu după 30 zile de la data decretării vacanței. Acest decret trebuie sprijinit pe un «jurnal» al Consiliului de Miniștri, provocat de referatul Ministrului de Războiu.

La mobilizarea Armatei, Șeful M. S. M. devine «de drept major general al Armatei de operațiuni» (șef de Stat-Major general). În această calitate, el exercită conducerea armatei țării mobilizată, în puterea delegațiunii ce i-o da Suveranul, prin ministrul de Războiu. În caz de înlocuire, care nu se poate face de cât în puterea unui «jurnal al Consiliului de Miniștri», el trebuie mutat imediat din cadrul Marelui Stat-Major.

Funcțiunea de șef al M. S-M. nu se poate încredința nici în timp de pace, nici în războiu, de cât unui general din Cadrul permanent al Armatei.

Nici un ofițer de Stat-Major nu poate lua două grade consecutive în serviciul de Stat-Major, nici în timp de pace, nici în războiu.

Legea Invățământului Militar. Intâia datorie a armatei este să apere granițele și pământul țării. Viitorul războiu va fi foarte greu de dus. Pentru a'l face, se va cere șefilor mai multă știință și aptitudini profesionale, iar trupelor mai multă valoare militară. Va trebui ca defensiva silită, în care armata va sta, să nu facă nici pe ofițer nici pe soldat să-și piardă sentimentul activității și spiritul ofensivei, cari trebuie să rămână neatinse pentru momentul când, echilibrul dintre forțele opuse rupându-se, cel mai tare va profita pentru a ataca și urmări pe cel mai slab ¹⁾.

Se știe de toți că singurul corectiv al serviciului redus, adică al Armatelor de Miliție, sta în soliditatea cadrelor, care nu se capătă decât printr'o bună pregătire și prin întreținerea și complectarea stăruitoare a acestei pregătiri.

Instrucțiunea trupei se face în cazarmă. Cazarma trebuie să devină un așezământ de instrucțiune publică, unde cetățanii au nu numai să învețe meșteșugul armelor, ci ca să-și desvolte și educațiunea patriotică și cetățenească. Ca atare, va trebui ca de azi înainte în școala regimentului să se introducă principiile pedagogice, singure cari ne pot da metoda adevărată pentru a obține bune rezultate. Ofițerul instructor trebuie să-și asigure concursul institutorului (invăță-

1) Général Rouquerol: «L'Action Nationale» (Février 1920).

torului) și preotului. Câte trei vor forma armonic trupul, mintea și sufletul soldatului. În fiecare regiment va funcționa o «Școala de Adulți», unde învățătorul (ofițer de miliție) și preotul (confesorul militar din cadrul Regimentului, sau din Garnizoană) vor da o mână de ajutor ofițerilor instructori ca să completeze instrucțiunea de carte a soldaților și să le lumineze mintea.

Pregrătirea cadrului se începe în Școalele Militare și se desăvârșește la Regiment și la Comandamente.

Organizarea învățământului militar trebuie să aivă în vedere formarea cadrului de instructori și de comandament și formarea specialiștilor armatei.

Ofițerii de carieră, având menirea de a fi instructori în timp de pace, trebuiesc să aivă o instrucțiune pedagogică foarte dezvoltată. În școalele militare de diferite grade ei trebuie să capete și știința militară cerută unui instructor și conducător de trupe și metoada de a transmite subordonaților lor această știință și de a'i prefăce în cel mai scurt timp în militari desăvârșiți.

În scara învățământului militar, se va avea în vedere numai scopul ce revine fiecărei școale, și programele lor de studii nu vor urmări decât îndeplinirea acestui scop. De pildă: Școala pregătitoare de ofițeri are menirea să formeze instructori de soldați și comandanți de plotoane; programul ei nu va avea în vedere decât instrucțiunea adecuată a sub-locotenentului și a locotenentului. Nimic mai mult. Dar aceasta e foarte mult, și școala se va considera că și-a îndeplinit chemarea când va putea trimite la corpuri tineri ofițeri cu cunoștințe teoretice și practice suficiente sarcinilor ce au să le revină.

Cunoștințele cerute gradelor următoare, de căpitan și maior, se vor căpăta de ofițeri în școalele speciale

ale armelor respective, pe cari ofițerii instructori vor fi chemați pe rând să le urmeze.

Ofițerii de miliții, fiind destinați să comande trupe prealabil instruite, vor dobândi, după terminare școlii de ofițeri, cunoștințele cerute comandamentelor următoare prin concentrări anuale la Corpurile de trupă din cari fac parte, la Câmpurile de instrucțiune, la Școalele speciale ale Armei lor.

În legătură cu noua lege a Invățământului militar și cu modificarea legii de stat-major, pun și transformarea Școlii superioare de Răsboiu în «Academie de Inalte Studii Militare». În capul așezământului cultural al Armatei stă Școala Superioară de Răsboiu. După concepțiunea ce am asupra formării corpului nostru ofiteresc, Școala de Răsboiu nu trebuie să mairămână o simplă pepinieră a ofițerilor de Stat-Major, ci să devină *Marea școală a Invățământului militar*. Bine documentată de o secțiune istorică, al cărei rol va fi de a trage învățăminte din răsboaiele cele mai recente și de o echipă de ofițeri poligloți, gata de a fi trimiși oriunde se petrec evenimente militare interesante, această școală va răspândi doctrina sa în corpurile de trupă ca și în staturile-majore dela comandamente, și va instrui astfel o elită de ofițeri superiori și inferiori. Programele ei de studii vor fi stabilite după cunoștințele ce fiecare grup trebuie să dobândească. În această școală: ofițerii superiori se vor pregăti pentru rolul viitor de ofițeri generali; iar căpitani și eventual locotenenții își vor complecta cunoștințele cerute instrucțiunii și conducerii batalionului, (grupului de artilerie) și regimentului ¹⁾.

1) A se vedea idelle d-lui colonel Thomasson: «Le Revers de 1914» (pag. 149). Paris 1919.

Dacă Școala Superioară de Răsboiu se transformă într'o Academie de Inalte Studii Militare, pregătirea Corpului de Stat-Major se va face în oficina Marelui Stat-Major sub direcțiunea Șefului Marelui S.-M., chemându-se în acest scop absolvenții Academiei, cari vor fi recunoscuți că au aptitudini pentru serviciul de Stat-Major.

Și, ca să încheiu cu Corpul de Stat-Major și cu Academia de Inalte Studii Militare, trebuie să adaug câteva cuvinte referitoare la *doctrina răsboiului*. Armata franceză la începutul răsboiului trecut a avut puterea numerică și a fost bine încadrată și instruită, dar pregătirea ei materială a fost necompletă din cauza unei doctrine greșite și neținută la zi. Tot din cauza doctrinei și pregătirea comandamentelor a lăsat de dorit, și armata a avut să sufere mari neajunsuri în primii ani ai răsboiului. Armata franceză a suferit mari neajunsuri din cauza prea marii încredere într'o doctrina prefăcută, frământată în oficina Școlii superioare de răsboiu și a Marelui Stat-Major, și a mai suferit și din cauza... aservirii caracterelor, care avea origina în aceleași așezăminte. Francezii au făcut această constatare în timpul și după răsboiu. Și noi am făcut-o, și constatarea străinilor confirmă pe a noastră. Să deschidem ochii ca să nu mai cadem în greșală, căci *perseverare...*

În ceea ce privește pregătirea specialiștilor-tehniciani ai armatei, fac aci, din nou o afirmare, de care doresc ca cei cari ne înlocuiesc în conducerea armatei să țină seama, pentru a evita țării nenorocirile suferite de armata noastră în răsboiul trecut. Tehnicianii militari au fost maltratați la noi și, în ultimii ani, chiar înlocuți prin specialiști (?) civili, lipsiți de orice

pregătire a tehnicii războiului. Urmările ne sunt cunoscute. De altfel, ceea ce am făcut noi nu poartă brevetul de invențiune românească. Franța căzuse de mult în această greșală și a plătit-o scump. Dau ca dovadă următoarele: În parlamentul francez, falșii tehnicieni, inspirați mai mult de doctrina falșă a Școalei de Războiu și de Înaltul Comandament, nu au dat nici o atențiune celor cari cereau tunuri de calibru mare pentru armată, căci convingerea conductorilor destinelor Franței era făcută și nestrămutată: «Franța nu voia se cadă și ea în greșala în care căzuse Germania adoptând tunurile grele, *greșeala mare și ruinătoare* pentru Stat». În 1909, un bun artilerist, și în acelaș timp tehnician desăvârșit, a propus întrebuințasea avionului la conducerea tragerei artileriei, după ce a pus în vază folosul lui cu prilejul exercițiilor de tragere de la Châlons. Proba fiind făcută trebuia, să fie hotărîtoare. Propunerea însă nu a fost luată în samă, pentru că doctrina nu se împăca cu tragerea la distanțe mari. Și atunci Franța a intrat în războiu nepregătită și fără mijloace tehnice de cari dispunea Germania, și a trebuit să treacă doi ani până când s'a putut da avioanelor Artileriei o deplină întrebuințare. În schimb, zilele de grea cumpănă au făcut pe Francezi să vadă limpede, și când același tehnician a propus comandamentului suprem înființarea și întrebuințarea *cuirasatului terestru* (tankul), ca sigur mijloc pentru a dobândi victoria hotărîtoare, generalismul Joffre pătrunde ideea și i dă mijloace s'o realizeze. Generalul Estienne, autorul proiectului, începe lucrul, conduce și grăbește construcțiunea acestor tankuri de asalt *le stabilește tactica*, și în vara anului 1918, când infanteria franceză era sleită numericeste, aruncă în bătălie

primele grupuri și cu ele smulge victoria din mâinile Armatei Germane ¹⁾.

Incheiu: În războaiele viitoare materialul va juca un rol mult mai mare de cât în ultimul războiu; prin el se va cânta a crucea materialul omenesc și a dobândi victoria mai mult prin sacrificii materiale de cât ome-nești. Trebuie deci să se urmărească foarte de aproape invențiunile și perfecționările de orice natură, ale căror aplicațiune la războiu, i-ar modifica metoadele și chiar organizarea. Armata trebuie dar să dispună de adevărați specialiști-tehniciani; și pentru a'i forma, școalele militare de Artilerie, de Geniu și de Aviațiune trebuiesc puse pe temelii solide, pentru ca viitorii tehnici- ciani să capete în ele bazele științei, pe care apoi o vor desvolta și complecta în stabilimentele armatei și pri- vate din țară și din străinătate, și în serviciul trupelor și al comandamentelor.

Legea de Înaintare. O tristă experiență a dovedit că această lege, deși bună, trebuie totuși modificată pentru a îngrădi aplicarea și respectarea ei, pentru a face să în- ceteze abuzurile cari s'au săvârșit în numele ei, dar, fără știrea ei, prin dispozițiuni create de decrete-legi, sau prin măsuri ne sprijinite de lege, luate fie de Marele Cartier General în timp de războiu, fie de Mi- niștri în timp de pace; în fine pentru a garanta atât interesele armatei, cât și ale ofițerilor. Pentru acest sfârșit, trebuie introduse în lege oarecari prescripțiuni, din cari unele cu aplicare retroactivă.

Toți ofițeri armatei române trebuiesc să capete pre- gătirea pentru gradul de sub-locotenent numai în scoa- ele militare, sau în corpurile de trupă, române.

1) Studii și Critici Militare. Vol. I (1921): Pericolul unei doctrinei prefăcute.

Stagiul la trupă e obligator pentru întreaga scară a comandamentului. Orice călcare a acestei dispozițiuni, cu începere de la 1 Ianuarie 1921, va fi anulată prin decret regesc în urma avizului Consiliului Superior al Armatei. Ofițerii cari în timpul războiului au luat un grad fără să fi îndeplinit condițiunea de stagiu cerută de lege, și cari nu au satisfăcut-o nici după înaintare până la trecerea armatei pe picior de pace, perd dreptul de a mai exercita un comandament. Ei vor fi trecuți, după aptitudini, în serviciile administrative, sau tehnice ale armatei.

Înaintările până la gradul de Colonel inclusiv se fac numai în arma de origină a ofițerilor, pe cari nimeni nu o poate schimba.

Nici o înaintare pe loc nu se poate face de cât în serviciile specializate, recunoscute de lege și al căror cadru e determinat printr'o lege specială. Orice călcare a acestei dispozițiuni va fi anulată în urma avizului Comitetului Superior al Armatei.

Nimeni nu poate fi înaintat în comandament dacă nu a comandat și instruit unitatea inferioară.

Orice înaintare făcută în viitor prin călcarea dispozițiunilor legii de înaintare se va anula, iar cei dovediți că au provocat călcarea legii vor fi trimiși înaintea unei comisiuni de anchetă pentru a le cerceta cazul și a da avizul asupra măsurilor penale ce trebuiesc luate în contra lor.

Toate aceste dispozițiuni se vor aplica, în principiu când legea de organizare a armatei se va schimba, ofițerilor din cadrul permanent al Armatei. În ceea ce privește înaintarea ofițerilor armatei de Miliții, legea va trebui să prevadă condițiuni speciale de vechime în grad și de capacitate, precum și mijloacele prin cari

ei pot dobândi capacitatea cerută noului grad. Pentru cei cari aspiră la grade superioare celui de maior, legea va trebui să stabilească, printre alte condițiuni și pe aceea a unui stagiu de un an la o trupă permanentă în gradul de maior.

Și scriind aceste rânduri nu mă opresc de a mărturisi că nu legile sunt vinovate, când constatăm abuzuri în aplicarea lor, ci mai mult oamenii cari le aplică. De aceea oricum s'ar schimba legea, ea nu va putea da bune rezultate de cât atunci când miniștrii o vor aplica cu dreptate și cu echitate, când favoritismul va dispărea din armată, când înaltul comandament nu va fi călăuzit în aprecierea ofițerilor de cât de interesele armatei, cari în ultimii ani au fost prea mult nesocotite, și când responsabilitatea miniștrilor va înceta de a fi o literă moartă.

Legea de înaintare, ca și legea pozițiunii ofițerilor, nu se va aplica în toate formele ei, în pace ca și în războiu, de cât de Ministrul de Războiu.

Legea asupra pozițiunii ofițerilor. — Printre modificările, sau prescripțiunile, cari trebuiesc introduse în lege, voi cita numai pe următoarele:

Ofițerul destituit, pentru ca a refuzat să depună jurământul (art. 1 lit. e din legea actuală), e trecut în elementul corespunzător vârstei sale, ca soldat, și supus îndatoririlor contingentului din care face parte.

Sub-locotenenții și locotenenții reformați pentru anumite motive (art. 30, lit. a, b, c și d în aceeași lege) sunt trecuți ca soldați în elementul corespunzător vârstei și supuși îndatoririlor contingentului din care fac parte.

Ofițerul condamnat la destituire, sau închisoare, care atrage pierderea gradului, pentru motivele arătate de

Codul de J. M. (art. 217) e trecut ca soldat în elementul corespunzător vrăstei sale și....

Ofițerii din cadrul permanent de orice grad sunt trecuți în miliții (rezervă) sau puși în retragere, înainte de a fi atins limita de vârstă, dacă se constată că rămânerea lor în cadrul permanent ar fi dăunătoare armatei. Aceasta se face după propunerea «Comisiunii de clasare a ofițerilor».

Ofițerii de orice grad, cărora în timp de războiu li se iea comandamentul, sau serviciul, ce li fusese încredințat, pentru nedestoinicie profesională sau oboseală fizică, bine constatată de șefii erarhici, nu vor fi trecuți în rezervă, sau în retragere, fără îndeplinirea strictă a prescripțiilor legii pozițiunii ofițerilor combinată cu legea de înaintare, și fără avizul Comitetului Superior al Armatei. Până la îndeplinirea formelor legale, și stabilirea definitivă a pozițiunii lor, acești ofițeri sunt puși la dispozițiunea Ministerului de Războiu.

Cultul onoarei va trebui practicat mai mult ca în trecut pe toată scara ierarhiei militare. O spun această fiindcă la noi, ca și în alte armate, ¹⁾ lungul războiu a cam slăbit acest cult și a făcut să între în cadrul ofițerilor militari, de sigur meritoși, dar cari nu toți au întreaga valoare morala cerută unor educatori și comandanți de trupe. Pentru acest sfârșit va trebui să se înființeze în fiecare garnizoană un «Consiliu de Onoare», care să cerceteze și să reprime greșalele contra onoarei. Verdictul unui asemenea consiliu nu trebuie însă să fie executoriu, ci se admită recursul la o jurisdicțiune superioară, care va funcționa la rezidența fiecărui corp de armată (sau

1) Această mărturisire o face și generalul de Maud'huy în „l'Action Nationale” Janvier 1920 (Paris).

eventual, diviziune de armată) și va lua numele de «Consiliu de Apel».

Legea pentru organizarea Justiției militare.—În Franța s'a pus chestiunea, supț «forma unei consultațiuni» adresată persoanelor competente, dacă militarii mai trebuesc supuși unei *juridicțiuni speciale*. Și la noi s'a pus mai de mult această chestiune, însă supț «forma imperativă» și de persoane necompetente. Părerea mea este ca regimul juridicțiunii speciale trebuie neapărat păstrat pentru armata noastră. Dar...

Azi nimeni nu se mai îndoește ca legea noastră trebuie deantregul revăzută și refăcută. Această necesitate era de mult simțită. Numeroase comisiuni de jurisconșulți și specialiști militari au fost însărcinate de foștii miniștri de rășboiu cu acest studiu. Propunerile lor, supț forma de proiecte se odihnesc și astăzi în cartoanele ministerului, dacă foștii ocupatori nu le-or fi turburat odihna, și mai nimic nu s'a schimbat în administrarea justiției în armată. În fine, rășboiul trecut ne-a făcut să vedem limpede toată slăbiciunea administrării justiției în armata noastră, care a dat loc la atâtea abuzuri de procedură și acte de tagadă de dreptate, în cât dacă nu ar fi fost controlate, ar pare trase din povești. Procedura, instrucțiunea, judecarea, toate s'au făcut de multe ori în mod convențional și adesea cu codul de justiție închis. Nu e locul aci de sprijin prin cazuri concrete afirmațiunea ce fac. Cu altă ocaziune și în alt loc voi face și aceasta. Acum mă mărginesc a spune că în Franța, din 120.000 recursuri făcute înainte Consiliului de Revizuire, dela începutul rășboiului până în Octombrie 1919, s'au admis aproximativ numai 11.000. La noi, nu știu câte s'au judecat, căci nu s'a încheiat încă darea de seamă a lucrărilor justiției militare, știu numai că în

dărite de seamă ale presei din Capitală s'a vorbit de o faimoasa ședință a Curții Superioare de J. M., cam de pe la sfârșitul lui Octombrie 1919, în care, din vreo sută de recursuri, s'au respins numai 3. De atunci, în fiecare zi curg recursurile admise de aceiași curte și multe chiar fără transmitere. Aceasta, după mine, însemnează ca judecarea cauzelor de către Curțile Martiale s'a făcut cu cea mai vădită ușurință. În schimb cunosc atâtea cazuri în cari marii vinovați au fost achitați de aceleași curți, sau chiar netremiși în cercetare judecătorească. Ce să mai vorbesc de chipul în care s'au instruit afaceri de mare însemnătate, oari cereau neapărat sancțiuni penale pentru vinovați și reabilitarea victimelor unor învinuiri plăsmuite.

Când se va cerceta de aproape activitatea justiției militare dela 1916 până astăzi și dosarele afacerilor însemnate de oameni pricepuți, dreپți, nepărtinitori și nepătimăși, o singură constatare se va face: *justiția militară nu a fost la înălțimea datoriei ei.*

Pentru a reda armatei și societății încrederea în justiția militară, trebuie să 'i aducem modificări radicale, printre cari notez pe următoarele:

Cea mai însemnată va fi introducerea principiului constituțional că «Justiția militară, făcând parte din *Puterea Judecătorească a Țării*, e de sine stătătoare și deci nu atârnă de comandament». Relațiunile ei cu Autoritățile Militare trebuiesc stabilite după aceleași norme ca ale *Puterii Judecătorești* cu Ministerul Justiției; și pentru aceasta ea va fi reprezentată la Ministerul de Războiu printr'o *Direcțiune*, zisă a *Justiției militare*, în capul căreia va sta «un Consilier tehnic al Justiției militare».

Crearea unui «Corp de ofițeri ai Justiției militare» din

FUNDAȚIUNEA
C.A.

care se va recruta Parchetul și Membrii permanenți ai Tribunalului militar;

Organizarea «Consiliilor de Disciplină de garnizoane», în locul celor dela Regimente, și lărgirea atribuțiilor (competenței) lor;

Crearea unei «Direcțiuni a Justiției militare» pe lângă Ministerul de Război, având ca director un Consilier tehnic al Justiției militare.

Revederea Codului de Justiție Militară, și anume: modificarea competenței tuturilor instanțelor judecătorești militare; modificarea pedepselor atribuite crimelor și delictelor cu caracter militar; modificarea compunerii Consiliilor și Parchetelor dela toate instanțele judecătorești; introducerea în compunerea Consiliilor de disciplină și de Război a unui sub-ofițer (plotonier major), pentru judecarea gradelor inferioare și soldaților; judecarea de către Consiliile de Război a delictelor de presa comise de militari (introdusă pe calea Constituției țării)..

Și, supt forma de corolar, propun ca o anchetă parlamentară să cerceteze întreaga activitatea a Justiției militare din timpul războiului, pentru a descoperi abuzurile de putere, tăgădele de dreptate și nedreptățile ce s'au comis în numele Justiției, pentru a stabili răspunderile și a edicta măsurile în stare de a înfrâna abuzurile în viitor.

Pentru a pune frână abuzurilor de putere comise de autoritățile militare, ca și de cele civile, va trebui să se înscrie în viitoarea Constituțiune principiul contenciosului în materie administrativă, care se va aplica, fie supt forma de *Consiliul de Stat cu atribuțiuni de contencios*, fie supt forma unei *Jurisdicțiuni propriie cu diferite instanțe*.

Ministerul de Răsboiu. Organizarea lui va trebui adânc modificată pentru a nu recade în dezordinea și neputința în care a zăcut până astăzi. Într'o țară, unde miniștrii de răsboiu se schimbă mai des decât guvernele efemere, unde a fost cu puțință ca în timp de 19 ani (1900—1919) să se perindeze 16 miniștri; într'o țară unde în timpul unei lungi neutralități (1914—1916) armata a fost lăsată fără șef de Stat-Major; într'o țară unde aproape în tot timpul războiului dela August 1916—5 Martie 1918 și dela 25 Oct. 1918—1 Aprilie 1920 autoritatea Ministrului de Răsboi a fost anulată prin atribuțiuni nechibzuite, nejustificate și leonine, acordate Marelui Cartier General, trebuie să facem tot ce omeneste e posibil ca să stărpim răul din rădăcină și să asigurăm Ministrului de Răsboiu exercitarea tuturor atribuțiunilor, pe care Constituțiunea Țării i le-a dat și i le garantează.

Și ca să începem, trebuie să asigurăm Ministerului de Răsboiu continuitatea în conducerea administrațiunii Armatei și acordarea serviciilor între ele printr'o bună organizare și printr'un personal a cărui stabilitate să nu urmeze legea nestabilității miniștrilor.

Regele fiind după Constituțiune Capul Puterii Armate, toate actele cari privesc administrarea și conducerea Armatei se fac de Ministrul de Răsboiu în numele Regelui, răspunderea lor însă privește numai pe Ministru, căci persoana Regelui e neviolabilă (art. 92 și 93 din Constituțiune). În puterea acestui principiu constituțional nimic nu se poate săvârși în armată, care să iasă din cercul răspunderii Ministrului de Răsboiu, căci orice act al Regelui trebuie contra semnat de Ministru pentru a avea tărie legală.

Acest principiu fiind stabilit, rămâne să arăt că și în timp de răsboiu stă nestrămutat. În timp de pace'

armata se administrează și se pregătește de războiu: amândouă aceste acte cad sub răspunderea unică a Ministrului. În timp de războiu, armata se administrează și face războiul: administrațiunea ei privește tot pe ministru; dar conducerea operațiunilor nu-l privește, căci ministrul nu are posibilitatea dedublării; răspunderea însă în anumită măsură o are tot el în virtutea principiului constituțional, iar nu Regele care e neviolabil. Dacă e așa, și nu poate fi altfel într-o țară sub regim constituțional, comandamentul armatei de operațiuni nu se poate exercita decât de un General, căruia Suveranul îi delegă comanda Armatei prin actul de mobilizare contra-semnat de Ministrul de Războiu. *Prin aceasta, răspunderile sunt bine definite, și nu e act de comandament care să nu poată fi discutat, sau atacat, fără ca persoana Regelui să fie atinsă de răspundere.* Astfel s'a rezolvit această chestiune foarte delicată în războiul trecut, de toate statele beligerante și soluțiunea dată va fi urmată și în viitor. Deși după Constituțiunile țărilor beligerante suveranii erau capii supremi ai armatelor lor, totuși nici unul n'a condus operațiunile armatei sale. Și cauza e lesne de găsit. Actele comandamentului sunt supuse judecății și-și atrag sancțiuni; ori Constituțiunea oprește de a trage la răspundere pe un suveran comandant de armată. Dar nu numai atât. Comandamentul unei armate se exercită fără soluțiuni de continuitate, și deci comandantul trebuie să rămână la postul său cât ține războiul. Ori, diversele atribuțiuni constituționale ale suveranului nu-l pot îngădui a se subtrage dela ele în tot timpul unei lungi campanii decât lăsând cârma țării în mâinele unei regențe¹⁾.

1) Au trecut o sută de ani de când în Prusia Regele, capul Armatei, abdică dela comandamentul efectiv în favoarea unui general, care

Pentru toate aceste motive, sunt îndreptățit ca să susțin că în viitor, Suveranul trebuie să încredințeze conducerea armatei de operațiuni unui general. Acest general va fi însuși Șeful Marelui Stat-Major, pentru a se respecta principiul că «operațiunile trebuiesc conduse de acela care a pregătit și a alcătuit planul de războiu». Făcându-se așa, generalismul rămâne răspunzător de actele sale față de Suveran, capul suprem al armatei, și răspunderea lui își găsește sancțiunea în legile țării și în legile speciale ale Armatei, pe cari Ministrul de războiu e dator să facă a se respecta în timp de pace și, mai cu seamă, în timp de războiu.

Prin aceasta am voit să arăt caracterul constituțional pe care trebuie să-l aibă un ministru de războiu în pace și războiu, caracter pe care el nu poate să-l desbrace, fără a cade sub răspunderea constituțională.

Trec acum la schema organizării ce propun a se da Ministerului de războiu.

Intregul organism al Ministerului de Războiu va fi constituit din 3 mari Direcțiuni generale :

1. «Direcțiunea Generală a Marelui Stat-Major», în sarcina căreia cad organizarea și instrucțiunea armatei, pregătirea războiului și conducerea operațiunilor. Șeful Marelui Stat-Major e secundat în timp de pace de 3 sub-șefi. Întâiul va merge cu Armata de operațiuni, în

poartă numele de „Șef de Stat-Major general“ (Général Buat „*Ludendorff*“. Paris, 1920).

Cu aprobarea Aliaților s'a creat, în vara 1916, un organ de comandament unic și răspunzător, însărcinat cu conducerea armatelor germane și aliate. Acest organ, sub denumirea de *Direcțiune militară supremă*, a fost încredințat împăratului Germaniei, care l-a trecut prin delegațiune Mareșalului von Hindenburg, Șeful de Stat-major al armatelor germane („Aus meinem Leben“ de mareșalul von Hindenburg, tradus în franceză, Paris. Ch. Lavauzelle).

caz de războiu, cu titlul de Șef al Marelui Cartier-General; al doilea va îndeplini funcțiunea de șef de Stat-Major (sau eventual de comandant) al Comandamentului Etapelor; și al treilea, va rămânea ca Șef de Stat-Major al Armatei din interiorul țării (zona interioară). Fiecare din ei va pregăti lucrurile referitoare la serviciul ce-i revine în războiu;

2. «Direcțiunea Generală a Personalului Armatei», în sarcina căreia cade întregul personal al Armatei de uscat, al Marinei Militare și al Navigațiunii Aeriene;

3. «Direcțiunea Generală a Serviciilor Armatei», în sarcina căreia cad toate serviciile, cari concură la îndestularea armatei cu tot ce-i trebuie pentru a trăi, a se mișca și a lupta.

În capul fiecărei Direcțiuni Generale va sta un general (de Corp de Armată sau de Diviziune), care va fi asistat de consilierii tehnici respectivi (inspectorii tehnici de Arme și de Servicii) și de Consiliile, sau Comitele tehnice respective.

Cu o asemenea organizare, Ministrul nu va lucra direct decât cu cei trei directori generali, ordinea și legătura se vor stabili între diferitele și multiplele organe ale armatei, iar continuitatea lucrului se va putea înlăptui, căci cele trei mari organe, rădicate la înălțimea unor sub-secretariate de Stat, vor asigura această continuitate prin șefii lor, scoși din câmpul fluctuațiilor politice, cari ferică și desferică guvernele în țara noastră. Aceasta ar fi, sunt convins, o fericită reformă și ar fi și mai tericită, dacă cei doi miniștri ai *Apărării Naționale*, al Războiului și al Afacerilor Externe, ar fi și ei puși la adăpostul fluctuațiilor politice.

Cât timp Ministrul de Războiu nu se va bucura de

oarecare stabilitate, nu numai că va fi un șef fără autoritate, dar nu va putea avea nici mentalitatea rolului său. Numai stabilitatea va fi în stare să scape portofoliul războiului de incompetenți și de competiți.

Și ca să încheiu :

Intr'o țară cu o organizare socială și democratică, cum este, sau cum trebuie să fie în viitor, România, unde «puterea executivă este încredințată Regelui care o exercită regulat prin constituțiune (art. 35)», unde «persoana Regelui e inviolabilă, iar Miniștrii sunt răspunzători (art. 92)» unde «în nici un caz ordinul verbal, sau scris, al Regelui nu poate apăra pe un Ministru de răspundere (art. 100)», Ministrul de Războiu, e singur răspunzător de administrațiunea și de interesele armatei, precum și de aplicarea legilor militare înaintea Corpurilor Legiuitoare și a Regelui (art. 101). Ca atare, *Ministrul nu poate, și nici nu trebuie, să împartă cu nimeni această răspundere nici în pace, nici în războiu.* Între el și suveran nici un organ intermediar nu trebuie să existe, sau să se infiltreze, fiindcă nu'l îngăduie Constituțiunea Țării ¹⁾.

1) În Franța, la începutul războiului, Generalisimul Armatei își însușise anumite prerogative privitoare la corpul Ofițerilor, cari eșeau, din cadrul celor atribuite comandamentului său. Nemulțămirile, provocate de oarecari măsuri arbitrare, au fost mari. Generalul Gallieni venind în capul ministerului de războiu, a atras atențiunea generalului Joffre și i-a mărginit atribuțiunile.

Când mai târziu, în fața dezastrului care amenință pe Aliați, generalul Foch a fost numit comandant unic al Armatei aliate, Ministrul de Războiu îl investeste cu autoritatea ce trebuia să aibă prin următorul ordin-program : «Nici un consiliu, nici o propunere, numai ordine».

Ambele citate arată că nimeni astăzi nu poate călca autoritatea Ministrului de Războiu.

Experiența din ultimii ani, și mai cu samă experiența războiului, cu anexa lui din 1919, ne-a făcut să vedem cât au suferit armata și corpul ofițeresc, la noi și în alte țări, din cauza nerespectării acestui mare principiu al *responsabilității miniștrilor*, și cât de mult s'a repercutat asupra armatei desbrăcarea ministrului de Războiu de îndatoririle și prerogativele lui, prevăzute de Constituțiune și înscrise în legile organice ale Armatei, prin legi excepționale rău alcătuite, prin dispozițiuni zise «*de Comandament*», ne cuprinse nici în legile organice, nici în cele excepționale, sau adiționale, și chiar prin călcarea acestor legi (Vezi *Anexa A*).

Armata, sătulă de anarhia nesocotirii legilor ei, cere astăzi restaurarea domniei legilor.

9/16 Octombrie 1919—30/17 Aprilie 1920

4. ANEXA A

Schițasem de mult vederile mele asupra noii organizări a Armatei noastre, în care sunt cuprinse și proprunerile referitoare la organizarea Statului-Major și a Ministerului de Războiu, precum și la atribuțiunile lor în pace și războiu. În sprijinul acestor din urmă aduc astăzi *Anexa* de față, în care am extras proprunerile și criticele fostului Ministru de Războiu, răposatul *General Gallieni* «*Salvatorul Parisului*», culese de secretarii săi și publicate în scrierea: *Gallieni parle....*, de *Marius-Ary Leblond* (Albin Michel, Editeur. Paris. 1920).

— Generalul Gallieni, la Senat, în chestiunea antagonismului între Marele Cartier General și Parlamentul și Guvernul Franței: «*Domnilor, Ministrul de Războiu în-*

telege să exercite împrejurul lui, fără nici o considerație de persoane, acțiunea cea mai energică. Înțelege că această acțiune trebuie să se exercite deopotrivă și asupra lui însuși (adică acțiunea Parlamentului). Această acțiune e necesară. El o reclamă». (Vol. I, pag. 244—245).

— La începutul anului 1916, Gallieni se gândește la revizuirea înaltului Comandament. Nu era vorba de o rivalitate între el și Joffre, ci de rezolvirea unui conflict adânc de puteri între Parlament și M. C. G., care dăinuia de un an și mai bine. Parlamentul reclama autoritatea controlului parlamentar și responsabilitatea ce îi era conferită de Constituție. M. C. G. cerea o autonomie absolută în războiu. Intre aceste două, guvernul nu îndrăsnise să se pronunțe categoric. La venirea sa în capul administrațiunii armatei Gallieni găsisese acest antagonism, și acum el urma să facă pe țapul ispășitor (Vol. I, pag. 278 și următoarele).

— Se imputa Generalisimului, că nu știuse să pună capăt rătăcirilor (errements) în cari se sbătea Statul-Major al Marelui Cartier dela începutul războiului. Ministrul de Războiu și-a pus toată stăruința ca să îndrepte acesta (Vol. II, pag. 33—34).

— Gallieni, alarmat de informațiunile ce avea asupra stării precare a apărării mai multor puncte de pe frontul occidental, trimete la 16 Decembrie 1915 (adică două luni înainte de deslănțuirea ofensivei prințului de Co-roană german) următoarea scrisoare generalisimului; «Din diferite izvoare vin știri asupra neajunsurilor de cari suferă, în special, organizarea regiuni Meurthe-Toul-Verdun. Rețeaua de șanțuri pare a nu fi completă. Această situațiune, dacă e exactă, poate avea neajunsurile cele mai grele. *Orice rupere de front s'ar întâmpla din această cauză, ar angaja nu numai răspunderea*

d-voastră, dar și aceea a întregului guvern. Învățămintele războiului actual probează că primele linii pot fi siluite, dar rezistența liniilor următoare e în stare oricând să oprească atacul după prima lui izbândă. V'ași rămâne recunoscător dacă a-ți bine voi a mă face să pot da la rândul-mi asigurarea că pe toate punctele frontului organizarea noastră cel puțin pe două linii, a fost prevăzută și realizată cu toate lucrările indispensabile...» Generalisimul răspunde imediat din cartierul său (Chantilly) că «totul merge bine și că organizarea noastră defensivă e cu mult mai tare și mai complectă ca a adversarului» (Vol. II, pag. 37—38). Și totuși, când după două luni Germanii au luat ofensiva în regiunea Verdunului, s'a constatat o lipsă absolută de organizare și de prevedere.

— În schimb, M. C. G. și arogase o omnipotență nebunească și și pierduse în adevăr steaua polară. Un exemplu: Înaltul Comandament se interesa de politica internă a Italiei și adresa direct atașatului militar dela Roma apretierile sale, prin care și manifesta satisfacerea în privința unui discurs politic (16 Decembrie 1915), Guvernul, îngrijat cu drept cuvânt de această uzurpare a prerogativelor sale, ceru Ministrului de Războiu să exercite în viitor asupra Înaltului Comandament un control mai energic și cât de eficace (Vol. II, pp. 39—41).

— Conflictul dintre Înaltul Comandament și Parlament merge crescând și Guvernul e prins în el ca între ciocan și nicovală. Un deputat, cu mare vază, adresându-se Ministrului de Războiu, îi spune: «Ministrul de Războiu nu e numai șeful administrațiunii militare, e încă și membru al Guvernului, a cărui răspundere o împarte. Ori, guvernul are autoritate asupra generalisimului, fiind că are și răspunderea puterii: și când guvernul are să

dea instrucțiuni, sau ordine, generalisimului, e natural ca să le dea prin ministrul de Răsboiu. Și aceasta înseamnă că, *chiar din punct de vedere al Comandamentului, Ministrul de Răsboiu e încă calificat să dea ordine Generalului de Căpetenie* (Vol. II, pag. 46—47). Gallieni rămâne general, dar a devenit ministru. Autoritatea acestei sarcini i se impune concomitent cu *supremația guvernului* (Vol. II, pag. 53).

— Încă din 1914 Gallieni a arătat importanța unei expedițiuni în Balcani. Din ziua când frontul occidental a fost stabilizat, soluțiunea războiului nu mai putea fi căutată decât în Orient. Cum? *Prin Salonic la Constantinopole. Constantinopole în mâinele Înțelegerii, Dunărea și Balcanii erau câștigați, și prin aceasta era soluționată și importanța chestiune a cerealelor.* Acesta era planul său. El l-a expus d-lui Briand și acesta a consultat pe generalul Joffre, care i-a dat următorul răspuns: «Acesta e ambițiunea personală a lui Gallieni, care voește un comandament. *Nu dau nici un om.* Pentru ce să cauți aiurea ceea ce pot obține aci în Martie (1915). *Eu sunt sigur că voi străpunge și voi conduce pe Germani acasă la ei.* Englezii cărora li s'a vorbit de planul lui Gallieni, îl admiteau, și numai rezistența lui Joffre i-a făcut să admită cealaltă soluțiune — zisă *soluțiunea marinarilor* — de-a intra în Constantinopole prin Dardanele. Francezii s'au luat după ei (Vol. II, pag. 57—62).

— Numit ministru, generalul Gallieni ar fi lipsit dela datorie dacă nu lua în mână interesele generalilor puși la umbra de generalisim. «*Trimeterea lui Paul în Rusia nu mulțumește pe generalisim; de Maud'hui, Audier, Gérard, Bonneau, Lombard, de Lamaze, Rabier, Desvaux, etc., etc., au fost rădicați din comandament, Luis Gérard, singurul comandant de corp de armată care*

a stat dela începutul războiului până azi (1916) în capul unui corp de armată, nu i s'a dat comanda unei armate pentru că a fost numit de mine și i s'a preferat un altul, care s'a spânzurat înainte de a i se rădica noua comandă, din cauza incapacității fizice și intelectuale de care era atins. Toți acești generali au făcut scandal la M. C. G., au protestat, au strigat, au amenințat... *toți sunt disperați când se văd loviți pentru a se acoperi greșelile statului-major dela M. C. G.* (vol. II, pag. 60—70).

— Intre generalul de căpetenie și generalii înaltelor comandamente se întrepune pe ascunse Statul-Major, care le imbrigadează, le strunește, le regulează și le încătusează... «Pe când eram guvernator al Parisului, Pau a venit la mine și mi-a spus: Stat-Majorul nostru, produs al școalei de războiu, e unica cauză a răului. *El ia locul Comandamentului.* Șefii de S.-M. exercita în realitate comanda centul; iar ofițerii de legătură sunt adevărați comisari la armată... La M. C. G. ești ca într'un turn de fildeș. *Cea mai falsă concepțiune e Comandamentul exercitat de statul-major, iar nu de comandant.* Gallieni citează ordinele date lui Bonneau la Mulhouse, lui Lanrezac pentru Charleroi și lui însuși pentru Ourcq...».

Când un general comandant de armată se duce la cartierul general, e privit ironic și i se pare că aude: bine, bine, dar, bagă de seamă că nu mai ai mult de stat acolo. Urmarea: comandanții de armată, de corp de armată, de diviziune au frică, nu îndrăznesc să facă nimic, li e teamă să se compromită. «Pentru a suprima răul, Gallieni va căuta să scape pe generalisim de influență nefastă a celor ce-l încunjoară (Vol. II pag. 60—71).

— «Una din cauzele principale a situațiunii noastre actuale, spuse Gallieni, a fost că nu s'a ținut sama de

Consiliul Superior al Armatei, și ca alegerea șefilor de stat-major general s'a făcut după *opiniunile politice*» (Vol. II pag. 73).

— Ofițerii de stat-major trăesc într'o atmosferă prea închisă. Ei trebuie să meargă pe front, să iee contact, intim și necesar, cu elementele luptătoare (Vol. II, pag. 79).

— Conducerea unui războiu atârână de valoarea generalisimului, căci el comandă, nu statul-major al său. *Generalisimul e creerul, iar statul-major e sistemul nervos al Comandamentului* (Vol. II, pag. 99).

— La M. C. G. ofițeri ca *generalul Foch* erau descalificați și dați la o parte (Vol. II, pag. 99).

— Când a intrat în războiu armata franceză era atât de prost pregătită, încât Castelnau a putut zice, cu drept cuvânt, *că ea reprezenta o armată de milogi* (Vol. II, pag. 100).

— Răul în conducerea războiului francez a fost că nu s'a putut vedea destul de limpede ca generalisimul trebuia să aibă numai *direcțiunea operațiunilor* pe când *direcțiunea războiului* trebuia lăsată numai guvernului (Vol. II, pag. 101) Intr'o interpelare la Camera Deputaților, d. Abel Ferry a spus: «Inaltul Comandament dispune de o putere absolută, cu care nimeni nu e învățat în Franța. În timp de 20 de luni prin atacuri parțiale și inutile acesta a sacrificat tot ce a fost mai bun în armata noastră» (Vol. II, pag. 102). El cere *controlul guvernului* și deci, al Parlamentului, *asupra tuturilor forțelor naționale mobilizate* (Vol. II, pag. 138). «M. C. G., conchide A. Ferry, trebuie să rămână un *post de Comandament*. În loc de aceasta el e transformat astăzi într'un vast minister» (Vol. II, pag. 140).

— Gallieni, în *nota asupra Inaltului Comandament* prezintă Preșidentului Republicii și Consiliului de Mi-

niștri, arată : 1. Că puterea executivă e singura care poate să determine condițiunile politice, economice, diplomatice în cari se desfășoară războiul, și că ministrul de războiu, în calitatea lui de membru al guvernului, trebuie pus în situațiune de a degaja Comandamentul de căpetenie de toate preocupările relative la corespondențele multiple ca departamentele ministeriale. 2. Că guvernul trebuie să-și asume răspunderea conducerii politice a războiului, adică să coordoneze acțiunea financiară, economică, diplomatică și militară după planurile generale discutate în Consiliul de Guvernământ, unde ministrul de războiu e consilierul tehnic militar și intermediarul normal între guvern și generalisim. 3. Executarea planului, în ceea ce privește operațiunile militare, e încredințată generalisimului, care devine răspunzător de executare și de întrebuințarea mijloacelor ce i s'au pus la dispozițiune. 4. Ministrul de Războiu rămâne tot timpul răspunzător de administrarea întregii armate și, ca reprezentant al guvernului, el are dreptul de control asupra conducerii operațiunilor (Vol. II, pag. 217 și următoarele).

Julie 1921

PARTEA II-a

Statul-Major și Comandamentul Armatei

1. Comandamentul Armatei și Presa

Generalul Gallieni, îndată ce a fost numit ministru de Răsboiu, a luat o măsură, pe care o socot bună fiindcă a venit, deși târziu, să curmă un rău, de care Comandamentul militar francez și organele sale constitutive sufereau mult și de mult.

Generalul Gallieni cunoștea răul, și ca să-l curme a dispus «ca nici un ofițer să numai fie adus în serviciul Comandamentelor armatei dacă nu va avea un anumit stagiul la trupă pe frontul de operațiuni, și ca toți ofițerii aflați la comandamente, cari nu îndeplineau această condițiune, să fie trimiși la trupă pentru a-și face stagiul impus de deciziunea sa».

Care e rostul acestei dispozițiuni? Orice ordin, care privește executarea unei acțiuni, mare sau mică, trebuie să țină seama de *mijloace*, de *timp* și de *impjurări*. Un ordin de operațiuni, oricât de complet, ori cu câtă iscusiună ar fi alcătuit, nu se poate executa în bune condițiuni, dacă unul din acești trei factori e nesocotit. Ori, dacă Școala de Răsboiu și stagiul la Comandamente dau

ofițerilor noțiunea mecanică a serviciului de Stat-Major, numai serviciul la trupă le poate da complementul cunoștințelor neapărate pentru ca orice ordin de comandament să se poată executa în spiritul în care a fost conceput de cel care l-a dat. Comandamentele ordona, trupele executa. Și, ca trupele să poată executa ce li s'a ordonat, trebuie ca ordinele să țină seamă de ceea ce ele pot face cu ce au, într'un anumit timp și în împrejurările în cari se găsesc când sunt chemate să și înceapă acțiunea.

Cine nu a stat în serviciul trupelor în timp de pace și nu a luat parte la pregătirea lor de războiu, acela nu va avea pregătirea cerută unui ofițer de Stat-Major. Cine nu a văzut cum se mișcă și cum staționează trupele pe teatrul de operațiuni, cum manevrează, cum se păzesc și cum se bat pe câmpul tactic, acela nu poate fi un bun ofițer de Stat-Major. Dar, acest din urmă postulat ne putând fi îndeplinit astăzi, când războiul a devenit atât de rar încât generațiuni întregi de ofițeri pot trece prin armată fără să-l fi văzut o singură dată, trebuie să ne mulțămim numai cu pregătirea din timp de pace; iar dacă războiul începe și ține mai mult, atunci datoria înaltului Comandament este ca să stabilească o dreaptă rotațiune a ofițerilor de Stat-Major între serviciul comandamentelor și serviciul trupelor.

Chestiunea stagiului la trupă, sau în serviciul trupelor, e tot atât de însemnată pentru comandanții de pe întreaga scară a Comandamentului ca și pentru organele lor de Comandament. În timp de pace, ofițerii destinați a urca treptele Comandamentului nu se pot forma decât în serviciul trupelor. În timp de războiu, ei își completează aptitudinile, și le curăță, și le călesc, făcând războiul.

Pentru a garanta buna pregătire a Comandamentului,

legea noastră asupra înaintărilor în armată a prevăzut certe condițiuni de stagiul la trupă, obligatoare pentru toate gradele, armele și treptele comandamentului. Prescripțiunile legii sunt suficiente și foarte înțelepte. Totuși, când legea s'a discutat în Parlament, s'au găsit mulți cari ar fi voit să se sporească numărul anilor datorati serviciului trupei. Credința mea a fost atunci că sporirea cerută nu era compatibilă cu nevoile multiple și nelăturate ale serviciilor armatei. Așa cum e, legea în viitoare e bună.

Din nenorocire însă, preșcripțiunile ei nu au fost totdeauna ținute în samă, și de aceea echilibrul între stagiul la trupă și serviciul departe de trupa a fost de mult rupt pentru o categorie de ofițeri, al căror contact cu trupa era neapărat cerut: absolvenții școlii de războiu, caracterizați ofițeri de Stat-Major. Găsesc că nu s'a făcut bine, căci învățămintele culese prin practicarea comandamentului, pe toate treptele lui, nu pot fi înlocuite prin meditațiunea din cabinetul de lucru, sau de studiu, asupra artei Comandamentului. *C'est en forgeant qu'on devient fergeron.*

Deci, pentru a avea o armată bine pregătită de războiu și bine condusă în războiu, trebuie să împănăm trupele cu ofițerii veniți dela Comandamente, iar Comandamentele cu ofițeri cari și-au făcut regulat, în toate gradele, stagiul la trupă.

Am spus, în altă parte, ¹⁾ «că pregătirea tehnică și morală a unei armate stă în pregătirea Comandamentului ei, că armata are nevoie de un bun comandament și că, pentru a i-l da, partidele politice, cari guvernează țara, ar trebui să renunțe la interesele lor trecătoare și

1) Din învățămintele războiului de astăzi, Vol. I, (pag. 141).

să nu aivă în vedere decât binele armatei, care este binele țării: «salus patriae, suprema lex».

Acesta e un adevăr banal, dar, tocmai pentru că e banal, el a fost prea din cale afară nesocotit la noi, și se continuă a se nesocoti chiar și în anii de cea mai intensă pregătire de războiu.

Cum lucrurile sfinte nu trebuiesc atinse de mâini profane, tot astfel nici chestiunea Comandantului nu ar fi trebuit atinse de necunoscători. Ori, de câțva timp unele ziare politice — și tocmai dintre cele cari susțin intrarea noastră în războiu, și pentru cari pregătirea armatei ar fi trebuit să fie un lucru sfânt — nu se stiesc de a o atinge și încă cu mâini necurate și stângace. Chestiunea Comandamentului nu e de domeniul discuțiunii publice. Aptitudinile și destoinicia celor ce vor fi chemați să ducă în războiu armata țării, *făuritoarea României Mari*, nu trebuiesc discutat de presă, nici supuse unui plebiscit.

Această chestiune cere de sigur, mai mult decât altele, o judecată întemeiată pe pricepere și pe nepărtinire, cu care opiniunea publică nu e de ajuns pregătită nici în alte țări, nici mai ales la noi.

11 August 1916.

2. Comandamentul Armatei și Războiul.

Schițasem vederile mele asupra Comandamentului, nu cu gândul de a le da presei, ci ca să mi fixez ideile, pentru ziua când voi fi chemat să le arăt.

Credeam, amintindu'mi de 1877, ca înainte de a suna clopotul mobilizării armatei și de a trece la acțiune, un fost ministru de războiu, un general care a fost investit cu cele mai înalte comandamente în armata țării, pe

care a pregătit-o pentru campania din 1913 luând parte și la alcătuirea planului ei de războiu, un general căruia regele Carol îi acorda toată încrederea, va fi chemat și el ca să-și dea părerea asupra planului intrării noastre în acțiune și asupra mijloacelor cu cari se putea realiza. Și când zic mijloace înțeleg și: constituirea ordinei de bătaie, gruparea forțelor armatei și obiectivul războiului.

Eram îndreptățit să cred aceasta pentru că ministrul de războiu nefiind militar nu-și putea da sama, prin el însuși, de însemnătatea precumpănitoare a comandamentului și de aptitudinile celor aleși ca să-l îndeplinească, fiindcă planul de războiu nu fusese alcătuit de organul în drept, ci de altul, care nu avea nici căderea, nici timpul și poate, nici întreaga capacitate de a se îndeletnici cu asemeni studii, cari priveau numai și numai pe Marele Stat-major. Credeam, fiindcă Țara se găsea în fața necunoscutului, de unde pleca mărirea, sau peirea ei. Credeam, dar sufletele pătimase nu au ținut seama de interesele armatei, și deci de ale Țării.

Dar, alături de mine, s'au nesocotit atâți generali cu experiență îndelungată și cu capacitate încercată, ale căror sfaturi nu ar fi fost de prisos, în ziua când guvernul nostru se hotăra să rădice armatele țării și să le arunce peste hotare. Unii din ei mi-au mărturisit cu inima deschisă, grija ce le dă constituirea ordinei de bătaie așa cum se făcuse, și aveau dreptul să se îngrijască, căci soarta războaelor atârna nu numai de numărul trupelor și de calitatea armamentului, ci și de știința cu care ele sunt întrebuințate.

Armata noastră era pe jumătate mobilizată de doi ani. Trupele și marile unități tactice erau în mare parte aproape complet puse pe picior de războiu. Toate comandamentele trebuiau, dar, constituite de mult: mai

întâi, în interesul practicării comandamentului în timp de pace, înainte de a trece la războiu; și apoi, pentru ca fiecare, comandant să ajungă a-și cunoaște organele subordonate și a fi cunoscut de ele, căci nu trebuie să se uite că această cunoștință reciprocă e de ordin tactic în războiu.

Că trebuia să se facă astfel, nimenea nu s'a îndoit, nici chiar Ministrul de Războiu, care, prin legea promulgată la 28 Februar 1915, a făcut să se mențină în cadrul activ mai mulți generali atinși de limita de etate, motivând această dispozițiune, în expunerea de motive, prin *nevoia ce simția Inaltul Comandament al Armatei de a nu fi schimbat în preajma evenimentelor, la care țara putea fi chemată să iee parte*. Dar, dacă prin lege s'a asigurat menținerea la locurile lor a sub-inspectorilor Armatei, cărora urma să li se încredințeze comandamentele unor armate, în caz de războiu, a șefului de Stat-major, care avea să aplice planul de războiu, studiat (așa se credea) de el însuși, și a altor generali cari aveau să îndeplinească anumite comandamente și însărcinări, același ministru a găsit necesar ca și ofițerii de grade mai mici să fie trimiși din vreme la trupele și serviciile lor pentru a lua contactul cu ele înainte de ziua mobilizării. Și astfel, Școala superioară de Războiu a stat închisă doi ani înainte de intrarea noastră în războiu, și prin aceasta s'a mărit lipsa, de care suțerea armata, cu două promoțiuni de absolvenți ai școlii; și astfel, s'au suspendat cursurile anului al 2-lea de studii al școalelor pregătitoare de ofițeri, și s'au trimis la corpuri elevi-ofițeri după o instrucțiune rudimentară de 7—8 luni și cu o educațiune militară abia începută.

Dar se va obiecta că scopul scuză mijloacele, căci ideea, pe care o urmărea Ministrul nostru de Războiu, era

foarte sănătoasă: *contactul statornic al ofițerilor de orice grad cu trupa și cu organele pe cari aveau să le comande și să le ducă într'un războiu apropiat.* Așa este.

În practică însă, lucrurile s'au petrecut cu totul în potriva acestei idei.

Sub-inspectorii de armată, numiți la 1 Aprilie 1914, au fost menținuți în serviciu până la 31 Martie 1916, când au fost definitiv vărsați în rezervă și descărcați de orice sarcină, deși ministrul știa că intrarea noastră în războiu se apropia de data fatală. După cinci luni de inactivitate militară, unul din ei a fost mobilizat și i s'a încredințat comanda unei armate, iar celalt a fost lăsat neîntrebuințat. Sub-inspectorul numit la 1 Aprilie 1916, a fost găsit probabil nepregătit de a comanda o armată, de însuși ministrul care l'a ales, și trimis într'un serviciu reprezentativ și fără răspundere. Mai mult încă. Unul din locurile de sub-inspector, devenit vacant la 31 Martie, a rămas neocupat deși războiul nu era departe. Aceste acte fără rost, cari privesc înaltul nostru comandament, au făcut pe mulți să creadă că înființarea sub-inspectoratelor de armată nu răspunsese trebuinței de a pregăti, din timp de pace, generali la comanda armatelor în războiu, ci mai mult unor necesități de înalt ordin politic, altoite pe nevoile armatei.

Șeful Statului-Major, de și ținut în cadrul activ peste limita de etate până la 31 Martie 1916, și apoi concentrat — trista, glumă — până la declararea războiului, de fapt a fost, de la început, înlocuit în înaltul său serviciu printr'un tânăr general, care îndeplinea în același timp și serviciul, foarte greu și obositor și plin de răspundere, de secretar general al Ministerului de Războiu.

Astfel s'a aplicat legea de la 28 Februarie 1915. Și când armata noastră s'a mobilizat, în capul armatelor

de operațiuni au fost puși trei comandanți de Corp de Armată și un fost sub-inspector de armată din cadrul rezervei; Ministrul de Războiu, a trecut altuia portofoliul tocmai atunci când armata avea mai multă trebuință de muncă, vigilența, autoritatea și capacitatea sa administrativă, iar secretarul general al Ministerului, imitând gestul superiorului său, a plecat la Armată ca să îndeplinească greaua sarcină de Șef al Marelui Stat-Major al armatelor de operațiuni, în locul titularului, lăsat la partea sedentară fără însărcinare.

Ceeace s'a făcut cu armatele și cu Statul-Major al Marelui Cartier General, s'a repetat cu o bună parte din Comandamentele Corpurilor de Armată, Diviziunilor de Armată și Brigadelor de diferite arme, așa că mulți din cei numiți în preziua mobilizării au fost siliți să ia comanda unităților lor după decretarea mobilizării, iar unii chiar după intrarea trupelor lor în acțiune. Mai mult încă. Ca o supremă nesocotire a intențiunilor Ministrului, exprimate în expunerea de motive a legii menționate, mutările, permutările și strămutările comandanților de diviziune, de brigadă și de regiment, a șefilor și sub-șefilor de Stat-Major de la Comandamente au plouat din belșug în ultimii ani. Au fost diviziuni, brigade și regimente, cari au schimbat doi, sau trei, comandanți, fără ca nici un interes de serviciu să justifice schimbarea; au fost unități mari și mici cari în ajun, sau după mobilizare, au fost părăsite de Comandanții lor, cari le cunoșteau și le pregătise de războiu, și date altora, cari adesea nu cunoșteau nici pe ajutorii, nici pe subordonații lor cei mai apropiați. Și toate aceste mutări s'au făcut mai mult în interesul persoanelor și foarte rar în interesul armatei.

Dacă la aceste cauze de scădere a valorii Coman-

damentului Armatei, vom mai adăoga și pe aceea provocată în ultimii ani de suprimarea, în mare parte, a manevrelor de garnizoană, a călătoriilor de instrucțiune, a concentrărilor de instrucțiune, a întrunirii ofițerilor pentru exerciții pe hartă și pe teren și pentru conferințe asupra nouelor metode de războiu și nouelor mijloace de luptă, vom găsi încă multe din cauzele determinante, cari ne pot îndreptăți să admitem că comandamentul, înalt și superior, nu a fost deajuns pregătit de războiu. Afirmarea ce fac să poate proba prin modificările ce se aduc ordinii de bătae chiar de la începutul războiului.

Dar, nu mai puțin vătămător a fost și criteriul care a călăuzit, ultimii doi ani, selecționarea ofițerilor destinați a li se încredința comandamente superioare. Această selecționare s'a întemeiat pe prezumțiunea capacității, iar nu pe încercările, cari singure pot proba, în timp de pace, capacitatea în exercitarea unui comandament ¹⁾. Și astfel, s'au sacrificat ofițeri încercați în curs de numeroși ani, cari dăduse probe de destoinicie și capacitate de comandament, în profitul altora cu cultura teoretică solidă, dar ne cultivată și neîncercată la școala comandamentului, nesocotindu-se și în aceasta învățămintele culese chiar din actualul războiu.

¹⁾ „Armata va fi condusă în războiu de generalii săi. Când țara încredințează acestora conducerea armatei, le încredințează, în același timp, soarta ei, și cu soarta unei țări nu trebuie nimene să se joace. Cei cari aspira la înaltul grad de general trebuiesc să îndeplinească, mai mult decât pentru gradele anterioare, toate condițiunile de capacitate, fizice, intelectuale și profesionale cerute unui conducător de trupă; și de aceea, *proba capacității nu poate fi omisă când e vorba de un grad, la care înaintarea trebuie făcută cu cea mai minuțioasă selecțiune*”. (General Herjeu. Pregătirea Armatei pentru Războiu, 1906 Vol. I. pag. 264).

În Germania, ca și în Franța, armatele s'au mobilizat cu comandamentele constituite, sau desemnate și pregătite, din timp de pace, și nici o modificare nu li s'a adus în urmă de cât atunci când încercările neîndoelnice ale războiului au hotărît. Pentru aceasta, cazurile de înlocuire, în cursul celor doi ani de campanie, au fost foarte puține, dacă ținem seama de imensitatea armatelor mobilizate și de cauzele, independente de capacitate, cari le au provocat.

În Franța, nici un general, oricât de capabil, atins de limita de etate, nu a fost menținut în serviciul activ, nici chiar în ziua mobilizării. Numai încercările făcute pe teatrul de operațiuni și pe câmpul de bătaie au hotărît această măsură. Un Foch a fost menținut zilele trecute în cadrul activ, după doi ani de probă neîndoioasă de capacitate în comandament; pe când cei cari în cursul războiului au dat semne de oboseală, sau de slăbiciune în exercitarea comandamentului, au fost încet-încet înlocuiți prin alți cari, din potrivă, dăduse în acest răstimp probe multiple și nediscutate de aptitudini la comandament.

La noi, probele de capacitate în știința comandantului, cerute de lege, au fost suspendate în timp de doi ani, iar ordinea de bătaie a fost constituită cu ofițeri, de sigur culți și meritoși, dar cari nu probase încă că aveau pregătirea necesară; și atunci s'a întâmplat ceea ce mulți așteptau să se întâmple. Nu a trecut nici două săptămâni de la declararea războiului și aproape întreaga ordine de bătaie a unei întregi armate, a fost schimbată: comandantul armatei, comandantul unui corp de armată, doi comandați de diviziune, mai mulți comandați de brigadă, etc..., au fost demși din comandament, sau mutați în comandamente secundare, și în-

locuiți prin alții *presupuși* mai capabili; comandantul unei armate, cari intrase în acțiune, a fost mutat la o altă armată și înlocuit printr'un general chemat din cadrul rezervei; apoi și acesta radical după scurt timp din capul comandantului, ce i se încredințase, pentru a se redă celui care'l părăsise. Nu mai continuu, căci ar fi dureros ca să amintesc întreaga odisee a celor pe cari soarta i-a făcut să dețină vr'un comandament în acest războiu, al cărui început e demn de o jalnică amintire.

Aceasta e prea mult. Ca să se facă o atât de mare perturbare în înaltul Comandament chiar dela începutul operațiunilor, în stare de a-l discredita și față de ai noștri și față de vrăjmașii noștri, cari au tot interesul ca să ne judece subț adevărata noastră valoare, trebuie să mai existe și alte cauze cari au contribuit la slăbirea—eu zic neașteptata și prefăcută — a Comandamentului armatei noastre. 4)

1) Abia trecuse anul de când am scris rândurile acestea și nu dezastru mai mare și mai neașteptat ca al nostru a lovit pe un alt aliat. Destrugerea întregului front italian de Est numai în patru zile, a făcut pe toți criticii militari să cerceteze cauzele. Unul din ei a publicat la sfârșitul lui Noembrie 1917 în «L'Homme libre» un studiu, care pare că a prins adevăratele cauze; constituirea defectoasă a frontului, lipsa rezervei strategice și *boala Comandamentului*. Această din urmă fiind în legătură cu studiul de față o reproduc: «Din toate armatele beligerante numai armata italiană s'a putut fâli că ș-a păstrat în capul ei pe același comandant. Dar acest caracter de permanență dispăre îndată ce te uiți dedesuptul vârfului. Se numără cu sutele ofițerii generali scoși din serviciu. Acolo se numesc silorași «torpilași». Formula întrebuintată era „Veți preda îndată comandamentul d-voastră înlocuitorului“, care era și sosit. Această metodă poate fi bună, dar devine rea dacă nu e aplicată cu buna știință. Ori, ea s'a aplicat rău, căci o *regretabilă oligarhie se alcătuisse în jurul generalisimului*. Șefi de întâla ordine au fost victimele sale; au fost „torpilași“ deși erau populari în armată. Așa s'a făcut că generalul Montuori își luase în primire numai de

Un scriitor militar a zis că o țară trebuie să aibă *armata politicei sale, sau politica armatei sale*. Acest principiu se tâlmăcește astfel:

O țară trebuie să-și croască o armată potrivit cu politica sa externă: rivalitățile cu țările, sau cu grupul țărilor vecine; expansiunile teritoriale pe cari le urmărește; reintregirea teritoriului știrbit de evenimentele trecute, etc. Dar, dacă împrejurările în cari se găsește nu o îngăduesc a-și rădica armata la înălțimea scopului urmărit, ea va trebui, deocamdată, să-și scoboare scopul la nivelul armatei ce are, cu alte cuvinte: *să-și cumpănească politica după puterea armatei sale*. Acesta e înțelesul ce trebuie să dăm principinului enunțat. Și, cum politica externă e a țării, iar nu a partidelor cari o guvernează vremelnic, interesele mari ale țării rămân neschimbate și deci acordul între politica și armata trebuie să rămână neatins.

La noi, însă, s'a confundat de multe ori politica țării, adică interesele ei, cu politica partidelor, adică cu interesele trecătoare ale partidului dela putere; și, cei cari au făcut o asemenea confuziune, nu au ținut samă de adevăratele și marile trebuinți ale armatei, ci le-au subordonat intereselor partidului lor.

Din cauza acestei inriuriri, rău-făcătoare, a politicei zilei în organizarea armatei și în alcătuirea comandamentului

câteva zile comandamentul când s'a deslănțuit atacul german în sectorul sau (Tolmjno). Napoleon a zis: „Nu câștigi partida dacă nu ai oamenii în mână”. Timpul necesar pentru a realiza această legătură între oameni și șeful lor a lipsit din nou Comandamentul armatei a 2-a și subit isbitura teribilă dela 23 Octobrie ea a cedat”. Citind acest articol văd câtă dreptate am avut când am atribuit înfrângerile suferite de armata noastră goanei dată generalilor noștri și inlocuirilor necontente, fără nici un rost, în comandamentele înalte.

ei, armata noastră a suferit mult și nu a putut fi pusă în acord cu politica mare a țării, așa ca în momentul hotărîtor ea s'a găsit insuficient pregătită pentru misiunea ce se încredințeze. Și când zic pregătirea armatei, nu am ni vedere aci decât Comandamentul ei.

3. Neîncrederea în Capii Armatei

Sunt aproape trei ani de când se dau lovituri continue organizării Comandamentului armatei și, lovindu-l zi cu zi, el a slăbit și slăbiciunea lui s'a arătat în ziua când armata a fost chemată să-și facă datoria.

Întâia lovitură dată Comandamentului a fost lipsa de încredere în capii armatei. Această neîncredere, arătată lor și organelor superioare tehnice și administrative, le a slăbit autoritatea pe măsură ce li s'a nesocotit prerogativele și li s'a atins atribuțiunile. Dacă această neîncredere a fost un scop, sau un mijloc, nu știu, Știu numai că ea s'a manifestat pe două căi.

Întâia. S'a căutat a se înlocui în mod brutal ofițerii de valoare, cari au adus servicii reale armatei, cu un trecut neatins de vre-o pată și cu garanții de destoinicie militară, prin alții, fără destulă experiență în conducerea trupelor și în pregătirea lor pentru războiu. Cadrul superior și general al armatei noastre era destul de tânăr comparat cu cadrul armatei germane și destul de capabil comparat cu al celorlalte armate europene.

Lucrul selecțiunii lui începuse de câțiva ani și se continua statornic, dar cu prudența cerută de interesele chiar ale instituțiunii și ale țării. S'a voit a se face mai tânăr și mai bun în cel mai scurt timp și fără mijloace suficiente, întrebuițându-se măsuri violente și călcându-se legea asupra înalțărilor. Rezultatul a fost că mulți

ofițeri de valoare au părăsit de voie, sau siliți, armata ; iar urmările lui : năruirea Comandamentului.

A doua cale : Înălțurarea capilor armatei dela pregătirea războiului. Neîncrederea de care vorbesc s'a manifestat la început în diferite chipuri. Mai întâi, sub-inspectorii armatei, inspectorul general al fortificațiilor, inspectori de arme, șeful marelui stat-major, toți sfătuitori legali și firești ai ministrului, chemați să-l ajute la pregătirea armatei pentru războiu, la alegerea și procurarea materialului și armamentului armatei, la pregătirea mobilizării tuturor forțelor producătoare ale țării, au fost ținuți la oparte, neconsultăți și ne luați în samă de nimeni, ca și cum știința, capacitatea, răspunderea lor profesională ar fi fost cantități neînsemnate, demne de a fi nesocotite, ca și cum ministrul ar fi avut la îndemână alte organe acreditate și destoinice de a li încredința greaua sarcină a pregătirii armatei și țării pentru războiu.

Astfel cei chemați a comanda armatele în războiu nu au luat cunoștință la timp nici de diferitele ipoteze ale războiului, nici de mijloacele de acțiune de cari fiecare avea să dispună, nici nu și-au cunoscut colaboratorii nemijlociți, deși ministrul se legase, în fața Parlamentului, că va face aceasta, când s'a discutat modificările legii pozițiilor ofițerilor.

Organizarea și pregătirea de războiu a serviciului sanitar militar au fost trecute, dela Inspectoratul Sanitar al armatei, unui organ străin, reprezentat prin ministrul Lucrărilor Publice, care era doctor în medicină și profesor universitar. Neapărat că *ministrul comunicațiilor*, ajutat și el de colegul său dela Agricultură și Domeniile Statului, s'a achitat de sarcina ce și-a luat cu multă bunăvoință, în dauna chiar a afacerilor departa-

mentului său; dar oare nu era mai cuminte ca această sarcină să fi fost lăsată organului militar și unei comisiuni compusă din cei mai distinși specialiști civili și militari, pusă sub autoritatea directă a ministrului de războiu? De sigur că da. Și făcându-se așa, ministrul de Lucrări Publice ar fi putut să-și vadă de afacerile ministerului său—pregătirea de războiu a mijloacelor de comunicație, cari au lăsat foarte mult de dorit,—iar îngrijirea sănătății armatei, la armată și în interiorul țării, nu ar fi întâmpinat atâtea neajunsuri, pe cari le constatăm astăzi când vedem cât de rău e organizat serviciul sanitar la armată și când Administrațiunea Războiului a fost nevoită să treacă în sarcina «Societății Naționale a Crucii Roșii din România» nu numai spitalele civile rechiziționate de armată, dar încă și pe cele militare, dispozițiune contrară scopului și Statutului Societății¹⁾ și neîntâlnită în celelalte țări beligerante, căci menirea acestei societăți, prin însăși organizarea ei este, ca să ajute și să completeze serviciul sanitar militar iar nu să-l înlocuiască.

Prin toate aceste dispozițiuni, s'a adus o mare atingere autorității și prestigiului Serviciului sanitar Militar și neîncrederea ce i s'a arătat, în cursul pregătirii războiului și după începerea războiului nostru, va apăsa dureros mult timp asupra corpului ofițerilor sanitar, pe care ne deprinsesem să-l stimăm și să le recunoaștem valoarea.

Armata dispunea de un organ însărcinat cu serviciul armamentului: era «Direcțiunea Armamentului»

1) Art. 4. Scopul Societății în timp de războiu este: A da prin toate mijloacele posibile ajutorul cuvenit *militarilor răniți sau bolnavi, de pe câmpul de luptă, devenind astfel auxiliarul Serviciului sanitar militar.*

din Ministerul de Războiu, creată în 1912 pentru a satisface, poate, cea mai însemnată trebuință a armatei. În capul Direcțiunii se găsea un specialist, care fusese înaintat la gradul de general pentru a-i răsplăti serviciile eminente ce adusese și era chemat să mai aducă armatei țării. El era ajutat, în conducerea serviciului său, de un mănunchiu de ofițeri eminenti, specializați în această ramură a industriei militare. În capul stabilimentelor artileriei se găseau ofițeri de valoare necontestată, cari le imprimase o bună direcțiune și se indentificase cu serviciile, pe cari le conduceau de mai mulți ani. În fine, Serviciul Armamentului dispunea de un însemnat număr de ofițeri specializați în fabricarea armamentului, munițiilor și pulberilor, după un îndelungat stagiu în fabricile și în uzinele străine, unde ani întregi au supravegheat comanda armatei noastre. Aveam dar în armată un personal numeros, pregătit în cursul anilor, pentru a-i încredința, fără nici o teamă, conducerea serviciilor armamentului în lunga perioadă a pregătirii războiului nostru.

Conducătorii armatei nu au avut, să vede, destulă încredere în capacitatea lor, și de aceea aproape întreg personalul tehnic militar dela stabilimentele artileriei a fost depărtat și înlocuit cu altul, mai tot improvizat. Apoi, mai târziu, când s'a crezut că trebuie să se înființeze și la noi un fel de «sub-secretariat al Armamentului și al Munițiilor», sub forma de «Direcțiune generală», conducerea acestui nou, dar inutil, serviciu s'a încredințat unui personal civil, constituit aproape numai din ingineri de poduri, drumuri și căi ferate. Nici un ofițer de artilerie specializat, de capacitate necontestată, nu a făcut parte din această direcțiune. Mai mult încă, stabilimentele artileriei au fost împănate cu

ingineri civili, cari și-au împărțit conducerea cu ofițerii de artilerie, mai toți de curând aduși și ei. Nepregătirea acestui personal în tehnica armamentului, frecările neconținute și firești între personalul civil și cel militar nu au contribuit puțin la nereușirea încercării făcute de ministru cu atâta ușurință și neoportunitate.

Că această creațiune era inutilă, într'o țară fără industrie și fără posibilitatea de a o improviza, fără materii prime și fără posibilitatea de a și le procura, era știut de toți. Că scopul ei era de a se da o aparență de activitate pregătirii materiale a războiului, nimeni nu se îndoia.

Dacă în locul acestei organizațiuni s'ar fi lăsat cea existentă, căreia să i se fi adăugat o comisiune de specialiști militari și civili, ca organ de sfat și de lucru, iar nu de paradă, dacă în capul stabilimentelor Artileriei și ale industriei private, rechiziționate de armată, s'ar fi așezat un personal ales printre ofițerii activi și inginerii specializați, mai toți ofițeri de rezervă; dacă acel întreg personal ar fi fost pus sub direcțiunea inspectorului general al Stabilimentelor Artileriei, sau chiar a inspectorului general al Artileriei, a cărui autoritate și competență nimeni nu o a discutat, de sigur că am fi ajuns la alte rezultate, că s'ar fi înlăturat pierderea de timp inerentă tuturilor improvizarilor, și atâtea cheltueli tot atât de mari pe cât au fost de nefolositoare.

Dar, nu s'a făcut așa fiindcă, desigur, personalul militar nu inspira încredere celor cari aveau conducerea armatei, și această neîncredere a fost jignitoare pentru el, a fost potrivnică intereselor armatei.

Dacă dela armament trecem la serviciile administrative, aceeași rătăcire, aceeași greșeală, aceleași mijloace întrebuințate pentru nesocotirea organelor competente

și neocrotirea intereselor armatei. Autoritatea militară a fost înlocuită prin comisiuni necompetente, iar *autoritatea superioară*, căreia legile i-au încredințat administrațiunea armatei și care singură trebuie să poarte răspunderea intereselor ei, ș'a trecut și munca și răspunderea unor autorități străine armatei și unor fruntași politici, cari nu aveau nici calitatea, nici competența, nici răspunderea organelor oficiale ale Administrațiunii militare. Și neavându-le, și neputându-le dobândi, interesele armatei au suferit, iar averea țării în mare parte a fost risipită.

Bine înțeles că aceleași cauze trebuiau să producă aceleași efecte. Ca și la armament, organele oficiale au fost înlocuite cu altele improvizate, dar, ce e mai rău e că cele improvizate nu aveau cel puțin calitatea oficialității, ci au fost mai mult niște organe anonime descărcate de orice răspundere față de legile țării.

O! nu. Procedările întrebuintate în timp de doi ani au sdruncinat până în temelie ființa armatei noastre. Ea a suferit și va suferi multă vreme încă de lovițurile ce i-au adus amestecul celor nechemafi în treburile ei, de înfririle oamenilor politici în tot ce s'a făcut pentru ea în acest lung timp de grele încercări. La ce mai sunt bune învățămintele trecutului, când, cu o singură învățare de burete, un ministru le șterge într'o clipă? La ce mai sunt bune legile, chemate să ocrotească buna rânduiala, interesele și averea țării, când cei cari le aplică pot să le nesocotească fără nici o teamă de răspundere?

Scriind aceste rânduri îmi amintesc că am mai avut odată prilejul — în 1907 — să atrag atențiunea conducătorilor țării asupra răului obiceiului de a se amesteca armata în luptele politice dintre partide și de a căuta

clienți în rândurile ei ¹⁾. Era după răscoala agrară, când armata și-a făcut cu prisos datoria. Atunci unul din fruntașii noștrii politici, d. Take Ionescu, a publicat sub semnătura sa, în ziarul «La Roumanie» (4 April 1907), următoarele rânduri, pe cari le-am reprodus în scrierea mea, unde își găseau cu adevărat locul:

«Această armată ne-a redat o patrie materială și încă o patrie morală. Ea are deci toate drepturile la recunoștința țării. Dar, nu e de ajuns să-i transmitem călduroasele noastre felicitări și omagiul adâncii noastre admirațiuni; nu e de ajuns să deschidem liste de subscripțiuni pentru a da soldatului ei banul mulțumirii noastre. Ii datorăm ceva mai mult. Trebuie ca partidele noastre să iee hotărîrea neschimbată de a lăsa armata afară și deasupra politicei. Acesta e dreptul său strict. Numai astfel, ea va putea să-și îndeplinească mai bine marea-i chemare!

«Da. Datorim aceasta armatei și nici o mărturisire de nemulțumire nu o poate egala. A sustrage armata care a asigurat mântuirea țării dela orice promiscuitate politică, a o așeza într'o regiune senină, unde nu pătrunde ecoul slăbiciunilor noastre, va fi pentru ea cea mai înaltă mărturisire de recunoștință din câte ni e îngăduit a-i da».

Reproducând acestea, eu adăugam: «Consider aceste rânduri ca eșite din pana unui bun român. Dar, oare, câți din fruntașii noștri politici le vor subscrie?»

Da. Ceream ajutorul lui Dumnezeu ca armata să fie lăsată în pace pentru a-și îndeplini menirea, dar patimele noastre politice nu au îngăduit nici Celui a Totputernic ca să isbovească armata de un rău, de care a

1) Rostul Cuvintelor: Disciplina, Doctrina, Inițiativa, de Generalul Herjeu (pag. 77 și următoarele).

suferit atât de mult în ultimii ani. Și roadele amestecului nefast al politicei de partid în conducerea și pregătirea armatei nu a întârziat de a se manifesta, chiar dela începutul intrării noastre în războiu, cu atâta furie încât a înmărmurit chiar pe cei mai pesimiști dintre noi.

Și, când mă gândesc că străinii ne dăduse atâtea învățăminte bune, pe cari noi nu aveam decât să le practicăm!

Marii generali ai armatei Japoneze din războiul mandciurian s'au acoperit de glorie și au ilustrat armata țării lor nu atât prin capacitatea lor profesională, cât prin autoritatea morală de care s'au bucurat înainte de războiu, pe care Suveranul și Ministrul de Războiu le-au ținut-o neatînse în cursul marelui războiu cu toate vicisitudinile inerente unui lung și foarte greu războiu. Citez, printre cei mulți, pe generalul Kuroki, care, grație increderei ce aveau subordonații săi în caracterul său și grație autorității pe care a știut să o impună actelor sale de comandament în toate împrejurările, a putut să se strecoare prin toate greutățile și, ajutat de un bun șef de Stat-Major, a isbutit să ducă la bun sfârșit greaua sarcină, ce i s'a dat în complexul operațiunilor întregului războiu. Generalisimul armatei, mareșalul Oyama, de o capacitate mijlocie, a putut să rămână la postul său tot timpul războiului și să conducă operațiunile armatelor, în mod onorabil, prin șeful de Stat-Major, generalul Kodama, și mai cu seamă prin sub-șeful său, generalul Fukūchima, grație numai autorității cu care era investit, pe care el a ținut-o sus și de care nimeni nu a îndrăsnit să se atingă.

În războiul de astăzi, generalisimul armatei franceze, a fost desemnat pentru această înaltă, dar foarte grea,

sarcină de camarazii săi din Consiliul Superior al Armatei. Departe de a fi considerat ca un emul al lui Napoleon, sau al lui Moltke, el a fost ales fiindcă toții aveau încredere în caracterul său de oțel, în dorința neștrămutată de a-și face datoria, în puterea sa de muncă. Și, grație acestor calități, înconjurat de un stat-major destoinic și ascultător, susținut de guvernul țării, el a știut să învingă toate greutățile ce a întâmpinat și să rămână neclintit la postul său dela începutul războiului până astăzi.

Generalul Foch, care comandă astăzi un grup de armate, era prin tradițiunile familiei sale și din convingere un catolic fervent, caracteristică bătătoare la ochi și compromițătoare pentru cariera unui ofițer francez. El totuși a fost preferat de Generalisim și de Ministrul de Războiu — republican cu idei socialiste foarte înaintate, altor generali de ale căror sentimente republicane nimeni nu se îndoia, fiindcă în cumpăna dreptății și-a intereselor patriei capacitatea a tras mai mult decât credințele politice. Cazul generalului de Castelnau, vice-generalisimul armatei, este identic.

Cercetând constituirea Comandamentului armatei franceze, d. G. Hanotau ne spune :

«Armata franceză avea, ca șefi desemnați, generali pe cari selecțiunea militară (nu politică) îi scosese în vază. Generalul Comandant al armatei franceze e de altfel ales automatic prin simpla aplicare a regulamentului. Această alegere e, zicând așa, pregătită și justificată dinainte prin meritele și serviciile recunoscute, ea e garantată prin semnătura șefilor, care atestă titlurile la fiecare scară a carierei, e în sfârșit acceptată de egali, fiindcă și ei sunt supuși acestei procedări de selecțiune»¹⁾.

1) Gabriel Hanotau, de l'Académie Française : Histoire illustrée de la Guerre de 1914. Paris.

Dar ce nevoie am să mă depărtez atât de granițele țării. Cine nu cunoaște pe bătrânul voivod Putnik, generalisimul armatei sârbe, care a dus-o la victorie în 1912—13 și în 1914—15 și, care stă astăzi încă, păzitor neobosit, în capul rămășițelor bravei lui armate. De sigur că acest general nu e o capacitate militară. E, în schimb, un simbol pe care toți îl venerază și căruia toți se închină. Cât va rămâne în picioare bătrânul stejar, nu se va putea închipui armata sârbă fără Putnik și Putnik desbrăcat de haina militară. Armata sârbă și-a creat eroi, pe car'i poartă în capul ei, ca pe niște moaște sfinte, și cu cari ea știe să câștige victorii strălucite, sau să treacă prin grele încercări.

Și noi într'o vreme, nu prea mult depărtată, eram deprinși să privim cu ochi buni pe bătrânii noștri șefi, să respectăm și să stimăm pe căpeteniile armatei noastre. Camarazii mei din 1877—78 își amintesc prestigiul de care se bucura generalul Cernat, acela care în marele războiu ruso-româno-turc a avut onoarea de a comanda armata română. Domnitorul Carol I-a ales pentru această grea sarcină, și nimeni nu s'a găsit să spună că alegerea nu fusese meritată, deși în armată se aflau alți generali, mai tineri, mult mai culți decât el. Cât a stat în rândurile armatei, bătrânul general nu a avut nici rivali, nici detractori, căci pe acele timpuri nimeni nu era nerăbdător. Ofițerii capabili știau că le va veni rândul și că, odată venit, nimeni nu le va sta în cale. Generalul Cernat, înzestrat cu mult bun simț, a știut totdeauna să fie la înălțimea situațiunii ce i se da, să îmboldească la muncă pe subalternii săi, să încurajeze și să răsplătească pe cei meritoși.

Nu cred că, cei cari vor ceti aceste rânduri, mă vor lua drept un «laudator temporis acti», căci nu totdeauna

am lăudat trecutul, care a avut, și el, multe părți rele. Il pun numai în fața prezentului, și las pe cetitori să judece.

Am avut și noi, în ultimii ani, generali de valoare, cari meritau încrederea și sprijinul moral al celor ce aveau dreptul și datoria de a le da. Acei generali trebuiau pregătiți ca să conducă în războiu masele de trupe, și susținuți pentru a dobândi încrederea subordonaților lor în destoinicia și capacitatea lor militară. Aceasta ar fi însemnat *pregătirea morală a înaltului comandament*, în cea mai înaltă înfățișare a ei. În loc de aceasta, ce s'a făcut?

S'a luat comanda unor generali, cari comandau corpuri de armată, sub pretextul de a ajuta pe Înaltul Inspector al Armatei în sarcina sa și de a se iniția în conducerea armatelor. În realitate însă ei nu au făcut nimic, fiindcă atribuțiunile și relațiunile lor cu comandamentele nu au fost nici până astăzi definite, prin vre-o lege sau vre-un regulament, nici nu au participat, sub nici un titlu, la alcătuirea planului de războiu, de care nu au luat nici o cunoștință, și nici nu au contribuit la pregătirea tehnica a armatei pentru războiu. S'a creat «Inspectoratul general al Fortificațiunilor Țării» pentru a se încredința unui general fost comandant de Corp de Armată, fără a i se defini atribuțiunile și fără a fi lăsat să exercite cel puțin o parte din ele, ci numai pentru a se masca o măsură nedreaptă luată cu el; și acest inspectorat, desființat de fapt la începutul lui 1915, a fost ras din bugetul anului 1916.

S'au îndepărtat dela comandamente generali cu o îndelungată practică în arta comandamentului și cu însușiri recunoscute de foștii lor șefi și de subalternii lor, și s'au trecut în servicii, sau comandamente, cari de obi-

ceiu se atribuiău generalilor obosiți, sau fără aptitudini de comandament. Și, invers, s'a luat dela un asemenea serviciu un general, la sfârșitul carierei lui, și s'a pus în capul Marelui Stat-Major, impunându-i restricțiunea de a nu fi el șef. Și când armata țării s'a mobilizat, s'a constatat că la Marele Cartier General nu aveam un șef de stat-major, căci *cel* *chiamat din rezervă* era de mult timp bolnav și în neputință de a face războiul, și că sub-șeful din timp de pace, care avea o pregătire solidă și trebuia să'l înlocuiască, fusese trecut ca șef de stat-major la o armată și înlocuit prin autorul — se zice — al *planului de războiu*, care ne-a costat atâtea pagube morale și materiale și a fost cauza determinantă a tuturilor catastrofelor prin cari a trecut armata dela intrarea în campanie până azi. Și când lipsa de pregătire specială a noului șef de stat-major s'a probat, guvernul în loc să'l înlocuiască printr'un general în adevăr capabil, a cerut guvernului francez o misiune de ofițeri, în stare de a îndrepta greșalele Statului-Major român (ca și cum acesta era de vină). Era firesc să se întâmple aceasta. Fiecare faptă cu răsplata ei. Nu se ține, fără teama de a provoca falimentul, Statul-Major al unei armate în plină pregătire de războiu, fără șef, sau cu un șef care nu e lăsat să-și îndeplinească sarcinile legale, sau pe care boala îl împedeca de a face ceea ce ar fi trebuit să facă.

Fără să contest cât de puțin serviciile aduse țării și armatei de misiunea franceză, nu mă pot opri de a spune că chemarea unei misiuni de ofițeri străini în capul Statului-major al Armatei în timp de războiu va rămâne cea mai grea lovitură ce s'a dat prestigiului armatei, și va însemna întoarcerea ei cu 55 ani înapoi, la domnia lui Vodă Cuza, crae pentru a organiza tânăra noastră

armată a cerut împăratului Napoleon III să ne trimită o misiune militară compusă din ofițeri de diferite arme și servicii. Dar, atunci armata noastră era în fașă și avea trebuință de instructori și organizatori. Azi însă ea e bătrână; a făcut războiul din 1877—78 fără ajutorul ofițerilor streini, a făcut și expedițiunea din Bulgaria din 1913 iarăși prin ea însăși. Ea are școli militare de toate gradele și de toate specialitățile, din cari cea mai nouă — Școala superioară de Războiu — numără azi 28 ani de viață și a dat armatei 26 promoțiuni de absolvenți. Ofițerii instruiți în școalele noastre se bucurau până astăzi de un nume bun și puteau suporta comparațiunea cu ofițerii din bătrânele și marile armate europene. Atunci, care poate fi cauza unei căderi atât de mare și neașteptată?

Am arătat-o în parte: neîncrederea în destoinicirea Comandamentului nostru și gangrena gazoasă a politicii de partid, care a pătruns adânc, în acești din urmă ani în cercurile militare.

Și aci nu se isprăvește calvarul comandamentului nostru. Oare, când s'a mobilizat armata, care dintre comandanții de armată era destul orientat asupra sarcinei ce i se da și mijloacelor ce i se puneau la dispozițiune? Cred că tutulor le-a lipsit orice orientare. Bănuiesc aceasta, fiindcă dacă ar fi avut-o, ei nu s'ar fi oprit de a-și arăta părerile asupra unui plan, care expunea armata țării la cele mai grele, dar nefolositoare, și funeste încercări.

Când s'a mobilizat armata, din cele 5 corpuri de armate active, numai unul a plecat cu comandantul său din timp de pace, iar celelalte cu comandanți noi, cari abia avuseseră timpul, înainte de a intra în operațiuni, să iee contact cu cartierul lor. Cele două corpuri de armată constituite în ajunul războiului prin ordine de mobilizare,

fără nici o pregătire anterioară, fără mijloace materiale și cu trupe adunate fără nicio rațiune, au fost cel puțin desființate fără multă zăbavă, iar trupele lor grupate după un nou plan. Din cele 16 diviziuni, cari existau până în ajunul mobilizării, căci de cele cari s'au improvizat mai în urmă e inutil să amintesc, cel puțin jumătate au plecat cu comandanți cari nu avuseser încă timpul să cunoască bine nici pe comandanții de brigadă, nici pe cei de regiment, nici gradul de pregătire a trupelor și serviciilor pe cari aveau să le ducă în războiu. Conducerea acestor mari unități trebuia neapărat să lase de dorit, căci cu comandanți, ori cât de buni, veniți abia de o lună sau două, cu comandanți și cu staturi-majoare improvizate și aleși fără zăbavă, cu unități mari și mici, cari ani întregi au fost lăsate fără asistența șefilor lor, ținuți departe de ele, nu atât de interesele neînălturate ale armatei, cât de altele străine armatei, oricine se putea aștepta la orice.

Această stare de lucruri ne poate explica, în parte, pentru ce Marele Cartier General a trebuit să facă, din primele zile, atâtea înlocuiri — foarte dăunătoare operațiunilor militare; aceasta explică pentru ce, în fine, a trebuit să se încredințeze conducerea operațiunilor unui general francez, pus de fapt în capul Statului-Major al armatei de operațiuni.

Am spus în altă parte că numai guvernele bune pot pregăti armate bune ¹⁾. Intăresc acum, ceea ce am spus atunci, prin următoarele rânduri spicuite în marea scriere a d-lui G. Hanotaux, citată deja. Vorbind de decăderea artei militare după epoca napoleoniană, autorul ne spune: «Armata trăia din prestigiul gloriilor napoleonice mai

1) Din *Învățămintele Războiului de astăzi*, vol. I.

mult decât din învățămintele trase de ea din războaiele din Algeria, Crimeia și Italia. Trebuia o puternică pasiune politică pentru a restaura o puternică educațiune militară. Germania a zămislit pasiunea unității și Moltke a reprezentat această voință de putere în arta războiului, după cum Bismarck a reprezentat-o în arta politică și diplomatică».

Dacă e așa, și nu poate fi altfel, atunci totul se explică. Am intrat în acest mare conflict cu speranța de a ne vedea visul împlinit, fără să fi căutat mai întâi a însuflă națiunea cu ideea politică a unirii, pe care, numai, se putea așeza educațiunea militară a poporului și pregătirea materială și morala armatei. Lipsindu-ne călăuza aceasta, înfăptuirea idealului național, a devenit o armă de luptă între partidele politice, și armata noastră, a intrat în războiu fără acea pregătire, care putea, fără îndoială, să-i asigure o acțiune onorabilă, demnă de trecutul ei.

4/17 Octobrie 1916.

4. Atingerea prerogativelor Marelui Stat-Major și anularea acțiunii șefului său.

Sunt cărți cari ar fi trebuit cetite și răsctite de cei ce au avut sarcina să lucreze la pregătirea politică și militară a războiului nostru. Cetirea și meditatea lor ne ar fi cruțat multe neajunsuri și multă umilire.

Dintr'una din aceste cărți citez rândurile următoare:

«Războiul din 1870 devenise, ca și războiul cu Austria, o necesitate istorică. Chestiunea nu se mai discută din ziua în care prințul Bismarck s'a însărcinat singur să ne istorisească faptele.

«La 13 Iulie 1870, Moltke, Roon și Bismarck prânzau împreună, și vorbeau de războiul pe car-l așteptau cu

nerăbdare, când sosește lui Bismauck o depeșă dela rege, care dădea multă siguranță pentru pace. Cancelarul ne spune singur cele ce au urmat după ce a terminat citirea depeșei.

«Roon și Moltke lăsară să le cadă, cu aceeași mișcare, cuțitul și furculița din mână. Eram adânc abătuți și aveam toți sentimentul ca afacerea se perdea în năsip. «M'am adresat atunci lui Moltke și l'am întrebat? Instrumentul de care avem trebuință pentru războiu — armata noastră — e el în adevăr destul de bun ca să putem începe războiul, bazându-ne pe cea mai mare probabilitate de succes? Nu am avut nici odată un instrument mai bun, răspunse el.

«Roon în care aveam, e adevărat, mai puțină încredere, confirmă tot ce spusese Moltke.

«Atunci, continuați-vă liniștit masa, zic eu comensalilor mei și mă pusei la o masă mică, lângă cea unde mâncam, recetii cu atențiune depeșă, luaiu creionul, șterseiu rândurile unde se spunea că Benedetti ceruse o nouă audiență și lăsaiu numai capul și coada. Depeșă avea acum cu totul alt înțeles. Am citit-o lui Moltke și lui Roon: superb, strigară ei. Aceasta și va face efectul.

«După aceea, am continuat prânzul cu adevărată poftă de mâncare. Restul se cunoaște» ¹⁾.

Ei, da. Cancelarul de fer, care conducea ursita Prusiei și care în acea clipă făurea imperiul german, stătea la masă cu ministrul de Războiu și cu șeful Marelui Stat-Major al Armatei. Intre ei nici o taină. Nimic ascuns. Trinitatea își împărțise lucrul de ani întregi. Fiecare însă lucra în desăvârșit acord cu colegii săi, fără nici o

1) Général Foch. La Conduite de la Guerre (Berger-Levrault et Cie Paris, 1900).

atingere, fără cea mai mică frecare. Cancelarul pregătea ofensiva politică a războiului, pe care o răsădina pe ofensiva strategică a armatei, pregătită și ea statornic și cu rost de neîntrecuții săi colaboratori, Moltke și Roon. Și când aceștia, în cari avea plina încredere, l-au asigurat ca instrumentul — armata — nu a fost niciodată mai bun, el, cancelarul de fer, a strâns frâna diplomației și a aruncat armatele la granițele Franței.

Doamne, Doamne. De câteori nu am cetit rândurile acestea, de câteori nu am cetit și altele referitoare tot la aceeași chestiune, și totuși mi se pare că nu le-am cetit niciodată, atât e adevărat că mintea omului e făcută să uite multe din cele mai însemnate lucruri și să pună sub obroc tot ce ar trebui să țină numai la lumină. Atunci, ce sa zic de cei cari, poate, nu au avut niciodată prilejul să se ocupe de asemeni chestiuni, sau ocupându-se nu au putut să le pătrundă rostul, fiindcă ocupațiunile, sau preocupațiunile, lor le au îndreptat mintea spre alte probleme politice, economice, financiare, sociale, personale...

Analizând scena istorică, care a deschis Prusiei porțile unui imperiu, găsim:

Unirea sfântă între cei trei factori, cari au pregătit războiul și vor fi chemați să-l conducă. Cancelarul, care reprezintă guvernul țării și simbolizează aspirațiunile poporului german, care voia războiul și-l pregătea politicește de atâția ani, lucrează în desăvârșit acord cu colaboratorii săi firești: cu ministrul de Războiu, în sarcina căruia cădea pregătirea mijloacelor materiale ale armatei, și cu șeful Marelui Stat-Major căruia îi revenia pregătirea mijloacelor tehnice (profesionale) și morale. Fiecare are o sarcină foarte grea de îndeplinit și nici unul nu poate duce o a doua. Ar fi povoara prea

mare pentru umerii unui singur om. Iși poate închipui cineva pe Bismark, conducătorul politicei externe a regatului prusian și sufletul aspirațiunilor unui mare popor, amestecat în pregătirea echipamentului armatei, sau a serviciului sanitar, sau a hrănirii trupelor,..? Nu. Tot asemenea, nici unul din cei doi generali nu trece nimic din sarcina lui în sarcina camaradului său.

Sarcina ministrului de războiu e foarte grea când e vorba de pregătirea materială a războiului, mai cu samă când timpul îi este măsurat. Când trebuia să se pregătească într'un timp dat, tot ce-i de folos unei armate de un milion de oameni ca să trăiască, să se miște și să lupte, înțelegem o muncă uriașă, pe care cei cari nu au încercat-o, sau cari nu au privit-o pe toate fețele, nu o pot concepe, care are nevoie de un personal tehnic și administrativ numeros, capabil și specializat în diferitele ramuri ale pregătirii materiale. Și, să nu se uite că greutatea deacum cincizeci de ani erau de zece ori mai ușoare decât cele ale războiului de astăzi, când, pentru a-l duce în bune condițiuni, o țară trebuie să pregătească și să mobilizeze toate forțele ei materiale și producătoare.

Ministrul de războiu, care răspunde de administrațiunea armatei și e chemat să-i dea puterea necesară pentru a face războiul, trebuie să-i cunoască desăvârșit nevoile și să i le satisfacă la timp. Generalul Roon le cunoștea în adevăr, și ca bun militar și ca vechiu administrator al armatei, și le satisfăcuse cu prisosință, așa că armata regelui era din punctul de vedere material bine pregătită de războiu. Bismarck însă avea mai multă încredere în Moltke, și pe el îl întrebă dacă armata e în adevăr pregătită. O, da. Într'o țară unde atribuțiunile autorităților sunt hotărâte, unde nu se

poate sări, peste părleaz, gardul atribuțiunilor fiecăruia. unde legea împărțirii muncii e lege, nu ficțiune, Bismark trebuia să se adreseze, mai întâi, celui de care atârână pregătirea intelectuală și morală a armatei, iar nu ministrului de războiu, al cărui răspuns nu putea fi hotărâtor într'o chestiune în care, după legea militară prusiană răspunderea trecea deasupra răspunderii lui directe. Și când Moltke îi răspunde că instrumentul e în bună stare, cancelarul înțelege că pregătirea intelectuală și morală e desăvârșită și că, implicit, pregătirea materială, care privea pe Roon, nu putea lăsa nimic de dorit.

În ziua de apoi, după o pregătire materială îndelungată, când factorii răspunzători socot că a venit ora ca să deslănțuiască războiul, cuvântul trebuia să-l aivă, în Prusia, numai șeful Marelui Stat-Major, care singur putea răspunde dacă armata era destul de bine pregătită ca să înceapă războiul cu cea mai mare probabilitate de succes. Aceasta, mai cu samă, în cazul unui războiu pe care Prusia îl provoaca. Și ceea ce era un adevăr în Prusia la 1870, a rămas tot adevăr în Germania în 1914, și trebuia să treacă tot ca adevăr în România, potrivit însă cu organizarea militară și cu regimul ei constituțional.

Și, nu poate fi altfel, când prin însăși organizarea armatei, întemeiată pe legea împărțirii muncii, Marele Stat-Major al Armatei e singurul însărcinat cu pregătirea războiului și cu instrucțiunea întregii armate. Organizarea armatei, mobilizarea, transportul, concentrarea, hrănirea și îngrijirea sănătății trupelor și animalelor din ziua declarării războiului, sunt primele puncte cari trebuiesc studiate din timp de pace pentru a pregăti războiul într'o anumită ipoteză. Studiul acestor

chestiuni constitue pentru Statul-Major, în timp de pace, o grea sarcină, pe care Moltke o rezuma: «Misiunea de a studia în cele mai mici amănunte gruparea masselor de trupe, precum și transportul lor într-o anumită eventualitate a războiului, și pregătirea dinaintea a proiectelor necesare pentru execuțiune». Și însemnătatea acestuiu studiu a devenit astăzi și mai capitală din cauza mijloacelor de comunicațiune, cari permit a se concentra răpede la fruntaria amenințată milioane de oameni și a se vâri în acțiune, fără nici o zăbavă, toate mijloacele procurate de mobilizare; și fac ca primele întâlniri să devină, în general, acțiuni mari, a căror importanță, răpeziciune și succesiune erau necunoacute în războaiele trecute (dau ca exemplu: operațiunile armatei germane în Belgia în primele zile din August 1914; operațiunile armatei austriace în Polonia, idem; operațiunile armatei germano-bulgare în Dobrogea, în a doua jumătate a lunii August, s. v., 1916). Această împrejurare impune astăzi o mobilizare minuțioasă, o concentrare regulată în timp de pace în toate amănunțele ei, un aparat de acoperire complet și bine rânduit, care să funcționeze fără greș din ziua când criza politică se produce. Toate acestea ne dau ideea unei întregi serii de acte, cari constituiesc pregătirea războiului, pe cari războaiele lui Napoleon ni le schițează numai, dar evenimentele războiului de astăzi, desfășurate în curs de doi ani, ni le învață în toate amănunțele lor.

Acestea sunt, numai în parte, marile îndatoriri ale Marelui Stat-Major, și implicit ale capului său; și, când Moltke și-a dat cuvântul că armata Prusiei e gata de războiu, că adică planul de războiu se poate executa în cele mai bune condițiuni, Bismark a putut să-și continue prânzul cu poșta-i de mâncare legendară.

Și acum, concluziunea analizei ce am făcut.

Ministrul de Răsboiu și Capul Marelui Stat-Major sunt două entități distincte, de sine stătătoare, cari nu se pot înlocui una prin alta, dar cari rămân neconținut legate prin chiar atribuțiunile lor — cari urmăresc aceleași scop: organizarea și pregătirea armatei pentru răsboiu —, și prin subordonarea lor nemijlocită aceleiași organ superior lor, care este Suveranul Țării, capul suprem al Armatei.

Ministrul de Răsboiu este capul răspunzător al tuturor organelor și serviciilor administrative și tehnice ale Armatei. El e chemat să le dea viața și mișcarea necesară pentru a satisface toate nevoile armatei; și, când zic toate, nu înțeleg numai pe cele de azi, văzute sau simțite, ci mai cu samă pe cele cari se vor ivi în împrejurări grele, când armata va fi chemată să apere hotarele țării, sau să treacă peste ele, nevoi cari nu se pot lesne vedea dinaintea și cari totuși trebuie să fie satisfăcute când se vor ivi.

Ministrul de răsboiu, marele administrator al armatei, trebuie să cunoască în tot complexul lui rostul Armatei și să aibă cunoștința de menirea ei, pentru a-i da la timp tot ce-i trebuie, așa ca să poată sta neconținut la înălțimea acestei meniri, căci dacă răsboiul ar surprinde-o nepregătită, toate sacrificiile făcute de țară pentru ea în cursul lung al timpului trecut ar rămâne zadarnice.

Pentru aceasta, am și spus de mult, ¹⁾ că într'o țară ca a noastră, cu un regim parlamentar nu tocmai bine așezat, cu moravuri politice nu tocmai curate, unde pentru a ajunge ministru nu se cer probe suficiente

1) Școala Comandamentului (București, 1910). Pag. 146 și următoarele.

de capacitate, ar fi bine să nu se admită în capul ministrului de războiu oameni politici, ci specialiști. Necontestat ca regulă aceasta nu exclude excepțiunile. Dar, excepțiunile trebuesc să fie rari și justificate prin personalitatea ne discutată a celui numit: capacitate de muncă, specializare în chestiunile militare și, mai presus de toate, desbrăcarea de sectarismul politic în conducerea administrațiunii armatei. Ministrul civil, cât timp are marea onoare de a sta în capul acestui departament, trebuie să uite că aparține unui partid politic și să se identifice cu ființa armatei, care aparține Țării, iar nu partidului ministrului sau vremelnic. Dacă o asemenea *rara avis* nu se găsește într'o țară, e mai bine ca ministrul de războiu să se aleagă dintre militari. Eacă pentru ce în Germania, țara clasică a *organizațiunii*, nu vom găsi nici odată o persoană politică ministru de războiu.

Capul Statului-Major al armatei este chemat să asigure *unitatea de gândire și de doctrină* în armată, și de aceea i să cere să cunoască întregul mecanism al armatei, să-și dea sama de conducerea instrucțiunii și de eficacitatea metoadelor de instrucțiune adoptate pentru a asigura pregătirea tehnică a armatei și a comandamentului ei. Capul de Stat-Major trebuie dar să fie persoana cea mai sus pusă în ierarhia militară; el trebuie să-și întindă autoritatea intelectuală și morală asupra întregului Comandament, iar instituțiunea în capul căreia stă trebuie să fie un *un institut de înalte studii militare*, în stare de a asigura tutulor și fiecaruia aceeași doctrină și de a impune aceleași metode de comandament.

Așa trebuesc să fie un ministru de războiu și un cap de stat-major. Așa au fost generalii Roon și Moltke.

în 1870, când Prusia a rădicat armele ca să-și împlinească idealul național. Așa au fost acolo. Dar la noi, cum au fost?

În România, după evenimentele din 1913, când armata se găsea în plină perioada de organizare—începută de câțiva ani și continuată pe baza învățămintelor culese din războiul balcanic și din propriile noastre încercări făcute în vara anului 1913—, a urmat o perioadă de stagnare, care a ținut aproape un an, provocată de schimbarea guvernului și de înlocuirea întregului aparat de administrațiune și de conducere; căci odată cu venirea unui nou ministru de războiu, s'a înlocuit aproape tot personalul superior și inferior al administrațiunii războiului, singur care mai putea asigura continuitatea lucrului într'o administrațiune, unde miniștrii se schimbă după aceleași legi politice ca prefectii de județe.

Dar răul, deși mare, nu ar fi avut urmări atât de păgubitoare dacă cel puțin capul Statului-Major al Armatei, care colaborase în ultimii ani cu foștii miniștri de războiu, ar fi rămas la locul său. Acesta însă își părăsise postul după demobilizarea armatei — Octombrie 1913 — ca măsură de extremă prudență în vederea schimbării iminente a guvernului. Jocul partidelor politice, cum vedem, a provocat în timpii cei mai nebuloși schimbarea celor două organe, cari aveau datoria și răspunderea pregătirii armatei și pregătirii războiului. Și răul era cu atât mai mare cu cât în cei din urmă patru ani se perindase în capul Ministerului de Războiu cinci miniștri; iar Marele Stat-Major, după ce stătuse un an și jumătate fără șef, îl schimbase și el de două ori.

Noul ministru de războiu (1914), fiind și prezident al

consiliului de miniştri şi şef de partid, avea să conducă nu numai *trebile armatei*, dar şi *politica internă a ţării* tocmai în timpul când la noi se frământau cele mai grele şi gingaşe probleme sociale şi economice, şi *politica noastră externă* în timpul când Europa întreagă era în flacări şi harta pământului ruptă în bucăţi. Împovorat de atâta muncă şi grijă, recunosc, a fost lucru firesc, ni s'a spus, ca el să îşi descarce sarcina administraţiunii războiului pe colaboratorii săi, în parte nefireşti : secretarul general al Războiului, care devine un adevărat sub-secretar de stat al personalului şi al administraţiunii armatei ; ministrul Lucrărilor Publice, care îşi ia răspunderea organizării serviciului sanitar şi devine, şi el, un sub-secretar de stat al Sănătăţii ; ministrul Agriculturii şi Domeniilor, căruia îi revine organizarea îndestulării armatei şi care mai dă, şi el, o mână de ajutor la organizarea serviciului militar sanitar ; unele persoane politice, cari ca prezenţi şi membri în nenumărate comisii se îndeletnicesc cu satisfacerea trebuinţelor materiale ale armatei ; în fine, direcţiunea generală a armamentului şi a muniţiunilor, organizată şi ea ca un sub-secretariat de stat, care se însărcinează, sub conducerea aproape exclusivă a inginerilor statului de Poduri şi Sosele, cu fabricarea muniţiunilor şi cu transformarea materialului de artilerie.

Această descărcare totală de atribuţiuni, chiar dacă s'ar fi făcut în puterea legii împărţirii muncii, tot nu putea da bune rezultate, căci administraţiunea armatei se conduce după anumite reguli consacrate de timp şi de experienţă şi impuse de rostul armatei ; şi cine nu le respectă cade în mare greşală, ale cărei răle urmări nu întârzie de a eşi la lumină.

Dar, pe când în administrațiunea armatei se infil-trează atâtea organe, chiemate și nechiemate, ca să-i strice rostul și să-i încurce lucru, o altă anomalie, pe care mintea noastră nu și-o închipuia, se petrece la celalt organ al armatei: Mare Stat-Major,

Lăsând la o parte instrucțiunea armatei, care con-stitue una din atribuțiunile cele mai însemnate ale sta-tului-major al armatei, acesta mai are în sarcina sa o alta, tot atât de însemnată: «pregătirea lucrărilor pri-vitoare la războiu, adică: mobilizarea și concentrarea armatei, studiul teatrelor probabile de operațiuni și pregătirea lucrărilor referitoare.»

Până în 1913, marele stat-major român nu s'a inte-resat destul de instrucțiunea armatei și în deosebi de pregătirea comandamentului, dar vina nu a fost a lui, ci a lipsei personalului calificat pentru această grea sarcină. Recunosc însă că un început bun se înjghebase cu câțiva ani în urmă, care, dacă continua, ar fi dus la bune rezultate. Lipsa de stabilitate a personalului conducător nu a îngăduit continuarea. Dar, dacă, voind sau ne voind, Statul-major nu a îndeplinit decât în parte această atribuțiune, el nu a renunțat nici odată la a doua atribuțiune arătată mai sus, nici nu a încercat nimeni să atingă de ea. În realitate, până la 1914, aceasta a însemnat chiar rațiunea de a fi a marelui stat-major.

În primăvara anului 1914, câteva luni înainte de a începe marele războiu, s'a adus în capul Marelui Stat-Major un general, care mai fusese acolo, dar plecase, se zice, de bună voie, găsind sarcina prea grea pentru puterile sale. Acest general cu un trecut onorabil, care comandase marile unități, până la diviziunea de ar-mată, și fusese pus la încercările cerute de legea de

înaintare, ar fi putut răspunde încrederii Ministrului, fiind ajutat de un personal capabil, muncitor, devotat și deajuns format în serviciul de Stat-major. În orice caz, el avea drept la deplina încredere a Ministrului care l'a ales, și trebuia să înceapă fără zăbavă studiile privitoare la pregătirea războiului în conformitate cu politica externă adoptată de guvern. Așa trebuia. Altfel, nu.

Așa ar fi trebuit, dar altfel s'a făcut. Secretariatul general și direcțiunile Ministerului, pe măsură ce se descărcau de atribuțiunile cari le reveneau în puterea legii de organizare a Ministerului de Războiu, se încărcău cu atribuțiunile luate, fără rost și în paguba armatei, dela Marele Stat-Major. Astfel, s'a luat acestuia alcătuirea ordinii de bătaie (anuarul de războiu al armatei) și s'a dat, la început, direcțiunii Personalului, iar mai târziu s'a anexat la Secretariatul General. Ordinea de bătaie a personalului Serviciului Sanitar militar, care trebuia stabilită de Marele Stat-Major după propunerile Inspectoratului Sanitar militar, a fost trecută parte asupra acestui inspectorat și parte asupra unui nou serviciu scos de sub autoritatea militară și pus sub aceea a Ministrului de Lucrări Publice.

Amestecul Serviciilor Ministerului de Războiu în stabilirea ordinii de bătaie a făcut mult rău pregătirii noastre de războiu, căci a dat loc la nestârșite mutări, permutări, remutări și strămutări în personalul comandamentelor și serviciilor dela treapta cea mai joasă până la cea mai înaltă, provocate de tot felul de interveniri: directe, făcute de cei interesați; indirecte, făcute de toți cei cu trecere în cercurile ministerului. Și era firesc să fie așa, căci pe când ușile Marelui Stat-major nu se deschid oricui, ușele Ministerului de răz-

boiu stau deschise, *de drept*, persoanelor politice, iar biurourile lui asculta cu multă bună voință glasul mai marilor zilei. Din această cauză, stabilitatea personalului a suferit foarte mult în timpul din urmă, iar în ordinea de bătaie s'au strecurat atâtea greșale, cari au apăsât greu asupra operațiunilor armatei. Câte urmări nenorocite nu s'ar fi înlăturat dacă la alcătuirea ordinei de bătaie nu s'ar fi ținut sama decât de trebuințele superioare ale Armatei.

Dar, amestecul de atribuțiuni nu s'a oprit aci. Studiul diferitelor ipoteze, pe cari armata trebuie să le aivă în vedere în caz de războiu, a căzut în totdeauna în toate țările, ca și într'a noastră, în sarcina Marelui Stat-Major. După instrucțiunile date de Capul Statului și de Ministrul de Războiu, reprezentantul politicei externe adoptată de guvern, șeful Statului-Major studiază cu sub-șeful serviciului și cu personalul operațiunilor diferitele ipoteze, cari corespund politicei țării, și pregătește «planul de războiu». Aceasta e o lucrare «de artă și mecanică», care nu poate fi făcută decât de un personal competent sub direcțiunea, nemijlocită și de toate zilele, a celui care are și datoria și răspunderea lucrului. Cei însărcinați cu acest greu studiu, personalul de conducere ca și cel de execuțiune, trebuie să desfășoare o muncă titanică pentru a duce la bun sfârșit lucrul lor, pe care se va rezema lucrul atâtor secțiuni din Marele Stat-Major.

Pentru ca acest lucru să se poată face în cele mai bune condițiuni, se cere: știință profesională, specializare și timp. Știința profesională e necesară pentru executarea lucrării; specializarea pentru a întrebuiți metoda în lucru și a cruța timpul; timpul, în fine, pentru a înlătura pripirea, care dă loc la greșale cu urmări mai

totdeauna dezastroase operațiunilor militare, căci greșalele inițiale conținute în planul de războiu cu greu se pot îndrepta. Călcarea acestui adevăr atât de simplu am plătit-o foarte scump numai în câteva luni de războiu.

Planul de războiu se întocmește de o colectivitate de specialiști, care trebuie să aivă timpul la îndemână. Pentru aceasta, de când există în armată serviciul de Stat-Major și de când războaiele se fac, ca orice lucrare de artă sau de știință, după un plan prealabil studiat, planul de războiu a fost totdeauna lucrat în laboratorul Statului-Major, de ofițeri cari au avut răspunderea lucrului și au fost întrebuințați numai la acest lucru.

Astfel s'a procedat la noi? Intocmirea planului de războiu s'a făcut fără participarea șefului și sub-șefului de Stat-Major cari, se afirmă, au fost cu totul înlăturați de la această lucrare. Planul s'a studiat în biourile Secretariatului-general al Ministerului, iar cei cari ș'au luat această sarcină — și a căror capacitate militară nu le-o contest — nu aveau nici calitatea, nici competența de a face o asemenea lucrare. Nu aveau calitatea, căci legea, care stabilește îndatoririle și răspunderile, se opunea. Nu aveau competența, căci nu erau de ajuns pregătiți pentru a o putea face singuri fără sfatul și îndrumarea celor doi factori răspunzători: șeful și sub-șeful Statului-Major. Nu aveau nici timpul, căci secretarul-general, fiind încărcat cu sarcinile administrative ale Armatei, datora munca și timpul acestei grele funcțiuni, iar nu serviciului operațiunilor militare, unde se afla un personal special și calificat. De când lumea e lume nu s'a găsit un servitor, oricât de bun, în stare de a împăca în același timp doi stăpâni. Cum, dar, ș'a închipuit Ministrul de Războiu că în țara românească s'ar putea găsi un asemenea servitor, atât de

capabil, atât de muncitor, atât de neobosit, atât de îndemnativ la lucru, atât de devotat datoriei și de desbrăcat de orice slăbiciune omenească, încât să poată conduce administrațiunea armatei în perioada pregătirii ei de războiu și să îndeplinească, în acelaș timp, și funcțiunile foarte grele și delicate de șef și de sub-șef de Stat-Major ? Și totuși ș'a închipuit aceasta, dar rezultatul închipuirii sale nu a fost acela la care se aștepta.

Care a fost acest rezultat ?

În administrațiunea Armatei : era firesc ca aceasta să sufere mult, în cei din urmă doi ani, din cauza acestor virimente de atribuțiuni, cari nu au îngăduit direcțiunilor respective să se țină în cadrul atribuțiunilor lor legale. Într'o administrațiune atât de vastă ca aceea a Războiului, când, mai cu seamă, i să cere, ca într'un timp relativ foarte scurt, să transforme sute de milioane de lei în material de neenumărate categorii, dacă nu se întrebuițează un personal încercat și cu destulă competență, și dacă personalul întrebuițat mai e și supraîncărcat cu sarcini străine, dezordinea vine nechemată și răsipa averii Statului va fi neînlăturată.

Cine poate contesta că aceasta s'a întâmplat ? Sunt, de fire, optimist. Văd lumea mai bună decât pare. Nu cred, fără să controlez, nimic din câte aud. Totuși, nu se poate tăgădui că multe din actele administrative, săvârșite în timpul pregătirii războiului, sunt atinse de neregule, cari s'ar fi putut înlătura dacă Ministrul de Războiu și Secretarul General și ar fi întrebuițat timpul ca să-și vadă de îndatoririle lor și ar-fi controlat și călăuzit mai deaproape organele de execuțiune.

La Marele Stat-Major : ordinea de bătaie a fost rău constituită de persoane cari nu aveau chemarea legală și nici capacitatea de-a o face. Din această cauză ope-

rațiunile armatei au suferit chiar dela intrarea ei în războiu, țara 'i suporta urmările, și răspunderea greșelilor — când va veni ziua judecării — va fi, de sigur, aruncată asupra celor cari i-au uzurpat atribuțiunile, iar aceștia vor căuta *șapi ispășitori* în comandamentul armatei, cari vor plăti, poate, în locul adevăraților vinovați.

Planul de războiu — adică diferitele ipoteze ale războiului — a fost, judecând după rezultatele dobândite până azi (10 Octombrie st. v.), rău studiat, și nu putea fi altfel, când cel care a luat sarcina ca să-l studieze, nu avea nici obișnuința *lucrului*, nici timpul la îndemână. În altă parte voiu justifica amănunțit ceea ce susțin. Aci, mă voiu mărgini a aminti numai lovitura morală suferită de armată, și deci de țară, din cauza prezunțiunii celor cari s'au crezut inspirați de sfântul duh ca să alcătuiască un plan măestru, un plan atât de desăvârșit, încât să nu mai fie nevoie să ceară părerea nimănui înainte de a-i da forma definitivă și de a-l pune în execuțiune. Această lovitură, care destruge orgoliul țării și rănește mortal comandamentul armatei noastre, ne-o arată cu degetul ziarul «Epoca», cu câteva zile înaintea morții lui Nicolae Filipescu :

«Ziarele au anunțat sosirea în țară a generalului Berthelot, șef de Stat-Major al generalului Joffre la bătălia dela Marna, care vine însoțit de 35 ofițeri de Stat-Major francezi. *Nu este vorba de o reprezentanță de paradă a Comandantului francez aci, ci de luarea de măsuri a unei comande mai puțin slăbănoage. Materiulul de războiu, de care vom avea mereu nevoie, va sosi mai târziu. Aliații, cu drept cuvânt încep prin ceea ce ne est mai imediat necesar*», (26 Septembrie).

Iar într'un alt număr, același ziar vorbind de mie

siunea franceză, după sosirea ei în țară, face următoarele reflecțiuni: *Priceperea și însușirile de samă ale Comandantului hotărâsc mai eficace, dacă nu victoria, cel puțin înlăturarea primejdiei. Nevrâstnicia noastră în groaznicul războiu modern s'a văzut până astăzi. Faptul că de acum experiența celor oțăliți în cea mai titanică luptă va priveghea la lipsele inerente pregătirii noastre inițiale e de natură să altoiască speranțele tuturilor* (10 Octobrie).

O observațiune asupra mărturisirilor ce am citat: cei cari au contribuit la deslănțuirea războiului cunoșteau, cum au mărturisit ei singuri, înainte de a fi pus la încercare, nevrâstnicia șefului de Stat-Major. De ce dar nu și-au pus în joc toată autoritatea și mijloacele de cari dispuneau ca să se aducă un general destoinic de-a exercita comandamentul armatei de operațiuni ?¹⁾ Dacă suprimarea lipselor din pregătirea inițială poate îngădui altoirea speranțelor într'o îndreptare a operațiunilor militare, urmările greșalelor inițiale, provenite dintr'un plan de războiu rău alcătuit, cu greu se mai pot îndrepta.

Eu nu cred ca aprețierile ziarului «Epoca», atât de umilitoare pentru întregul cadru al Înaltului Comandament și pentru șeful Statului-Major, să fie icoana părerii ce își facuse despre ei mult regretatul Nicolae Filipescu. Ele totuși ne arată o stare de scădere și de neîncredere, ce li s'a creat pe nedrept chiar de la începutul operațiunilor. Zic, creat, fiindcă pentru mine nu e reală, ci numai inchipuită; și, dacă mi'ar fi stat

1) „Nenorocirea, care s'a abătut asupra României, se datorește faptului că armata sa nu a luat ofensiva și comandamentul său nu se pricepea la nimica”. („Aus meinem Leben“ de mareșal V. Hindenburg, tradus în franțuzește (pag. 177). Ch. Lavaurselle. Paris).

în putere, ași fi protestat de atunci în contra certificatului de incapacitate ce s'a dat Comandamentului nostru, pe care nu l'a meritat. Dar, să așteptăm, și, dacă nici misiunea specialiștilor francezi nu va fi în stare să schimbe mersul campaniei noastre, atunci se va vedea că o singură greșală inițială, planul de războiu și ordinea de bătaie, ne-a dus în prăpastia, în care alunecă armata noastră, și această greșală nu privește nici chiar pe cel care a săvârșit-o, ci pe autorul moral, care e Guvernul Țării.

Răspunderea morală cade și asupra Șefului de Stat-Major titular, care s'a lăsat să fie desbrăcat de atribuțiunile sale, fără să protesteze, fără să se demită din înalta funcțiune, pe care nu putea, sau nu era lăsat, să o exerciteze. E foarte trist ca un ofițer cu un trecut onorabil, de 43 ani, în serviciul țării, să și sfârșească în durere și în remușcare lunga sa carieră militară. Dar, oare, durerea unui om, oricât de mare ar fi ea, poate să țină în cumpănă durerea și amărăciunea unui întreg popor?

12/25 Octobrie (a doua zi după căderea Constanței)

5. Lipsa Doctrinei Războiului

Legătura intelectuală, strânsă, între comandamentele tuturor grupărilor cari constituiesc o armată, înfăptuită în așa chip încât ochiul și gândul șefului să se poată simți pretutindeni, dela centru până la periferie, e o condițiune determinantă și nesclăturată a pregătirii unei armate. Dacă această legătură s'a dobândit în timp de pace, vom avea garanția ca și în timp de războiu o vom putea găsi, pe teatrul, sau pe teatrele, de operațiuni între comandamentele superioare și cele subor-

donate, și că toate la un loc vor constitui o colectivitate mișcată de aceeași idee și supusă aceleiași voințe.

Acesta e fundamentul *doctrinei militare*, la înfăptuirea căriia armata germană a lucrat fără răgaz un veac întreg, pe care am găsit-o în armata japoneză din războiul mandciurian, și pe care armata franceză a desvoltat-o cu toată sârguința în urma aceluia războiu.

Dar această doctrină nu poate exista fără adevărata știință militară, de care trebuie să fie pătruns întregul Comandament și, când zic *adevărata știință militară*, înțeleg cea trecută prin sita încercărilor: teatrul de operațiuni și câmpul tactic, în timp de războiu; terenurile de exerciții, taberele de instrucțiune și câmpurile de manevre, în timp de pace. Căci, arta războiului, care se poate rezuma între cärticica de câteva sute de pagine, așa că în teorie e lesne de cunoscut, e o artă foarte grea, pe care trebuie să o introducem în reflexele noastre pentru a fi siguri că o stăpănim și că o vom aplica, când va trebui, cu pricepere și fără șovăire.

Când întregul Comandament, de pe întreaga scară, ajunge să practice adevărata știință a războiului,—una și aceeași—doctrina războiului e așezată.

Cât timp armatele erau mici, mișcărilor și metoadele de luptă erau hotărâte și călăuzite de regulamente. Atunci, trebuința unui întreg cadru superior, constituit din ofițeri instruiți și încercați în știința Comandamentului, era mai puțin simțită. În zilele noastre însă, în trebuințarea masselor mari de trupe, cari operează departe de ochii comandantului de căpetenie într'un scop strategic comun, nu mai îngăduie pe un singur om să conducă astfel de masse.

Astăzi, victoria se câștigă mai mult prin organizarea

Comandamentului, făcută cu pricepere și judecată, decât numai prin priceperea superioară a generalului de căpetenie.

Și aci, ca în toate, ne isbim de ideea, care călăuzește astăzi toată activitatea fizică și intelectuală a omenirii: *organizarea*.

Germanii au întemeiat organizarea Comandamentului lor pe trei principii fundamentale.

Doctrina, care permite întregului cadru al Comandamentului să vorbească aceeași limbă, să se conducă în toate împrejurările războiului după aceeași idee și să coopereze la realizarea aceleiași idei, la atingerea aceleiași scop militar;

Inițiativa, lăsată tuturilor comandanților de unități, mari și mici, care e un puternic element de succes, când se îndeplinește după ideile comune, uniform învățate și admise, cari constituiesc doctrina; și

Marele Stat-Major, «creatorul și conservatorul doctrinei militare», compus dintr'un mic număr de ofițeri, dar de cea mai mare valoare, *neconținut supus direcțiunii luminate și eficace a capului acestei înalte instituțiuni militare*.

Mulțumită unei doctrine, unice, propagată de sus până la cea mai de jos treaptă a ierarhiei militare, am putut constata de atâtea ori în acest războiu, pe teatrul de operațiuni franco-german, că situațiunile cele mai neprevăzute au fost pretutindeni văzute și descurcate, în același chip și că pretutindeni greșalele individuale s'au putut repara automatic, fără multă greutate, ca printr'un fenomen de echilibru general. Și, binefacerile doctrinei militare, constatate în acest războiu, fusese prevăzute de toți scriitorii militari și de conducătorii marilor armate din lume.

Intr'un studiu, ce am publicat in 1907, m'am ocupat deaproape de această însemnată chestiune, care privea pregătirea de războiu a armatei noastre, și am spus, între altele :

«Marele Stat-Major trebuie să fie centrul înaltelor studii concrete, pentru ca acolo să se stabilească doctrina militară, unica și nediscutată, și de acolo să se răspândească în rândurile armatei. Aceasta trebuie să fie cea mai mare chemare a lui, izvorită din îndatorirea ce are de a organiza pregătirea armatei pentru războiu.

«Pentru a pregăti o armată de războiu trebuie să existe : o doctrină, adică o știință militară admisă și recunoscută de toți ; apoi o metodă prin care să se răspândească doctrina în armată ; în fine, trebuie ca doctrina să fie ținută la zi. (Fiindcă nu a fost ținută la zi, armata franceză a suferit în prima lună a acestui războiu înfrângeri grave: Grație însă puterii sale de pătrundere și de asimilare, Statul-Major francez a tras imediat învățăminte din chiar înfrângerile armatei franceze, a adoptat procedările și mijloacele armatei germane, le-a introdus în doctrina lui și, în scurt timp, a dobândit echilibrul pierdut la început, dar pe care-l păstrează până astăzi).

«Nu e de ajuns a avea o doctrină pentru a asigura pregătirea unei armate de războiu. Mai trebuie ca ea să fie impusă tuturilor, adică să fie de aplicațiune obligatoare. Pentru a-i da această putere, care constrânge pe toți să o urmeze, doctrina trebuie impusă în numele suveranului, care, după Constituțiune, este capul armatei. Investit cu autoritatea ce i-o da acest înalt factor, Marele Stat-Major poate să impună doctrina în armată, poate să controleze neîncetat mijloacele și pro-

cedările de execuțiune, precum și rezultatele dobândite, poate, în fine, să-și manifesteze existența în toate chestiunile de organizare și de instrucțiune.

«Numai șeful de stat-major al Armatei, care singur dispune de personalul de stat-major, poate să asigure unitatea de gândire și de acțiune — adică doctrina — fără de care operațiunile armatelor nu pot să îmbrace caracterul de armonie, indispensabilă succesului.

«Prin ofițerii de stat-major capul statului-major caută să cunoască întregul mecanism al Armatei, să-și dea seama de conducerea instrucțiunii și de eficacitatea metodelor urmate.

«Marele nostru Stat-Major nu a putut să înșghebeze până astăzi (1907) o doctrină, nici să dea o direcțiune mai bună organizării Armatei. Tot, ce se face în această privință, se face de alte organe, fără să se recurgă cel puțin la sfatul său. Cu alte cuvinte, în armată ne fiind unitate de direcțiune, ne lipsește orientarea (instrucțiunii).

«Marele Stat-Major nu a luat încă un contact strâns cu comandamentele și cu organele de execuțiune (corpurile de trupă), prin urmare nu cunoaște deajuns organismul armatei, nici mijloacele ei de instrucțiune și de acțiune.

«De această stare, Marele Stat-Major nu e vinovat decât în parte.

«Pentru a se putea făuri cu înlesnire și păstra această doctrină, trebuie ca Statul-Major al Armatei și Inaltul Comandament să fie compuși din ofițeri culți, conștiincioși și devotați binelui Armatei. *Mai trebuie încă o desăvârșită unire între aceste două organe.*

«Șeful de Stat-Major trebuie să fie persoana cea mai sus pusă în ierarhia militară. El trebuie să-și impună

autoritatea intelectuală și morală asupra întregului comandament. Instituțiunea, în capul căreia el e pus, trebuie să fie un institut de înalte studii militare, în stare să asigure tuturor și fiecăruia aceeași doctrină și să impună metode de comandament unificate».

Vorbind de doctrina franceză, d. Gabriel Hanotaux spune: «Invățământul dela Școala de Răsboiu a substituit spiritul de manevră spiritului de răsboiu. A fost inevitabil ca încet-încet acest spirit să iee un caracter dogmatic și schematic. Cu o logică excesivă nu s'a mai văzut în opera lui Napoleon decât unul din mijloace, mișcarea, pentru a ajunge la scopul final, bătălia. Ar fi, în adevăr, un mare pericol să se creeze o doctrină în aer, cu formule matematice și mecanice: *massa, impulsione, mișcare, manevră, isbire*. Cu o asemenea doctrină echilibrul e menținut atât cât condițiunile răsboiului nu au prezentat probleme noi, dificultăți noi, cari depășesc cadrul napoleonian.

«Școala franceză rămăsese pe pozițiunile ei și nu evolua decât încet către pregătirea terenului și fortificațiunea câmpului de bătăie. Doctrina franceză era înapoiată când răsboiul a început. Invățământul din Școală radicase admirabil moralul armatei și al națiunii. Școala pregătise ofițeri de stat-major ca să aducă cele mai mari servicii pentru soluțiunea imenselor greutăți ale organizării. Dar, din punctul de vedere al materialului și al metodelor de răsboiu, ea nu descursese soluțiunile, pe cari împrejurările noi ar fi putut să i le inspire»¹⁾.

Da. Uzina doctrinei militare e la Marele Stat-Major. Dar, pentruca ea să dea bune fabricate, mănunchiul de ofițeri, aduși în această uzină, trebuie ales printre

1) L'Histoire de la Guerre de 1914—1915.

cei mai de samă ofițeri de Stat-Major, iar capul lor printre cei mai de samă ofițeri ai Armatei: un fruntaș în capul unui grup de fruntași. Astfel am văzut eu constituirea Marelui Stat-Major, fiindcă i-am înțeles rostul și am dorit să i-l văd înfăptuit.

În fruntea Marelui Stat-Major ar fi trebuit să stea unul din ofițerii generali cei mai distinși ai armatei noastre, care-i cunoștea mecanismul, care se specializase prin natura ocupațiilor și aptitudinile sale, care trecuse prin toate treptele comandamentului și care, prin personalitatea și situațiunea sa în armată, putea fi considerat de căpeteniile armatei cel puțin ca un egal între egali. Acesta, atunci, ar fi putut, în puterea delegațiunii permanente, conferită de Suveran prin Ministru de Răsboiu, și a legilor organice, să creeze legătura morală și profesională cu înaltele comandamente, să stabilească adevărata doctrină a războiului și să asigure astfel pregătirea armatei noastre pentru războiul în care ea era hotărâtă să intre.

Dacă Ministrul de Răsboiu a găsit, după încercarea ce a făcut, că persoana adusă de el nu era la înălțimea grelei sarcini ce-i dăduse, era dator — datorie de cel mai înalt patriotism — să-l înlocuiască fără nici o întârziere cu fostul șef de Stat-Major; și acestuia, oricari ar fi fost relațiunile lor personale din trecut, trebuia să-i acorde încrederea absolută și să-l lase a-și îndeplini neștirbit atribuțiunile hotărâte de legea de Stat-Major și de legea Ministerului de Răsboiu.

Neapărat că doi ani nu era deajuns pentru a face din Statul-Major laboratorul științei militare, nici pentru a radica comandamentul nostru la înălțimea ce i se cuvine. Nu erau deasunaj, da. Dar, era ceva.

Grație învățămintelor culese în fiecare zi din evenimentele acestui războiu, pe cari Statul-Major avea mijloacele să le adune, să le controleze, să le plivească și să le aleagă; grație unor înaintări conștiincioase, nepărtinitoare și desbrăcate de competițiunile celor cari voiau să ajungă cât mai sus și cât mai răpede; grație neamestecului politicei în trebele armatei; grație, în fine, unui mănunchiu de generali formați la școala datoriei, îmbătrâniți în seryiciul țării, conștiinți de îndatoririle ce le impunea înalta situațiune în care ajunsesse, armata ar fi putut câștiga mult în acești doi ani de muncă spornică, cinstită și fără răgaz.

Dar, Statul-Major, de voie sau fără voie, s'a descărcat de îndatoririle sale legale, iar șeful său, desbrăcat de autoritatea care-i revenia din partea legilor militare, nu a mai putut lua contact cu înaltul comandament și orienta instrucțiunea armatei și cimentarea doctrinei războiului. Biurourile Statului-Major au lucrat mult, de aceasta sunt sigur, dar ca sucursale, sau ca anexe, ale biurourilor Ministrului de Războiu, nu ca organe ale Marelui Stat-Major, conduse și călăuzite de capul acestei înalte instituțiuni. Și lucrul lor, ne-a călăuzit și fără control eficace, a fost lucru neisprăvit, fără valoare și prefăcut.

Comandamentul nostru, bătut de vântul bunului plac, neconținut cu gândul la ziua de mâine, preocupat de uneltirile oculte pe cari le simția, dar nu le putea înlătura, împedicat de a-și face datoria de ocupațiuni străine datoriei sale, nu a putut nici el îngriji cum trebuia de instrucțiunea trupelor și de pregătirea lor morală.

Constatând starea de scădere în care s'a aflat Statul-

Major și Comandamentul Armatei în ziua intrării noastre în război, ne va fi îngăduit să mărturisim că întreaga răspundere revine Guvernului, care a pregătit armata țării pentru război.

17/30 Octombrie 1916.

PARTEA III-a

Planul nostru de Războiu din 1916 și Aplicațiunea lui

1. Metoda în conceperea unui Plan de Războiu.

S'a repetat prea de multe ori cuvintele «planul de războiu». Dacă s'a făcut aceasta e că *actul*, ce ele figurează, a avut o înfrurire determinantă în mersul operațiunilor armatei noastre. De aceea mă opresc pentru a discuta actul.

Nu e cu putință să concepem un plan de războiu cât timp nu vom fi stabilit cu precizie scopul militar ce urmărim. Dacă scopul nu e limpede definit în mintea noastră, războiul ce vom face va fi condus cu șovăire și fără orientare; și un astfel de războiu va avea în miezul lui sămânța neisbândeii. Cam această impresiune mi-a făcut planul de războiu al Italiei, din 1915, și rezultatele mediocre dobândite în curs de un an și jumătate — și pentru ea însăși și pentru aliații ei — eu le imput păcatului din naștere al acestui plan¹⁾.

1) Când am scris rândurile aceste nu cunoșteam convențiunea militară încheiată cu Aliaatele României, care fixa astfel obiectivul războiului nostru: „Operațiunile Armatei Române vor avea ca țintă prin-

În schițarea unui plan nu trebuie să se admită cu ușurință ipoteze nevorosimile, cari să servească ca punct de plecare al deducțiunilor ce se fac. De pildă, va fi periculos să presupunem că primele noastre acțiuni vor fi încoronate cu isbândă, fiindcă le-am întemeiat pe ipoteza nesigură ce am făcut asupra intențiunilor unui vecin, pe care nu am voit să'l provocăm, dar care poate să ne fie ostil chiar dacă nu l'am provocat. Așa a fost ipoteza făcută de Germani în privința neutralității Belgiei și a atitudinii armatei sale; și această ipoteză i-a dus la înfrângerea dela Marna. Așa a fost și ipoteza făcută de noi, când nu am declarat războiul Bulgariei și Germaniei, care ne-a dus în câteva zile la dezastrul dela Turtucaia, la înfrângeri succesive în Dobrogea, și la ocuparea, în mai puțin de două luni, a celei mai mare părți din această frumoasă și bogată provincie de către armata germano-bulgaro-turcă.

Ce bine ar fi dacă am putea cunoaște dinainte, fără a greși, intențiunile adversarului nostru. Atunci am putea stabili cu ușurință cel mai desăvârșit plan de război, așa cum simpliștii cred că'l pot face, fără să fie ținați

cipală marșuri prin Transilvania spre Budapesta, intrucât situațiunea dela Sudul Dunării ar îngădui aceasta. Nu cunosc textul planului nostru de război, dar după cum s'au desfășurat operațiunile, nu mi e îngăduit să fac decât două ipoteze: sau convențiunea militară a impus ținta armatei noastre, sau ținta a fost impusă convențiunei de planul nostru de război. Oricum ar fi, acum un lucru e cert: Cu o asemenea țintă principală, subordonată unei situațiuni îndoelnice, operațiunile armatei noastre erau dinainte osândite la neisbândă. O convențiune militară, care stabilește un astfel de obiectiv, pe care apoi îl subordonează în mod vag unei necunoscute — *situațiunea dela Sudul Dunării* — la ce rezultate putea duce? La cele cunoscute. Eu știam că obiectivul politic se obține numai prin mijlocul obiectivului militar, dar nu dimpotrivă. Toate nenorocirile cari au atins țara și armata noastră își găsesc, încet-încet, fâlmăcirea lor.

a'și aminti bătrâneasca, dar înțeleapta zicătoare, «că păcatul din născare, leac nu mai are».

Dar, nu e lucru lesne a formula metoda ce trebuie urmată pentru a găsi cu siguranță, când studiem un războiu viitor, dintre toate ipotezele, pe aceea care ne va putea duce la isbândă. Ne-ar trebui, pentru aceasta, darul devinațiunii, însușire pe care n'o mai pretinde nici un om cu minte astăzi. Totuși, dacă nu putem năzui la dar, putem desvolta, în anumite limite, facultatea respicării ipotezelor prin studiu și experiența dobândită. O, da. Trebuie studiul și o experiență îndelungată, și mai trebuie încă aptitudini speciale, dobândite — nu zic născute — și cultivate cu îngrijire. Dar, se poate oare spune că cineva are asemeni aptitudini, când într'o lungă carieră militară nu a avut niciodată prilejul să le cultive, sau cel puțin să și le încerce?

Un plan de războiu trebuie să stabilească: cecece voim să facem și cecece sperăm să atingem cu mijloacele de cari dispunem, adică *obiectivul războiului*.

Pentru a atinge acest obiectiv trebuie, înainte de toate, să cunoaștem precis situațiunea generală, militară și politică, a adversarilor ipotetici, și apoi să mai știm ce putem cere armatei noastre (puterea de acțiune, *darea ei*). Greșala fundamentală a Franței, în 1870 a fost când a crezut că va surprinde pe inamic recurgând la o ofensivă strategică, cu o armată ale cărei mari uimități nu se puteau constitui de cât numai în timpul concentrării, pe zona de concentrare; și această față de un adversar ale cărui mari unități existau din timp de pace și a cărui organizare inițială permitea concentrarea și gruparea marilor unități, cu cea mai mare repeziciune. Greșala fundamentală a Austriei, în 1914, a fost că a dus în ofensivă pe frontul de luptă

În Polonia rusească, trupe de landsturm, cari nu aveau nici coeziune organică, nici instrucțiune, nici pregătire fizică. Greșeala fundamentală a României este că a intrat în războiu având o armată căreia îi lipsea pregătirea tehnică și materială și un comandament destoinic, ca să poată lupta, izolată, în contra armatei germane.

Armata, care nu dispune de cât de masse fără coeziune, al cărui înalt comandament nu a avut ocaziunea de a se deprinde în timp de pace cu conducerea maselor de trupe, și care totuși își pune în minte să iee ofensiva — bazată pe repeziciune și energie — aceea armată își clădește casa pe nisip. *Ofensiva ei va cădea de sigur, dacă nu vor interveni incidente cu desăvârșire prielnice* (Von der Goltz). Așa ni s'a întâmplat.

În 1913, corpurile de armată române, mobilizate, erau constituite numai din trupe active: ele formau armata de 1-a de linie. Trupele de rezervă, constituite în diviziuni de armată și în brigade de infanterie, formau unități distincte, destinate a interveni în acțiune mai târziu, după ce vor fi căpătat consistența și coeziunea necesară. Ele formau adevărata rezervă a armatei noastre: 2 diviziuni de armată și o brigadă de infanterie la armata principală (de Vest); 1 diviziune de armată la corpul secundar din Dobrogea, și 2 diviziuni de armată la Cetatea București (rezerva generală a Armatei).

În 1916, diviziunile de rezervă au intrat în constituirea corpurilor de armată; un corp de armată activ a fost dizolvat pentru a se constitui cu elementele lui și cu formațiuni de rezervă, de creațiune recentă, alte corpuri de armată, a căror viață efermeră ne-a făcut să uităm că au trăit cândva. În 1916, unități de rezervă, și chiar de miliție abia mobilizate, fără nici o

coeziune, fără nicio instrucțiune, fără nicio legătură morală între cadre și trupă, fără cea mai mică pregătire fizică, fără a fi fost puse măcar în mâna șefilor lor, au fost duse în lupte mari a doua zi după terminarea mobilizării și puse să se măsoare (citez cazurile de la Turtucaia, Bazargik...) cu trupe deprinse cu războiul și oțelite în lupte, Această greșală ne-a costat mult.

Din potrivă, acela care, având o armată deprinsă cu războiul, condusă de capi încercați în războiu, înzestrată cu un armament numeros și bun, ar voi să stea în defensivă în fața unui adversar mai puțin deprins cu războiul, dacă o superioritate numerică zdrobitoare nu-l silește, ar arăta că l'a orbit Dumnezeu. Armata germano-bulgară din Bulgaria nu a voit să cadă în această greșală la începutul războiului nostru, și ne-a atacat pe tot frontul dobrogean cu efective, se zice superioare, cu un comandament, de sigur, superior și cu un armament pe care noi nu-l aveam. Ar fi trebuit dar ca pe această graniță superioritatea noastră numerică să fie atât de mare, încât să impună adversarilor noștri o prudentă expertativă.

De aci tragem un învățământ, vechiu ca și omul, dar pe care-l uităm prea adesea, *nosce te ipsum*, adică: în planul de războiu ce alcătuim trebuie să ținem sama de calitățile, de scăderile și de lipsele armatei noastre precum și de valoarea comandamentului ei, și, cumpănându-le, să căutăm cum am putea face mai bine ca să ajungem la țel.

Făcând astfel, vom putea hotărî primul punct important al planului nostru de operațiuni, adică dacă ne dăm mâna să luăm ofensiva, sau dacă ne vine mai bine să ne ținem în defensivă până când situațiunea, în care ne găsim față de adevăr, se va schimba în folosul nostru

(cazul armatei franco-engleze a Generalului Sarraïl pe teatrul de operațiuni din Macedonia). Și, dacă avem a face cu mai mulți adversari, va trebui să mai examinăm în contra căruia va trebui să îndreptăm grosul forțelor, și în contra căroră să purcedem cu mai puțină viçoare. Chestiunea din urmă a fost pusă în lumină de planul de războiu german. Având a se bate pe două fronturi opuse, la Răsărit și Apus, statul-major german a chibzuit că trebuie să-și arunce tot grosul și cele mai bune trupe pe frontul apusean, iar pe cel răsăritean să trimită corpuri de acoperire și să lasă o parte din el pe sama armatei austriace. Planul acesta a fost neapărat cel mai bun, și el isbutea dacă armata aliată (austriacă) ar fi fost altfel condusă și mai bine pregătită de războiu. Chestiunea aceasta ar fi trebuit să fie mai bine cercetată când s'a studiat planul nostru de războiu. Ea însă a fost nesocotită și urmările i le cunoaștem.

Aceste odată hotărâte, se cadă a cerceta intențiunile inamicului ipotetic și dispozițiunile probabile ce el va lua; și va trebui chiar să ne preocupăm mai mult de dispozițiunile cele mai bune ce ar putea lua, adică de acele cari ne-ar da mai mult de lucru și ne-ar face să suferim mai mult. Pe aceste trebuie să le avem în vedere, iar nu greșalele lui, de cari de sigur vom profita în cursul operațiunilor, dar cari nu trebuiesc puse în cumpănă când așezăm un plan de războiu.

Când vom ajunge să ne dăm bine sama de intențiunile și de mijloacele inamicului, vom putea să ne închipuim și concentrarea forțelor lui. Obiectivul, pe care, la rândul nostru, i'l atribuim ne va îngădui să vedem zona unde se va concentra armata sa, și care va forma baza sa de operațiuni. Impărțirea garnizoanelor în timp de pace; situațiunea și delimitarea regiunilor adminis-

trative militare; distribuțiunea trupelor de acoperământ și de siguranță pe fruntaria țării neutre (în cazul de față, pe a noastră), dacă războiul a început deja între puterile vecine; căile ordinare și ferate, căile navigabile, cari duc la zona de concentrare, ne vor da măsura capabilității și inuțelei concentrării inamicului, pe care noi îl provocam.

Studiul acesta fiind conștiincios făcut, nu se poate ca rezultatul să nu se apropie de realitate și, deci, vom fi acum în stare să regulăm concentrarea noastră. Dacă ne-am hotărât pentru ofensiva, va trebui ca această concentrare să favorizeze cooperarea armatelor înainte. Dacă ne-am hotărât pentru defensivă, va trebui să reunim masa puterilor noastre pe principala linie de penetrațiune, pe care credem că o va urma vrăjmașul, pentru a'i sta în cale.

Dacă planul de operațiuni e făcut în vederea ofensivei, se va putea indica mai amănunțit direcțiunile cari trebuiesc date diferitelor coloane și preciza zona restrânsă, unde ele vor converge în vederea bătăliei, și se va indica obiectivul special al atacului (frontul, aripa, sau flancul, armatelor inimice). De obicei, se recomandă a se tăia armatelor inimice linia, sau liniile de comunicațiune, cele mai sigure, fără de cari ele nu ar mai putea trăi, nici lupta. Așa, de pildă, în războiul ruso-japonez, toată manevra strategică a mareșalului Oyama a urmărit un singur scop: să cadă pe liniile de comunicațiune (calea ferată și calea Mandciuriană) Liao Yang-Karbin ale armatei rusă. Tot așa și noi eram siguri că, dacă vom intra în războiu cu Bulgaria și dacă armata ei va lua ofensiva în Dobrogea, ea va căuta să ocupe Turtucaia, Silistria și Cernavoda pentru a taie comunicațiunile armatei noastre din Dobrogea cu stânga

Dunării. Având această siguranță, ar fi trebuit să prevedem în planul de războiu mijloacele necesare pentru a apăra aceste pozițiuni; și deci ar fi trebuit ca, pe lângă garnizoanele ce li se cuvineau, armata însărcinată cu apărarea Dobrogei să fie destul de tare în raport cu forțele adversarului încât să le poată abate dela aceste puncte și împinge spre Sud-Est.

Planul de războiu, pentru o armată destinată să rămână în defensivă strategică, va putea indica care va fi prima pozițiune strategică, de unde se va putea ține piept năvălirii inamicului; și, dacă rezistența pe această pozițiune va fi de scurtă durată, care va fi pozițiunea unde rezistența va trebui să fie hotărîtoare. Dacă planul a fost bine studiat, această pozițiune, sau front, va coincide cu aceea, unde credem că se va produce o schimbare favorabilă noă în situațiunea generală.

Și, ca să rezumez:

Cel mai bun mijloc de a alcătui un plan de războiu, care să aivă oarecare valoare, este, înainte de toate, de a ne ține în hotare cumpănite.

Un plan de războiu trebuie încă să dea instrucțiuni generale armatei, sau armatelor cari luptă pe teatre de operațiuni secundare, pentru ca evenimentele, cari se vor petrece acolo, să nu poată avea nicio influență ra asupra atitudinii armatei principale, până când aceasta va fi în stare să dea bătălia, sau bătăliile hotărîtoare. Dacă există una, sau mai multe cetăți, de cari trebuie să ținem sama din punctul de vedere al operațiunilor, va trebui ca planul să indice ce se face cu ele (daca se păstrează cu orice preț, când ele ne aparțin; daca se atacă, sau numai se maschează, când aparțin adversarului).

Planul de războiu poate fi considerat ca un memoriu, care începe prin a arăta situațiunea politică și militară a țării în conflict și a stabili o paralelă între forțele lor; din studiul situațiunii și din această paralelă va eși soluțiunea ce trebuie dată planului. Apoi, el examinează ceea ce inamicul poate face, regiunea unde se va efectua desfășurarea strategică a forțelor sale, și în urmă fixează zona de concentrare și gruparea forțelor noastre. În fine, el încheie cu alegerea direcțiunii în care se vor face primele mișcări, al căror obiectiv va fi înălnirea și bătaia cu armata principală a inamicului în cele mai priincioase condițiuni pentru noi.

Din acest moment planul operațiunilor ofensive se desparte de acela al operațiunilor defensive. Primul va indica în trăsuri generale obiectivele ce trebuiesc urmărite; al doilea se oprește la epoca când sosește schimbarea așteptată, care decide trecerea la ofensivă.

Aceasta e metoda ce trebuie urmată la stabilirea unui plan de războiu, pe care am schițat-o după povețele date de mareșalul von der Goltz în excelenta sa scriere *Asupra Conducerii Războiului*, cunoscută de toți ofițerii noștri de Stat-Major. Există, de sigur, și altele mai complete, eu însă ași fi fost mulțămît dacă planul nostru ar fi ținut sama, cel puțin în părțile lui esențiale, de sfaturile înțelepte ce ne-a dat bătrânul mareșal, crescut și îmbătrânit în pregătirea și practicarea războiului.

Luând de bază programul de lucru expus, să cercetăm planul nostru de războiu atât cât ni'l poate descoperi execuțiunea lui în cursul celor două luni trecute, și aceasta în ipoteza că evenimentele militare s'au desfășurat potrivit prescripțiunilor lui.

2. Acordul între Obiectivul Final al unui război și mijloacele întrebuintate.

Dacă scopul războiului a fost bine definit — cucerirea provinciilor române subjugate de Austro-Ungaria — mijloacele întrebuintate nu au răspuns de loc acestui scop. În adevăr, dacă ne-am fi găsit în cazul unui război român-austriac, planul de război ar fi trebuit să se sprijine pe neutralitatea sigură a statelor vecine, sau cel puțin pe neutralizarea unuia prin celalt: neutralizarea Bulgariei prin Rusia, sau prin Serbia. Noi însă ne-am găsit în vârtoarea războiului dintre popoare, încunjurați de vecini cari se băteau între ei, cari ne încercuiau în frontul lor de operațiuni. Găsindu-ne în această situațiune, eram siguri că, dacă ne vom alătura de unul din grupurile beligerante, vom avea în potrivă-ne întregul grup advers. O ipoteză contrară nu se poate face decât sprijinită pe o convențiune secretă, încheiată cu unele din puterile grupului potrivnic. Când ne-am hotărît să plecăm la război împotriva Austro-Ungariei nu ne era îngăduit să credem că, nedeclarând război Germaniei, Bulgariei și Turciei, aceste puteri vor păstra față cu noi o neutralitate binevoitoare. Nici interesele ce ele urmăreau, nici legăturile cari le strângeau la un loc, nici organizarea puterilor lor combative nu le-ar fi îngăduit să o facă. A intra în război cu Austria, fără a atinge pe Germania este un *non sens*, de oarece de mult nu mai există nici o armată austriacă de sine stătătoare, nici un front de operațiuni austriac (afară de frontul italian). Armata austriacă era de mult contopită cu cea germană și condusă de aceeași voință unitară, care este: suveranul Germaniei și statul-major german. Armata

bulgară avusese aceeași soartă, și apoi Bulgaria pândea prilejul, care putea să o despăgubească de ceea ce perduse în 1913.

Daca, dar, planul nostru de războiu s'a sprijinit pe ipoteza neutralității Bulgariei și Germaniei, cum de pildă s'a sprijinit planul de războiu italian din 1915, rău a făcut autorii lui de au căutat o asemănare între ambele situațiuni cari nu se aseamănă de loc. Sprijinindu-se pe o asemenea ipoteză prefăcută, planul nostru a fost atins de o greșala inițială, care ne-a cauzat atâtea pagube materiale și morale.

Mi s'a spus că factorul răspunzător al nenorocirilor cari se succed, invoacă, în justificarea sa, oare cari angajamente luate de guvernul bulgar de a nu se amesteca în conflictul nostru cu Austro-Ungaria, angajamente deduse din întrevorbirile avute de ministrul nostru plenipotențiar dela Sofia cu primul-ministru bulgar și de ministrul dela Haga cu agentul diplomatic bulgar. Dar oare pe asemeni raportate se poate sprijini un plan de războiu? Dar oare cu asemeni presupuneri putem noi elimina factorii necunoscuți, cari pot avea o influență atât de mare asupra isbutirii unui războiu?

Scopul războiului nostru era mare: transformarea micului regat român, cu o populațiune mai mică de 8 milioane locuitori și cu un teritoriu de 138.000 kilometri pătrați, într'un mare regat cu 14 milioane locuitori și cu aproape 300.000 kilometri pătrați. Acest vis odată înfăptuit, ne mai rămânea, pentru viitor, să săvârșim întregirea României prin anexarea ultimei provincii române înstrăinate: Basarabia.

Toți oamenii noștri de stat, plecând dela Barnuț încoace, au socotit că singurul drum, care ne va duce la mărirea României, va fi cel urmat alături de Germania,

iar nu cel urmat cu Rusia in contra Germaniei. Toți oamenii noștri de stat, in cap cu regele Carol, așa au crezut dela 1883 și până la 1914.

Politica guvernului nostru a luat drumul al doilea. Adoptând soluțiunea aceasta, o întrebare trebuia să'și pună: in ce condițiuni am putea ajunge, cunoscând capacitatea numerică și pregătirea tehnică și sufletească a armatei noastre, la țelul urmărit ?

Fiind dată situațiunea geografică a marelui teatru de războiu european, știam că, intrând in acțiune alături de puterile Înțelegerii, nu vom avea pe frontul nostru decât un singur aliat, cu care ne vom putea lega acțiunea și a cărui asistență o vom putea cere. Mai rămânea legătura cu teatrul secundar de operațiuni, balcanic; aceasta însă era ipotetică, și nu putea deveni reală decât in anumite condițiuni de spațiu și de timp. Cunoscând adversarii, cunoscând aliații, cunoscând situațiunea geografică și topografică a teatrelor de operațiuni, cunoscând mijloacele noastre de acțiune și știind că faptele mari nu se îndeplinesc cu mijloace mici, noi trebuia să judecăm altfel situațiunea.

Cucerirea și anexarea țărilor române aflate sub stăpânirea Austriei și Ungariei nu se pot realiza decât destrugând monarhia Austro-Ungară. Germania va lăsa oare, in împrejurările politice și militare in cari se găsește astăzi, și se va găsi mâne, să dispară Austria căci aci e vorba de suprimarea reală a unei mari monarhii, nimenea ne putând admite că, dacă noi vom obține ceea ce revendicăm, ceilalți adversari ai monarhiei Austriacă nu vor cere și ei ceea ce consideră ca un drept al lor. Ori, satisfăcând toate revendicările puterilor adverse și popoarelor strănse sub dubla coroană imperială-regală, Austria va fi suprimată. Ger-

mania însă nu poate admite astăzi destrugerea aliatei sale și împărțirea succesiunii ei, și, neadmițând, războiul pe noul teatru de operațiuni creat de noi va trebui fatal să urmărească: de o parte, destrugerea statului austro-ungar; de altă parte, conservarea lui.

Prin urmare, trebuia să se știe, cu cea mai mare siguranță, că, mergând împotriva Austro-Ungariei, vom întâlni în cale nu numai armata austro-ungară, care va lupta cu toată puterea și desnădejdea ca să 'și scape țara de peire, dar și armata germană, care'i va da tot sprijinul ca să o scape de primejdie, căci cauza lor e aceeași și orice neajuns întâmplat uniia va atinge pe cealaltă.

Din punctul de vedere militar, situațiunea armatei austro-ungară a suferit mișcările barometrului în timp de furtună. Situațiunea ră a alternat neconținut cu cea bună. Armata austriacă a trecut prin grele încercări, din cari poate nu s'ar fi mai rădăcat dacă nu venea la timp mâna ocrotitoare a armatei germane ca să o scape. Mișcată de o singură voință supremă, călăuzită de statul-major german, încadrată de înaltul comandament german, noi știeam bine că, voind să luptăm cu armata austriacă ne vom isbi de cea germană.

Acesta e dar adversarul nostru de la miază-noapte. Cel de la miază-zi, mult mai puțin de temut, e totuși tare prin firea lui răutăcioasă, și prin ura ce i-o nutrește răzbunarea. E tare și prin organizarea și încadrarea ce a dat armatei sale armata germană, cu care ș-a legat soarta, și prin deprinderea războiului, pe care'l practica de opt luni alături de această armată.

Deci, de la început se putea vede lipsa de acord între planul nostru de războiu și mijloacele de cari dispuneam pentru a'l realiza.

Dar, pentru a se pricepe mai bine politica războiului urmată de guvernul nostru, e bine să se audă și glasul cercurilor, în cari această politică a găsit, sau a căutat, puncte de sprijin.

* * *

Se știe că unele din ziarele cele mai răspândite din țară au devenit, nu târziu după începerea războiului dintre popoare, ziare de propagandă a politicei externe pe care o urmărea în taină guvernul nostru, — iar pe față grupul intervenționistilor, — un mijloc de orientare a opiniei publice, un instrument de manevră morală. Amintind deci părerile acestor ziare și ale unor ziare politice cred că voi face să se întrevadă părerile cercurilor guvernamentale și politice din țară, precum și manevra lor morală, menită să orienteze opinia publică română în direcțiunea pe care guvernul o urmărea, sau să impună guvernului o anumită direcțiune.

Unul din ziarele de propagandă «Universul» face în numărul său din 16 Septembrie 1915 următoarea declarațiune: «De și Bulgaria știe că *România e dispusă să-și cedeze o parte din Dobrogea nouă, Dobrici și Balçik*, totuși nu a dat nici o atențiune fiindcă voește să iee întreaga Dobrogea cu ajutorul Austro-Germaniei. Armata bulgară plănuiește a opera pe trei fronturi: întâi, al României și apoi a se întoarce contra Greciei și Serbiei cu sprijinul ofensivei austro-germană. Cu toate aceste *există o deslegare a problemei* printr'un mijloc, pe care fără îndoială îl vor găsi guvernul și țara, atât pentru a nimici întrecerea Bulgariei cu mobilizarea și concentrarea armatei sale, cât și *pentru a zădărnici strategia napoleoniană*, la care riscă Bulgaria...».

Aceste rânduri par a ne fixa asupra sentimentelor ce ne poartă vecina noastră de la sud. Bulgaria nu se

mulțămeste cu ceea ce i-a oferit guvernul (ziarul popular mă face să cred aceasta), ci voește întreaga Dobroge și se încumetează să bată pe rând trei armate, printre cari și pe a noastră. De altfel, aceeași credință are și d. Take Ionescu: «.., Am trecut Dunărea în 1913 fiindcă era imposibilă vecinătatea unei Bulgarii, care ar fi bătut pe rând pe Turci, pe Greci și pe Sârbi și prin urmare fatal era să fie ostilă și noă, să caute și în contra noastră laurii victoriei». (Discurs ținut în Camera Deputaților, la 16 Decembre 1915), În adevăr, d. Take Ionescu avusese o idee cam exagerată de puterea armatei bulgară, pe care i-o sugerase comunicatele Legațiunii noastre dela Sofia.

Din ziua când Bulgaria și-a mobilizat armata și s'a simțit că va merge dimpreună cu Turcia alături de Puterile Centrale, se pare ca sorții războiului au fost aruncați, căci eacă ce se cetește în numerile din 23 și 25 Septembrie 1915 ale aceluiași ziar de propagandă;

«Am zis că nimic nu trebuie crezut din asigurările și declarările verbale ale guvernului bulgar. Ceeace e sigur e că mobilizarea Bulgariei însemnează războiu contra României, Greciei și Serbiei, alături de Austro-Germania...».

«Istoria se repetă. În 1912, Bulgarii au declarat războiu Turciei, fără a ține samă de România, care a fost surprinsă și micșurată (?) de războiul balcanic. Tot așa și în 1913, Bulgarii atacă pe Sârbi și pe Greci, fără a le păsa de protestările și amenințările Românilor. Cauza era nu puterea Bulgariei, ci lipsa noastră de energie, politica noastră externă și sprijinul dat Bulgariei de Austro-Ungaria. Proba acestor adevăruri a fost făcută, căci îndată ce țara a silit guvernul să fie energic, să nu mai asculte de Austro-Ungaria, să mobilizeze și să-și arate

forțele până dincolo de Balkani, atunci Bulgaria a fost învinsă».

Autorul acestor articole face două afirmațiuni: Pe cea din 23 Septembrie nimeni nu o contestă; pe cea din 25, i-o contest. Proba «acestor adevăruri» nu e făcută, fiindcă istoria nu le recunoaște. Adică, cum, țara închipuită prin manifestanții, cari se preumblau ne supărați de nimeni pe stradele Capitalei și prin piața palatului regesc, au silit pe guvern. adică pe regele Carol, să fie energetic? Nu e exact. Afirmațiunea, pe care și alții au făcut-o altădată, nu poate fi primită de *guvernul care a avut marea onoare de a conduce cu multă înțelepciune și cu isbândă Țara în acele grele timpuri.* 1)

Chestiunea participării noastre la războiu e pusă astfel de același ziar în numărul din 1 Octobrie 1915: «Îndată ce Bulgaria a mobilizat am fost singurul care am desvăluit imperialismul bulgar. Bulgaria voește să cucerească toată Macedonia, Salonikul, coasta Egeei, Albania, Dobrogea cu coastele lor. Bulgaria va ataca

1) Confirm cele de mai sus prin următoarea notă extrasă din „Documentele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Străine: *Raport M. S. Regelui* (8/21 Februar 1913): „După însărcinarea M. S. Regelui, am fost astăzi la d. G. Gr. Cantacuzino, prezidentul Senatului, pentru a-i comunica din partea Majestății Sale că e de prevăzut peste scurt timp o schimbare a situațiunii în Balkani, care va da prilej României să-și manifeste preponderanța într'un mod hotărît: *că alianța între Bulgari, Sârbi și Greci,—după toate probabilitățile — se va desface în curând și ca până atunci nu e prudent ca România să aibă o atitudine războinică*, ci din contră să-și unească stăruințele cu ale Marilor Puteri pentru restabilirea păcii. Astfel va crește autoritatea României în Europa, și aceasta va fi de cel mai mare folos la momentul oportun. D. Cantacuzino s'a arătat accesibil acestei prudente „direcții politice“. (Evenimentele din Peninsula Balcanică: *Acțiunea României*. 20 Septembrie 1912—1 August 1913, pag. 64).

Așa dar «proba acestor adevăruri» nu a făcut-o articolul sus citat

Sărbia și Grecia cu ajutorul Austro-Germaniei, apoi se va întoarce contra României, chiar dacă Austro-Germania nu va voi... De aceea, marea problemă a momentului, care trebuie așternută și studiată de mințile cele mai luminate ale țării, este: Față de atacul Bulgariei și Austro-Germaniei în Peninsula Balcanică este, sau nu, cazul pentru noi de a intra în războiu, în momentul oportun?»

Întrebarea e pusă, și biue pusă, și e însoțită de o premisă care pare a fi intrat în adâncul convingerii distinsului critic militar, autorul acestui articol. Neapărat ca chestiunea trebuia pusă și studiată sub toate formele și în adâncul ei, și încă de mințile cele mai agere și mai luminate din câte are țara. Așa trebuia să se facă, dar nu s'a făcut.

Din tot ce se scrie și se discută în presa populară și de propagandă reese un lucru neîndoios: Dacă România va trece de partea puterilor apusene, va avansa se bată cu Bulgaria. Pentru a înlătura acest conflict, d. Take Ionescu, luptătorul cel mai aprig al intrării noastre în războiu pentru *realizarea idealului național*, a căutat, chiar din timpul războiului balcanic, un mijloc de a ne apropia cât mai mult de Bulgaria. Extrag din discursul său, ținut la Iași pe la sfârșitul lui Martie 1915, următoarele cuvinte: «În 1913 s'a văzut în realitate ce putem. Nu am avut ocaziunea să vărsăm sânge. Mai bine că nu am avut, e bine că nu s'a vărsat sânge între noi și vecinii nostri de peste Dunăre. *Dar e incontestabil că atunci am pus prima cărămidă în edificiul încrederii desăvârșite a noastre în noi, a Românilor de dincolo, în forțele noastre și a lumii întrege în posibilitățile noastre.* Faptul că ni se face curte, cum se face curte fetelor frumoase, să știți că se datorește și *salbei care ni s'a văzut la gât în 1913.*

Adevărul e că d. Take Ionescu a pledat atunci măsura blândă față de Bulgaria; și dacă trupele noastre au părăsit Varna după ce o ocupase, și dacă armata noastră din Balcani nu a împins până la Sofia, la porțile cării ajunsesse patrulele noastre, aceasta se datorește în parte și stăruințelor sale. Dar sentimentele ca și faptele au un sfârșit. La 14 Octobrie 1915, după ce Bulgaria s'a aliat cu Puterile Centrale, d-sa mărturisește «că 'i e rușine de tot ce a scris în timp de un an' cu privire la Bulgaria».

Se vede dar lămurit ca *obiectivul războiului*, ne împinge la o alianță cu Puterile Înțelegerii în contra Puterilor Centrale, și că pentru a'l realiza vom avea de luptat nu numai cu armatele austro-germane dar și cu armata bulgară.

Așa dar, vom avea, intrând în războiu, să luptăm la Sud, la Vest, la Nord, și la Nord-Vest, alături de armata rusă împotriva armatelor germană, austriacă, bulgară și turcească. Armatele viitorilor noștri vrăjmași ne sunt cunoscute, Statul-Major al nostru a adunat neapărat date complete asupra valorii lor numerice, organice și tehnice, pe care le-a controlat zi cu zi în curs de doi ani, de când se desfășoară războiul. Sunt sigur de afirmațiunea ce fac, afară numai dacă Dar atunci, ce răspunde cade asupra celor cari ș-ar fi uitat datoria.

Cunoaștem și armata noastră. Ii cunoaștem și părțile bune și *părțile slabe*, pe cari au căutat să le pună în vagă mai ales cei nerăbdători de a ne vedea eșiți din neutralitate și culegând laurii victoriei alături de bravii noștri aliați, căci pentru ei ora victoriilor hotărâtoare părea foarte apropiată.

3. Planul de Războiu și Pregătirea războiului.

România avea armata cea mai numeroasă dintre toate armatele Statelor Balcanice. Soldatul român e plin de calitate: harnic, cumpătat, sobru, rezistent la oboseală, devotat datoriei, ascultător, sprinten la drum, bun trăgător, îndrăsneț luptător. Ofițerul e cult, pătruns de sentimentul datoriei și al jertfei, patriot, nerăbdător de a se măsura cu potrivnicii săi. Lipsa însă armatei noastre închegarea intelectuală și morală a Comandantului și a elementelor lui constitutive. Ii lipsa încă și o mare parte din mijloacele materiale, a căror valoare cantitativă și de acțiune ne fusese invederată de războaiele trecute și, mai cu samă, de cel de față. Dar, în curs de doi ani am fi putut umple golurile materiale și realiza *unirea sfântă*, intelectuală și morală, în comandament și în cadrele armatei. Am fi putut de sigur să ajungem la bun rezultat fiind că în ultimii ani organizarea armatei noastre apucase pe un drum bun, fiind că selecționarea cadrului, în general și a înaltului comandament, în particular, se făcea scrupulos și pe temeiul unor bune legi militare, fiindcă școalele noastre militare își încordase puterile ca să dea, în fiecare an, cât se poate mai mulți și mai buni ofițeri, fiindcă comandamentele și trupele munceau conștiincios ca să desvolte pregătirea militară a unităților de diferite trepte, fiind că, în fine, armata noastră era, poate, instituțiunea din țara care făcuse cele mai mari progrese de la 1860 încoace. Am fi putut, de sigur, ajunge la bun rezultat dacă o forță ascunsă nu ar fi ținut-o în loc și nu ar fi abătut-o din drumul pe care apucase. Nu spun eu aceasta, ci alții, sfătuitoarii guvernului, amicii

și tovarășii săi politici, sprijinitorii lui în lucrul pentru mântuirea neamului și împlinirea visului nostru secular.

Ceeace mi s'a părut curios în urmărirea progresiunii pregătirii materiale a armatei e că, pe când cei cari voiau să vadă intrarea noastră în acțiune înfaptuită cât mai curând, denunțau țării, și deci viitorilor noștri aliați și dușmani, lipsa pregătirii materiale, Guvernul, care avea certe motive ca s'o întârzie, susținea contrariul. Logică răsturnată. Și astfel, pe când pe la începutul lui Octobrie 1915, neprihănitul român, Nicolae Filipescu, acela care se țemea ca guvernul țării nu va părăsi neutralitatea de cât după victoria hotărâtoare a armatelor Înțelegerii,¹⁾ acuza cu drept cuvânt pe Ministrul de Răsboiu că nu a fost în stare, în timp aproape de doi ani, să rădice stokul munițiilor de artilerie de cât cu 9%, ministrul declara în Senat (15 Decembre 1915) ca stokul s'a ridicat până în acea zi cu 200%.

De altfel, e cunoscută tutulor campania dusă în contra Guvernului pe tema pregătirii materiale, campanie care nu a fost de ajuns combătută nici chiar de personalitățile fruntașe ale partidului dela putere. Astfel:

Pe când, la 28 Iunie 1915, cetim într'un ziar de propagandă: «Nu am vorbit niciodată de o intrare în acțiune imediată, sau apropiată, ci am susținut că alegerea momentului revine Guvernului, și că astăzi, în situațiunea actuală, dacă Guvernul și Suveranul ar decide intrarea în acțiune, armata noastră nu numai că nu și-ar găsi mormântul în Carpați (cum credea un general, prieten al partidului dela putere), dar de sigur ar culege flori și lauri pentru gloria țării» (Notez că acestea

1) Această teamnă mi-a arătat-o apoi în ziua de 3 Iunie 1916, când l-am văzut pentru ultima dată, în casa mea.

se scrieau tocmai atunci când frontul rus fusese spart la Dunajetz, iar armatele austro-germane urmăreau victoria strategică împingând neconținut armatele ruse, bătute, spre Volhynia și bălțile Pripetului);

După două luni, același ziar își schimbă părerile asupra pregătirii armatei, după cum mărturisesc rândurile următoare (13 Septembrie): «La întrebarea pusă de un cetățean al Capitalei dacă e posibil să trecem Carpații, mai cu samă față de un adversar a cărui valoare militară se desvălește lunei zi cu zi, răspund scurt și hotărît: «Dacă ne lipsesc munițiunile ca Rușilor, nu; iar dacă nu ne lipsesc, da, vom trece Carpații». Nu știu dacă acest răspuns sibilic va fi satisfăcut curiozitatea cetățeanului nedumerit, eu însă am priceput că înțelesul ce'i trebuie dat e cam opus declarațiunii de la 28 Iunie, și așa a fost. Florile, pe cari armata noastră putea să le culeagă, după părerea ziarului la sfârșitul lui Iunie 1915 în Carpați, nu înflorise încă pentru noi nici în Septembrie 1916. Altora le-a fost dat să le culeagă!

Pregătirea materială a armatei noastre a mers foarte încet, pentru că guvernul nu a găsit mijlocul ca să și procure nici armamentul care'i lipsea, nici munițiuni, nici materiile prime necesare fabricării lor, nici avioane cari'i lipseau cu totul, nici material sanitar, nici chiar materialul necesar pentru repararea parcului căilor-ferate, atât de necesar în războiu, dar care se găsea în stare de plâns. Relativ la această din urmă lipsă, ziarul «la Politique» (12 April 1916) dă următorul strigăt de alarmă: «Drumurile de fer nu au locomotive de ajuns, nu au mijloace și material ca să repare materialul de transport și de tracțiune. Răspunderea o au cei cari au

lăsat deoparte atribuțiunile lor ca să se ocupe de altele cari nu'i privesc»¹⁾.

Nu va trece însă mult timp, și vom vedea că pregătirea materială a armatei s'a terminat în cele mai strălucite condițiuni, după cum ne va încredința ziarul oficios al Guvernului (11 Mai) printr'un articol privitor la «cele constatate de toți cu prilejul sărbătorii militare dela 10 Mai»: «Astfel, au fost cu desăvârșire impozante defilarea unui număr de *aeroplane* puse pe furgoane-automobile, precum și aparițiunea unei *secțiuni sanitare* cu toate accesoriile de campanie... Tot astfel, pe lângă *artileria grea*, au defilat și un număr de *tunuri în poziția aeroplanelor* așezate pe autocare, făcute după un model original român.

«Alte *accesorii* ale armamentului de campanie, rezultate din *învățămintele acestui războiu*, au fost privite cu admirațiune de public, care le-ă văzut pentru întâia dată și nici nu bănuia existența lor. Astfel defilarea aceasta nu a fost o simplă «paradă» într'o țară neutră... Ea a fost strălucita dovadă de chipul cum se înfățișează armata țării, pregătită materialmente și sufletește pentru orice încercare».

Eacă dar proba *pregătirii materiale* făcută cu prilejul zilei de 10 Mai. Oficiosul găsește însă că aceasta nu era deajuns, căci tot atunci el spune că s'a făcut și proba *pregătirii sufletești*, pe care publicul a privit-o cu aceeași admirațiune cu care a privit *accesoriile armamentului de campanie*. Dar ce nu privește cu admirațiune Onor. Public la 10 Mai? Ce bine ar fi fost pentru țară, pentru armată și pentru capitală, dacă *strălucita dovadă* ar fi fost

1) Aluziune la Ministrul de Lucrări Publice, care se ocupa cu organizarea Serviciului Sanitar al Armatei.

avea, dacă armata ar fi avut, când a intrat în războiu, artilerie grea, avioane și tunuri anti-aeriene. De sigur că și astăzi am fi stăpâni pe Dobrogea, de sigur că zeppelinul și cele 8 sau 10 avioane dela Rusciuk nu ar fi turmentat și terorizat atâta amar de timp capitala țării și împrejurimele ei, nu ar fi făcut atâtea mii de victime și nu ar fi silit pe atâți patrioți războinici să o părăsească înainte de vreme, să își lase afacerile în suferință, să suspende aparițiunea ziarelor, și să contribuie astfel la răspândirea panicei printre cei slabi de nervi, pentru cari pilda venită de sus e atât de molipsitoare 1).

Dar dacă prin pregătirea materială a războiului mai înțelegem și mobilizarea tuturor forțelor producătoare și mijloacelor de acțiune ale țării, mai găsim și alte multe lacune, cari existau chiar în ajunul intrării noastre în războiu, și cari ar fi trebuit eliminate înainte de a se încheia definitiv planul de războiu. Ca exemplu dau «constatarea Comisiunii Consultative de Statistică» nu de mult înființată pe lângă Ministerul de Războiu.

«Această Comisiune, după ce a lucrat câteva luni, ș'a publicat în Monit. Of., dela 31 Iunie 1916, raportul său, în care constată că Ministerul de Războiu nu are «în ora actuală» *date statistice asupra nevoilor hrănirii în caz de războiu, asupra situațiunii vitelor rechiziționabile necesare tracțiunii, asupra numărului și forței de producțiune a*

1) Încă din Noembrie 1914 am spus Mtnistrului că atât cetatea cât și orașul București au mare trebuință da un parc de avioane și de buni aviatori. La începutul lui 1916 am spus Ministrului că orașul București nu se va putea apăra în potriva atacurilor aeriene decât dacă i se dă o bună escadrilă de avioane, căci eu nu consider apărarea anti-aeriană decât ca un complement al celei aeriene, și atunci numai dacă avem tunuri speciale și munițiuni speciale. Răspunsul Ministerului a fost că nu are cecece oaream și că trebuie să ne mulțumim eu cecece putem face.

morilor de măcinat, asupra hrănirii armatei și populațiunii, asupra categoriilor și numărului profesioniștilor ale căror servicii speciale sunt, în timp de războiu, de mare folos pentru stabilimentele militare, asupra chestiunii fixării prețurilor produselor alimentare....

«Alături de această constatare, Comisiunea mai arată că Ministerul de Războiu nu posedă date precise asupra numărului imbarcațiunilor cu pavilion român pe Dunăre, asupra personalului tehnic de cari dispun, asupra tonajului lor, asupra imobilelor cari în războiu ar putea fi transformate în spitale pentru trebuințele armatei.

«După campania din 1913, care a dat loc la atâtea critice din partea presei liberale, și, mai cu samă, după doi ani de pregătire, ni se spune oficial că tocmai acum Ministerul de Războiu organizează un «Serviciu Statistic». Ce a făcut de atunci până acum? În interesul apărării naționale acest document nu trebuia publicat». («La Politique» 31 Iulie 1916).

Cam aceasta era pregătirea materială a armatei țării când am intrat în războiu.

Cum se găseau Cadrul Ofițeresc și Înaltul Comandament? Răspund luând mărturisirea aceluiași izvoare.

Pe când Visteria țării își golea fundul lăzilor pentru a pregăti armata, pe când armata își ascuțea săbiile și baionetele și își usca praful de pușcă, frunțașii noștri politici își aruncau unii altora săgeți înveninate, cari, ori de nemereau, ori de nu nemereau, cădeau fără greș în spinarea armatei — după cum mai târziu obuzele aruncate de bateriile, *zise anti-aeriane!* menite ca să apere capitala de atacurile aeriene, nimereau numai pe nevinovații ei locuitori —. Pe când anumite grupuri

politice aduceau cele mai grele învinuiri Administrației Armatei, acuzând pe conducătorii ei de incapacitate, trândăvie, destrăbălare, rea credință și necinste, presa însărcinată cu apărarea activității Ministerului de Războiu le răspundea, aruncându-le acuzarea de protectori ai samsarilor și ai oamenilor de afaceri necurate. Bine înțeles că aceste învinuiri reciproce, pornite din cele mai înalte cercuri politice și sociale, nu puteau contribui la *mobilizarea forțelor morale ale Țării*, fără de cari *mobilizarea materială*, rămâne stearpă și nefolositoare. *Unirea sfântă nu se poate lega între sfinți și necurați*. Când e vorba de apărarea țării, cei dovediți necorecți, oriunde s'ar fi găsit și oricare ar fi fost situațiunea lor oficială și socială, trebuiau surghiuniți în insula Șerpilor (noi nu avem «insula Dracului»); iar cei cu mânele și cu sufletul curate trebuiau să-și strângă rândurile sub cutele steagului, pe care e scris: *Unire-unire în cuget și în simțiri*. Nu s'a făcut așa, și'n loc de unire am avut dezunire, desbinare între frunțașii țării, dezunire în massa poporului, de unde s'a întins chiar în rândurile Armatei, care ar fi trebuit cu orice preț ferită de influența răufăcătoare a politicei necurate, practică în țara noastră.

Cred că dând câteva spicuri de prin ziarele politice și populare voiu dovedi în deajuns starea psihică în care fatal trebuia să se găsească armata în timpul crizei morale prin care a trecut.

Intr'un ziar citesc (11 Septembrie 1915): «In capul Statului-Major trebuie pus un caracter și un învățat atât în ale comandamentului cât și în ale Statului-Major...» Acest ziar definește cu multă dreptate însușirile intelectuale, morale și profesionale ale șefului Marelui Stat-Major, numai atâtă că în capul acestui înalt serviciu

se găsea de un an și jumătate un general adus de Ministrul, căruia acum i se cerea să facă o nouă alegere. Putea oare acel Ministru să se dezică, fără a'și mărturisii greșala? Putea, dacă interesele armatei și ale țării cântăreau mai mult în voința sa.

Dar se pare că boala morală în cercurile comandamentului Armatei era mai gravă decât o credea lumea profană, căci nu târziu după aceasta (21 Octobree) un fost ministru de războiu propune o operațiune cezariană pentru a' l scăpa de gangrena care'i amenința viața: «Eu când am fost ministru am ajuns la nevoia de a mătura tot ce era străin în armată, de a aproba însumi cea mai mică cheltuială, de a perde pe unii din cei mai buni amici, fie chiar militari, de a atrage asupra'mi furia și fulgerile samsarilor, intermediarilor și a unor ziare politice, de a me pune în conflict cu fabricile străine și cu înalții lor protectori. Numai un militar poate să opună o asemenea rezistență. Cum de altă parte e natural în strânsă legătură cu cunoștințele militare, e absolut trebuincios și în interesul țării ca Ministrul de Războiu să fie militar, căci e o crimă a pune un civil în capul acestui minister¹⁾. În orice caz, chestiunea Ministerului de Războiu trebuie răpede luminată și terminată, de o parte și de alta, spre a nu întuneca cauza națională».

Acesta e un strigăt de alarmă, isbucnit din pieptul unui bun patriot, care cunoștea de sigur în tot adâncul ei boala de care suferea armata noastră. Dar... nici Ministrul nu s'a schimbat, nici chestiunea Administrațiunii Armatei nu s'a luminat. Cauza națională va rămâne oare și în viitor întunecată?

Grija stării morale a Armatei e mare, căci ea a cu-

1) În capul Ministerului de Războiu era atunci un civil.

prins și pe un alt fost ministru de războiu, care o dă pe față la Senat (discurs ținut la 15 Decembrie 1915): «Fii, nu numai diplomat abil (adresându-se primului-ministru) al regatului român, ci și mântuitorul neamului românesc. Stă în puterea domniei-tale să o faci. Te poți bizui pe o armată admirabilă de disciplină și de vitejie. *Păstrează-o neatinsă de ticăloșia vremii, căci ea este toată nădejdea noastră*».

Și nota merge tot crescând. Un ziar popular ne spune lapidar în ce sta ticăloșia vremii prin care trecem: «politica, aurul și traiul»: «Cele ce se petrec în administrațiunea țării sunt de nedescris: unii militari, grăniceri, jandarmi, vameși, șefi de gară, funcționari mari și mici, au întrecut pe cei din *administrațiunea zisă din Mandciuria...*» (Ianuar 1916).

Când asemeni învinuiri se aduc, pe drept sau pe nedrept, conducătorilor mari și mici ai unei armate pe jumătate mobilizată, gata să intre azi sau mâine în războiu, când foști miniștri de războiu implora pe actualul să nu mai lasă armata a fi atinsă de ticăloșia vremii în care trăim, când dezunirea sufletească din rândurile fruntașilor politici se întinde ca o pată de unt-de-lemn și peste armata, la ce putea servi apelul la unire, pe care'l făcea un ziar popular în toamna anului 1915:.... «Victoria va fi a noastră. Pentru aceasta nu ne trebuie de cât *generali și unirea sacră* a tuturilor în același cuget și suflet?»

Alții, mai puțin pesimiști, au crezut răul mai mic de cât și'l închipuiau alarmații, au crezut ca armata țării va rămâne neatinsă de ticăloșia vremii, și au crezut încă în unire, până când ceasul din urmă a sunat, cu nădejdea însă că se va supune Comandantul nostru unei mici operațiuni chirurgicale, care să'i ferească corpul

de gangrenă. Era timpul. Era nevoie. Dar... operațiunea nu s'a făcut, probabil fiindcă ministrul civil, de care vorbea ziarul popular, nu cunoștea hirurgia militară.

Dar, dacă calitățile morale ale cadrului ofițeresc nu puteau fi puse la îndoială din cauza greșalelor ce se imputau, pe drept sau pe nedrept, unui număr de ofițeri, capacitatea profesională a comandantului se putea discuta — bine-înțeles de cei în drept, iar nu de presa politică, sau de cea de propagandă — și aceasta trebuia să se facă neapărat, fiindcă din discuțiune putea să iasă natura războiului nostru. A discuta însă nu înseamnă a contesta. Și totuși așa s'a făcut. Fără nici un criteriu, fără nici o măsură obiectivă, s'a contestat aproape întregului cadru al generalilor noștri însușirile profesionale, pentru a justifica o ordine de bătaie ocultă, înlocuiri și înălțări nechibzuite în comandament, care în cel mai scurt timp a dat probe de cea mai șubredă alcătuire. Cum că nimic fundat nu a prezidat la spicuirea cadrului superior și general din punctul de vedere al capacității profesionale, se va vedea din citatele următoare.

Un mare ziar popular, atacând chestiunea «Alegerea Generalilor noștri», după ce propune că «pentru Înaltele Comandamente și Marele Stat-Major trebuie să se aleagă generali cu experiență complectă și cari ș-au făcut probele», își schimbă cu totul părerea și face o propunere diametral opusă: «suspendarea legii de înaintare și alegerea înaltului comandament printre tineri (generali) și chiar printre coloneli» (13 Mart 1916). Ș'a dat oare sama autorul lor de conflictul dintre ambele propuneri?

Eu unul nu ași avea nimic de zis în potriva lor, căci mi se par deopotrivă bune dacă se aplică când și unde trebuie. Mă explic.

Când o armată se mobilizează și pleacă la războiu nu

poate fi încadrată decât în cadrul ce l'a avut în timp de pace, selecționat cu tact și cu judecată după multiplele probe, pe cari legea de înaintare și timpul de pace ni le pun la dispozițiune. Acesta e rostul primei propuneri, pe care o găsec bună și singura care trebuie aplicată armatei noastre. A doua propunere a fost probabil inspirată de ziarul francez «de Journal», care cerea «priminirea comandamentului armatei franceze cu tineri, cari și-au făcut probele în cei doi ani de rășboiu». «Ei, da. Intre aceste două e o diferență și încă mare. A doua propunere însă nu avea nici un rost în armata românească, care se pregătea de rășboiu, iar nu-l făcuse. După ce criteriu putea să se aplice la noi propunerea ziarului francez? Nu-l găsec. Și totuși, ea s'a aplicat pe o scară mare, dar cu oarecari compromise. Legea de înaintare a fost suspendată aproape în întregul ei, iar apoi *ordinea de bătaie* a fost alcătuită după această propunere combinată cu ideile noastre originale, cari au permis aducerea în capul comandamentelor mari, a mai multor ofițeri de rezervă, eșiți de mult din cadrul activ al armatei.

Dar, cel puțin ambele propuneri aveau modestia unor sfaturi date Ministrului de Rășboiu. Alături de ele însă mă văd silit, cu toată displăcerea ce-mi face, să citez o propunere imperativă, adresată Ministrului și Suvranului, nu ca să aleagă ci ca să aducă în capul armatei o anumită persoană. Ziarul «Gazeta» (5 August 1916), probabil inspirat de confratele său «Naționalul» o spune ca să se știe: «.. Când providența, în timpurile grele și furtunoase prin cari trecem, ne-a dat o asemenea forță intelectuală, profesională și socială, ar fi o nebunie, cum zice d. Banu, să o căutăm deasurda aiurea. Cine 'și iubește neamul și voește victoria armatei noastre

trebuie să-și pună umărul și să dea tot concursul Generalului X ca să ajungă în capul Armatei». 1) Cu alte cuvinte, cei cari vor găsi că ar fi mai bine pentru țara noastră ca să-și întrebuițeze în alt chip umărul, cum vor fi priviți: ca vrăjmași ai neamului și ca doritori ai înfrângerii armatei țării? Vedeți ce se întâmplă? Când ne lipsește măsura cu care se judecă oamenii și li se cântărește aptitudinile, și o înlocuim cu măsuri prefăcute, sau cu reclame de gazete, ajungem la o răspântie, de unde nu știm încotro să ne îndreptăm dreapta judecată.

În alte țări, și la noi în alte timpuri, ofițerii de valoare se impuneau automatic prin meritele lor probate și necontestate, prin opinunea ce aveau de ei capii armatei și suveranii lor. În Franța, pe generalul Joffre l-a ridicat unde stă azi egalii săi din Consiliul Inspectorilor de Armată. Pe Foch, Castelnau, Dubail, Pétain, Nivelle... i-au impus meritele lor încercate și necontestate de nimeni, înainte și după începerea războiului. În Germania, pe Hindenburg, Mackensen, Falkenhayn, Lüdendorff i-au pus la locul lor meritele lor nediscutate și încrederea suveranului. La noi, s'a încercat un nou sistem mult mai simplu și mai democratic: plebiscitul cu concursul presei. Oare să fi fost în interesul țării și al neamului o asemenea inovațiune, stranie și cu desvârșire anti-militară? Oare se cădea ca prin campanii de presă să ne trudim a creia genii militare, sau să căutăm a destruge, în preziua războiului, valorile cunoscute prin încercările la cari fusăse puse, prin serviciile îndelungate aduse în timp de pace, singure în

1) Nu știu bine cărui ziar se datorește paternitatea acestei propuneri patriotice: «Flacăra», «Adevărul», «Viitorul» sau «Gazeta»?

stare de a ne călăuzi pentru a asigura buna încadrare a armatei, pe care o pregăteam de războiu?

Eu, care cunosc armata țării mele mai bine decât mulți alții, cari nu-i cunosc decât fațada, am avut și continuu a avea toată stima și încrederea în comandamentul ei; și de aceea, sunt convins că, dacă s'ar fi făcut la timp și în mod conștiincios o mică selecțiune pe toată scara comandamentului, și dacă s'ar fi pus fiecare la locul său, am fi avut armata bine încadrată și am fi dobândit până astăzi alte rezultate.

Cadrul armatei a fost ieri cum e astăzi și cum va fi mâine. Calitatea lui intrinsecă nu se schimbă așa de lesne, cum unii o cred, afară numai dacă vre-o cauză dizolvantă nu vine să accelereze procesul schimbării. Ceeace însă se poate schimba fără greutate e *manifestarea aparentă* a valorii lui, din cauza unei întrebunțări necum-pănite a calităților și scăderilor individualităților cari constituiesc colectivitatea. Ne fiind fiecare la locul său, rezultanta acțiunii colective nu poate fi decât slabă; dar atunci această rezultantă nu mai trebuie imputată calității colectivității, ci celor cari au hotărât întrebunțarea nechibzuită a individualităților. Da, dar lucrul acesta nu a fost priceput de cei cari au întocmit ordinea de bătaie și planul de războiu, și rezultatele nenorocite, dobândite în prima lună de campanie, în loc să fie atribuite adevăratei cauze, au fost trecute la pasivul comandamentului, și urmarea — pe lângă pagubele materiale și sacrificiul atâtor zeci de mii de vieți — a fost aducere a în țară a unui întreg corp de ofițeri francezi cu menirea de a îndrepta Comandamentul — de sus până jos — de o boală de care el nu suferea decât în mod închipuit.

Dacă am fi cercetat conștiincios situațiunea armatei noastre, și dacă am fi ținut samă de calitățile, scăderile

și lipsele ei în alcătuirea planului de războiu, am fi putut găsi desigur soluțiunea cea mai potrivită scopului ce urmăream. În adevăr, cunoscând lipsele materiale și valoarea Comandamentului Armatei, s'ar fi văzut dacă era nemerit să intrăm imediat în războiu, sau dacă nu era mai bine să amânăm intrarea; și, intrând imediat, dacă trebuia să luăm ofensiva strategică în Transilvania, sau pe frontul dela Sud.

4. Planul de războiu și Orientarea opiniei publice prin Presă

Se pare că dela începutul războiului dintre popoare România își trăsese drumul: *alianța cu Puterile Apusene*, și să știe că în străinătate se pregătea un curent favorabil României de persoane cari aveau o situațiune sus pusă în partidul dela guvern și 'n grupurile cari adoptase aceiași politică externă. În țară, opiniunea publică se pregătea de presa politică și populară devotată cauzei.

Campania pentru orientarea opiniei publice a fost dusă cu mult zel, dar nu cu dorința de a convinge, ci mai mult de a învinge, pe cei ce vedeau altfel, sau în altă parte, orientarea intereselor României. O parte grea a acestei campanii a revenit presei de propagandă, care s'a găsit de multe ori între ciocanul Federațiunii-Unite și nicovala Guvernului. Dar, printre ziarele de propagandă sunt silit să disting pe unul, care și-a făcut, neapărat, datoria ca un brav, dar nu a știut totdeauna să-și aleagă armele de luptă, nici să se uite unde lovește. Mai observ că în toată campania de propagandă, dacă intențiunea e bine manifestată, lipsește absolut hotărțrea asupra mijloacelor și procedărilor, care se clatină, bătută de vântul nesiguranței și al șovăirii, până

in ajunul intrării noastre în războiu. Această lipsă de hotărîre, a cărei cauză primară trebuie căutată la factorii răspunzătorii, ș'a produs efectul în planul de războiu.

La începutul campaniei pentru orientarea opiniei publice, unul din ziarele de propagandă, asupra căruia Guvernul avea multă încredere, îndeamnă să intrăm în acțiune în contra Austro-Ungariei și să facem față, dacă va fi nevoie, la două fronturi. Dar, de și fondul va rămâne același, forma se va schimba și va părea adesea că alterează tonul. În adevăr, pe la sfârșitul lui Mai 1915 acest ziar ne sfătuiește să ne împăcăm cu Bulgaria, modificând noua frontieră a Dobrogei. E mult probabil că retrocedarea teritoriului din Cadrilater era admisă de guvern, și tot probabil e că ea fusese propusă și de alți factori politici. Câtva timp după aceasta (25 Iunie același an) ziarul dă altă povață: «România, Bulgaria, Grecia și Serbia să înțeleagă situațiunea și să se înțeleagă între ele, iar înțelegerea să înțeleagă și ea, dacă nu a înțeles până astăzi». Această înțelegere a puterilor mici între ele însemnează revizuirea tratatului din 1913 pe baza retrocesiunii către Bulgaria a unor părți din teritoriile ce ea reclamă. În ceea ce ne privește, fondul rămâne același.

Cu cât timpul trece, cu atât trec și speranțele unei împăcări cu Bulgaria. La 30 August (1915) același ziar scrie: «Ipoteza victoriei austro-germană rămâne ipoteză. România va deveni mare mergând cu «înțelegerea». Pacea lumii se va realiza de aceasta. Regret că Bulgaria nu va putea profita de binefacerile acestei păci alături de România, Serbia și Grecia». Nimic de zis asupra acestei campanii de propagandă, care desigur pornește din convingerea desăvârșită a ziarului.

Dar, am de zis asupra chipului prin care el voește să orienteze opiniunea publică și să... desorienteze hotărîrea guvernului.

La 21 Octobree (1915) găsesc scris: «Aproape unanimitatea țării e pentru răsboiu contra Ungurilor și *Aliaților lor*. Majoritatea țării e pentru intrarea în răsboiu chiar acum. Părerăa mea, liberă și în frica lui Dumnezeu, a fost și este că răsboiul, de și nu a sosit, s'a apropiat. Dacă însă guvernul și majoritatea țării hotărîse altfel eu mă supun îndată lor». (Nu văd ce caută într'un articol de propagandă această din urmă declarațiune).

Se pare însă că în majoritatea populațiunii sunt oscilațiuni, căci la un moment dat, pe la începutul lui Decembrie (1915), același ziar popular, veghee neadormită, se teme *ne quid detrimenti Romania capiat*, și suna alarma: «Ideea ca România să meargă alături de Ungaria și de Bulgaria contra Franței și Rusiei e cea mai mostruoasă idee, născută din păcatele noastre: politica, aurul, traiul. A cui e vina? A poporului, care i-a răbdat și nu a măturat de germanofili...»

Situațiunea de data aceasta părea grea, dar nu trecu mult și opiniunea publică e asigurată înainte de a se încheia anul 1915. Manevra politică a isbutit. Așa ne spune, în graiul său, același ziar (30 Decembrie 1915): «Presa națională și câteva voci înălțătoare în Parlament au prins simțul poporului, așa că în orice moment, la chemarea guvernului, întreg poporul va fi în picioare...»

Politica răsboiului nostru era hotărîtă. Armata țării se pregătea pentru răsboiu în contra Austriei, și deci în contra Germaniei; iar dela Octobree 1915 se știa sigur că ea va avea să lupte și în contra Bulgariei. Deci într'un eventual răsboiu armata noastră avea să facă față

celor două grupuri de adversari: grupului de Nord și Nord-Vest, format din armatele germano-austriace; și grupului de Sud, format din armatele bulgaro-germano-turce. Aceasta se știea, și știindu-se trebuia ca planul de războiu să cântărească bine situațiunea ce se crea armatei noastre și să adopte o soluțiune care să'i garanteze dobândirea obiectivului războiului (daca se putea găsi o asemenea soluțiune).

În principiu, eu cred că s'a admis de Marele Stat-Major că armata noastră nu putea lupta singură pe două fronturi, *mai întins de cât frontul rusesc*, în contra atâtor armate bine înarmate și oțelite în lupte. Zic cred, fiindcă dela început criticii noștri militari, în special cei cari puteau fi ascultați, arătau cari sunt greutatețile operațiunilor pe linii interioare, mai cu samă într'o țară ca a noastră cu fruntariile atât de întinse și vulnerabile și atât de apropiate una de alta, cum sunt: cele dela Nord (munții Carpați) și dela Sud (Dunărea), și cele dela Nord-Vest (Carpații Moldovei) și dela Est (Prutul).

Greutatea operațiunilor pe linii interioare fusese pusă în vază chiar de un ziar de propagandă, mult cetit de militari: «Dela începutul războiului am exprimat părerea că Austro-Germanii urmează metoadele strategice ale lui Napoleon (adică operațiunile pe linii interioare); dar aplicațiunile lor s'au încurcat și n'au răușit până acum a destruge pe unul din vrăjmași». Și mai departe: «Tactica lui Napoleon nu merge fără Napoleon».

Atunci, oameni buni, dacă în armata germană metoadele napoleoniene au dat faliment fiindcă i-a lipsit un Napoleon, cum oare vor putea ele să răușească în armata românească? Mai știi? Vor reuși poate, fiindcă providența ne-a dat, vorba neuitată a d-lui Banu, un asemenea geniu militar....

În adevăr, e greu unei armate, oricât de bună ar fi și ori câte mijloace ar avea, să ducă războiul pe două fronturi, dacă nu se găsește în anumite condițiuni prielnice pentru astfel de operațiuni. Dacă din teorie se știa aceasta, dar nu se simțea deajuns, practica războiului ne-a convins desăvârșit. «Universul» din 14/27 Octombrie 1916 (după două luni de război) ne-o spune limpede: «Trecem printr'o grea încercare. Lupta pe două fronturi nu e jucărie. *Nu trebuie dar să se sperie nimene de ceea ce se întâmplă și fusese prevăzut (?!)*¹⁾. Fiecare om, fiecare ram, fiecare frunză, fiecare piatră trebuie să reziste și să lovească pe dușman. Aceasta e datoria supremă. Să ș'o facă toți de sus până jos». E lesne de zis, dar eu nu văd cum frunzele, și crăcele, și petrele vor ști să ș'i facă datoria, când cei chemați, cari simțiau ce e datoria, nu au știut, sau nu au putut, să ș'o facă.

Da. Operațiunile armatei noastre s'au desfășurat așa cum se prevăzuse de toți cari pricep puțin arta militară, iar nu cum le prevăzuse planul de operațiuni și cei cari l-au inspirat, nici cum prevedeau cei cari se încredeau orbește în minunile providenței și al alesului ei.

Pentru ce? Pentru că planul războiului nostru nu a fost bine studiat, nici examinat de persoane competente. (S'a susținut de cei interesați că planul a fost găsit bun de generalisimii armatelor franceze și ruse, Generalii Joffre și Alexejew. În realitate el nu fusese văzut și admis decât de atașatii militari francez și rus din București și neadmis de atașatul militar italian); pentru că politica războiului ne-a împins prea curând, sau prea târziu, în război și pe drumuri greșite.

1) Ce se întâmpla armatei noastre în acele grele zile, știu toți: războiul nostru era compromis și sfârșitul lui lamentabil neîndoișos. Acest lucru fusese prevăzut de ziarul popular de propagandă?

Când o armată mică, cum e a noastră, e obligată să facă față la două fronturi, a căror desvoltare trece de 1100 km., ea nu poate lupta deodată pe ambele fronturi în contra grupurilor vrăjmașe, ci abia numai pe unul singur. Și, ca să poată lupta în libertate cu sorți de isbândă, pe frontul ce ș'a ales, trebuie ca aliații, cu cari cooperează, să'i garanteze libertatea pe celalt front și chiar să o ajute pe frontul ales. Mai trebuie încă ca această armată să'și îndrepte întâi acțiunea spre acel front, de care va atârna atingerea obiectivului general al războiului, la care ea participă: *dobândirea păcii prin nimicirea mijloacelor de acțiune ale adversarului.*

Aceste odată stabilite, se putea lesne deduce oportunitatea intrării noastre în acțiune și drumul ce trebuia luat.

Nici oportunitatea intrării în războiu, nici alegerea frontului *ofensiv* nu au rezultat dintr'un studiu complet bazat pe realitate, ci din considerațiuni de politică externă și internă, cărora guvernul le-a sacrificat considerațiunile militare și interesele țării.

În privința oportunității intrării în acțiune, putem afirma că intrarea a fost impusă guvernului de interesele războiului dintre popoare și de politica noastră internă, iar nu de interele țării și de considerațiunile militare justificate, cari dimpotrivă cereau amânarea.

În adevăr, armata nu era pregătită ca să intre în războiu la sfârșitul verei, fiind că li lipsia mare parte din materialul de războiu și chiar din îmbrăcăminte; dar a intrat *la data fixă* împinsă de Aliatele sale și de presiunea intervențiștilor-federați asupra Guvernului țării.

Presiunea de afară a venit dela Rusia și dela Franța, care apoi a regretat-o.

Presiunea din lăuntru a venit dela intervenționistii-federati și s'a manifestat prin întruniri, prin manifestațiuni de stradă și prin presa afiliată. Această presiune, foarte apăsătoare, a grupurilor politice opuse guvernului, s'a făcut sub o formă mai blândă și de o parte a amicilor săi politici și de presa acestora.

Ca să documentez această afirmațiune, mă voiu servi de aceleași isvoare.

Ziarul popular, care a stat în fruntea presei de propagandă, scrie sub titlul *Răsboiul se apropie*, (5 Octobrie 1915) că un răsboiu preventiv în contra Bulgariei și Aliatilor lor se impune în mod fatal, inexorabil, căci onoarea și existența țării sunt în joc, și deci toți Românii trebuesc să fie uniți; dar noi nu vom intra în răsboiu de cât atunci «când situațiunea militară strategică pe teatrul de răsboiu de la Apus Miază-zi (*de ce nu și cel de la Răsărit?*) va fi cea mai prielnică pentru noi. Cu privighere neadormită și cu *înalta capacitate și caracter* vom găsi momentul princios. Situațiunea militară va fi admirabilă, ideală. Regele va merge unde va merge Țara». Rezultă că, dacă Guvernul va hotări răsboiul preventiv și asigurator, atunci țara întregă cu Regele ei va merge cu Guvernul... *Răsboiul se apropie*»

Doă puncte sunt de reținut din acest articol. Întăiu : că trebue să intrăm în acțiune când situațiunea strategică pe teatrele de operațiuni va fi cea mai prielnică pentru noi : sfat înțelept, pe care orice om cu judecată îl admite; numai atâta că alegerea momentului e lăsată la aprecierea Marelui Stat-Major, al cărui șef, după părerea aceluiași ziar, era lipsit de capacitatea cerută înaltei sale sarcine. Al doilea, că dacă Guvernul va ho-

tări intrarea noastră în războiu, Țara și Regele vor merge cu Guvernul. Acest punct e pur politic și puțin reverențios pentru Suveran. După Constituțiunea țării, Regele e capul suprem al Armatei, El încheie convențiuni cu puterile străine, El reprezintă țara; și când Țara se ridică, Ea cu toată puterile Statului merge cu Regele său, iar nu cu guvernul a cărui chemare e de a secunda pe Regele în exercitarea puterilor Sale constituționale. Și când, mai cu samă, se vorbește de războiu într'o țară cu monarhie constituțională, găsesc că e cel puțin un non sens, dacă nu chiar o uzurpare de prerogative, ca să zicem ca «guvernul va trage după el țara cu regele ei». Aceasta, după mine, nu se mai chiamă lucru de orientare a opiniunii publice, ci impunerea unei orientări, pe care Guvernul voește să o dea opiniunii publice și, poate, chiar Coroanei...

Intrarea Bulgariei în războiu alături de Puterile Centrale se pare că a provocat o schimbare de orientare a războiului nostru, căci eacă ce se scrie în ziarul popular: «Ieri spuneam că România nu mai are a face războiu pentru idealul național, pentru desrobirea fraților și întregirea neamului, ci mai întâi pentru apărarea teritoriului și asigurarea independenței ei». (10 Octobrie 1915).

Eu nu văd prin ce s'ar justifica această schimbare. Se pare însă că și ziarul a văzut în urmă tot ca mine, căci peste câteva zile declară că obiectivul va rămâne același, numai că războiul s'a depărtat *fundcă armata are mare nevoie de pregătire*. Dar, iarăși se apropie, la 16 Octobrie, când ne spune că «situațiunea strategică priincioasă va fi de scurtă durată și se va putea produce înainte ca toate datele politice să fie în linie. Să profităm cu orice preț de situațiune și să nu o lăsăm

să treacă, *căci puterile noastre sunt mari și sorții de țebândă și mai mari*».

În același timp și «Federațiunea Unionistă» luptă din răsputeri să scoată România din neutralitate. În ziua de 11 Octobree are loc o mare întrunire în capitală, în sala Dacia, urmată de manifestațiuni sgomotoase pe stradă cu program bine definit: mobilizarea armatei, intrarea în războiu contra Puterilor Centrale, răsturnarea guvernului, etc.; iar sancțiunea hotărârii luate va fi: spargerea geamurilor de la casele *trădătorilor filogermani*. Față cu presiunea și cu campania întreprinsă de *federați*, prietenii guvernului, cari fac parte din federațiune, lupta din răsputeri ca să împace și interesele ineluctabile ale Țării și să nu sdruncene echilibrul puțin stabil al guvernului, care are și el, fără nici o îndoială, un plan de lucru de mult așezat, dar care nu poate fi pus în aplicare de cât la o anumită dată: *când sfârșitul războiului se va apropia*.

Așa-mi explic eu atitudinea presei Guvernului, susținută, cât se poate, de presa populară închinată cauzei naționale și devotată Guvernului. Explicațiunea aceasta trebuie dată articolului pe care «Universul» îl publică la 26 Octobree 1915, intitulat «În Pragul Războiului»: Universul e organul cauzei naționale, e deci al tuturor și al Guvernului. El are absolută încredere în patriotismul guvernului și al partidelor politice din țară. Suntem în pragul războiului... În cât privește momentul intrării în acțiune, Federațiunea-Unionistă l-a voit în mai multe rânduri, l'a indicat înainte de atacul Serbiei, îl reclamă astăzi... «La Journal des Balkans» a zis că pentru România și Grecia e o chestiune de viață și de moarte a intervenit cât mai curând în războiu. Împărtășesc această părere, dar momentul acțiunii e atunci când

se va produce situațiunea strategică cea mai bună pentru noi. Dacă guvernul a avut motive să nu intre în acțiune în trecut, acum el are dreptul să aștepte puțin, dar foarte puțin, până se va pronunța acea situațiune militară excepțională, care va veni înainte de zdrobirea Serbiei, și poate înainte de desfășurarea totală a forțelor anglo-franceze în Balkani. Acțiunea noastră va provoca eșirea Greciei din neutralitate. Alt moment mai favorabil nu poate veni până la finele războiului. Campania de iarnă nu trebuie să ne sperie.... România trebuie, și poate, numai cu forțele ei să răstoarne totul pe teatrul balcanic...»

Până la sfârșitul lui Octombrie războiul nostru se apropie din ce în ce, pentru a se depărta din ce în ce în cursul lui Noembrie. Un articol publicat la 24 Noembrie, de același ziar explică astfel situațiunea militară: «... Am spus că situațiunea strategică cea mai favorabilă va fi înainte de zdrobirea Serbiei. Acum însă situațiunea s'a produs în condițiuni nefavorabile. Azi armatele austro-germane au trecut toate în Serbia. Francezii și Englezii nu au putut aduce destule trupe în Salonic, nici Italia pe caoasta Adriaticei, nici Rusia nu ș-a terminat organizarea armatei de Sud, iar Grecia își caută mântuirea în neutralitate. E evident deci că războiul s'a depărtat., Marea noastră problemă rămâne în picioare spre a fi rezolvită la timpul oportun, când lovitura va putea fi dată de toate forțele unite».

Da. Aceasta e singura soluțiune înțeleaptă: rezolvirea marelui probleme naționale la timpul oportun cu toate forțele unite. Dar atunci, când știam că intrarea noastră în războiu va atârna de atâtea necunoscute, din cari una singură s'ri fi fost în stare să schimbe soluțiunea marii noastre probleme, pentru că am pronunțat cu

atâta grabă că războiul s'a apropiat și că e timpul să aruncăm baionetele noastre în cumpăna războiului? Nu era mai cuminte să lăsăm în pace *factorii răspunzători* ca să chibzuiască singuri alegerea momentului, iar presa să se mulțamească cu nobila sarcină, anevoie și aceia de îndeplinit, de a înfăptui *unirea sfântă și pregătirea sufletelor pentru greaua încercare, la care întregul popor era să fie pus*? Rolul presei nu era să impună factorilor răspunzători voința ei, ci să-i ajute a-și îndeplini scopul ce urmăreau. Din moment ce guvernul Țării își trăsese drumul pe care voia să meargă, și acel drum era al majorității poporului, datoria presei era: să caute a stânge polemicele politice, să facă ca toate partidele să se strângă în jurul *ideei* și să stăruească a pune în vază toate argumentele unirii pentru luptă și izbânda ei. Presa nu era chemată să impună guvernului soluțiunea problemului, ale cărui *necunoscute* nu le putea cunoaște, ci avea o singură datorie: să *călănzască opiniunea publică pe drumul ales pentru realizarea marilor noastre aspirațiuni*.

Dacă ar fi urmat drumul acesta, presa populară nu ar fi fost silită să-și schimbe des părerile, pentru a ajunge la urmă să tâlmăcească astfel atitudinea guvernului, care nu găsea încă nemerit ca să părăsească neutralitatea: «*Neutralitatea e pentru guvernul nostru pozițiunea cea mai grea și mai dureroasă. Un pas greșit și el (adică nu el, ci țara) e strâns și rănit de moarte. Astfel, neutralitatea explică foarte multe din actele guvernului în chestiunea națională*» (4 Ianuar 1916).... «De ce nu am intrat până azi în războiu? Pentru că nu am putut, și istoria va spune de ce nu am putut. După toate socotelele, rezultă aproape sigur că războiul se va termina în 1916. Singurul și cel mai mare interes al Austro-Ger-

maniei pentru acest moment e neutralitatea României. Neutralitatea armată e dreptul suveran al țării. Înțelegem sa o îndeplinim cinstit și drept» (14 Ianuar 1916)... «Dacă neutralitatea României e justificată, e sigur că atât opozițiunea națională cât și țara întreagă vor sprijini guvernul spre a o păstra liberă și fără atingere ... Oamenii cuminți știu bine că, cu cât războiul se va prelungi, cu atât Germania și Aliații ei vor suferi efectele nefundatei legi a numerului. Cu aceeași convingere afirm credința în libertatea acțiunii României. România e liberă să procedă în fiecare moment cum crede mai bine pentru interesele ei. România e liberă să-și aleagă momentul și direcțiunea acțiunii sale, și nimenea nu o poate opri de a se apropia de partea unde lucrește steaua măririi sale, iar nu a străinilor» (20 Ianuar 1916).

Când țara întreagă e cu guvernul său, când istoria sa însărcinează a justifica de ce nu am intrat în războiu până'n 1916, nu se cădea ca tocmai amicii politici, presa devotată guvernului și naționaliștii, cari cunosc culisele politicei noastre externe și starea armatei noastre, să-i facă atâta sânge rău, vestejindu-i astăzi impasibilitatea și justificându-i mâine neutralitatea.

Dar, alături de acest ziar au mai fost multe altele, politice, sau populare, cari au căzut în aceeaș greșeală, crezând că vor face bine dacă vor forța mâna celor răspunzători. Inșă, în loc de bine, ele au făcut rău și opiniunii publice, care nu a găsit mijlocul de a se orienta în dedalul nesfârșit al contrazicerilor zilnice în care se svârcolea presa noastră, și guvernului, a cărui acțiune liniștită și cumpănită, cum trebuia să fie, a fost neconținut agitată și, la urmă, supusă unei influențe dăunătoare scopului urmărit. Pentru a ne folosi de busolă trebuie să stăm departe de masele metalice.

Presă noastră populară nu și-a înțeles chemarea în zilele grele ale pregătirii armatei și țării pentru războiu. Unele ziare nu s'au mulțumit să indice Regelui și Țării momentul intrării în acțiune, ci s'au crezut ținute să dea chiar sfaturi de înaltă strategie Statului-Major și Generalilor noștri. Nu zic că prin aceasta au făcut un mare păcat. Nu. Găsesc numai că sfaturile nu trebuiau să se contrazică, dacă autorii lor țineau ca ele să servească ca dreptar celor la cari se adresau. Sprijin aceasta pe câteva citate:

«...În acest războiu, strategia de manevră concentrată s'a înlocuit cu aceea a războiului de fruntarii, sau de cordon, a războiului de provincii sau de teritorii și aceea a războiului de pozițiuni și chiar de asediu. Pe teatrul din Peninsula Balcanică (armata lui Sarraill în regiunea Salonicului) se pare că va ajunge la același rezultat» («Universul» 31 Oct. 1915).

După câteva zile, comentând un articol apărut în «Le Gaulois», care susține că numai ofensiva generală în spațiu liber poate duce la victorie, același ziar își expune vederile: În principiu e de aceeași părere, dar crede că *uzura* trebuie continuată până după terminarea afacerii balcanice și reluarea ofensivei ruse pe întregul front. «Deasemenea, altă dată am spus că e preferabil pentru aliații dela Vest să lase pe Germani să vină ca să-și spargă capul de zidul franco-englezo-belgian. Acum și lordul Churchill spune că pentru a dobândi victoria e preferabil să uzeze pe Germani, încă un an sau doi, și atunci îi vor bate mai tare decât dacă Aliații ar fi mers la Berlin».

În citatul acesta vedem că s'a deschis procesul între războiul de uzură și cel de manevră și că ziarul popular găsește, că cel dintâi trebuie admis ca o necesitate inexo-

rabilă. Observ numai că ideea continuării războiului de uzură pe frontul apusean a fost totdeauna până acum susținută cu căldură de Englezi, cari nu aveau același interes ca Francezii ca războiul să se termine cât mai răpede, oricari ar fi jertfele de oameni. Mai observ că războiul de uzură nu se alege după plac, ci s'a impus de condițiunile războiului actual. Dar atunci, dacă războiul de uzură se impune pe marile teatre de operațiuni, după ce armatele potrivnice au ajuns a așeza între ele un oarecare echilibru, și dacă acest războiu poate ține încă un an sau doi, era oare nevoie ca România să fie împinsă în războiu înainte de a fi intrat în faza lui finală: *începutul războiului de manevră*? In orice caz, repet, că războiul de uzură e necesar și, deci, se impune ca orice lucru necesar. Dar se pare că ceea ce a fost necesar la sfârșitul toamnei numai e la începutul primăverei, căci eacă ce ne spune același ziar de propagandă la 12 Martie 1916: «Astfel, arta războiului lui Frederic, Napoleon și chiar Moltke a ajuns la un războiu... stupid. Aceasta e părerea mea cel puțin până după războiu, când generalii de azi ne vor dovedi că Frederic, Napoleon, sau celebrii scriitori Clausewitz și Jomini nu au putut fi urmați în acest războiu. Până atunci, cu dreptul istoriei războaielor trecute și față de rezultatele războiului de azi, *reclam generalilor noștri, când tainica pendulă va suna ora supremă, să se inspire și să urmeze adevăratele principii ale strategiei marilor căpitani. Noi nu vom face războiu de fruntarii, noi nu vom risipi și încremenii forțele noastre pe sute și mii de kilometri, la apus și la răsărit, la Nord și la Sud; nu vom face războiu de fortificațiune și subt pământ. Dacă acum suntem amenințați pe o fruntarie, sau pe alta, vom trimite pe fruntaria*

amenințată, și numai pe unele puncte, puține trupe de acoperire și vom pregăti numai terenul fără a fixa și imobiliza artileria ușoară și grea. Noi vom ține armata în perfectă stare, odihnită și întărită în diferite tabere de instrucțiune; iar când ora va suna, ea se va concentra, se va mișca, va merge, se va îndrepta spre grosul vrăjmașului și va lovi în plin și scurt. Așa să ne ajute Dumnezeu».

În fine, la 8 August (1916) «Universul» dă alarma de primejdia, care trebuie amintită fiindcă în ea vedem, ceea ce ni s'a arătat de mult, ideea determinantă pe care se cădea a sprijini întregul nostru plan de războiu: «Adevăratul pericol al întregirii României e de partea Bulgariei. Prin urmare, trebuie să facem războiu Bulgariei pentru păstrarea pământului ce posedăm. În împrejurările de astăzi, războiul cu Bulgaria se impune... Ea voește să ne răpească Dobrovia, Marea Neagră și gurile Dunării. Eacă cel mai mare pericol pentru existența României. Trebuie să profităm de ocaziune ca să ne asigurăm contra ei și totdeauna ca să ne întregim pământul. Dacă noi și aliații noștri atacăm pe Bulgari, ei nu se mai pot concentra și perd folosul manevrei interioare. Deci ideea generalului Jecow, că România va fi atacată de trei părți și va avea soarta Serbiei și a Belgiei, e o idee bulgărească. Victoria va fi a noastră. Pentru aceasta nu ne trebuie azi decât generali și unirea tuturilor într'un cuget și suflet».

Prima parte a ideii bulgărești s'a îndeplinit. Cât pentru subordonarea reușitei operațiunilor calității generalilor noștri, acest desiderat nu se mai putea realiza la 8 August, când ordinea de bătaie era de mult stabilită. Alea jacta erat. Totuși trebuie să spun că ceea ce ne lipsea nu erau nici generalii, nici Statul-Major, ci

buna voință a celor de cari atârna alcătuirea unei bune ordine de bătaie și unirea tuturilor într'un cuget și suflet. Aceasta ne-a lipsit, și aceasta ne-a compromis războiul.

În ceea ce privește sfaturile strategice și tactice ce s'au dat generalilor noștri, nu am pretențiunea de a reaminti cele ce am scris în «Din Învățămintele Războiului de astăzi» apărute înainte de 14 August 1916, ci numai de a le sprijini pe următoarele rânduri, luate din articolul «Trebuie să ne învățăm a pricepe realitatea războiului», pe care l-am găsit în ziarul francez «Le Journal» din 28 Iunie 1916:

«Numeroși sunt încă, într'a douăzecișitrea luna de războiu, tacticianii și strategii pentru cari fața luată de evenimente pe frontul nostru, de când cu *bătălia dela Yser*, nu constituie de cât o condamnabilă abatere dela regulele sacro-sancte ale artei napoleoniene, profesate la Școala noastră de Războiu.

«Rigiditatea acestor lungi linii fortificate, unde armatele noastre s'au îngropat, obligațiunea pentru asaltator de a recurge la atacuri frontale cu un maximum de mijloace mecanice, inutilitatea manevrei, toate aceste lucruri noi îi fac să-și iasă din sărite și-i scandalizează. Puțin le lipsește ca să impute adversarilor noștri că o nelegiuire această învățitură neprevăzută dată războiului... Dar la ce pot servi incriminările? La ce servește să discutăm asupra înlocuirii războiului de mișcare cu războiul de asediu, asupra greșelei ce ar fi făcut beligeranții fiindcă au părăsit pe cel dintâi pentru cel din urmă, *ca și cum forma luată nu ar fi fost impusă de puterea lucrurilor?* Să dăm dar la o parte aceste discuțiuni. Să nu ne gândim decât cum e mai bine să ducem războiul care ni se face, care ne e *impus de condițiunile luptei moderne*. S'a sfârșit cu manevră cum ne-o

închipuiam în trecut. Aparițiunea mitralierei pe câmpul de bătăie obliga infanteria să se încrusteze în sol. Ea își pierde mobilitatea, ea se baricadează pe pozițiuni succesive. Ofensiva nu mai e savanta scrimă a Comandamentului, care-și conduce trupele prin evoluțiuni îndemânatică, ea e lucrul brut al pătrunderii unei paveze.

«Buletinul armatelor (franceze) ne dă tragicul spectacol. În el vedem cum s'a schimbat războiul: o *în-treprindere industrială de distrugere a vieții omenești*. Trebuesc obuze încărcate cu cât se poate mai mult exploziv pentru a îneca pozițiile inamicului. Trebuesc tunuri ca să arunce aceste obuze, tunuri cu tragere rapidă cât se poate mai mari, cât se poate mai puternice și reînnoite pe măsură ce se uzează. Trebuesc drumuri de fer pentru a transporta acest material și uzine pentru a-l produce. Trebuesc oameni foarte instruiți pentru a-l servi. Ca în toate industriile, mașina, mai întâi simpla uneltă în mâinile lucrătorului, devine încet încet monstrul tiranic, al cărui lucrător nu mai e decât un organ conștient.

«Ah! Neapărat că pe măsură ce rolul material al omului descrește, *rolul său moral crește*. Toate formele de curaj, pe cari istoria le comemorează, nu sunt decât o nimica pe lângă eroismul supraomenesc al soldatului francez, cramponându-se de pozițiunile sale pustiite de fer și de foc. Câtă tărie de suflet le trebuie acestor sublimi luptători, cari sufăr, fără să se clatine, lucrul metodic al mașinilor de ucis... Da, aceste uimitoare exemple nu trebuesc să ne facă a uita realitatea. Scopul războiului nu-i de a împinge marginile înălțimii omenești în disprețul morții; el e mai simplu: de a distruge forțele inamicului, și, cel mai bun omagiu ce putem aduce virtuților admirabile ale luptătorilor noștri, e de a le cruța prețioasele vieți pentru a le păstra Patriei».

Și, ca complement, reproduc următoarele rânduri scrise de colonelul X. în același ziar (10 Octobrie 1916): «Se știe că ideea spargerii frontului, puțin compatibilă cu condițiunile războiului de astăzi, e aproape de tot eșită din spiritul comandamentului francez. Se știe că obiectivele fiecărui atac sunt riguros limitate». Pentru ce oare această limitare, contrară cu totul legilor artei războiului? Pentru că: *nécessité fait loi.*

Judecând după evenimentele, cari s'au petrecut pe marile fronturi de războiu europene, și după cele petrecute pe ale noastre în scurtul timp dela intrarea României în războiu, suntem astăzi îndreptățiți să zicem că directivele stratego-tactice date de presa noastră, afară de puține excepțiuni, au avut cusurul de a nu se verifica pe teatrele de operațiuni și de a turbura, poate, conștiința profesională, nu destul de formată, a celor cari 'și luase sarcina de a stabili planul de războiu al armatei noastre și de a'i conduce operațiunile.

5. Alegerea Obiectivului principal Strategic.

Cunoscând situațiunea politică și militară a Statelor cu cari aveam să intrăm în conflict, știind că vom avea a face cu două grupuri de adversari, cunoscând de altă parte situațiunea militară a Aliatului nostru, cu care singur aveam posibilitatea de a ne lega în mod material acțiunea, cunoscând și situațiunea noastră politică și militară, planul de războiu avea să examineze în contra cărui grup se cuvenia să îndreptăm grosul forțelor și în contra căruia trebuia să întrebuițăm mai puțină vigoare.

Scopul politic al războiului nostru a fost cucerirea țărilor române de peste Carpați. Scopul militar a trebuit să fie *deblocarea Rusiei* și legarea ei materială cu alia-

tele sale Franța, Anglia și Italia. Realizarea acestui scop ar fi fost pentru Franța cea mai mare victorie, iar pentru Germania începutul înfrângerii sigure. Acest scop determina rolul armatei noastre în cooperarea ei cu armatele aliate. Îndeplinirea scopului politic ar fi fost și el atins. Că era așa, ne-a spus-o toți criticii militari și oamenii de stat ai țărilor aliate.

Curând după intrarea noastră în acțiune, generalul Malleterre a publicat în «la France Militaire» (9 Sept. 1916) un important articol care se rezumază astfel: «Ce este astăzi mai important pentru Aliați decât de a deschide comunicațiunea, prin Balcani și Strâmători, cu Rusia între Orient și Occident, și a constitui astfel *frontul unic* fără soluțiune de continuitate; iar pentru Imperiali de cât de a mănține comunicațiunea între imperiile centrale cu Bulgaria și cu Turcia și a păstra astfel *marele zălog* al Orientului? Cine nu vede și nu înțelege acum, numai privind o chartă și cetind comunicatele, că nodul gordian e la Sofia și la Constantinopole; că după răpunerea Bulgariei și Turciei, afacerea Austriei va fi regulată, și că atunci, Germania rămânând singură, atacul suprem se va putea produce pretutindeni de odată. *Frontul Occidental va relua atunci caracterul său hotărîtor*».

Astfel judecau mințile sănătoase caracterul strategic al acțiunii noastre în marea dramă, al cărei desnodământ putea fi determinat de intrarea României în războiu. Și spunând aceasta, sunt dator să amintesc cetitorilor mei că tot astfel a văzut rezolvirea problemului și distinsul critic militar al «Universului» (8 August 1916).

Intr'un alt articol publicat de același ziar francez (20 Sept. s. n.) găsesc următoarele reflecțiuni: «O manevră concentrică, *analoagă cu cea din 1913*, care a dat rezultate atât de răpezi, executată de Aliați îndată după in-

intrarea României în acțiune, trebuia să fie rezultatul intervenirii României. Declararea de războiu Austriei a coincis cu știrea că un corp de armată rus, concentrat în Basarabia, trece Dunărea pentru a străbate Dobrovia și a lua pe Bulgari pe la spate. Mirarea noastră însă nu a fost mică când am văzut că realizarea a trădat o concepțiune atât de simplă. De sigur că Românii aveau motive ca să și asigure eșirile din strâmtorile Carpaților. Dar, ar fi trebuit să aivă mai multe motive de a se teme de un atac bruscat al Bulgarilor pregătit pe față la granița Dobrogiei. Dar ce ne folosește ca să recriminăm. Incă odată — să sperăm că va fi cea din urma — adversarii noștri au putut trage foloase din inițiativa strategică... Presa a discutat mult posibilitatea unei campanii balcanice cu un singur front. În afară de orice considerațiuni politice serioase, logica militară ar fi fost de ajuns ca să impună manevra concentrică... *Singurul mijloc de a isprăvi răpede cu Bulgaria e de a o strânge într'un puternic clește*» (Saint Brice).

În «La Victoire», d. Gustave Hervé scrie: «România e singurul drum prin care Rusia poate să năvălească în Bulgaria și să ajungă la Constantinopole. Astfel se va putea rupe blocul care o ține despărțită, de 27 luni, de aliatele ei din Apus. Cum oare, un om care având bun simț ar putea să creadă că dușmanii noștri nu vor face tot ce le va sta în putință ca să dea o lovitură de măciucă acestui nou adversar (România), care le stă în cale? Nu exista oare nimene în ajunul intervenirii României, care să prevadă că Germanii vor face o sforțare disperată și colosală pentru a salva Bulgaria și drumul prin Carpați?»

Adevărul e că nu numai presa străină și oamenii de stat străini se așteptau cu multă siguranță la o invaziune

a armatelor româno-ruse în Bulgaria, dar încă și naționaliștii noștri, cari sprijineau politica externă a Guvernului. Numai atât doar că ei nu și-au spus cuvântul la timp, ci abia atunci când greșala se consumase, ceea ce face pe mulți să creadă că aceasta e din partea lor o manevră, prin care voesc să arunce întreaga răspundere asupra Guvernului.

D. Take Ionescu, în interviuul acordat unui ziarist rus mărturisește: «...Intrarea României în războiu a adus mari servicii Rusiei, dar ea trebuia să aivă alt rezultat decât simpla atragere a armatelor austro-germane pe linia Carpaților. Trebuia să ne folosim de toamna aceasta pentru a arunca forțe mari în Bulgaria spre a tăia legătura dintre Constantinopol și Viena. Nici o victorie pe alt front nu poate avea o atât de mare importanță strategică și politică cum ar avea-o acest rezultat... Cel dintâi dintre dușmanii noștri, care trebuia zdrobit, era Bulgaria, apoi Turcia și pe urmă Austria...» Ce păcat că distinsul om de stat nu ș'a spus cuvântul, care cântărea mult, la timp ci după o lună, atunci când marea greșală era consumată.

Răul mai e că nici militarii, cari erau în stare să judece drept politica războiului și situațiunea militară a beligeranților, nu au fost consultați înainte de a se încheia definitiv planul nostru de războiu. Cu mult înainte de a ne mobiliza armata, atunci când nu se cunoștea planul de războiu, eu am spus ofițerilor dela Comandamentul Cetății București: «Dacă intrăm în războiu alături de Rusia și de Franța va trebui să ne batem cu Bulgaria, căci numai prin Sofia vom putea ajunge în Transilvania»¹⁾. Ca mine au văzut mulți, dar cine i-a ascultat?

1) Colonelul H. Cihoski mi-a amintit, pe la sfârșitul lui Iuliu 1916, aceste cuvinte pe care le-am spus într'o conferință la începutul anului.

Încet, dar foarte încet, ziarele din țară inspirate de cele străine, încep să priceapă problema strategică a războiului nostru. Astfel, în «Epoca» găsim următoarea reflecție: «Un principiu fundamental al războiului e căutarea inamicului. Cel dintâi pe care-l puteam întâlni, și în privința căruia am fi putut obține dela început succese decisive, era la Sud (26 Sept. 1916)».

Autorii anonimi ai planului, care ne-a adus în situațiunea militară de astăzi, justifică soluțiunea adoptată prin glasul oficiosului lor «Viitorul» din 29 Octombrie 1916: «Păstrând defensiva la Sud, și luând ofensiva pe frontul de Nord, unde aveam de desbătut un proces național, care ne frământă de veacuri și gândurile și sufletele, *motivăm temeinicia considerațiunilor politice*, cari au hotărât intrarea noastră în acțiune, (ca și cum problemele militare se pot rezolvi prin considerațiuni politice!), și în același timp răspundeam cu această tactică (sic) considerațiunilor de ordin militar, impuse nu numai de lungimea fruntăriei noastre, dar și de forma ei geografică cu totul specială... Trecând Carpații, am răușit să formăm repede un front în linie dreaptă dela Caliman la Făgăraș, străbătând astfel în plin centrul Ardealului. În timpul acesta, Bulgarii, cărora nu le declarasem războiul, ne atacă pe tot frontul (horresco referens, ar fi putut adăoga «Viitorul») și 'n deosebi pe cel dobrogian, punând la contribuțiune sprijinul diviziunilor germano-turce...» (sfârșitul e redactat greșit, căci în realitate Germanii, punând la contribuțiune sprijinul diviziunilor bulgare și turce, ne-au atacat pe tot frontul dobrogian).

Această apărare naivă a unui plan de război naiv se vede limpede că a fost făcută de aceiași specialiști în ale războiului ca și planul apărării. Adevărul e altul.

Il găsim în declarațiunea făcută, se zice, de fostul Ministru de Răsboiu. Intregul plan a fost întemeiat pe următorii factori, pe cari autorii anonimi i-au luat drept cunoscuți, pe când ei erau absolut necunoscuți: incapacitatea armatelor austro-germane de a întreprinde orice operațiune ofensivă la epoca intrării noastre în acțiune; atitudinea bine voitoare a Bulgariei față de noi; ofensiva puternică a armatei lui Sarrail în Macedonia; cooperarea armatei ruse printr'o ofensivă viguroasă și susținută în munții Calimanului și Gherghiului; în fine, întărirea corpului însărcinat cu apărarea Dobrogei printr'un puternic contingent rus. Cum vedem, reușita acestui plan era întemeiată pe atâți factori problematici încât reușita unui mare dezastru era asigurată, fără să fi fost nevoie și de intervenirea factorilor negativi, cunoscuți d-lui Ministru de Răsboiu: insuficiența pregătirii materiale a armatei; slăbiciunea Comandamentului și Statului-Major al Marelui Cartier General, întocmită prin ordinea de bătaie, etc.

Dar să admit, prin absurd, temeinicia apărării. Da, bună, sau necesară, și aceasta era o soluțiune: ofensiva la Nord și Vest, defensiva la Sud. Aceasta înseamnă că operam pe linii interioare. Cum însă fronturile acestea sunt foarte apropiate, pentru ca ofensiva să aibă sorti de izbândă ar fi trebuit ca defensiva să fie atât de solidă încât să poată rezista, aproape fără să se miște din loc, până la atingerea obiectivului dela Nord: distrugerea armatei austro-germane însărcinată cu apărarea Transilvaniei. Așa a fost organizată defensiva dela Sud? Nu, fiindcă planul de răsboiu s'a întemeiat pe o ipoteză copilărească: impasibilitatea Bulgariei, căriia nu-i declarasem răsboiu. Aceasta înseamnă că am căzut în capcana pe care am întins-o noi

înşine. E adevărat că ofensiva dela Nord nu-a dus răpede la frontul Caliman-Făgăraş, cu perdiu neînsemnate (fiindcă nu am găsit pedici mari). Dar, la ce a servit cucerirea celor 15.000 km. p. de teritoriu, când, după un scurt timp, a trebuit să retragem întregul front cu perdiu foarte mari pe propriul nostru teritoriu, înainte de a fi fost în stare să ne concentrăm forţele pe un singur punct al frontului dobândit, pentru a încerca sorţii unei mari bătălii, sau, cel puţin să organizăm apărarea teritoriului dobândit (organizarea frontului de operaţiuni din Transilvania).¹⁾

1) Acest studiu a fost început în Octobru şi terminat în Noembrie 1916. El înfăţişează vederile mele asupra planului nostru de războiu, deduse din cercetarea cauzelor cari au contribuit la alcătuirea lui şi din desfăşurarea evenimentelor militare petrecute pe teatrele de operaţiuni ale armatei noastre dela 27 August până la sfârşitul lui Noembrie. Pentru ca cititorii să-şi dea sama de greşalele făcute la stabilirea planului şi la desfăşurarea operaţiunilor militare iniţiale, aduc astăzi în sprijinul argumentărilor mele destăinirile generalului Ludendorff («Amintiri de Războiu»), pe cari generalul francez Buat ni le prezintă sub o formă condensată însoţită de aprecierile sale:

Ne amintim că mareşalul Hindenburg şi generalul Ludendorff au fost aduşi în fruntea «Direcţiunii Războiului» a doua zi după eşirea noastră din neutralitate. La această dată numai frontul german de pe teatrul de operaţiuni rus era stabilizat, pe când frontul arhiducelui Carol (partea sudică) se clătina. Ori tocmai acum armata română înaintează prin trecătoarele Carpaţilor de Sud şi ale Alpilor Transilvaniei spre inima Ungariei. La 29 August, Orşova, Petroşanii, Braşovul sunt ocupate şi patrulele rămâne apar lângă Sibiu. Dacă mişcarea continua nu numai grupul arhiducelui ar fi fost învăluit, dar şi Budapesta ar fi fost ameninţată şi comunicaţiile cu Bulgaria şi Turcia tăiate: înfrângerea ar fi fost în perspectivă.

O asemenea primejdie trebuia conjurată. *Idealul ar fi ca să se împingă armata română până ce dreapta frontului oriental va ajunge să se sprijine pe Marea Neagră.* În chipul acesta numai s'ar putea scurta frontul şi aşeza o barieră în faţa Rusiei, pe care nici

Cred dar că cei cari au luat apărarea unei cauze pierdute făceau mai bine dacă își mărturișau greșala și căutau prin toate mijloacele de cari încă dispuneau — *făcând apel și la cei uitați, în stare de a da o mână de ajutor țării în primejdie* — a-i reduce urmările și a da un meș mai bun operațiunilor militare.

Rușii, nici Românii nu ar avea mijloace ca să o siluească prin atac, apoi *s'ar pune mâna pe cereale și pe petrolul român*, de cari Germania și Austria au atâta nevoie (Eacă dar ideea precumpânitoare a planului de războiu pe noul teatru de operații). În ce chip se va putea ajunge la acest rezultat? Se vor lua trupe de pe tot frontul, se va consolida armata arhiducelui Carol și *se va pune zăgaz invaziunii române pe Mureș*. Și fiindcă Germania dispune de ceva trupe în Bulgaria, ele se vor *arunca în spatele Românilor, pentru a-i spăria și a le scurta pașul*. Armata de Dunăre, al cărei comandament îl avea Mackensen, la 28 August, e puțină: o flotilă pe Dunăre; un mic detașament mixt german adus din Macedonia la Rusciuk și o diviziune bulgară adusă tot de acolo; câteva detașamente bulgare dealungul căii ferate Târnova-Varna; o diviziune turcă și câteva baterii germane de artilerie grea în drum spre Varna. În total cam 2 corpuri de armată,

Schița acestui plan de războiu fusese studiat de fostul șef al Statulu-Major general (Gl. Falkenhayn), dându-se ca punct de trecere a Dunărei la Sud de București și ca obiectiv: Capitala. Ludendorff însă găsește că acest plan nu era bun, căci dacă Românii invadează Bulgaria prin Dobrogiă, ar fi tălat mica armată mixtă germană și ar fi silit-o să capituleze. Deci el găsește mai nimerit ca acțiunea să fie îndreptată spre Dobrogiă, și în acest sens Mackensen primește instrucțiuni (Arhiducele Carol și Bulgarii ar fi preferat prima soluție. Se înțelege).

Campania din România e hotărâtă, și ea are ca *rezultat încetarea atacurilor de la Verdun*, de unde se aduce în Transilvania diviziuni germane *otelite în luptă*, înlocuindu-le pe frontul de Vest prin altele de curând formate. Ludendorff pregătea singur campania contra României. Comanda sectorului de la Nadvorna (N. de Kolomea) până la Dunăre o are arhiducele Carol. Sub ordinele sale sunt și vor fi puse: armata 7-a austriacă de la Nadvorna până la granița română; armata 1-a austriacă (von Arz), care se concentrează pe Mureș în regiunea Osorheiului (Maros-Vasarhely) și armata a 9-a germană (Falkenhayn).

Această mare greșeală strategică a fost aspru judecată de presa franceză. Intre altele, «le Temps», care reflec-

care se concentrează tot pe Mureș în regiunea Alba-Iulia (Karlsburg) cu elemente spre Sud până la Orșova.

Aceste sunt mijloacele de care Ludendorff va dispune ca să jăguleze înalțarea armatelor române și apoi să le împingă până la trecătoarele munților noștri.

Concentrarea armatelor austro-germane pe Mureș întâmpină greutăți din cauză unei presiuni rusești în Galiția și în Carpați, ceea ce silește pe Ludendorff să îndrepte spre Nistru trei diviziuni germane, care veneau de la Vest pentru armata a 9-a, căci Austriacii nu erau în stare să și apere nici propriul lor teritoriu.

În tot cursul lui Septembrie concentrarea trupelor germane continua pe Mureș, dar cu încet-încet, și totuși nimenea nu vine să o turbure. Ar fi fost de ajuns ca trupele române să împingă până la Mureș ca să dea peste cap succesiv diviziunile germane, care din cauza rălelor stări a drumurilor de fer ungare nu puteau ajunge de cât în pachete mici. Dar armata română nu înaintează de cât cu iuteala melcului. Stânga ei se fixează între Orșova și Sibiu, iar aripa dreaptă, în legătură cu Rușii, pătrunde până la Keszi-Vasarhely. Ce nu ar fi dobândit armata română dacă scobora răpede spre Maros-Vasarhely și desohidea Rușilor porțile Carpaților! Dacă, încă, Ruși atacau plecând din Moldova, în unire cu românii: dâșii însă își toceau puterile opintindu-se fără isbândă asupra creștilor Carpaților.

În timpul acesta Austro-Germanii continuau să se strângă pe Mureș. Fiecare zi pierdută pentru Români era un succes pentru Germani. La sfârșitul lui Septembrie concentrarea e terminată. Armatele 1-a și a 9-a se îndreaptă spre Est ca să arunce pe Români în fundul întrandului dintre Muntenia și Moldova. Axul de mișcare al armatei a 9-a e asupra Sibiului și Brașovului. Pentru a și acoperi dreapta, care putea fi atacată prin Turnu-Roș, Petroșani și chiar prin pasul Vulcan, grăja lui Falkenhayn a fost ca să pună stăpânire pe regiunea Petroșani (9 Sept), pe care însă Românii au reluat-o la 25 Sept., dar fără să împingă mai departe.

Acesta e în adevăr un plan de războiu cu obiectiv bine definit, care ține seamă de tot ce poate face adversarul și care prevede toate măsurile în stare de a stăneni voința adversarului și de a face să triumfe voința sa.

tează ideile Guvernului Francez, luând apărarea inacțiunii generalului Sarrail, își arată nemulțămirea asupra operațiunilor armatei noastre, subordonate unui scop politic:»... Nimic nu'i mai necesar, căud greșala a fost comisă și urmările i se văd, ca învățămintele ce se pot trage. Acesta e cazul manevrei care a readus armata română la trecătorile granițelor țării. Nu e aci locul ca să se aprecieze această manevră din punctul de vedere militar: *Scopul ce ea ochia, ca și observațiunile ce ne sugerează, sunt mai cu samă de ordin politic*,... Ceeace a lipsit primelor operațiuni angajate pe frontul românesc e unitatea de acțiune, a cării trebuință o trâmbețază toți. Unitatea de acțiune pentru a fi o realitate impune condițiuni, dintre cari întâia e *noțiunea scopului comun și ierarhia necesităților*. In Balkani scopul e limpede: tăierea drumului Berlin-Constnatinopole. Obiectivul principal era deci Bulgaria, a cării înfrângere ar fi modificat de îndată toate condițiunile problemei orientale. Când România a luat generoasa hotărâre, *ne silită de nimenea* (?), de a intra în câmpul aliaților, ea s'a supus chemării voceilor naționale, cari o îndreptau spre Transilvania. Și noi am intrat în 1914 în Mulhouse (Alsacia) în aceleași condițiuni».

«Le Temps» se vede totuși obligat ca să recunoască că Aliații ar fi putut să ne evite urmările greșalei dacă ar fi practicat cu mai multă legătură unitatea de acțiune. In adevăr, în *cronica sa militară* «Mai multă claritate în Orient», (1 Octobree 1916), atrage atențiunea aliaților asupra situațiunii noastre militare, care interesează atât de mult reușita războiului și asupra trebuinței unei cooperări mai strânsă în Sud-Estul Europei.

Generalul Malleterre recunoaște că intrarea României în acțiune va sili pe Germani să pronunțe în contra ei o

mare ofensivă, atât pentru a da o mână de ajutor Austriei și Bulgariei, cât și pentru faptul că *noul front român* *dă strategiei germane o ocaziune și un obiectiv a căror importanță nu'i poate scăpa*: «In adevăr cât timp România rămânea neutră, afacerea din Bulgaria se localiza între Bulgari și armata de la Salonic. Cât timp aceasta din urmă nu putea bate ea singură armata bulgară, legătura între Austro-Germania și Constantinopole se putea menține fără nici o sfortare, fiindcă Aliații de la Salonic erau complect despărțiți de Ruși. Dar atunci neutralitatea României se întrepunea ca o masă acoperitoare, care oprea ofensiva germano-bulgară în contra Rușilor».

Pentru Germania, menținerea legăturii cu Orientul e de cea mai mare necesitate politică și economică: «Ea a scăpat din mână Salonicul, dar dacă trupele sale ajung la Odesa vor avea cel mai bun zălog pentru a lichida în folosul Puterilor Centrale chestiunea Orientului. Ori, pentru aceasta drumul cel mai scurt trece prin România și Basarabia. *România formează punctul slab, legătura pavezei, și în contra ei va interveni Hindenburg cu toate forțele disponibile.*

Și din punctul de vedere militar, România e partea slabă a frontului răsăritean: «Dacă e legată cu strategia rusă prin aripa sa dreaptă, ea are în schimb flancul stâng expus atacurilor combinate ale Austro-Germanilor și Bulgarilor, Chiar dacă e acoperită la Sud de Dunăre ea poate fi atacată și invadată pe frontul transilvănean și pe frontul Sârbo-Bulgar. Intre Orșova și Craiova eșindul poate fi lesne învăluit cât timp armata din Salonic nu e în stare să influențeze prin progresele ei amenințătoare concentrările cari se pot face între Niș, Sofia și Dunărea».

Aceste eventualități au fost de sigur prevăzute în con-

vențiunile noastre militare cu aliații. Dar criticul militar necunoscându-le e îndreptățit să ceară mai multă limezeală în strategia întrebuițată de Aliați în Orient: «Noi urmărim pe harta luptele începute, unele foarte violente pe Nistru și în Dobrogiă, altele a căror intensitate variază pe frontul din Transilvania, și nu ne putem împiedica de a observa că sunt astfel trei câmpuri, foarte depărtate unul de altul, și ca între Belgrad, Orșova, Niș și Sofia se găsește o zonă largă, mută și suspectă. Mai trebuie să conjecturăm că în Ungaria, spre *Timișoara și Cluj*, se pot face mari concentrări. De unde va veni furtuna, presimțim fără să putem vede la orizont primele sclipiri».

Generalul Malleterre insistă asupra necesității concursului imediat al armatei ruse și al generalului Sarrail: «Vedem în România zone încă mute. Auzim tunul în Transilvania și Dobrogiă. Dar, oare nu anunțase presa de acum o lună, că o armată rusă era gata în Basarabia? Ea nu e acum întreagă în Dobrogea. Și dacă se prevede că manevra lui Mackensen ochește invaziunea și prăbușirea României prin învăluirea marelui eșind apusan, aliații nu s'au gândit și ei la manevra contrară: atacul asupra Nișului și Sofiei prin drumul cel mai scurt? Pericolul e mare. Am crezut că trebuie să semnalez atracțiunea fatală, pe care o face România asupra Imperialilor, dar sunt conșinș că Sfatul Aliaților știe ce'i așteaptă, și am voit, mai cu samă, să spun încă o dată că în *Balcani se va consuma lucrul hotărîtor al răsboiului*...»

Din toate citatele de mai sus reesă, fără nici o îndoială: ca atât Aliații cât și Adversarii noștri se așteptau la o ofensivă din partea noastră pe granița Dobrogiei; că ofensiva noastră în Transilvania nu corespundea planului strategic al Aliaților și nu garanta răușita planului nostru;

că nu a existat o unitate de acțiune pe toate fronturile în momentul intrării noastre în războiu. Întăresc aceasta cu următoarele citate:

«Times»: «E cert că Românii au riscat mult desfășurând armatele lor în evantaliul de alungul Carpaților, dar e posibil ca motivele politice să fi fost mai mari ca cele militare».

D. Tisza, vorbind de invaziunea Românilor în Transilvania, încheie astfel discursul sau din Camera Deputaților de la Pesta (Septembre 1916): «Viitorul va arăta dacă invaziunea română a fost făcută cu înțelepciunea strategică cerută de scopul războiului».

«La Libre Parole» din Franța publică articolul: *Lecțiunea de la Turtukaea. O înfrângere care s-ar fi putut înlătura, și care trebuie reparată*. Din el extrag: «Românii se vor fi mirând poate că adversarii lor au putut să conceapă inițiativa unei astfel de operațiuni, atunci când 400.000 oameni sunt la Salonic. S'o spun curat. Bucureștii nu are monopolul acestei surprinderi. Mișcarea armatei lui Sarrail e pentru toată lumea o enigmă, cu atât mai singulară cu cât comunicatul din 20 August (s. n.) anunță începutul ofensivei generale. *Punctul de plecare a Românilor a fost bazat pe probabilitățile de la Salonic*. Nimic dar nu poate justifica o întârziere ale cărei urmări au fost supărătoare. *A repara e bine. A preveni ar fi fost mai bine*» (Septembre 1916).

Constat că însăși o parte a presei franceze recunoaște că Alianții de la S—E nu ne au dat concursul datorit când trebuia. Din nenorocire, el nu ne-a venit nici până astăzi. Pot ei oare să justifice această lipsă de spijin, care ne a creat o situațiune militară atât de grea?

Colonelul Repington, cunoscutul critic militar englez, discutând necesitatea coordonării acțiunii pe toate fron-

turile, scrie: «După ce Germanii au hotărât să participe cu cea mai mare înverșunare la luptele de pe fronturile române, nu au avut alt mijloc de cât *utilizarea mișcărilor pe linii interioare*. Au decongestionat, cu oarecare măsură, alte fronturi pentru a forma o armată de operațiuni în Carpați. Rămânând în general inferiori aliaților, ei au căutat să și creeze o superioritate locală, pentru a obține câteva succese trecătoare, atât de necesare opiniei publice, care vede apropierea dezastrului.... Trebuie dar ca aliații să țină neconținut strânsa unitatea de acțiune pentru a nu permite Puterilor Centrale jocul liniilor interioare. Luptând fiecare pe frontul său, cu cea mai mare violență și fără întrerupere, se vor zadărnici și ultimile încercări ale Austro-Germanilor pe frontul român».

Am notat în carnetul meu acest sfat în ziua de 26 Septembrie. De atunci, fără pic de răgaz, armatele noastre sunt imbulzite de armatele austro-germane la granițe și dincoace de granițele țării; iar în Dobrogia, armata germano-bulgar-turcă ne-a împins până la Nord de linia Hârșova-Cogealak. De la 14 August și până astăzi (2 Noembrie), armatele noastre nu au avut o zi de odihnă. Ținute în acțiune continua pe toate fronturile, atacate pretutindeni cu efective mari, ele lupta, se apăra, înving, rezistă, înaintează sau se retrag, fără a se da bătute, dar... fără a lăsa gol înapoia lor. Vrajmașii noștri, cei mai neînduplecați, le recunosc calitățile și să închină bravurei lor. Dar aceasta nu e de ajuns. Pentru a dobândi victoria, sau cel puțin pentru a stavili înaintarea armatelor vrăjmașe, armata română are trebuința de cooperarea energică și susținută a Aliaților săi pe toate fronturile de operațiuni europene.

Și... noi ne batem continuu fără a ne gândi la sacri-

ficiile ce facem, cari până azi depășesc cu mult limitele părții noastre contributive; ne batem nu ca să cucerim ce aveam de cucerit, ci ca să apărăm hotarele țării cari au mai rămas încă în stăpânirea noastră și să oprim invaziunea Munteniei, căci a Dobrogiei nu am fost în stare s'o împedecăm. Și... bătându-ne, așteptam în fiecare zi să primim știrea că Aliții au luat ofensiva puternică cel puțin pe un front, pentru a *decongestiona fronturile noastre* și a ne da răgaz ca să odihnim trupele, să reconstituim unitățile, mari și mici, descompuse și să ne pregătim armata pentru o nouă ofensivă. Dar, suntem azi în a 80-a zi de războiu, și liniștea domnește aproape nesupărată pe toate celelalte fronturi, ca și cum frontul nostru nu ar face parte din fronturile Aliților, ca și cum înfrângerea armatei române nu ar privi de cât pe Români....

Din toate aceste esă vădit că cei cari s'au îndeletnicit cu studiul planului de războiu nu ș-au dat sama de însemnătatea precumpănitoare a *chestiunii balcanice în strategia generală a războiului*, și, necunoscând-o, au jertfit-o *considerațiunilor politice*, adoptând o soluțiune care nu garanta nici interesul nostru particular, nici interesul general urmărit de Aliții noștri¹⁾. Ei au ne-

1) De ce conducătorii noștri nu au urmat sfatul pe care ni l'a dat Clausewitz: „feriți-vă de amestecul politic în conducerea războiului”? Dacă l-am fi urmat cât nu am fi câștigat. Ni'o spune mareșalul von Hindenburg în cartea sa *„Aus meinem Leben“*: „...Nici odată o putere așa de mică ca România nu a avut prilejul să joace în istoria lumii un rol hotărâtor atât de mare într'un moment atât de favorabil. Nici odată două state atât de puternice ca Germania și Austria nu au fost, ca în cazul de față, amenințate de armata unei țării cărui populațiune numără abia a 20-a parte din populațiunea lor. Fiind dată situațiunea generală era natural să admitem că România nu avea decât să și miște armatele în orice direcțiune pentru a aduce deciziunea în favoarea

socotit încă și chestiunea cooperării pe celelalte fronturi, fără de care era fatal ca ofensiva noastră să se transforme în scurt timp în defensivă, fie fixă, fie retrogradă.

În ultima analiză constatăm, dupe chiar mărturisirea factorilor răspunzători, că planul de războiu a subordonat obiectivul strategic obiectivului politic, greșală mare, ale cărei urmări nu cred să se mai poată îndrepta.

6. Măsurile luate pentru a realiza scopul unui războiu

Când guvernul Țării a hotărît ca armata noastră să iee ofensiva pe frontul de Nord și de Nord-Vest, și să se țină în defensivă pe frontul de Sud, Statul-Major avea datoria să discute toate ipotezele aplicabile operațiunilor inamicului, pentru ca apoi să deducă măsurile prin cari noi le-am fi putut face față ca să atingem scopul urmărit.

* * *

«Frontul Carpatin (Vest, Nord și Nord-Vest)». Scopul ce urmăream era o cucerire de teritoriu. Mijlocul pentru a-l atinge era destrugerea armatelor vrășmașe care-l apărau.

Statul-Major român trebuia să știe că, chiar dacă vom găsi Transilvanie apărată de puține trupe, adversarii noștri aveau mijloace ca să aducă în scurt timp

puterilor cari de doi ani ne dădeau în zadar asaltul. Totul însă atârna de acest fapt: *România va avea voința de a se folosi de puterea de care dispune azi?*» (pag. 175). Hindenburg răspunde: nu: *Teama noastră cea mai mare era în particular o ofensivă ruso-română în direcțiunea sudică.* Pentru a dejuca un asemenea plan de campanie, trebuia să luăm inițiativă asupra inamicului în Dobrogia (pag. 177)*: Astfel a judecat situațiunea un militar vrășmaș; altfel au judecat-o. Încușii noștri oameni de stat. Urmările au fost fatale.

din interior, sau de pe celelalte fronturi, trupe numeroase pentru a ni le opune, grație rețelei de căi-ferate cari lega Transilvania cu întreaga Ungarie și deci cu Austria și cu Germania. Știind aceasta, el cunoștea de sigur regiunile unde Austro-Germanii își vor concentra trupele ce vor aduce în Transilvania înainte de a ni le opune. Cunoscând și aceasta, trebuia ca gruparea armatelor noastre, însărcinate cu invaziunea Transilvaniei și desfășurarea lor strategică să fie astfel combinate încât să le îngăduie cooperarea îndată ce se vor apropia de marile văi unde se puteau întâlni armatele vrăjmașe.

Preocupați de cuceriri teritoriale, noi am perdut din vedere armata vrăjmașă, care trebuia să fie dela început unicul nostru obiectiv, și am desfășurat pe a noastră în *evantaliu*; am pătruns în Transilvania pe toate drumurile și drumușoarele; am împins tot înainte, sau am stat pe loc, neîntâmpinați decât de mici detașamente de acoperire, și am căutat să ocupăm, și iar să ocupăm, pământ chiar acolo unde nu trebuia, fără să ne îngrijim de legătura dintre coloanele strategice și de posibilitatea de a converge în vederea bătăliei, pe care trebuia să o dăm masei, sau maseilor, inamicului. Numai așa se explică de ce armata noastră care pătrunsesese în Transilvania, și ocupase a treia parte din ea, deși era superioară în număr armatei austro-germane, a trebuit să cedeze oriunde a fost întâlnită de adversar și să se retragă dincoace de hotare.

Nu mă gândesc deloc să schițez aci un plan de operațiuni, totuși nu mă pot opri de a spune că ar fi fost mult mai bine dacă ne mărgineam în a stăpâni solid trecătoarele din Moldova, iar masa armatei o îndreptam prin trecătoarele principale din Muntenia în văile

Târnovei Mari și Mureșului Mijlociu. Făcând aceasta puneam stăpânire pe cea două văi pararele cu fruntaria Munteniei, dealungul cărora trece cea mai însemnată arteră de căi-ferate, pe care se îmbină întreaga rețea dela Est de fluviul Tissa, și ne asiguram un bun front de operațiuni și posibilitatea manevrei. Manevra aceasta, legată în timp cu ofensiva rusă în Sudul Bucovinei, îndeplinea condițiunea de a asigura legătura între armate și de a le duce cătră zona de adunare a armatei adverse, înainte de a se fi concentrat și de a fi fost în stare să provoace, sau să primească, lupta în condițiuni favorabile ei. În loc de aceasta, ne-am pierdut timpul cu marșurile grele și cu hărțuielele din munții Calimanului, Gherghiului și Herghetei, cu operațiunile din văile superioare ale Oltului și Mureșului, am pierdut un timp nesfârșit la Sud de Sibiu, nu am putut sforța trecătoarea dela Merișorul, am lăsat nelegate coloanele din văile Streiului, Oltului și Barsei, și le-am făcut să fie bătute în parte și silite a se retrage dincoace de hotarele Munteniei; am lăsat, în fine, armatele din Transilvania fără nici o masă de manevră — rezerva strategică a armatei de operațiuni — în stare de a le veni în ajutor ori unde s'ar fi ivit o greutate, sau de a executa o manevră în acord cu acțiunea generală ¹).

1) Extrag din «Amintirile de Răsboiu» ale generalului Ludendorff, următoarele aprecieri făcute de generalul Buat: «La 26 Septembrie corpul alpin se instalează la trecătoarea Turnu-Roș. În intrandul fruntării, armata română ajunsese la Szekeley-Udvarhely-Fágăraș. De câtva timp ea nu se mișcă dela Sibiu. Pe când grosul lui Falkenhayn împinge drept spre Sibiu și-l ia la 30 Septembrie, armata lui Arz urmează mișcarea. Cu toate încercările Românilor, ei sunt dați, în 10 zile, pe linia Câmpulung-Sinaia-Buzău (riu), ceea ce obligă elementele

Operațiunile din munți sunt mult mai grele decât cele dela câmp, din cauza terenului și climei, mai cu samă când începe toamna. De aceea ele trebuiau conduse cu multă pricepere și executate cu multă prudență. Să ne amintim numai mersul operațiunilor armatei italiene, dela intrarea Italiei în războiu, pe cele două fronturi, dela Est și dela Vest, pentru a ne da sama cu câtă timiditate, poate chiar exagerată, generalul Cadorna își desfășoară ofensiva în munți, deși armata de care dispune e cu mult superioară celei austriace, deși Italia dispune de trupe alpine, a căror pregătire specială pentru războiul de munte e desăvârșită. Dacă această armată ar fi avut să opereze într'altă regiune, credința mea este că de mult ar fi isbutit să împingă armatele austro-ungare până la Viena și Budapesta.

Dar, cine nu-și amintește de înfrângerea suferită de armata sârbească la Silvnitza (războiul sârbo-bulgar din 1885). Când această armată, în mersul ei ofensiv, a ajuns, în sara de 16 Noembre, cu aripa stângă în preajma frontului armatei bulgare, trei din diviziunile cari o constituiau erau despărțite prin lanțuri de munți sălbatici; iar a patra, care constituia aripa dreaptă, și trebuia după planul general, se execute mișcarea de învăluire, era încă la 2 zile de marș departe de poziția bulgară. Astfel, armata sârbă, care luase ofensiva strategică, apare pe câmpul tactic ales de vrăjmaș tăiată în bucăți. Înfrângerea-i era asigurată. Ceeace ce s'a

dela Nord să se retragă, iar pe Austriaci să înainteze. Românii sunt totuș cei mai tari, dar ei nu știu să se bată cu trupele războinice ale lui Lüdendorff, deprinse de doi ani să se bată cu cei mai vajnici adversari; de altă parte ei sunt neliniștiți de spatele lor.

Afirmațiunea că Românii nu știu să se bată e falsă. Nu știința de a se bate le-a lipsit ci *armamentul și conducerea*.

petrecut atunci cu o mică armată de 4 diviziuni, era de prevăzut că se va repeta cu o mare armată împărțită într'atâtea grupuri răslețe, fără orientare concentrică, fără chip de legătură între ele.

«Frontul Dunărean și Dobrogian (Sud)». Operațiunile armatei noastre în Transilvania nu puteau isbui chiar de ar fi fost bine concepută și condusă cooperarea grupurilor, cari o constituiau, dacă libertatea executării lor nu era asigurată prin inviolabilitatea granițelor dunăreană și dobrogiană. Și această inviolabilitate era cu atât mai neînălăturată cu cât Dunărea nu se găsește decât la 200 km. de fruntaria carpatină, adică la 8 zile de marș, iar fruntaria dobrogiană numai la 100 km., adică la 4 zile de marș, de valea Cara-Su, care lega România cu provincia ei transdanubiană prin podurile și viaductele Fetești-Cernavoda. Situațiunea geografică reciprocă a acestor fruntarii constituie un mare neajuns operațiunilor noastre pe linii interioare, care nu poate fi îndreptat altfel decât printr'o apărare puternică la Sud și prin operațiuni energice și răpezi la Nord.

Ca să se judece chestiunea falsă în care a fost pusă armata noastră, nu am decât să amintesc cât au suferit operațiunile ofensive ale armatelor germane de pe frontul apusan, la începutul acestui războiu (1914), din cauza că armatele austro-germane, însărcinate cu apărarea granițelor dela Răsărit, nu au fost în stare să împedecă năvălirea armatelor rusești în Prusia Orientală și în Galizia. Și, totuși, câtă deosebire între marea depărtare dintre cele două fronturi de operațiuni dela Apus și de la Răsărit și prea mica depărtare a granițelor Munteniei dela Nord și dela Sud. De aceea, eu m'am mirat mult

când am văzut că în alcătuirea planului nostru de războiu nu s'a ținut samă de acest neajuns geografic, care fusese la timp semnalat de mine și de alții. Ori poate că în considerațiunile, cari au militat în favoarea soluțiunii adoptate, au intrat ipoteze pe cari evenimentele nu le-au verificat.

Dar atunci am dreptul să repet că s'a urmat o politică militară greșită, care a introdus în paguba operațiunilor războiului nostru atâți factori inoelnici, în stare de a da loc la mari neajunsuri materiale, capabile de a răsturna planul de războiu chiar la începutul execuției lui.

Când ne-am hotărît să stăm în defensivă strategică pe frontul dobrogian, trebuia să ținem seama de următoarele considerațiuni :

De starea comunicațiilor din Bulgaria, cari fusese îmbunătățite și complectate în ultimii ani—după indicațiunile oficerilor și tehnicianilor germani, veniți acolo mult mai înainte de intrarea Bulgariei în războiu ; apoi după ale comandamentului german până în ziua intrării noastre în acțiune—așa ca ele puteau să înlesnească și să accelereze concentrarea trupelor bulgare, germane și turce la Sud și Sud-Est de cadrilaterul bulgar ;

De starea armatei bulgare, echipată, armată și pregătită tehniceste de Germania cu tot ce-i trebuia pentru a face războiul în condițiunile cerute de arta războiului și de tactica actuală a luptelor ;

De situațiunea militară pe frontul balkanic, nefavorabilă franco-englezilor, care permitea comandamentului germano-bulgar să rădice trupe de pe frontul macedonean, pentru a constitui cu ele o massă puternică la granița noastră, cu care să iee ofensiva în contra corpului român însărcinat cu apărarea Dobrogiei ;

De considerațiunile politice și strategice, cari determinau însemnătatea operațiunilor din Peninsula Balcanică și, deci, din Dobrovia. Bătănd armata însărcinată cu apărarea și punând răpede mâna pe această provincie, Germanii înlăturau pericolul unei invaziuni ruse-române în Bulgaria prin Dobrovia, transformau Constanța într'un port militar și făceau din el baza de operațiuni a flotei germano-turcă în Marea-Neagră, în fine puneau stăpânire pe toate produsele agricole ale acestei bogate provincii și pe tot ce se găsea strâns în marile depozite din Constanța ;

De avantajele ce avea asupra noastră armata bulgară, care era de mult mobilizată și concentrată, și putea astfel trâmite o masă puternică la granița noastră înainte de a fi fost noi pregătiți ca să primim lupta în condițiuni favorabile ;

În fine, de considerațiuni de ordin strategic, referitoare la legătura operațiunilor de pe acest front cu frontul Carpatin. Trebuia să se prevadă că pentru a decongestiona acest din urmă front, unde coloanele noastre înaintau cu pași răpezi, și a da timp aliaților vrăjmași ca să aducă trupe de pe alte fronturi în Transilvania, cu cari să oprească înaintarea Românilor și, eventual, să'i împingă înapoi, ofensiva armatelor germano-bulgare din Bulgaria avea să fie foarte viguroasă,

Dacă s'ar fi avut în vedere toate aceste considerațiuni, de sigur că în gruparea forțelor noastre s'ar fi ținut mai mult samă de tăria ce trebuia să aivă armata însărcinată cu apărarea Dobroviei. Nu s'a ținut sama de nici una din ele, și atunci slabele noastre forțe din Dobrovia au fost copleșite din primele zile, înainte chiar de a se fi putut organiza apărarea locurilor întărite de pe fruntarie ; fruntaria întregă a fost perdată, și

trupele apărării rostogolite mai întâi până la vechea frontieră și apoi până la Sud de depresiunea Cara-Su. Evenimentele militare, cari s'au desfășurat în Dobrogea ne sunt cunoscute. În fața violenței ofensivei, condusă de cel mai vajnic general german, feldmareșalul Mackensen, defensiva trupelor noastre, inferior conduse de șefii lor, — în mare parte de curând aduși la comandamente — nu a mai putut, după evenimentele dela Turtukaia și Bazargik, să se încleșteze pe o pozițiune de retragere, să se stabilizeze și să oprească valurile invaziunii. Neconținut împinse și insuficient ajutate de trupele ruse, trupele noastre se retrag, bătându-se, din pozițiune în pozițiune, cedând bucată cu bucată scumpul pământ al României de astăzi. România de mâne îl va redobândi oare ?

Dacă împingem mai departe analiza strategiei operațiunilor din Dobrogea, vom descoperi fără greutate că intensitatea maximă a atacurilor pe frontaria dobrogeană era să fie la aripa dreaptă a ei, la Turtukaia, pentru a deschide drumul spre nodul apărării Dobrogei : Cernavoda. Cucerind Turtukaia, și mergând răpede asupra Silistriei, centrul și aripa stângă a armatei noastre erau silite și ele să se retragă pentru a nu 'și vedea tăiate comunicațiunile cu interiorul Dobrogei și cu linia de retragere spre Cernavoda-Medgidia.

Dar, cucerirea grabnică a Turtukaii se mai impunea adversarilor noștri și pentru alt motiv. Importanța militară i-o da linia ferată București-Oltenița, al cărei capăt e adăpostit de tunul capului-de-pod. Pe această linie puteau fi aduse din interiorul țării trupe de ajutor pentru a întări apărarea Dobrogei și în special a graniței ei. Aceste trupe, trecând Dunărea prin vadurile dela răsarit de Oltenița, puteau să amenințe flancul stâng al

ofensivei bulgaro-germane. Pericolul trebuia înlăturat grabnic, și Comandamentul german l'a înlăturat printr'un atac extrem de impetuos, folosindu-se de învățămintele culese la deschiderea războiului, în fața capului-de-pod dela Liège, pe cari ai noștri le-au nesocotit, dacă cumva le-au cunoscut. După cucerirea Turtukaii, trecerea mai în jos fiind grea, din cauza bălților de pe malul stâng, Dunărea va constitui pe stânga armatei de invaziune din Dobrogea o flanc-gardă naturală foarte solidă.

Atacul bruscat al Turtukaii, primul obiectiv al Comandamentului german, s'a impus : întâi, fiindcă asedierea ar fi cerut trupe mult mai numeroase ; al doilea, fiindcă fără stăpânirea ei înaintarea armatei inimice între Dunăre și Marea Neagră ar fi fost în primejdie. Flancul drept al fruntariei dobrogene, fiind partea cea mai expusă a fruntariei, se cuvenea a fi solid organizat și apărat. În al doilea rând venia pozițiunea dela Bazargic, și apoi pozițiunile dela Ak-Kadanlar și Kurt-Bunar, cari trebuiau întărite și ele și ocupate cu trupe de acoperemânt. Însă, în afară de trupele însărcinate cu acoperirea graniței, apărarea Dobrogiei trebuia să dispună de o rezervă puternică — massa de manevră — menită să lupte cu armata de invaziune, care ar fi încercat să se strecoare prin intervalele dintre punctele întărite, sau care ar fi voit să pună mâna pe Turtukaia, ori pe Bazargik, printr'un atac bruscat. Această rezervă, dacă nu se găsea în Dobrogea la deschiderea ostilităților, trebuia adusă în primele zile de mobilizare, dar în nici un caz ea nu trebuia să se contopească cu garnizona Turtukaii, cum s'a făcut cu trupele aduse dela 21 la 23 August, cari, în loc să contribuie la apărarea graniței și la respingerea corpului vrăjmaș însărcinat

cu atacul Turtukaii, nu au putut decât să asiste la agonia ei și să mărească fără nici un folos numărul morților, răniților și prizonierilor, căzuți sub loviturile și în mânele atacatorului, care strângea în cleștele său garnizona între Dunăre și pozițiunea de rezistență a poreclitului cap-de-pod. Și, observațiunea ce fac e cu atât mai dreaptă cu cât Comandamentul german, care cunoștea rostul pozițiunii de la Turtukaia, se aștepta, cum singur mărturisește, să vadă debarcând trupe române la răsărit de capul-de-pod, dar nu pentru a-i spori garnizoana, ci pentru a cădea pe flancul corpului însărcinat cu atacul lui.

Această observațiune privește nu numai planul de războiu și conducerea operațiunilor, dar și executarea apărării fruntariei dobrogene, care s'a făcut în potriva celor mai elementare principii ale artei războiului. Dar, ceea ce privește mai cu samă planul de operațiuni este massa de manevră, care a lipsit apărării Dobrogiei, după cum a lipsit și armatelor însărcinate cu operațiunile pe frontul carpatin.

Concluziunile la cari am ajuns sunt:

Ofensiva pe frontul carpatin trebuia sprijinită pe o solidă defensivă în Dobrovia. Cunoscând efectivul armatei noastre și pregătirea ei tehnică, Statul-Major trebuia să țină samă de posibilități și să nu stabilească planul de operațiuni al frontului de Sud decât pe temeiul unei cooperări directe pe acest front cu armata rusească. Și cunoscând adevărata situațiune a armatei generalului Sarrail, incapabilă de a lua ofensiva, sau de a fixa pe frontul macedonean armata bulgaro-germană, ar fi putut să deducă valoarea contingentului pe care Rusia trebuia să-l trimită în Dobrovia odată cu intrarea noastră în războiu. Acest contingent trebuia să fie cu

atât mai mare cu cât situațiunea militară ne obliga să constituim armata de Nord din aproape întreaga noastră armată, de oarece nu ne puteam bizui nici pe cooperarea aliaților pe fronturile de răsărit și apus, capabilă de a fixa totalitatea armatelor austro-germane și de a împedea formarea unei armate în stare de a se opune năvălirii noastre în Transilvania.

Nimic nu poate pune mai bine în vază necesitatea cooperării pe teatrul nostru de operațiuni, ca și pe celelalte teatre, ca următoarele două citate, cari ne arată cum judecau Germanii intrarea României în acțiune a doazi chiar după declarațiunea războiului.

«Fronțariile prea întinse nu sunt de loc favorabile apărării, dar situațiunea ar fi alta dacă în adevăr o puternică armată rusă se găsește adunată la Dunăre și ar merge deacurmezișul Dobrogei. Această armată s'ar însărcina firește să protegă spatele armatei române contra Bulgarilor și Turcilor, așa că atunci aceasta s'ar putea găsi întreagă pe fruntaria Transilvaniei. Ne-am gândit deja la aceste proiecte chiar din ziua de 27/14 August. Războiul *ofensiv politic* lasă în general să se presupună scopul unei ofensive strategice. Prin urmare, *cu spiritul încordat ar trebui să admitem că în curând focul se va aprinde în tot plinul lui, căci România s'ar fi hotărât cu greu să intre în războiu dacă nu era sigură că ofensiva rusă va fi reluată și că va avea mari proporțiuni*». (Colonelul Goedke «Münchner Post»).

«Situațiunea României ca aliată a Rusiei nu era prevăzută când s'a organizat apărarea țării (1883). Toate fortificațiunile ei fac, dimpotrivă, fața unui atac rus, iar nu spre Austro-Ungaria. Azi cea mai puternică linie de protecțiune a României în contra Austro-Ungariei e formată de lanțul Alpilor Transilvaniei, iar în contra

Bulgariei de fluviul Dunării, care trebuie avut în vedere. După intrarea României în război, *ac-oș'a poate fi considerată ca un front înaintat al Rusiei* (intocmai ca Polonia rusească față de Prusia Orientală și de Galiția la începutul războiului), de unde poate pleca o ofensivă fie către aripa dreaptă a armatei austriace, fie contra Bulgariei. În orice caz Bucureștii constituie depozitul general al armatelor ruso-române. Din punctul de vedere militar, nici o îndoială nu poate fi că deschiderea României pentru trecerea armatelor ruse, cu participarea armatelor române, face situațiunea noastră în deosebi grea. Punctul de vedere luat de presă: că intervenirea României ne va permite o ofensivă în Sudul Rusiei drept, dar această posibilitate nu va avea importanța decât mai târziu. *Noi trebuie, mai întâi, să provocăm în scurt timp destrugerea României*, pentru a împedea coordonarea operațiunilor strategice ale generalului Sarrail cu forțele ruso-române în vederea unei ofensive generale în Balcani. Când această țintă va fi atinsă, alte posibilități vor rezulta logic din situațiunea astfel creată («Frankfurter Zeitung»).

Aceeași preocupare pretutindeni: cooperarea armatelor ruso-române în Bulgaria, și aceeași hotărîre: ofensiva grabnică și energică în România pentru a-i anula puterea înainte de a se decide generalul Sarrail să intre în acțiune la Sud. *În contra cooperării strategice, Germania va opune la început ofensiva în Dobrogea și apoi ofensiva în Transilvania, invalidată de armata noastră.* Ocuparea Basarabiei și Odesei e lăsată de Germani în planul al doilea, căci pentru ei obiectivul strategic are totdeauna precedare asupra obiectivului politic.

7. Încheiere

Cercetând astfel intențiunile inamicului, mijloacele lui de acțiune și dispozițiunile probabile ce va lua — și prin dispozițiunile probabile înțeleg pe cele mai bune ce el ar putea lua — s'ar fi putut ajunge a se închipui și concentrarea forțelor sale pentru a rezista năzuințelor noastre; și, dacă lucrarea ar fi fost făcută de un personal mai competent și cu toată conștiința datoriei, am fi putut ajunge să ne dăm sama de ce putem face singuri, și de ce nu putem fără concursul nemijlocit și mijlocit al Aliatilor noștri; căci cel mai bun mijloc de a alcătui un plan de războiu, care să aivă o valoare reală, este, după cum spune răposatul mareșal von der Goltz, a ne ține în limite cumpănite.

O ultimă observare. Planul de războiu trebuia să formuleze instrucțiuni generale și speciale:

1. Guvernatorului Cetății București, căruia să-i determine rolul ce va juca cetatea în diferite ipoteze, în cari ea va fi chemată să coopereze cu armata de operațiuni. Nu i s'au dat asemenea instrucțiuni, fiind că s'a crezut nestrămutat că cetatea nu va intra niciodată în câmpul operațiunilor tactice, ceea ce a și motivat dezarmarea și declasarea ei. Aceasta a fost o urmare a planului de războiu, care nu prevedea decât ofensiva strategică peste hotarele țării.

2. Comandamentului Regiunii întărite Focșani-Nămoloasa-Galați. Statul-Major nu a formulat instrucțiuni nici pentru cooperarea locurilor întărite ale acestei regiuni, căci acțiunea lor nu părea că poate intra în ipotezele admise de el. Întăririle ei fusese și ele dezarmate.

3. În fine, Comandantului armatei însărcinată cu

operațiunile pe frontul dobrogian. Aceste instrucțiuni speciale erau indispensabile pentru ca evenimentele, cari puteau să se petreacă acolo, să nu influențeze asupra atitudinii armatei principale până când aceasta va ajunge să dea bătălia, sau bătăliile hotărâtoare. Și, printre instrucțiunile date, trebuia să se definească rolul locurilor întărite de pe fruntarie — în deosebi rolul Turtukaii și Bazargicului — și rolul Silistriei care, după ce s'a întărit, trebuia să constituie adevăratul cap-de-pod de manevră al armatei însărcinată cu apărarea Dobrogei și să facă, în acelaș timp, sistem cu Turtukaia pentru apărarea aripei drepte a fruntariei dobrogiene.

După cum a fost condusă apărarea acestei fruntarii, am constatat cu mâhnire că nici planul de războiu nu a definit-o, nici înaltul comandament nu a călăuzit-o, căci greșalele cari s'au comis ne arata, dacă nu lipsa de cunoștințe a artei războiului, cel puțin lipsa de prevedere și de priveghere.

Dar, în afară de aceste omisiuni, din desfășurarea evenimentelor am putut constata cât de șubred a fost alcătuit planul de operațiuni și cât de slabă și de greșită a fost acțiunea Statului-Major asupra Comandamentelor de Armată. Sprijin afirmatiunea ce fac pe următoarele evenimente :

1. Apărarea fruntariei dobrogiene, și în special apărarea Turtukaii, alimentată neconținut de pachete de trupe, trimise de Marele Cartier General, cari se desorganizează automatic pe măsură ce sunt aduse în interiorul pozițiunii întărite ;

Intoarcerea Turtukaii de un neînsemnat detașament bulgar, care a mascat garnizoana Silistrei, fără ca aceasta, care era superioară în număr, să fi căutat a'l alunga și apoi a debloca Turtukaia ;

Retragerea aripei drepte a trupelor însărcinate cu apărarea fruntariei, cari, în loc să găsească la timp un punct de sprijin puternic în Silistria, pozițiune solid organizată (se zice), nu s'au putut opri decât la Sud de Cernavodă.

2. Incercarea de a întoarce armata germano-bulgaro-turcă, care opera în Dobrogiă, făcută de un mare detașament (compus, se zice, din 6 diviziuni de Armată și 1 diviziune de Cavalerie), care după ce a pus o jumătate de picior pe malul drept al Dunării, între Rusciuk și Turtukaia, s'a reîntors în grabă pe malul stâng sub focurile monitoarelor și aeroplanelor vrăjmașe, fără să-și fi atins scopul, dar după ce a suferit pierderi însemnate, și fără să-și fi dat pe față, cel puțin, o parte din intențiunile ce avea. Această operațiune avortată va constitui, din nenorocire ca multe altele, o notă răă pentru cei cari au ordonat-o și nu i-au dat mijloace suficiente de execuțiune.

3. Deslocările de trupe dintr'un sector, sau de pe un front, pe altul, numirile și înlocuirile în comandamentul superior și înalt, arată că evenimentele militare petrecute nu fusese de loc prevăzute de cei în drept cari, în loc de a le stăpâni și conduce, au fost târși de ele în necunoscut.

4. Chipul cum s'au început și cum s'au întors operațiunile din Transilvania. Au mers bine cât timp coloanele noastre de pătrundere nu au avut în fața lor decât detașamente austriace cari acopereau fruntaria; dar, îndată ce armata vrăjmașă le-a întâmpinat, nu au mai fost în strare să-și continue ofensiva, ne putând coopera între ele și neavând nici orientare, nici directive cari să le călăuzească acțiunea.

5. Lipsa unei rezerve generale strategice, necesară

totdeauna pentru a face față împrejurărilor, pe cari planul de războiu nu le putuse prevedea, deși unele din ele erau lesne de bănuț. Din cauza acestei lipse, pentru a se întări armata din Dobrogi a trebuit să se desorganizeze mai multe mari unități, și apoi să se împrumute trupe dela Armata 1-a, care a rămas astfel slăbită și 'n neputința de a-și îndeplini misiunea ce i să dăduse. Din cauza acestei lipse, când o presiune prea mare se făcea pe un punct al unui front, Marele Cartier General era silit să trimită acolo trupe luate din alte părți ale frontului, pe cari le slăbea și le expunea astfel împingerii fatale a adversarului.

Jocul deslocațiilor neconținute a contribuit nu numai la slăbirea frontului, dar și la dezorganizarea marilor unități de Comandament și la slăbirea acțiunii Comandamentului.

Planul de războiu trebuia bine studiat și, odată stabilit, el trebuia să constituie temelia convențiunii militare cu puterile aliate;

și, constatând acestea, încheiu:

Convențiunea militară nu trebuia încheiată dacă aliații noștri nu ne dădeau, prin ea, posibilitatea de a ne executa planul de războiu cu cea mai mare probabilitate de izbândă¹⁾.

1) Când am scris aceste rânduri nu cunoșteam textul Convențiunii noastre militare. Acum (Mart 1918) îl cunosc și văd că nu m'am înșelat în aprecierile mele. Această convențiune a fost încheiată, ca urmare a tractatului de alianță de la 4/17 August 1916, și semnată de Ministru de Războiu, d. I. I. C. Brătianu, și de atașatii militari: Colonelii A. Tartarin (al Rusiei), A. M. F. Depres (al Franței), S. B. Tompson (al Angliei) și Lt-Colonel Ferigo (al Italie). O dau în rezumat: «1: România se obligă să mobilizeze toate forțele sale și să atace Austro-Ungaria nu mai târziu de cât la 15 (23) August 1916, *adică opt zile după ofensiva din Salonic*. Ofensiva României va începe chiar în ziua

Complectarea armamentului infanteriei și artileriei cu: puști cu tragere răpede și mitraliere, cari ne lip-sau; guri de foc de calibru mare, guri de foc de munte, guri de foc pentru luptă anti-aeriană, avioane de luptă și de recunoașteri, complectarea echipamentului pentru o campanie de iarnă, etc.; ...

declarării războiului; 2-a Iudată ce se semnează această convențiune Armata Rusă e obligată să desfășoare o *activitate extrem de energetică* pe tot frontul Austro-Ungar, *mai cu samă puternică și ofensivă în Bucovina, în care trupele ruse trebuie să mențină în tot cazul (?) pozițiunile lor, precum și actuala putere numerică.* (1); 3-a Rusia se obligă a trimite în timpul mobilizării armatei române 2 diviziuni de Infanterie și 1 diviziune de Cavalerie în Dobrogea, cari să coopereze cu armata română contra armatei bulgare; 4-a Puterile Înțelegerii se obligă a întreprinde o ofensivă energetică cu armatele din Salonic, cel puțin cu opt zile înaintea începerii acțiunii române, *pentru a ușura mobilizarea și concentrarea forțelor române.* Această ofensivă va începe la 7/10 August; 5-a *Operațiunile armatei române vor avea ca țintă principală marșuri prin Transilvania spre Budapesta, întrucât situațiunea de la Sudul Dunării ar îngădui aceasta.* (Extraordinar!!).

Cunoscând textul convențiunii putem acum să ne dăm seama de cum a fost ea adusă la îndeplinire de părțile contractante.

1. Ofensiva armatelor generalului Sarrail trebuia să înceapă cu toată energia ei la 7/20 August... Această obligațiune ne era de strictă necesitate, fiindcă ne rădicam contra unor adversari, ale căror armate erau de mult mobilizate și în parte adunate la S.-V. de fruntăria Dobrogei. Cercetând buletinele oficiale ale armatelor beligerante, vom vedea că până la 6/19 August nici o acțiune însemnată nu se petrece pe frontul macedonian, afară de ocuparea Florinei de armata bulgară. E adevărat că la 7/20 trupele franceze iau ofensiva locală între lacul Doiran și riul Struma, iar trupele sârbe contra-atacă pe Bulgarii din Florina; în schimb însă o telegramă din Sofia 7/20 comunică declarațiunea primului ministru bulgar că armata bulgară de pe frontul macedonian a început ofensiva, ca răspuns la provocările armatelor anglo-franceze. Urmarea acestei știri e ocuparea orașului Demir-Hisar, din macedonia grecească, de trupele bulgare. De acum micile acțiuni continuă și ambii adversari susțin că au avut succese. Știrile se contrazic. Anglo-

Coordonarea intrării noastre în acțiune cu reluarea acțiunii ofensive pe toate fronturile și eliminarea tuturor factorilor necunoscuți din jurul acțiunii noastre;

Constituirea unui Stat-Major al Comandamentului de Căpetenie în stare de a conduce operațiunile unei armate numeroase, menită să lupte nu cu armata bul-

Francezii afirmă că *ofensiva lor strălucită* din Macedonia grecească a fost încununată cu succese multiple. Germano-Bulgarii răspund că ofensiva lui Sarrail e ridiculă și nevoită să bată în retragere în fața atacurilor lor. Ziarul italian „Secolo” susține chiar că ofensiva bulgară răspunde ofensivei aliaților și are de scop să rețină România de a se uni cu Impătrita Înțelegere. Acum se vede limpede. Știrile venite de la armata lui Sarrail erau falacioase, căci scopul lor era să ne facă a crede că se respecta obligațiunea impusă de convențiunea militară. Un lucru e cert, că în zilele acestea sosesc la Salonic pachete de trupe italiene și ruse. În ziua de 11/24, trupele bulgare ocupa Castoria, iar trupele Sârbe, bătute, se retrag. Zilele următoare știrile se contrazic. În ziua de 15/28, a doua zi după intrarea noastră în războiu, Bulgarii bombardează orașul Serres, iar forțele lor principale se aduna în regiunea Strumitzei. În ziua de 19/1 August ne vine știre că ofensiva germano-bulgară s'a oprit înaintea ca Aliații noștri să li dat vreo luptă mare.

Inregistram dar o primă defecțiune a aliaților noștri: ofensiva energetică a armatei lui Sarrail nu s'a produs. Care să fie cauza? O telegramă, din 28/10 August, venită de la Paris lămurește lucrurile: „Operațiunile lui Sarrail sunt iminente. Înfărzierea e datorită numai suprimării spionilor germani (țineți-vă risul, Români buni) și modificării unor dispozițiuni de pe frontul Salonicului”. Ce mărturisire mai curată am voi oare să avem că armata lui Sarrail nu s'a conformat obligațiunilor din convențiunea militară; că am intrat în războiu fără să avem siguranță că *el va putea disprinde ofensiva energetică*, care ne era indispensabilă; și că rolurile au fost răsturnate, căci intrarea noastră în Transilvania a făcut să înceteze ofensiva germano-bulgară pe frontul macedonean, și a decongestionat armata lui Sarrail, care după cum mulți știeau, nu era în stare să ducă o luptă susținută cu adversarele sale. De altfel intrarea noastră în acțiune a avut aceleași urmări și pe teatrul de operațiuni din Apus:

gară ci cu cea germană, cea mai bine organizată și cea mai bine condusă din toate armatele beligerante.

Daca s'ar fi ținut samă de toate aceste de sigur că nu s'ar fi găsit că intrarea noastră în acțiune era oportună la 14/27 August, și ni s'ar fi cruțat lecțiunea rătă de dureroasă, pe cât e de dreaptă, ce ne dă bătrânul om de stat, d. Clemenceau :

decongestionarea sectorului Verdun-ului. Aceasta e realitatea, și din acest punct de vedere putem considera convențiunea militară ca un act meșteșugit, menit să forțeze intrarea noastră în războiu înainte ca țara și armata să fie pregătite pentru marea dramă, în care aveau să joace un rol atât de însemnat.

2. Obligațiunea impusă Armatei Ruse de a deslășura o ofensivă puternică pe frontul oriental, și mai cu samă în Bucovina, nu a fost nici ea respectată. La 5/8 August ni se spune că armata rusă a dat un atac violent în sectorul generalului Boehm-Ermoli, care însă a fost respins; dar pe râul Ziota-Lipa armata germană ia ofensiva. La 7/20 comandamentul german susține că înălțimea Măgura (Bucovina) a fost recăpatată de la Ruși. Știrile dela 8/21 ne spun că pe frontul de Est domnește o acalmie relativă de câteva zile, și că în Bucovina Rușii înaintează în direcțiunea Jablovitza, iar Austro-ungarii în direcțiunea Carlibaba (Bucovina). La 10/23, în Bucovina sunt mici operațiuni, iar pe restul frontului liniște. La 13/26, pe întregul front nimic însemnat. Tocmai la 20/2, o știre suspectă din Petrograd ne spune că trupele ruse au luat ofensiva energică în Carpați și au atins granița ungarască, de unde amenința serios Ungaria. O știre cu aceeași tendință morală ne spune că „numirea Mareșalului Hindenburg, care de altfel nu e pregătit pentru funcțiunea de șef al Marelui Stat-Major german, în noua funcțiune, e o mărturisire că primejdia înfrângerii amenință Puterile-Centr ale”.

Cum vedem, nici pe frontul răsăritean, nici cel puțin în sectorul Bucovinei, nu se găsește măcar un început al acelei ofensive, prevăzută de convențiunea militară, care trebuia să se lege strâns cu ofensiva armatei noastre din Transilvania. Operațiunile armatei române sunt așa dar izolate în timp și în spațiu, ca și cum ea nu ar face parte din grupul înfrângerii, ca și cum cauza României nu ar fi cauza Aliatilor ei. Adevărul este din ce în ce la lumină: Armata noastră a

...«Nu vorbiți decât de continuitatea rezistenței (adresându-se primului-ministru francez). Rezistența! Eu credeam că e vorba de o ofensivă balcanică de zdrobire. Rușii să vină din Basarabia, Sarrail să facă numai o imbucătură din Bulgaria, pe când Românii, stăpâni dintr'o săritură în Transilvania, să intre în Budapesta ca să iee Austria pe la spate. Dacă acest vis frumos nu s'a putut împlini, sunt sigur că vina nu e nici a Rușilor, nici a lui Sarrail, *nici a bunilor soldați din România*. Totuși, trebuie să fie undeva o crăpătură în pre-

lost împlinsă în războiu ca să decongestioneze fronturile armatelor aliate amenințate de Germania și ca să le îngăduie a se pregăti pentru viitoarea campanie (primăvara 1917). Acesta e adevărul. Armata română a servit, sacrificându-se, cauza altatelor sale mai mult decât cauza țării sale.

3. Obligațiunea impusă Rusiei de a trâmbe în Dobroglia numai două diviziuni de Infanterie și o diviziune de Cavalerie a fost greșt cumpănită cu *eventualitatea prevăzută chiar de convențiunea militară*: „că situațiunea dela Sudul Dunării ar putea să împedice atingerea țintei principale: marșurile prin Transilvania spre Buda-Pesta“. Dacă aceasta era ținta principală a armatei noastre, și dacă Aliații României se așteptau că situațiunea dela Sudul Dunării ar putea-o stânjeni, credea oare Statul-Major român că ajutorul rus de 30 sau 40 mil de oameni va fi deajuns ca să asigure mobilizarea și concentrarea armatei noastre din Dobroglia și să coopereze cu ea pentru a împedica siluirea graniței dobrogene și a asigura spatele armatelor de operațiuni din Transilvania? Măsura de siguranță, luată prin această convențiune încheiată cu Aliații în ajunul războiului nostru, e greșală în țială care poartă în ea toate greșalele ce vor urma de azi înainte până la restabilirea frontului de operațiuni Odobești-Galați.

După mine *Convențiunea militară cu Aliații* este izvorul tutulor nenorocirilor, cari s'au abătut peste armată și peste țara noastră și cauza directă a pierderii Dobrogliei.

(Această notă a fost scrisă la începutul lui Mart 1918, adică atunci când armistițiul cu puterile vrăjmașe era de mult semnat, și România destrusă și ingenuchiată, îmbrăcase haina de doiiu).

vederi. Dacă rezultatul sărbătorit de mai înainte era posibil, de ce nu a fost obținut? Dacă era imposibil, de ce nu a fost prevăzut? Dacă nu era vorba decât de o rezistență a României, neutralitatea ei putea să ajungă, fără să creeze primejdia unei intervențiuni înarmate, pentru care, până acum, se pare că nu s'a făcut indevajuns ceea ce trebuia ca să-i asigure succesul («L'Homme Enchaîné»).

Un cuvânt și termen. Planul de războiu a răsturnat întreaga noastră pregătire, politică și militară, a războiului, făcută an cu an dela 1883 până la 1914. Organizarea și pregătirea materială a armatei, pregătirea tehnică și morală a cadrului ofițeresc, organizarea apărării teritoriului, tot ce privește, într'un cuvânt, pregătirea pentru războiu și pregătirea războiului, fusese făcute în vederea unei cooperări cu armatele germano-austrice contra armatei rusești. Oare și închipuiau conducătorii țării, că, ceea ce se făcuse în 33 ani de muncă statornică, se va putea desface așa de lesne numai într'un an sau doi de muncă prefacută și pripită. Diferitele ipoteze de războiu, orientate într'o singură direcțiune, în vederea unui mare războiu, cari fusese studiate, văzute și răsvăzute an cu an, în timp de 33 ani, au fost într'o bună zi înlocuite printr'o nouă ipoteză. Această ipoteză, așternută în câteva linii de un *serviciu anonim*, nevăzută și necontrolată de persoane competente, putea oare să fie bine studiată și în stare de a întemeia pe ea întregul nostru plan de războiu? Și, dacă s'ar admite că da, aplicațiunea acestui plan era oare posibilă fața cu pregătirea ce am dat armatei și cu planul economic al războiului, întemeiat pe satisfacerea trebuințelor materiale ale armatei în timpul războiului (arme, tunuri, munițiuni, materii prime, etc..)

de către Imperiile Centrale, furnisoarele armatei noastre de 40 de ani?

Grea întrebare, pe care guvernul trebuia să și-o pună și să caute un răspuns satisfăcător, chiar în anul 1914, când hotărîrea sa era luată, căci executarea planului de războiu atârna de pregătirea materială, tehnica și morala a armatei. Și, dacă și puneam întrebarea și-ar fi dat sama că o problemă atât de grea nu se putea rezolvi decât prin *meditațiune, muncă spornică și pregătire profesională desăvârșită*. (Vezi Anexa B).

18 Octobree—11 Noembrie 1916 (s. v.).

8. Anexa B.

Au trecut aproape cinci ani de când am scris acest studiu asupra pregătirii și conducerii politice și militare a războiului. De atunci l'am cetit de mai multe ori, dar niciodată nu am găsit vre-o nepotrivire între chipul cum am judecat evenimentele, pe când ele se desfășurau, și criticele sau justificările ce li s'au făcut în urmă de factorii răspunzători.

Puteam deci să-l consider definitiv închis, și să-i dau cursul ce-i destinaseam. Astăzi, însă, publicarea unor documente secrete, de mare însemnătate pentru judecarea politicii războiului, pe care a urmat-o guvernul nostru din 1914, m'a făcut să redeschid manuscrisul, să-l controlez din nou și... să adaog la sfârșitul lui paginile cari urmează; căci sunt anumite greșale cari nu trebuiesc nici uitate, nici ertate.

În urma nenorocitelor evenimente militare, cari au adus destrugerea unei mari părți a armatei noastre

și părăsirea munților și Dunării, d. *Aristide Briand*, *prezidentul Consiliului de miniștri și ministru de Externe al Franței*, fiind interpelat în Parlament, a făcut într-o sedință a *Comitetului Secret* (din 28 Noembrie 1916) o dare de seamă asupra *expedițiunii din Salonic și asupra condițiilor în cari România a fost chemată să vină alături de Aliați*, care a fost urmată de lungi debateri și de interesante destăinuri. Aceste toate au fost publicate în «*Monitorul Oficial*» al R. F. din 10 Noembrie 1920, și reproduse zilele acestea de presa noastră («*Dacia*», din 2 Iunie — 20 Iulie 1921¹⁾).

Din ele extrag numai ceea ce ne privește :

* * *

«*Încă dela începutul războiului se angajase tractative cu România sprijinite pe un program de aspirațiuni naționale, pentru realizarea cărora Rusia era chemată să facă concesii esențiale (?)*. Negocierile lungi și grele din 1915 nu au dus la nici un sfârșit. Atunci au început actele de presiune din partea Germaniei și Austriei, cari s'au terminat cu faimosul *tractat de comerț* (relativ la cereale și petrol), stors României prin presiunea militară asupra granițelor ei.

«*Situațiunea pentru Aliați era periculoasă, căci dela o convențiune comercială se putea ajunge la o convențiune militară, România fiind încă legată de Puterile Centrale printr'un tractat de alianță, pe care nu toate partidele politice din țară îl considerau rupt. Pentru a preveni, s'a făcut o contra presiune cu concursul Rusiei, care a concentrat în Basarabia 200.000*

1) Parte din ele se găseau deja publicate în scrierea generalului Pédoya la Commission de l'armée pendant le grande guerre. Paris.

oameni. Aceasta a reușit. Din nenorocire însă Rusia nu a fost în stare să țină mult timp trupele sale în Basarabia.

«Între timp, negocierile Aliatilor cu România continuau. Ei își pusese mare speranță în reușita, când ofensiva lui Brusilov a sfârșit armatele Austro-Ungare și le-a făcut să peardă 450.000 prizonieri (?). Negocierile însă nu s'au sfârșit din cauză că primele negocieri provocase Rusiei nemulțămiri. E regretabil, căci dacă ele reușeau la începutul ofensivei ruse, dacă în plină desorganizare a frontului austriac, și înainte de a-i veni armata germană în ajutor, intervenea armata română cu 500.000 oameni la stânga lui Brusiloff, efectul era asigurat.

«*Momentul când negocierile s'au sfârșit numai era favorabil.* Armata austro-ungară fusese luată în mână de armata germană.

«Guvernul francez s'a gândit dela începutul negocierilor că România va trebui, în ziua când va declara războiul Austriei, să-l declare și Bulgariei și să-și îndrepteze operațiunile hotărîtoare prin Dobrogea și Bulgaria (în legătură cu acțiunea armatei generalului Sarrail) pentru a ajunge la Sofia. Aliții însă nu-i împărțeau vederile. *Rusia, care era principala parte la negocieri, era de altă părere, căci ea nu'și perduse speranța de a despărți Bulgaria de grupul inamicului, și apoi voia să aivă armata română la stânga armatei sale.*

«*D. Briand s'a opus vederilor Rusiei.* Intr'o telegramă adresată Angliei, Italiei, Rusiei și României, el spunea: «Pe Bulgari nu-i puteți aduce la domniele-voastre. «Prima cale de luat pentru armata română e drumul «Sofiei, bine înțeles cu concursul lui Sarrail, care va «ține pe frontul macedonian maximum de trupe bul-

«gare». Guvernul englez a sfârșit prin a cade de acord cu d. Briand și, împreună, au cerut Rusiei să trimită în Dobrochia o armată de 200.000 oameni în loc de 40.000.

„Dar Rusia și România nu au admis. D-l Brătianu era așa de hotărît în cât, chiar în ajunul atacului Bulgarilor contra Românilor, a declarat însărcinatului de Afaceri Francez de la București că are motive puternice să creadă că va ajunge la ținta sa. Condițiunea formală a României de a intra în războiu a fost: Războiu Austriei, operațiuni contra Austriei, nimic contra Bulgariei. Și astfel, d. Briand s'a găsit în fața acestor două condițiuni categorice: România declară războiu, la epocă cutare, dar nu-l declară Bulgarilor. Rusia face concesiuni (?) pentru a obține concursul Românilor, dar numai cu condițiunea ca aceasta să constituie aripa stângă a armatei ruse în Transilvania, în care va năvăli chiar de la începutul operațiunilor.

«Dacă acest plan ar fi fost pus în execuțiune cu o lună mai înainte, de sigur că reușea. Acum însă, abea intrată în războiu, Bulgaria s'a năpustit asupra României, și d. Radoslavoff a arătat d-lui Brătianu câtă dreptate aveam, zice d. Briand, de a'l face să părăsească niște iluziuni, declarând în politică că «pe când negociam cu reprezentanții României și i adormeam cu făgăduiele mele, eu îmi luam toate dispozițiunile și, o dată momentul venit, m'am aruncat asupra României.»

«O destăinuire: Presimțând că oarecari informațiuni bune, ce ni se dădeau asupra armatei române, ar fi putut fi greșite, oferisem d-lui Brătianu să-i trimit o misiune militară în frunte cu valorosul militar, care și făcuse probele pe frontul nostru (reconstituirea ar-

matei sârbe), generalul Mondesir, *D. Brătianu a refuzat darul*¹⁾.

Intervenind în discuțiune, d. Victor Augagneur (fost ministru) spune: «...Speranțele, ce se născuse de pe urma intrării României în războiu, au fost adânc înșelate. Nu numai că nu s'a putut obține nimic în Orient, care să contribue la sfârșitul războiului, dar o mică țară neutră, care s'a bizuit pe sprijinul nostru, se vede amenințată de zdrobire, năvălită, fără ca Marile Puteri, cari ar fi trebuit să o ajute, să fi putut până acum să îi dea vre un sprijin.. Cum mai voiți astăzi ca Norvegia, sau alte țări mici, să nu fie neliniștite și să se decidă a trece de partea noastră, când văd Belgia copleșită de a întregul, Sârbia redusă la Monastir; și România năvălită astăzi. E îngrijitor pentru influența noastră în lume ca peste tot să se compare îndrăzneala violentă a Germanilor, zdrobind pe cei ce îmbrățișează cauza noastră, cu slăbiciunea noastră de a întinde o mână de ajutor».

Continuând discuția intrării noastre în războiu d. V. Augagneur întreabă pe președintele Consiliului de M.: «Avem dreptul să întrebăm cine poartă răspunderea că România a intrat în războiu în acea parte (în Transilvania) în loc să urmeze calea logică, *acea care duce în spre Bulgaria?* Nu e vina sa dacă faptele s'au produs așa cum le vedem; d-sa răspunde, că s'a isbit de voința superioară a României, sprijinită de către unii din Alianții noștri. Ieau act de această declarațiune a d-lui Briand. Dar e altceva de văzut: dacă nu cumva de multă vreme

1) Recunosc motivele cari l-au făcut atunci să refuze misiunea. Dar nu avea oare mijlocul ca să ajungă la același rezultat trimițând în Franța o misiune de ofițeri români, din toate armele și serviciile, cari să se formeze la școala marelui războiu?

raporturile dintre Guvernul Francez și M. C. G. erau vișiate, și dacă Campania Românească, așa cum a fost dusă, nu e rezultatul unui antagonism între Guvern și Comandament, fără ca vreodată Guvernul să fi căutat a și impune voința? Niciodată M. C. G. francez nu a voit să recunoască importanța unei expedițiuni în Orient. Încă din Iulie 1915 orice intervenire pentru orice acțiune afară din Franța era respinsă dea întregul de Generalisim, căci pentru acesta, în afară de cele trei fronturi (francez, italian și rus), toate celelalte erau privite ca secundare și operațiunile pe ele ca accesorii (contra Turciei, Gallipoli, Caucaz...).

Credința d lui Augagneur este că a fost foarte periculos pentru Franța constituirea unui organism militar (M. C. G.) superior guvernului său. El citează raportul G-lui Sarrail adresat Ministrului de R. în care spune: «că pentru a ajunge la un eveniment în Orient, în loc de a opera în Asia, ar fi mai bine o intervenire în Serbia «în urma unei debarcări la Salonic». Astfel, continuă d. Augagneur, încă din August 1915, Generalul Sarrail preconizează intervenția pe la Salonic pentru a merge în Sârbia. Deci Salonicul trebuia să fie o bază de operațiuni pentru o adevărată și folositoare acțiune militară. La 2 Octobrie 1915, G-l Sarrail scria: Fie că Sârbii merg singuri, fie că Grecii se unesc cu ei și că România ese din izolarea sa, pentru noi și pentru aliați ținta imediată e să scoatem din cauză pe Bulgari. Numai după acest rezultat s-ar putea cerceta acțiunea combinată a Aliaților fie asupra Constantinopolii prin Bulgaria, fie asupra Austro-Ungariei prin granița bulgaro română. Și pentru a da această lovitură Bulgarilor, Sarrail cerea 4 corpuri de armată. După părerea sa, misiunea de a sprijini acțiunea militară a puterilor balcanice revenea Angliei, care avea destule mijloace ca să o îndeplinească.»

Dar M. C. G. avea altă doctrină. D. Augagneur cetește un raport al acestuia: «De sigur că uneltirile dușmanului sunt de a târi forțele franceze, cât mai numeroase, în întreprinderi excentrice pentru a avea puteri covârșitoare pe frontul principal (franco-englez). Pe frontul nostru vom obține victoria hotărâtoare, dacă ei vom consacra toate forțele, oameni și material. *Orice altă operațiune într'o altă regiune secundară trebuie tratată cu cea mai strictă economie*».

«Față de raportul Generalisimului, Guvernul francez atrage atențiunea Angliei asupra nevoei de a trimite efective mai mari la Salonic, spunându-i că ei revine datoria de a ajuta Serbia. El declară că nu mai poate trimite la Salonic decât o divizie și jumătate de I. și o divizie de C., dar că Anglia, care dispune de divizii disponibile, poate rădica contingentul forțelor aliate la 150.000 oameni, așa cum s'a prevăzut..

«Lordul Kitchener însă nu era de această părere. El admite să se trimită mai târziu trupe numeroase la Salonic, cari să rădice efectivul total la 300—400 mii oameni, în ipoteză că Austro-Germanii ar trimite forțe importante în Balcani, *dar credința sa este că aceștia nu sunt în stare de a face așa ceva*. Deci, la 3 Octobrie, la cererea lui Sarraıl de a i se da 4 corpuri de armată M. C. G. răspunde printr'un refuz: el nu poate da decât 2 diviziuni de I. și 1 de C.; și *declară în același timp că nu crede în eventualitatea unui atac contra Sârbilor*. Acest optimism ne-a făcut mult rău. Acest optimism s'a manifestat și acum câteva săptămâni, adaugă d. Augagneur, prin răspunsul d-lui Ministru de Răsboiu, pe care'l întrebam *daca nu'i e teamă că România va fi atacată*: dar cu ce vreți să o atace Germanii?

«Admit, continuă d. Augagneur, că generalisimul să

nu consimtă a'și reduce mijloacele de apărare ale frontului său, dar datoria Guvernului, care cunoștea situațiunea generală a războiului și care avea răspunderea conducerii politice a războiului, era să'și impună voința. Nu a făcut-o, și rău a făcut.

D. A. Briand replică: «Așa e, dar Generalisimul francez a pus prea bine chestiunea: «Dacă e nevoie de o expedițiune depărtată, cum noi avem deja trupe în Orient «cu o situațiune foarte compromisă, e natural să cerem «Englezilor, cari au grija Egiptului și interese particulare în acea regiune, să facă efortărea necesară cu diviziunile lor disponibile din Anglia».

D. V. Augagneur răspunde: «...Nu e de ajuns să spui că ești partizanul unei expediții în Orient, dacă nu ai mijloace s'o faci și să'ți impui voința celui care deține efectivele. Când s'a primit a doua scrisoare a Generalisimului, Consiliul de Miniștri s'a hotărât să intervenim grabnic pe lângă Cabinetul Englez. Am însoțit pe d. Viviani, primul-ministru, la Londra, unde am arătat dorința insistentă a Franței de a vedea pe Englezi luând o parte largă la expediția din Salonic, căci lor le revenea efortărea principală (după o convențiune existentă ei trebuiau să trimită acolo 90.000 oameni, iar Franța 60.000). Lordul Kitchener, la această cerere, a replicat: «Noi am trimis în Franța tot timpul, și la epocile ce mi s'au fixat, diviziunile ce am promis. Am, e adevărat, «multe trupe în Anglia, dar ele nu au material și nu «sunt încă în stare să lupte... Trupele engleze din Franța «sunt la dispozițiunea Generalului Joffre, care e liber «să le trimită în Orient, dacă găsește cu cale...» Ne-am întors în Franța și guvernul a solicitat pe generalisim, dar nici o hotărâre nu s'a putut lua ¹⁾.

1) Din ce în ce lumina se face împrejurul intrării noastre în războiu: Nici Anglia, nici Franța nu vor să întărească armata dela Salonic, deși

«Atunci, în ziua de 22 Octobrie 1915, am adresat pre-
zidentului Consiliului o scrisoare prin care îi ceream să
pună chestiunea în discuțiunea Consiliului de Miniștri.
Această scrisoare a fost motivată de următoarea împre-
jurare: În ajun fusesem la o reunire a Comisiunii Afa-
cerilor Străine, unde am auzit, cu mare emoțiune, cu-
vintele ce adresa d. Franklin-Bouillon primului Ministru :
«...Am întreprins o expedițiune în Balcani. Trebuie să o
«urmărim așa ca să asigurăm, dacă nu succesul, cel
«puțin siguranța trupelor ce iau parte la ea. Pentru
«aceasta forțele trâmise trebuiesc considerabil sporite.
«Comandantul expediției cere 4 Corpuri de armată.
«Trebuie să i le dam. Șovăirea Angliei nu ar desvino-
«văți în ochii Franței un dezastru al trupelor noastre și
«disparațiunea armatei sârbe. Nu am nevoie să demon-
«strez că o învingere sârbo-franceză ar trage după ea
«defecțiunea României și a Greciei... Trebuie dar să știm
«dacă putem, sau nu, trâmite în Balcani corpurile ce-
«rute de generalul Sarrail».

D. Angagneur citește scrisoarea sa :... «Și atunci se
«pune răspunderea guvernului, adică *raporturile dintre*
«*guvern și comandamentul suprem*... Cât despre mine,
«iau răspunderea de a rădica din armata franceză efec-
«tivele necesare pentru a le trâmite la Salonic, cu
«convingerea că apărarea Franței nu va fi compromisă
«dacă voi lua de pe frontul ei 100—120 mii oameni». Convingerea mea e atât de mare încât nu m'am sfîit

evenimentele cereau; ministrul de războiu francez asigură în Parlament că Germanii nu sunt în stare să atace România; generalisimul francez ne somează (singurii pe cari el îi putea soma) să intrăm în războiu. Am intrat, am luat drumul Budapestei cu credință că nu vom întâlni decât honvezi unguri, și rezultatul... îl cunoaștem.

de a o confirma prin scris și de a cere ca chestiunea să fie adusă în consiliul de miniștri.

«A doua zi, la consiliul de miniștri nu s'a vorbit nimic de chestiune. A fost ultimul consiliu la care am luat parte.

«D. Briand a declarat că în guvernele prezidate de d. Viviani a insistat neconținut ca *comandamentul să fie supus guvernului*. Da. Dar ce s'a întâmplat? Indată ce d. Briand a luat prezidenția consiliului de miniștri a pus frontul din Orient supt autoritatea generalisimului din Franța, care de mult nu mai voia să facă nimic pentru a îndrepta situațiunea precară dela Salonic, și astfel pe când generalul Lyautey, care avea în Maroc 80 mii de oameni, era stăpân pe voința sa, în Orient un comandant șef, care trebuia să aibă întreaga libertate, cu același titlu ca și comandantul șef de pe frontul francez, a fost legat, supus acestuia: «*A fost o mare imprudență de a pune un comandant, care se afla la celalt capăt al Mediteranei supt ordinele generalului care comanda frontul din Franța și care se știa că este în contra expediției din Orient*».

Și acum d. Augagneur trece la intrarea României în războiu: «Ne-a spus d. Briand că va aduce actele diplomatice prin cari a insistat pe lângă România ca să primească planul preconizat de d-sa. Fie. Dar, să ne mai spună d. Briand dacă Statul-Major francez a avut așa de puțină influență asupra Statului-Major rus în cât acesta să treacă peste obiecțiunile serioase, documentate și energice ce s'ar fi făcut planului pe care Rusia voia să îl impune României? Ni se spune că S.-M. rus e acela care a împins România în Transilvania. Se poate discuta și aceasta punând întrebarea: S.—M. francez își dădea sama de cauzele pentru cari armata lui Brussiloff

avusese un succes neașteptat, dară care trebuia să rămână fără urmări...? S'ar putea spune că e ciudat de ușuratic pentru un S.—M. de a lua o *raită*, care a fost o întâmplare norocoasă, drept o operațiune, chemată să aivă urmări.

«Ne spune d. Briand că guvernul francez voia ca România să atace pe Bulgari. Intreb: fost a d-sa susținut în aceasta de S.—M. francez față de Guvernele și Staturile-Majoare străine prin acte, scrisori, sau memorii?

«D. Briand explică că România pusesese condițiunea, sine qua non, ca să nu declare războiul Bulgariei și să meargă în Transilvania; și că față de acest fapt S.—M. francez nu putea zice nimic. Admit că România se hotărîse la aceasta. Dar nu de azi până mâine să iea o asemenea hotărîre. Au fost mai dinainte negocieri lungi și discuții de la guvern la guvern. A încercat atunci d. Briand să facă a prevala părerea sa; și eu intreb: S.—M. îl sprijinea cu documente, cari să-i permită a'și susține părerea? Unde sunt aceste documente, ori nici nu au existat?...»

«Tot răul de care suferim nu e numai în această expedițiune din Salonic, în conducerea generală a războiului chiar pe frontul francez, ci în existența a doua guverne, ci în lipsa unui guvern în stare de a'și substitui voința sa voinței unor oameni foarte respectabili, dar cari nu sunt făcuți pentru trebele la cari'i supui. Există un «serviciu în campanie» (decretul din 2 Decembre), pe care prima grijă a unui Guvern ar fi fost să'l desființeze, căci nu e cu putință ca, după doi ani de război, să fim supuși pe teritoriul francez unui regim, care era făcut pentru o țară dușmană năvălită. În loc de aceasta s'a agravat situațiunea punând frontul de la Salonic

subt autoritatea celui din Franța. Această situațiune e gravă fiind că am încercat în România o gravă deziluziune, care e un insucces moral considerabil; și, dacă mâine se află că București a avut aceeași soartă ca și Belgradul, în lumea întreagă va fi o tresărire neplăcută pentru Franța și pentru Aliații ei.

«M. C. G. al d-voastră nu a voit să vadă nici de data aceasta însemnătatea frontului din Orient.. Nu ați voit să vă impuneți voința, ați încercat procedări felurite, dar fără efect, și putem afirma că nenorocirile ce lovesc România sunt urmarea fatală a supunerii Guvernului față de M. C. G., care nu a voit niciodată să înțeleagă rostul frontului balcanic».

Urmează interpelarea d-lui *Emile Constant* în aceeași chestiune: *România nu a urmat sfaturile Franței.*

«Ce ați făcut, întreabă el, înainte de pregătirea intrării României în războiu? Ați trâmisi la fața locului ofițeri calificați ca să facă studiile necesare? Ne ați spus că nu se putea trâmite misiuni însemnate, cari ar fi atras atențiune Germaniei și Austriei. De acord, dar oare vă era oprit de a trâmite niște ofițeri bine aleși, în curent cu războiul modern și cu nevoele lui, cari să ne spună: Eacă ce lipsește armatei române. Nu are mitralierele trebuincioase, nici avioane, nici granate, nici sârmă ghimpată... Aceasta nu s'a făcut.. Ați trâmes, pe urmă, misiunea Generalului Berthelot. Era perfect, dar era prea târziu. Cred că știți ce a zis generalul Falkenhayn: Berthelot, e bine, dar dacă nu «e însoțit de 500 tunuri grele, nu avem să ne îngrijim «de el». Și atunci războiul s'a angajat în condițiunile știute. S'a urmat punctul de vedere românesc. Bine,

dar cel puțin atunci această soluțiune strategică trebuia susținută cu mijloacele militare și cu artileria grea trebuincioase. Toate acestea nu le ai spus.

«Cu privire la concursul Rusiei, ai pronunțat o cifră foarte turburătoare. Ce, cu 50.000 ruși preindeați să ții în loc un plan atât de întins, cu o organizare formidabilă dată de Germani? Cu privire la concursul nostru prin Salonic, ce indicațiuni ai dat României? Nu ne-ai spus. S'a pronunțat cifra de 400.000 baionete. Cred că nu ai spus-o României, fiindcă nu era adevărată. În aceste condițiuni, mă întreb care a fost situațiunea acestor aliați, al căror curaj nu poate fi bănuț de nimeni, căci a fost atestat chiar de Germani, cari au declarat că Românii se bat cu un curaj admirabil, dar că nu au mijloace materiale... Toate aceste îți strâng inima.

«Cari au fost urmările înfrângerii României? Dacă intrarea ei în război trebuia să scurteze războiul, neisbânda ei nu-l va prelungi oare? Germania a pus mâna pe minele ei de petrol, pe grânarele ei, și-a rădicat moralul, ceace o îngăduie să facă mobilizarea civilă. Oare, după, ce-și va stabiliza frontul în România, nu-și va aduce întreaga ei putere la Salonic, sau la primăvară în Franța?

«Trebuie să ne spunei, d-le prim-ministru, dacă în aceste condiții Franța și-a ținut făgăduiala și să răspundeți la chestiunile următoare: Ce acorduri strategice au precedat intrarea României în război? Dacă Staturile-Majore aliate, instruite prin experiență, au studiat nevoele armatei române? Dacă s'a făcut ceva ca să se inițieze această armată în războiul modern? Dacă concursul Rusiei se reducea la 50.000 oameni? De ce importanță era concursul făgăduit de noi? Ce indicii s'au dat României asupra efectivului armatei dela Salonic,

asupra scopului și datei ofensivei noastre concordante?
Pentru ce făgăduiele noastre nu au fost satisfăcute...?»

D. *André Tardieu* pune astfel chestiunea: «...După părerea mea greșala de direcțiune (ofensia în Transilvania) cu regretabilele ei urmări, nu e principală. Ea decurge din altă greșală, mult mai gravă în urmări. Această greșală stă în necunoașterea cea mai desăvârșită a mijloacelor dușmanului, în judecarea prefăcută de a-l crede neputincios de o sfortare, pe care o prigătea chior în momentul când a fost declarat neputincios de a o face. Această greșală îmi pare că a viciat în întregul lor operațiunile armatei române; și asupra ei pun azi chestiunea.

«La 8 Septembre, adică la opt zile după intrarea României în războiu, adică atunci când presa noastră răsuna de laudele ce aducea primului-ministru francez, Comisiunea Armatei se întrunea ca să asculte explicațiunile guvernului. În această ședință d. Dabliez a spus următoarele cuvinte: «Tare mă tem că Austro-Germanii și Bulgarii împreună să nu facă o operațiune brutală sprijinită de artileria grea și să pună România în scurtă vreme într'o pozițiune ra». E simplu, dar precis. Ce răspunde guvernul prin gura Ministrului de Războiu? «Raționamentul d-voastră ar fi mai cu temiu dacă nu ar fi operațiuni pe Somme, la Verdun, în Rusia, înaintarea rusească și înaintarea italiană...»; și apoi adaogă: «de unde voiți ca dușmanul să iee oameni ca să facă încă de acum operațiunile de cari vorbiți?» Șase, zile mai târziu, în Camera Deputaților, prezi lentul Consiliului declară, în numele guvernului: «Imperiile germanice se găsesc reduse la defensivă,

«inițiativa operațiunilor le scapă din mână». Aceste se petrec la 14 Septembrie. În acest timp ofensiva austro-germană, judecată ca irealizabilă, se pregătea și inițiativa operațiunilor urma să se reie în Transilvania, după cum fusese luată în Dobrogea.

«Greșala capitală, care a atras pe toate celelalte, este că nu ați cunoscut exact mijloacele inamicului și nu ați ținut de loc samă de obiecțiunile ce se făceau în Comisiunile noastre; că ați refuzat ce vă oferea o parte din opiniunea publică franceză ca să susțină teza ce ziceți că e a d-voastră; și mai cu seamă că, din cauza neștiinței mijloacelor inamicului, v ați lipsit de argumente decisive pentru a convinge pe aliați și a-i face să vă susțină teza (ofensiva României în Bulgaria). Gravitatea acestei greșale e că se repeta, că e caz de recidivă. Dela începutul războiului noi am prețuit forțele dușmanului sub realitate. Ați nesocotit în 1914 și numărul rezervelor armatei germane și numărul tunurilor ei; ați crezut în 1915 că ofensiva din Septembrie în Champagne și în Artois va împedica pe adversar să năvălească în Serbia; și, tot așa, ați crezut în 1916 cu România. Pentru ce? Pentru că, atunci când noi țărăm România în luptă, o făceam fără a fi studiat mijloacele de cari va putea dispune dușmanul contra ei, și, ca urmare, fără a grupa în România, sau în Macedonia, mijloacele materiale și umane, cari poate ar fi îngăduit să sfărîmăm planurile dușmanului. Deci această greșală repetată explica deajuns, fără documente diplomatice, ceea ce s'a petrecut în România: *Greșita orientare dată efortărilor românești, nelindestuarea ajutoarelor concentrate în România, sau la Salonic, și nenorocirile ce au urmat...*»

La toate aceste interpelări d. A. Briand răspunde în rezumat astfel:

«Suntem o coalițiune care nu samănă de loc cu aceea a Imperielor Centrale. Intre acele există o legătură geografică, o legătură de interese. Acolo există o țară care domină pe cealaltă, care a robitor-o cu toată puterea ei. Intre ele nu poate fi nici nepotrivire de vedere, nici nehotărire de execuțiune. Germania comandă aliaților ei. De partea noastră, afară de greutatea ce ne dau situațiunea geografică a țărilor aliate și imposibilitatea, sau greutatea extrem de mari, de a comunica unele cu altele, avem și greutatea politice și de interese, cari cu greu se pot învinge. Vedeti marile națiuni, ca Franța, ca Rusia, ca Anglia, ca Italia, cari sunt mari persoane morale, ce grijă au pentru independența lor. Ele pot avea asupra unor puncte păreri discordante, tradițiuni diferite, vederi politice diverse. *E o onoare pentru aceste mari națiuni că nici una din ele, cu toată grija ce pun de a rămâne solidare, nu consimte să renunțe la autoritatea și controlul conducerii războiului* 1).

«Anglia are în tradițiunile ei că trupele engleze nu trebuie să lupte nici odată supt un șef străin. Rusia are și ea tradițiunile ei, amorul ei propriu. Ținând samă de această stare a trebuit să facem sforțări neînchipuite, să 'mi pun toată munca pentru a apropia aceste patru țări mari și a realiza între ele maximum de solidarizare. Tot ce este omenește am făcut...

«Simplul bun simț arată că conducerea războiului, așa cum o concep unii interpelatori, nu e realizabilă.

1) Această onoare a fost plătită scump de Aliați în Orient și în Occident și era să provoace prăbușirea Franței, care în 1918 ajunsese până la marginea prăpastiei, din care nu s'ar mai fi ridicat dacă cădea.

Adică, cum, crede cineva că guvernul francez, în caz de deosebire de vederi în conducerea unei campanii afară din Franța, poate avea atâta autoritate în cât să zică la un moment dat: «Nu, sunteți greșiți. Noi am conceput campania astfel și astfel trebuie să o executați». Nici un guvern nu se poate găsi în Franța cu o asemenea autoritate..

Iluzii nu trebuie să ne facem.

«Am urmărit negocieri, începute încă din 1915, spre a obține concursul unei țări (România), despre care ni se spusese că dispunea de 500.000 oameni. Am urmărit negocierile în dorința de a isbuti, cu atât mai mare cu cât puteam prevedea asupra acestei țări niște presiuni de așa fel încât ar fi putut să dea rezultate tot atât de dezastruoase, ca cele cari s'au produs în alle părți din Balcani (Bulgaria)¹⁾ Această țară a primit să intre în războiu. Inșă veți conveni că, în momentul când intră, avea oarecare drept să-și arate condițiunile.

«Bizara hotărâre a României era de a face, împreună cu armata rusă, a cărei aripa stângă urma să fie, operațiuni în Transilvania, și acesta era și voința Rusiei, pentru ca dânsa făcea toate concesiunile teritoriale. (Intrebat de un deputat: ce concesiuni făcea Rusia, d. Briand se mulțumește a răspunde: «Concesiuni teritoriale»).

«V'am spus că am intervenit neîncetat pe lângă guvernele român și rus ca să le fac a lua în considerare operațiunile în Dobrogiă cu scopul de a atinge Sofia, de a deschide comunicațiunile cu Rusia și de a închide pe cele ale Puterilor Centrale cu Turcia. Nu am reușit, fiindcă mulți își faceau iluzii mari asupra Bulgariei, în Rusia ca și în Franța, ca și în Anglia. Nu e de mult

1) Rezultate dezastruoase pentru Aliații noștri.

de când mi s'au făcut chiar propuneri ca să se sacrifice Serbia pentru a obține despărțirea Bulgariei de Puterile Centrale... Exista o asemenea stare de spirit, ea se găsea în Anglia, Rusia... până la cel din urmă moment; și pentru a face să înceteze a trebuit să intervin în termenii următori: Sunt cu totul împotriva ideii de a angaja, *noi înșine și de pe acum*, o negociere oarecare cu Bulgaria, în care noi am juca în mod fatal rolul de păcăliți, în condițiuni chiar mai răle decât cele din 1915, căci nu vom obține nimic real dela bulgari până nu-i vom face să simtă puterea noastră militară. Adaog că o asemenea negociere, care nu ar putea avea ca bază decât *părăsirea Macedoniei sârbești*, cucerită de Bulgari, *ar fi potrivnică angajamentelor luate cu Sârbii cari se bat alături de noi la Salonic*. Singurul mijloc ca să isbutim în tratativele ce voim să avem cu Bulgaria e de a o bate mai întâi. Dacă Ingramădim armate îndestulătoare în Dobrogiia și atacăm energic la Salonic, facem pe Bulgari să înțeleagă că sunt perduți și e probabil că atunci, în fața marelui pericol, ei înșii vor lua inițiativa convorbirilor. Dar aceasta nu se va putea face decât după prima înfrângere și când soldatul bulgar va vedea în fața lui trupe rusești.

«Am făcut mai mult încă: Într'c întrunire ținută la Paris, la care au luat parte d. Lloyd George, generalul Joffre și generalul Sir William Robertson, s'a redactat un protocol, în care se fixau regulile comandamentelor din Orient așa cum fusese stabilite de cei doi generali. Trupele aliate vor avea, ca prim obiectiv, de a înlesni acțiunea trupelor române, de a reține trupele bulgare. Aceasta era făgăduiala ce făcusem. *Făgăduisem României de a exercita în Macedonia, pe frontul Salonic, o activitate destul de mare, pentru a reține pe acest front toate*

forțele bulgare ce se găseau (1). Aceasta a fost făgăduiala noastră și ea a fost ținută: Nici un bulgar nu a fost scos de pe frontul dela Salonic și trimis contra Românilor. Și nu numai că nu s'au luat forțe în acest scop, dar încă, de când au început operațiunile, noi forțe bulgare, turce, germane au fost trimise, contra armatelor dela Salonic.¹⁾ Nu e dar drept să se spună că Franța nu și-a ținut făgăduința.

«Convenisem că, îndată ce convențiunea militară a României cu puterile aliate va fi semnată, să propunem guvernului rus²⁾ ca să dea destule trupe pentru a asigura reușita ofensivei române în Bulgaria. Dar și Rusia și România persistă în ideea lor... S'a cerut Rușiei să trimită în Dobrogiu 200 mii oameni. Ea refuză, și atunci Joffre trimite lui Alexeiev o telegramă prin care-i amintește foloasele ce ar decurge din încheerea unei păci separate cu Bulgaria bătută și descurajată.. Acestei te-

1) Afirmațiunea aceasta e infirmată de mărturisirile mareșalului V. Hindenburg: «... Cum România ținea din ce în ce spre războiu, M. C. G. a fost silit să trimită spre Danubiu pentru motive politice trupe, cari ar fi putut fi întrebuințate în Macedonia în ofensiva în contra lui Sarrail... Fiindcă încetarea ofensivei bulgare în Macedonia putea să favorizeze intrarea României în războiu, M. C. G. german se găsea în fața unei dileme: Să oprească definitiv ofensiva bulgară și să iee de pe frontul macedonean *forțe bulgare importante* pentru a le duce în Bulgaria de Nord, sau să aivă îndrăsneala de a transporta în Macedonia forțele deja adunate pe Dunăre pentru a tale cu paloșul nodul gordian român? Declarațiunea de războiu a României a făcut să înceteze această preocupare». (Aus Meinem Leben. Edițiune franceză, pag. 172 și 193). Și așa se face că la deschiderea ostilităților, cele trei diviziuni române și micul corp rus, cari aveau să apere Dobrogiu, au găsit în fața lor 4 diviziuni bulgare a 3 brigade fiecare (adică 6 diviziuni), 3 diviziuni turce și 1 diviziune germană.

2) De ce după și nu înainte? Greșită măsură, care avea să ne coste atât de scump.

legrame au urmat multe altele, dar rezultatul lor se vede în răspunsul Ambasadorului nostru dela Petrograd: «Am vorbit cu colegul meu englez de mai multe ori de interesul major pentru Aliați de a se lega cu Rusia prin Balcani, dar tot ceea ce știu despre Comandamentul rus mă face să mă îndoiesc că generalul Alexeiev va primi ca să propună împăratului trimiterea a 200.000 oameni la granița bulgară». Vedeți, dar, că guvernului francez a făcut ce a putut pentru ca Rusia și România să se unească cu vederile noastre. Neapărat că dânsul are răspunderea, pe care o are orice Guvern când nu reușește, și primesc această răspundere cu toată inima și sunt gafa să mă închin în fața unei asemenea impătări. În adevăr, nu am reușit în eforturile mele, dar trebuie să recunoașteți că am făcut, tot ce omenește mi-a stat în putință să fac, pentru a obține ca vederile noastre să fie primite.

«Domnul Tardieu m-a întrebat dacă eram informat asupra forțelor și mijloacelor de acțiune ale României. Eu știam că Guvernul rus promisese, *ca precauțiune*, 50.000 oameni în Dobrogea. *Vedeți cât de tenace și persistentă era speranța d-lui Brătianu: până la cel din urmă minut a dorit, de teama repercutărilor (?), pe care sosirea acestor trupe ar putea-o aduce asupra spiritului bulgar, ca această trupă să nu treacă în Dobrogea*¹⁾

«Cari erau forțele germano-bulgaro-turce? Le am cunoscut. Erau 70.000 oameni grupați, când operațiunile au început în Dobrogea: iar în fața lor erau 50.000 Ruși și 130.000 Români...²⁾. Și înăuntrul Româ-

1) Acuzarea ce se aduce primului-ministru român e foarte gravă.

2) Cifre ne exacte. Efectivul trupelor româno-ruse din Dobrogea, când au început operațiunile, era mult mai mic; iar acela al trupelor vrăjmașe mult mai mare ca al nostru.

niei, care era situațiunea ? Românii dispuneau de 350.000 oameni, iar armata lui Falkenhayn era departe de a atinge această cifră, și Rusia, care era vecină, putea la nevoie să le vină în ajutor ¹⁾.

«Făcut-am pentru România tot ce puteam face ? De la începutul războiului Franța a trimis neconținut material, tunuri, obuze, cartușe (peste 30.000.000), avioane, tot ce i s'a cerut...²⁾.

«Încă de la începutul operațiunilor, când ni s'a arătat că România se încovoia supt lovitură, am intervenit imediat, strigând Rusiei să iee în mână afacerea română, să și-o însușească ; și, pentru a'mi exprima mai pătrunzător această dorință, am spus Rusiei că cele 5 brigade ruse, cari se găseau la Arhangel, destinate frontului nostru, să le pună la dispozițiunea și în serviciul României. Acest gest (*acest gest a rămas în adevăr numai un gest*) nu arată oare că Franța în aceste împrejurări nu a rămas surdă la cererile de ajutor ale României, că a făcut tot ce i-a stat în putință ?

Indată după cererea noastră, Rusia s'a pus să concentreze diviziuni și corpuri de armată fie spre Dobrovia, fie în alt teatru ; și am încă încrederea, cu toate înfrângerile suferite de armata românească, că situațiunea se va restabili și că afacerea Orientului nu e sfârșită : Operațiunile din Orient sunt departe de a fi închise. După știrile răle se poate să ne vie altete mai *fericite* ³⁾.

1) Comparațiunea între forțele umane adverse din Transilvania e justă, bă încă pot spune că disponibilitățile noastre erau mult mai mari decât se arată.

2) Da, s'au trimis, dar prea târziu și s'au primit și mai târziu.

3) D. Briand uită că aci nu să discută probabilitățile unui viitor mai bun, ci trecutul atât de dezastros.

«Cât mă privește am convingerea adâncă...: Dar mă opresc a o spune, căci dacă evenimentele nu'mi vor da dreptate, se va găsi cineva care să vină și să spună: Priviți *optimismul nepocăit* al Guvernului; acum trei luni ne spunea că «încă spera că operațiunile militare s-ar putea îndrepta cu concursul Rusiei» Totuși această convingere, care e în mine, am datoriat să o spun parlamentului ca să o cunoașteți. ¹⁾»

«Armata română a fost obligată să dea înapoi, dar nu a fost distrusă. De atunci nu am încetat să intervin pe lângă aliata noastră, care era singură în stare a da un concurs prielnic. Am siguranța că deja armate importante se concentrează în două puncte, din cari unul în Dobrogia (de ce repetarea aceasta?). Aceste armate nu vor fi inactive. Pentru ce, adică, ne-am închipui dinainte că ele vor fi înfrânte? (Un deputat intrerupe: «Chestiunea e dacă ele sunt destul de numeroase și bine armate. Dacă nu, e invederat că nu vor putea face nimic». Altul adaugă: «Dacă ceeace se va face va sămână cu ceeace s'a făcut până acum, atunci...!»).

D. Augagneur reia cuvântul: «Când s'au întors din Rusia d-nii Viviani și Albert Thomas, am întrebat pe acesta din urmă la Comisiunea Armatei: Ce impresie aduce din călătorie, care era starea materială în Rusia. El a fost mai mult decât pesimist. Munițiunea de artilerie se fabrică în cantități mici; cât pentru materialul de artilerie grea, necesară unei ofensive, el nu putea fi

1) Se vede bine că d. Briand a zărit o clipă viitorul apropiat: prăbușirea operațiunilor din Orient și înlăturarea României din acțiune prin defectiunea Rusiei, totuși *optimismul său nepocăit*, adică interesele majoare ale Franței, i-a impus de îndată o altă convingere.

gata decât la primăvara viitoare. De altfel, toți colegii noștri, cari au stat de vorbă cu delegații Dumei, aveau aceeași părere.

«A fost o formidabilă greșala militară de a fi putut crede că începutul fericit al ofensivei lui Brussiloff putea să aivă urmare. Pentru ce a intrat Brusiloff în acțiune, pentru ce succesul lui? El a intrat în acțiune ca să scape pe Italiani, cari erau dați peste cap în Trentin (strategicește, el a mers la bubuitul tunului). El a găsit în fața i' o armată austriacă foarte slăbită, care nu era de primul ordin, fără artilerie grea (care fusese trimisă în Trentin lui Conrad), și menită să lupte în defensivă. In asemeni împrejurări, a fost lesne lui Brussiloff să rupă apărarea și să rostogolească armata austriacă. Dar, când Austriacii au văzut pericolul și ș'au readus trupele și materialul greu pe frontul oriental, *Brusiloff nu a mai putut înainta, a fost oprit.. Și tocmai acest moment a fost ales ca să faceți pe Români să intre în Transilvania!* Aceasta nu e numai părerea mea personală și singură...»

Intervine în discuțiune d. G. Leygues, președintele Comisiunii Afacerilor Străine:

«...Nu ași fi luat cuvântul dacă nu mi s'ar fi părut că oarecari informațiuni complementare sunt trebuincioase pentru luminarea debaterilor. De două zile se discută afacerea României și încă nu s'a spus esențialul. Intrarea României în războiu a fost salutată de toți Aliații, căci toți credeau că aportul ei va produce o rupere de echilibru în favoarea lor. Până acum s'a întâmplat contrarul. Când a declarat războiul, România, pe lângă o armată de 500 mii oameni, mai chemase în depozite încă pe atâta. Dar România avea 600 km. de graniță muntoasă, 500 km. de graniță fluvială și 150 km. de graniță în

Dobrogiă. Era invederat că numai cu 500.000 România să nu poată deslănțui ofensiva pe un punct oarecare și să și păzască în același timp granițele, cari sunt tot atât de întinse ca întregul front rusesc... D. A. Briand ne spune că, dacă armata română a fost respinsă atât de lesne de armata germană, cauza e greșala că a atacat frontul Transilvaniei... Nu e nevoie să fii mare strateg pentru a pricepe că, în condițiunile în cari s'a desfășurat atacul român, rezultatul ar fi fost acelaș pe frontul Bulgariei ca și pe frontul Transilvaniei. Pentru ce? De sigur că, dacă Aliații s'ar fi pus de acord pentru o acțiune pe frontul bulgar, nu am avea să deplângem evenimentele petrecute până astăzi; însă *fiind date condițiunile în cari s'a făcut intervențiunea română*, dacă România ar fi asvârlit armatele sale asupra Bulgariei, aceste nefiind apărate pe frontul Alpilor transilvăneni de o armată rusă de 200—300 mii rezultatul ar fi fost același ¹⁾...

«Chiar dacă mă pun în punctul de vedere al domnului Briand, ajung la aceleași concluziuni: pentru ce armata română a fost respinsă; pentru ce Bucureștii e amenințat? Pentru o rațiune care sare în ochi: *pentru că intervenirea României nu a fost pregătită cum ar fi trebuit*. Nu încredințez guvernul francez, fiindcă nu e el singur în cauză... D. prezident al Consiliului de Miniștri crede în victoria finală a armatelor ruso-române (!). Și eu cred, dar dacă voim să merităm această întoarcere a norocului, trebuie să ne gândim noi Aliații și să lucrăm ca și când înfrângerea română ar fi sigură. Ei bine, să privim în față problema ce ni se pune.

1) Expunere foarte judicioasă. Vorbitorul însă presupune că ofensiva română în Bulgaria s'ar fi făcut cu întreaga noastră armată. În acest caz de sigur că întreaga noastră frontieră muntoasă trebuia păzită de armata rusească.

«Să presupunem că armata română va fi respinsă până la granița rusă. Să presupunem că nu va fi nici distrusă, nici prinsă, dar că Bucureștii și Ploeștii sunt luați. Ei bine, să nu ne facem iluziuni. În minutul când armatele austro-germane vor intra în București și Ploești, aliații vor fi suferit o înfrângere politică, morală și militară, a cărei repercuciune va fi imensă. Pentru ce? Pentru că Germanii punând mâna pe aceste două centre, vor obține rezultate politice, economice și militare. *Rezultate politice*: vor fi arătat lumii întregi că prevederile lor sunt superioare celor ale adversarilor; organizarea lor mai tare; metodele mai bune, și o victorie asupra Românilor va fi încheiat legăturile Puterilor Centrale cu Turcia și Bulgaria. *Rezultate economice*: Puterile Centrale vor fi pus mâna pe grâнарul cerealelor cel mai însemnat din Europa, după cel din Rusia; vor fi pus mâna pe izvoarele petrolifere, bogate și prețioase pentru ei; vor ține mai ales nodul de căi-ferate, răspântia căilor pe uscat și ferate cele mai ordonate și mai înzestrate din Balcani: 6 linii de căi-ferate, una mergând spre Rusia, 3 spre Europa Centrală și 2 către Turcia. Dintr'o singură lovitură își vor fi consolidat și lărgit mijloacele de comunicațiune cu Turcia și Asia-Mică... *Rezultate militare*: Imperiile Centrale, mântinându-și comunicațiunile cu Turcia și Asia Mică, vor mântine deschise rezervoriile lor de hrană și de oameni, ce și le-au asigurat printr'o politică care datează de mult.

«Un mare număr de decepțiuni și de pagube suferite de Înțelegere își au izvorul în *necunoașterea de către Diplomațiile a importanței factorului oriental de războiu...* Încă dela începutul războiului e un fapt în fața căruia ar fi trebuit să ne punem: *problema orientală*. Nu ne am pus fiindcă nu au cunoscut'o toți. Comisiunea Afa-

cărilor Străine a arătat-o într'un raport ce v'a prezentat: «Germania, târziu venită la împărțirea lumii, și aruncase ochii — sunt acum douăzeci de ani— asupra Imperiului Otoman, pe care'l considera că sfera cea mai prielnică pentru expansiunea sa industrială și comercială. Supremația germană în Orient a fost socotită de Wilhelm II ca cea mai mare cucerire a lui: «A uni Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Asia-Mică, a crea o imensă dominațiune economică mergând de la Hamburg la Golful Persic prin Constantinopole, de la Marea Nordului la Marea Indiilor...» Comisiunea a atras atențiunea membrilor guvernului de mai multe ori asupra trebuinței de a intensifica politica Franței în Turcia... dar există o instituțiune care se chiamă: «Quai d'Orsay» (pe care un deputat o numește «Chantilly al Diplomației»)... Nu am ajuns niciodată să ne înțelegem și să înțelegem cu toții rostul factorului Turcia-Asia Mică în acest rășboiu...»

Interpelarea d-lui Renaudel: «Recunosc greutățile geografice ale Coalițiunii, cum recunosc și greutățile cari isvorăsc din diversitatea guvernelor Coalițiunii. E prea adevărat că politica Republicei Franceze nu se poate asemăna cu aceea a unei Autocrații rusești chiar din punctul de vedere al Afacerilor Exterioare... De sigur că aci nu se poate spune tot ce se știe. Dar eu voesc să spun numai că în chestiunile Orientului considerațiunile de cari vorbesc au apăsât foarte greu, și că nu e indiferent a se ști cum s'au hotărît Bulgaria și România să intre în rășboiu, după cum nu e indiferent a se ști în ce condițiuni ambițiunile Rusiei au putut să se arete, de pildă, asupra Constantinopolei..»

«D-le Prezident al Consiliului, ați afirmat că armata

română nu e distrusă și că două armate rusești sunt concentrate. Nu o fi distrusă armata română, dar mă întreb dacă dezorganizarea, care vine dintr'o retragere așa de răpede, nu e tot una, pentru evenimentele imediate, cu un fel de destrugere, care nu se va putea repara decât într'un timp destul de lung. Apoi, doresc să mai știu care e valoarea numerică a celor două armate ruse...

«Eacă deci două puncte privitoare la politica militară a Aliatilor noștri. Mai e un punct: Salonicul. Întreb, care e starea exactă, din punctul de vedere al numărului, a armatei noastre dela Salonic; cari sunt ipotezele cari se pot prezenta în ora de față pentru întrebuintărea armatei Orientului cu forțele de cari dispune, și, mai bine, ce spor trebuie dat forțelor ei actuale pentru a-i permite *obiective mai întinse* și a o pune prin urmare în măsură de a lucra cu mai multă forță în Balcani în profitul României» 1).

Generalul Roques, Ministru de Răsboiu, intervenind în discuțiune dă următoarele relațiuni: «...Cea dintâi preocupare a mea sosind la Salonic a fost negreșit să știu în ce stare se găsește armata noastră din punctul de vedere al efectivului, al materialului și al moralului. Mărturisesc că primele impresiuni m-au neliniștit.... Am găsit o armată de sigur slăbită de «epidemia de paludism», foarte gravă, care începuse în Iunie și se sfârșeste către Septembrie²⁾, dar care a avut oarecari urmări pe cari le voi arăta. Cel dintâi rezultat al

1) Cum vedem, abia în Noembrie, nu mult înaintea bătăliei dela Argeș, se pune chestiunea organizării Armatei dela Salonic pentru a putea coopera cu armata română!

2) Adică după intrarea noastră în răsboiu.

ăcestui paludism a fost scăderea efectivelor, cari teoreticește trebuiau să fie, pentru trupele franceze, între 135.000 și 110.000 oameni hrăniți (adică luptători și neluptători). Acum, după o telegramă a Generalului Sarrail din 24 Noembrie (1916), efectivul trupelor e de 111.000 oameni hrăniți. Dar și din aceștia, medicii găsesc că unii trebuiesc retrimiși în Franța pentru a și recâștiga puterile și a fi întrebuințați pe frontul occidental.»

«Ministrul adaogă că a vizitat frontul din Macedonia și a văzut toate trupele aliate, engleze, sârbe, italiene și franceze. Starea lor morală e perfectă (se spusese în Franța că nu), și că, cu toată slăbiciunea lor, Generalul Sarrail a putut săvârși frumoase operațiuni «cari ne au dus la Monastir».

«Efectivul armatelor aliate de la Salonic este, după Ministrul de Războiu, de 413.000 oameni, din cari 313.000 combatanții, împărțiți astfel:

Contingentul Francez,	114.000	(trupă și ofițeri),	din cari	82.000	luptători
»	Sirb	, 131.000	(» »),	»	97.000 »
»	Italian	, 40.000	(» »),	»	30.000 »
»	Rus	, 18.000	(» »),	»	17.000 »
»	Englez	110.000	(» «),	»	87.000 » 1)

1) Pentru a ne da mai bine sama de valoarea absolută și relativă a acestor efective, trebuie să amintesc următoarele: La 26 Octombrie 1915 Ministrul de Războiu francez stima forțele inamice din Balcani astfel: Austro-Ungari, 120.000; Germani, 80.000; Bulgari, 350.000; Turci, între 100.000 și 150.000; sau, în total, 650—700 mii oameni. Cam pe la aceeași dată Franța și Anglia trebuiau să trimeată împreună la Salonic 150.000 oameni. Comisiunea Armatei găsea că acest efectiv era prea mic pentru a apăra un front de 250 Km. și a îndeplini misiunea ce sa încredințase.

În Noembrie 1916, d. Bónazet (deputat), întorcându-se din Salonic, refereaza că, cerând Generalului Sarrail relațiuni asupra numărului combatanților aflați pe front, a primit următoarele informațiuni:

«La 7 Mart 1916 Generalul Sarrail a stabilit un proiect de operațiuni în care, luând ca obiectiv *pătrunderea în Bulgaria* și ținând samă de trupele ce va întâlni în fața lui, cerea, în total, 24 diviziuni; ori niciodată el nu a avut de cât vre-o 16 diviziuni (5 engleze, 4 franceze, 6 sirbe, 1 italiană și 1 rusă). La 30 Aprilie s'a spus lui Sarrail: *trebuie să rețineți cât se poate mai mulți Bulgari în fața d-voastră, nu vi să cere altceva*. Cu aceste mijloace el a atacat și niciodată nu s-a plâns de lipsa de mijloace, fiindcă avea facultatea, aprobată de noi, de a adapta obiectivele la mijloace.

La întrebarea ce i s'a făcut asupra obiectivului propus de Sarrail, care a fost redus de M. C. G. cu conșimțământul Guvernului, *Generalul Roques* răspunde:

«G-l Sarrail cerea 24 diviziuni pentru a trece trecătoarele Strumei (de la Rupel) și ale Vardarului în așa chip încât să provoace înfrângerea Bulgarilor, îndată ce i-ar fi întâlnit pe pământul bulgar. I-am răspuns: nu veți putea ajunge la acest rezultat cu 9 diviziuni mai puțin (atunci el nu avea de cât 15); dar,

Armata franceză număra 27672 puști; armata Sârbă, 35.563 p.; armata engleză, 38.098 p.; armata rusă, 8942 p.; armata Italiană 16.700 p. armata greacă 900 p. Adică, în total, 127.875 puști (la acest număr cred că trebuie să se adauge și mitraliere cu trupa care le deservește). De la această cifră până la 313.000, cât se spusese comisiunii, diferența e prea mare (ținând sama, bine înțeles, și de celelalte arme). D. Bénazet pentru a verifica aceste date le-a controlat după situațiunile Corpurilor, și a găsit la unele regimente aflate în linia 1-a, numai 450 oameni de batalion (în care intrau brancardierii, conductorii de cătări, nedisponibili...), iar la altele 350. De sigur că o asemenea armată nu se poate încumeta să se măsoare cu blocul armatelor adverse. Tocmai în Februar 1918, armata aliată s'a ridicat la 519.000 oameni. (General Pédoya, «La Commission de l'Armée pendant la Guerre» (pag. 353 și următoare).

fiind data legătura cu operațiunile românești, i s'a dat ca misiune, mai ales, să rețină pe Bulgari pe frontul său, dând atacul ce putea da, și prelungindu'l până la punctul la care putea să ajungă (!)».

«Eacă rezumatul ordinul trimis generalului Sarrail, «la 24 August 1916, de generalisim: Misiunea inițială, «ce vi s'a încredințat de a acoperi mobilizarea și concentrarea armatei române, înlătuind libertatea de acțiune a Bulgarilor la granița grecească, se îndeplinește «prin ea însăși din faptul că Bulgarii au luat ofensiva «și că manevrați spre a-i bate. De altă parte Statul Major «Român face cunoscut că armata sa dela Sud-Est e concentrată pe pozițiuni și gata de acum să respingă atacul «bruscat al Bulgarilor. Această înmânunchiare de condițiuni noi vă dă toată libertatea ca să adaptați întrebuințarea forțelor d-voastră la situațiunea cerută prin «ofensiva bulgară, și în particular spre a pregăti cu forțe «importante o contra-ofensivă, de pildă, la dreapta bulgară, dacă împrejurările va indica trebuința».

«Vedem că se indica lui Sarrail să atace spre Monastir, dacă ar fi cu putință, în momentul când ne temeam de o înțelegere între Grecia și Puterile Centrale. 1)»

«Generalul Sarrail a executat ordinul, și a desfășurat forțele, și diviziunile sale au plecat în plin paludism, pe oălduri tropicale (se știe că toate trupele de supt comanda sa erau infectate de paludism). La 12 Septembrie el bate pe Bulgari(?)... și ministrul de războiu conchide că aceasta a fost o frumoasă manevră... Dar tocmai la 19 Noembrie, după multe peripeții, trupele aliate pun stăpânire pe orașul Monastir.

1) Așa dar obiectivul generalului Sarrail era împărțit: să fixeze pe bulgari pe frontul de N. și N-E., și în același timp să atace spre N-V, pentru a intimida pe Greci (!).

«Luarea Monastirului și acțiunile neîncetate din August au permis armatei franceze să-și îndeplinească în întregime rolul sau față de România...¹⁾»

«Erau două moduri de a ajuta România: *direct*, l'am practicat cu armata lui Sarrail (sic); *indirect*, care nu aparține decât Rușilor, și nu am încetat prin toate mijloacele de a-l semnala aliaților noștri.

«Deschid o paranteză. Se considera *planul inițial român* ca un punct blamabil, care nu avea nici un sort de reușită. Nu a reușit și aceasta poate fi de ajuns ca să decidă că a fost rău. Inșă fiind dată limitarea ajutorului rus la 50,000 oameni. (Un deputat adaogă: «Și fiind dat că ofensiva generalului Sarrail fusese refuzată «de M. C. G.»; iar ministrul de războin replică: «Nu e «exact să se zică că ofensiva lui Sarrail fusese refuzată «de M. C. G.; ea fusese combinată cu el».).²⁾»

...«E deci bine înțeles că, fiind dată limitarea ajutorului rusesc, Românii propuseseră executarea unui plan de atac care consta: în a avea 200 mii oameni, împărțiți defensiv pe Dunăre și în Dobrogia; 50 mii, rezerva la București, cecece era ceva; restul armatei năvălea în Transilvania, Puteau ei să facă operațiunea inversă: să se acopere pe fruntaria transilvăneană și să atace Bulgaria? Dacă ar fi făcut-o, evenimentele actuale ar

1) După generalul Roques aceasta înseamnă *cooperatiune strategică pe fronturile de operațiuni*. Noi nu acuzăm Franța că nu și-a ținut cuvântul: a făcut ce a putut; dar a spune că și-a îndeplinit în întregime rolul față de noi, e o afirmațiune cam exagerată. Noi, da, ne-am îndeplinit în întregime rolul.

2) Din discuțiunile de până acum și din însăși declarațiunea ministrului de războiu să vede lămurit că cooperatiunea generalului Sarrail cu operațiunile armatei noastre fusese redusă la o simplă demonstrațiune pe frontul macedonean. Onorabilul deputat are dreptate.

fi fost *poate* mai grave. Ei aveau o rațiune foarte serioasă de a pătrunde în Transilvania: scurtau întinderea frontului. E sigur că *daca Romanii reușeau să se stabilească pe Mureș, astfel după cum voiau*. Iauu ipotenuza triumghiului și *reduceau considerabil întinderea frontului de apărare*¹⁾.

D. E. Constant reintră în discuțiune: «Reluând întrebările făcute primului ministru, întreb din nou ce acorduri strategice au precedat intrarea României în războiu. D. Briand ni-a spus: «Am încercat să îndrept «ofensiva României spre Sofia, dar nu am reușit și «fiidcă nu am fost ascultat evenimentele, pe cari noi «le regretăm se împlinesc astăzi». Ori, ieri d. ministru de războiu ne spunea că «daca ofensiva ar fi fost îndreptată spre Sofia situațiunea ar fi fost *poate* și mai gravă». Trebuie dar să căutăm aiurea *cauza insucceselor române, care constituie cauza insucceselor aliaților*.

«Trec la întrebarea: Staturile-majoare aliate au studiat ele nevoile armatei române? Ați dat României tot ce-i trebuia pentru a-și îndeplini scopul național urmărit și pentru a ne scuti de surprizele pe cari le știți? Ne-ați spus că România, *după ce a intrat în războiu*, a primit dela noi tot ce a cerut. (D. Briand rectifică:

1) Cei cari cunosc pianul nostru de războiu, și problema politico-militară a participării noastre la războiu, și mijloacele de cari dispuneam, găsesc că aprețierea evenimentelor militare făcută de general Rognes e foarte criticabilă. Ea a fost de sigur provocată de necesitatea de a apăra o cauză pierdută, căci numai așa se explică că d-sa considera manevra noastră din Transilvania până la Mureș ca un scop strategic, iar nu ca un mijloc al unei ofensive cu obiectiv nelimitat.

Ce Dumnezeu! armata noastră nu a intrat în războiu *cu gândul de a se stabili solid pe Mureș* și de a reduce, *prin ipotenuza*, întinderea frontului de apărare.

«înainte». D. Constant repeta: ați spus, «după». D. Briand replica: «nu am zis *după*; am zis *înainte și după*.¹⁾

«Vedeți, d-le Prezident al Consiliului, ce bine e să ne explicăm. Dacă ați dat *înainte* pentru noi va fi o adevărată ușurare, căci atunci răspunderea d-voastră ar fi mult redusă în evenimentele ce se produc (D. Briand întrerupe: răspunderea noastră nu există), și cari apasă atât de greu asupra duratei și rezultatelor acestui războiu. Cred acum că veți răspunde la întrebarea ce v-am pus: *ce ați făcut înainte*, pentru că, dacă nu veți spune decât *ce ați făcut după*, aceasta ar însemna că ați încercat să reparați atunci când ar fi trebuit «să preveniți».

D. F. Merlin: «Din declarațiunile d-lui prim-ministru și ale d-lui ministru de războiu rezultă că, oricare ar fost ipoteza adoptată de armata română, *invaziunea în Bulgaria sau ofensiva în Transilvania*, ea era sortită la înfrângere dacă acea armată nu avea material, munițiuni și oameni de ajuns, și dacă nu avea la spatele ei, spre a o ajuta și a o secunda, o armată rusască de întărire de 200 până la 300 mii oameni, *fără de care ofensiva românească era o nebunie*. Și atunci mă întreb dacă acțiunea Guvernului nu trebuia, înainte de toate, să se forțeze ca să lase România neutră și să nu o arunce într'o ofensivă, care servește dușmanului nostru.²⁾

«A doua întrebare atinge partea diplomatică a ac-

1) Adevărul e că d. Briand a spus că: *de la începutul războiului, Franța a trimis tunuri, munițiuni, etc.* De sigur că nu a înțeles începutul războiului francez, ci a celui românesc.

2) Chestiunea oportunității intrării noastre în războiu a fost pusă, după cum vedem, chiar de Aliții noștri.

țiunei române. Nu interpretez, ci mă mărginesc a celi depeșa pe care d. Briand o adresa la 29 August d-lui Brătianu «...Frânța întregă aplaudă *hotărîrea prin care România își iea cu curaj locul său* printre apărătorii cauzei dreptului și civilizațiunii...» La 2 Septembre, d. Brătianu răspunde: «Sunt cu atât mai mișcat de cuvintele ce 'mi adresați cu cât ele vin dela *acela care, prin prevederea sa împede și încrederea sa în noi, a contribuit atâta ca să ușureze sarcina noastră*. Trecând Carpații, armata română trămite salutarea sa vibrantă «glorioasei armate franceze...».

«Recunosc că planul inițial, intrarea în scenă a României, era poate factorul hotărîtor al răsboiului, și căți din noi l'au sperat! Inșă speram că, după doi ani, această intrare în răsboiu se făcea în condițiunile cele mai bune, *cele mai serioase*, că mai ales armata română era înzestrată cu tot materialul, cu munițiuni și oameni trebuincioși pentru a învinge, și că avea la spate armata rusă care s'o ajute. Această întrebare o pun pentru ca noi, reprezentanții Franței, să putem apăra interesele țării noastre, dacă într'o zi această întrebare gravă ne-ar fi pusă... Ca și domnia-voastră, d-le Prezident al Consiliului, am încredere, dar dacă România ar fi învinsă, ar fi un dezastru pentru cauza Aliatilor».

Răspunzând, d-l Prezident al Consiliului de Miniștri spune: «...Spun și repet că, atunci când guvernul a trebuit să cerceteze planul de răsboiu, se găsa în fața *acelei condițiuni sine qua non a României* (ofensiva în Transilvania). Sunt de acord cu Generalul Roques să spun că, *fiind date aceste dispozițiuni*, nu era cu putință, chiar daca Bulgaria declara răsboiu României, să cerem aceștea să întreprindă operațiuni în contra Bulgariei prin

Dobrovia ¹⁾). Ce spun documentele? Că d. Lloyd George și cu mine, într'o conferință la Paris, ne-am sfortat să obținem dela Ruși 200.000 oameni, cari, cu cei 150.000 români, să constituie o armată ofensivă asupra Sofiei. Rusia nu a putut face această sfortare... Răspunsurile mele sunt limpezi și precise. Azi, când lucrurile nu s'au întors bine până acum, d. Merlin conchide că *ea am avut meritul* de a fi adus intervenția României (deducere din telegramele schimbate cu d. Brătianu). Ii răspund că o singură răspundere există: a mea...

«D-l Constant mi-a pus o întrebare importantă: Aveați informațiuni asupra armatei române; ați luat măsuri s'o ajutați; știeați dacă avea material? Da. In momentul când am angajat negocierile în 1916 prima grijă a mea a fost aceasta. Am propus d-lui Brătianu să-i trimit o misiune. A refuzat-o. M'am pus în legătură cu Ministrul român dela Paris, care avea ca misiune să ceară tot ce lipsa României. Informațiunile Staturilor-majoare aliate spuneau la fel: Armata română e un sprijin prețios; e compusă din oameni voinici, buni soldați, și mulți din ofițerii ei au studii militare adânci. Materialul ei e cel normal al armatelor, și totuși nu am încetat să'l sporim, noi și Englezii, *răspunzând tutulor cererilor și trimitând de aproape un an următoarele expedițiuni, cari se adăogau la materialul normal al armatei române* ²⁾).

1) Nu a spus aceasta Generalul Roques. Președintele Consiliului evită să răspundă la afirmarea Ministrului de Răsboiu, care spune limpede că a doua ipoteză: *ofensiva contra Bulgariei*, putea să aivă urmări mult mai gravr pentru Aliați decât ipoteza întâia: *ofensiva contra Austriei*.

2) Aceste informațiuni erau în parte exacte. Dar fac o întrebare: Guvernul francez avea oare informațiuni asupra organizării Statului-

D-l Briand dă o listă întreagă a materialelor de războiu trimise în țară, din cari extrag următoarele: Aeronave, 172¹⁾; mitraliere, 1700; puști model 1907; tunuri, munițiuni diverse²⁾.

«Am făcut mai mult. Cum nu voiam să ne mulțămim a cere sacrificii dela alții, cele 5 brigade ruse destinate noastră le-au luat Româniilor din prima zi³⁾».

D-l Marcel Cachin pune două întrebări: «Suntem turburați de cele ce se petrec în Rusia din punctul de vedere interior și chiar din cel exterior, și cred că avem dreptul la unele explicațiuni cât mai clare din partea Guvernului.

«De doi ani și mai bine ni se tot spune că o fracțiune însemnată din Guvernul rus, e în mânele birocrației germane. Vedem prefecți de poliție, miniștri de războiu, acuzați și pedepsiți pentru că au pactizat cu vrăjmașul, vedem căzând miniștri, vedem un șir de fapte extrem de grave în Rusia și și ne întrebăm dacă mai avem dreptul să ne biziim pe o astfel de aliată. Din punctul de vedere al războiului însuși, am văzut mai multe ofensive ruse: când s'au isbit de armate austriace

Major și Comandamentelor, asupra Serviciilor armatei noastre de operațiuni: și dacă avea erau ele tot așa de optimiste ca cele relative la material? În ceea ce privește *materialul normal*, proba a fost făcută din ziua când ostilitățile au fost deschise. Deci dacă s'au făcut o asemenea afirmațiune, aceasta a fost o sinistă mistificare, atât de scump plătită și de noi și de Aliați.

1) Până în 1917 armata nu a avut aeronave și lipsa lor a fost una din cauzele defecțiunii ei.

2) Nu le-a avut în prima parte a războiului. Astfel armata a trebuit să întrebuințeze vechea pușcă Henry-Martini. Toate acestea au fost trimise după ce am intrat în războiu.

3) Neexact.

au avut succese; dar, când s'au găsit în fața armatelor germane, nu au putut împedeca invaziunea. În ora de față armata rusă e oprită de Germani.

«Ni s'a spus din cercuri rusești, și s'a spus chiar de la tribuna Dumei, că în ceea ce privește politica internă a țării sunt oameni la Curte cari conlucrează permanent cu Germania și cari se tem de victoria Aliaților, ca nu cumva ea să ducă la desființarea absolutismului în Rusia... Deci trebuie să știm dacă din punctul de vedere intern ne putem bizui pe acea fracțiune guvernamentală a Rusiei.

«În al doilea rând, din punctul de vedere al operațiunilor cari vor avea loc atât în România cât și, apoi, în Rusia, voim să știm cari sunt mijloacele adevărate de acțiune ale Rușilor. Noi facem eforturi colosale; voim să știm ce va face și aliata dela Răsărit?

D-l Renaudel reia cuvântul: «La cererile mele precise nu mi s'a răspuns. Acum, în urma explicațiunilor d-lui Cachin, voesc să spun că în cazul de față Bucureștii va fi luat negreșit, mâni sau poimâni; și atunci o parte din armata care operează în România va rămâne liberă ca să fie dusă spre Monastir, sau Salonic. Voesc să mi să spună dacă aveți angajamente, cari să vă garanteze că Rușii vor face nu numai eforturi ca să respingă pe Germani din România, dar că vor fi chiar în stare să combine eforturi pentru a împedeca trupele germane de a arunca în mare cele 300.000 oameni ai noștri dela Salonic».

Prezidentul Consiliului de Miniștri: «Dispozițiunile noastre defensive dela Salonic au fost luate. Dar sperăm să nu avem nevoie de defensivă, căci trupele noastre

de acolo, pe cari noi și Aliații le vom mai întări, au un alt obiectiv de îndeplinit. Mai adăug că străduirea Aliaților nu se va mărgini numai la Anglia, Italia și Franța, ci se va sprijini și pe concursul Rusiei, *dela care am obținut să iee în mână cauza română (!)* Concentrarea armatelor ruse în ceasul de față e îndeplinită în cea mai largă măsură, și am primit, *de unde se cădește* făgădueli formale că Rusia va face întregi străduiri pentru ca situațiunea în Orient să nu fie compromisă.

PARTEA IV-a

Drama de la Turtukaia și Cauzele ei

1. În loc de introducere.

Dezastrul de la Turtukaia a dat o mare lovitură prestigiului armatei noastre și mândriei unui întreg popor. Mi s'a sfâșieat inima de durere când am aflat jalnica tragedie, ce s'a desfășurat pe acel petec de pământ câștigat trei ani mai înainte, cu sudoarea frunții lor de aceiași bravi ostași, cari nu putuse într'un timp atât de scurt să și peardă nici vigoarea trupească, nici avântul sufleteșc, nici simțul datoriei. Și totuși, păreau că și le-au pierdut, căci din fundul unui *vagon-biurou* s'a adus și soldaților și ofițerilor, cari au apărat Turtukaia, cea mai grozavă învinuire — *învinuirea lașității* — care pătează și descalifică pe cei ce o primesc.

Eu însă, cunoscând și pe cei cari au primit-o și pe cei cari le au aruncat necinstea în obraz, am căutat să descure adevărul și, adunând, cât am putut, informațiuni serise și verbale, note, documente, etc..., am ajuns să mi statornicesc credința ca trupele din Turtukaia s'au făcut datorii, că vina înfrângerii trebuie căutată aiurea, în conducerea lor «*intra*» și «*extra muros*». Și tot ce am

putut descurca am scris în filele cari urmează, sub titlul de *Drama de la Turtukaia*.

Dar, de și convingerea mea era făcută, totuși controlul multor din actele acestei drame trebuia împins mai departe. Pentru a-l complecta a trebuit să aștept sfârșitul războiului.

Astăzi, după un riguros control, văd că aproape nimic din cele ce am scris în Octombrie și Noiembrie 1916 nu trebuie schimbat, căci totul stă în picioare. Și, ca să ilustrez afirmarea ce fac, voi cita — ca un slab omagiu ce pot aduce amintirii unui brav aparator al Turtukaii — următoarele rânduri desprinse dintr-un mic memoriu al Colonelului Ațanase Grigorescu, comandantul Regimentului 5 de Obuziere, mort în captivitate. Acest memoriu samănă mai mult cu un *testament*, pe care regretatul comandant l-a scris pentru ofițerii și soldații lui, atunci când aripa morței îl atinsese deja.

«În cartea nepătrunsă a destinului a fost scris Regimentului ca, după 3 ani și 5 luni de la înființarea lui, după ce tânăr divizion făcuse campania din 1913, să fie *dat prizonier*, în lupta cea mare a Românilor pentru realizarea idealului lor de secole, *ideal național*, și, ceva mai mult și mai trist, prizonier la Bulgari...

«După nenorocita luptă de la Turtukaia, cu un rezultat dezastros și umilitor pentru țară și demoralizator pentru întreaga armată, s'a adus de unii la o parte a trupelor destinate să apere «Câmpul Întărit» cea mai greă învinuire: *învinuirea de lașitate*.

«Nu cred că e acum timpul să arăt în toate amănunțele, unele mărturisite de oameni întregi la miște, altele văzute de mine însumi, faptele de arme de la Turtukaia, căci am credința că *felul cum a fost concepută și executată organizarea și conducerea apărării acestui impor-*

tant loc întărit, modul cum a urmat lupta propriu zisă de acolo și cum au fost conduse trupele de întărire (de ajutor), faptele petrecute până la momentul capturării trupelor române, deschid un mare proces militar și social, proces care nu se va termina de cât în urma unei anchete severe și cinstitute, cu sancțiuni exemplare, așa cum comporta un fapt de arme unic în felul lui în analele militare, și o rană care nu se va închide și vindeca de cât în urma unei strălucite victorii».

După ce arată tot ce au făcut ofițerii și trupa sa în grelele și sângeroasele lupte cari s'au desfășurat în sectorul *Daidir* — ales ca sector de atac, așa cum de mult se prevăzuse de toți, afară de cei cari trebuiau să prevadă și să vadă — în ziua de 23 August, prima zi de luptă a bateriilor sale sosite la Turtukaia în noaptea de 22 spre 23, Colonelul trece la ultimele evenimente din ziua de 24.

«Aci, în colțul pădurei Turtukaia, cu gurele de foc mascate de frunziș, tăiat din pădure, timp de șase ore și mai bine, și anume până la orele 5.45 d. a., Regimentul de Obuziere, format în semi-cerc a dus lupta cea mai vrednică, ce o poate duce un regiment de Artilerie. vărsând moartea în dușmani, cu ferma convingere că ajută la salvarea infanteriei, sora sa de luptă. Aci am avut ocaziunea să văd din nou, și din nefericire pentru ultima oară, la postul de luptă, de datorie sfântă, priceperea și vitejia de nedescris a comandanților de baterie, a ofițerilor subalterni, a plotonierilor, a sergenților, a caporalilor și a simplilor soldați ai Regimentului, cu un cuvânt vitejia artileriștilor noștri...¹⁾».

1) Un ofițer superior din Sectorul de Vest mi-a afirmat că a auzit tunul Colonelului Grigorescu până la ora 4.30 p. m. Focul a încetat când ultimul obuz a fost tras.

«Duceala tragerii se comandă chiar de mine, căci trebuie cu orice preț să prelungească rezistența cât mai mult, până noaptea, pentru a da timp suficient trupelor din Turtukaia, aflate pe malul Dunării, să se retragă pe celălalt mal. Exact la ora 4 d. a. am trimis printr-un agent d-lui Comandant al Turtukaii următorul raport: «Regimentul «5 de Obuziere aproape, singur apăra Turtukaia de la «orele 5 dim. Vom trage ultimile cartușe, vom prăvăli «materirul în vale (la Dunăre), luând piesele de la în- «chizătoare, sau le vom inproa în pădure, căci nu avem «cu ce le destruge. Cum se va înopța trebuind a ne re- «trage și noi, trimiteți-ne vase pentru imbarcare. Dacă ne «trimiteți vase pentru întregul regiment, material și cai, «am fi prea fericiți». Am trimis acest raport și Coman- «dantului Marinei, căci circula șvonul că Comandantul «Turtukaii fusese grav rănit.

«La ora 4.55 d. a. sosește un soldat cu capul gol, galben la față, abia putând respira, și cu vocea tremurândă îmi spune, înecându-și plânsul: «Să trăiți «d-le colonel, numai trageți, că s'apredat orașul și Țara Românească».

Colonel nu crede. În timpul acesta infanteria bulgară se apropie cu șovăire prin porumb. Bateriele trag cu înălțătoarele la 600 m. La ora 5 d. a. el trimite un alt raport Comandantului Turtukaii: «Continuăm rezistența cu curaj și vom trage până la ultima lovitură. Rog trimiteți-ne ajutoare și vom face minuni de vitejie. Când vom termina munițiunea, trebuind să ne retragem, rog din nou să ne puneți la dispozițiune vase trebuincioase pentru a trece pe celălalt mal...»

Ajuns la Dunăre cu ofițerii săi, un spectacol dureros îi apare: «Ce impresie sfâșietoare! Și când te gândesti că au fost atâția bravi în multe regimente de in-

fanterie, cari în alte condițiuni ar fi de sigur adus victoria... Nu, nu putea fi altfel impresiunea mea, căci ultima mea iluziune, a bravilor mei ofițeri, a întregului meu regiment, iluziunea ce ne făcusem că noi luptam ca să dăm timp Comandamentului Superior să treacă trupele pe celalt mal al Dunării, ultima noastră iluziune se spulberase într'o clipă. Nici un batalion, nici o companie, nici un ploton, nici o secțiune, nici chiar un grup de oameni nu fusese trecut pe celalt țarm, deși timp fusese deajuns ca să scape toată infanteria din mâna dușmanului, de soarta tristă de prizonier, pentru a putea fi întrebuintată pe un alt front. *Dispăruse încă dela ora... și Comandantul Turtukaii cu Statul-Major al său, dispăruse și Marina,*¹⁾ fapta, a cărei grozăvie și..., nu poate mintea omenească să-și închipue... Și ca culme a acestei... a fost și faptul nespus de barbar. pe care câțiva marinari și jandarmi români, ostași de-ai noștri, îl comiteau din ordin superior: marea și oribila crimă de a împușca, fără cruțare, pe cei cari știind să înoate aveau curajul să infrunte valurile Dunării pentru a trece pe celalt mal... în timp ce Bulgarii din Turtukaia trăgeau și ei întrânși... Nu sunt cuvinte atât de puternice cari să poată stigmatiza purtarea așa de criminală, odioasă... și nici revoltă sufletească, care să arate prin cuvinte

1) Marina nu *dispăruse*. Escadra de Dunăre a părăsit apele Turtukaii, cum declară contra-amiralul Negrescu, în urma radiogramei Marelui Cartier General, primită la ora 1.35 d. a., care-i ordonase să retragă spre Silistria „fiindcă inimicul a ocupat Turtukaia” (Așa dar M. C. G. aflase pe la amiază că Turtukaia căzuse).

La Oltenița se găseau, după relațiunile date de C.-Amiralul Negrescu, 107 șleperi, din cari numai 66 încărcate cu cereale. Cu ele s'ar fi putut salva chiar în ultimul moment o parte din Garnizoană, dacă escadra de Dunăre ar fi dispus de remorchere. Acestea însă lipseau, deși fusese prevăzute în planul ei de mobilizare.

grozăvia acestor crime fără păreche, cari vor rămâne o pată eternă în conștiințele celor cari le-au ordonat...»

Mă opresc aci, la aceste rânduri, cari par a fi cele din urmă pe cari le-a scris unul din martorii Dramei dela Turtukaia.

Aceasta în loc de introducere.

2. Ideile cari au călăuzit organizarea „Locului Intărit Turtukaia“

Locul întărit Turtukaia făcea parte din sistemul apărării graniței Dobrogiei, așezată prin tratatul de pace dela București (1913). El constituia aripa dreaptă a sistemului, după cum pozițiunea dela Bazargic (Dobrici) îi constituia aripa stângă.

Organizarea apărării acestei granițe fusese hotărâtă, la 9 Iulie 1914, de un comitet, la care luase parte A. S. R. Principele Moștenitor în calitate inspector general al Armatei, compus din: Ministrul de Războiu, Șeful Marelui Stat-Major, Inspectorul General al Fortificațiilor Țării și cei doi Sub-inspectorii ai Armatei.

Bazele organizării fusese stabilite de Marele Stat-Major.

Punctele cari trebuiau întărite în primul rând erau: Turtukaia și apoi Silistria. În urmă veniau Ak-Kadânlar, Kurt-Bunar și Dobrici. Turtukaia și Silistria, aflate la vadurile Dunării, trebuiau organizate ca niște capete-de-pod ofensive. Celelalte, cari puteau fi atacate de toate părțile, urmau să fie întărite de jur-împrejur ca puncte de acoperire.

Problemul strategic al organizării apărării acestei granițe, pentru a da protecțiune trupelor însărcinate cu acoperirea concentrării armatei din Dobrogia, fusese

pus astfel: 3 corpuri de armată se concentrează în Dobrogiia la Nord de linia Silistria-Copadin-Mangalia și au ca puncte de trecere Silistra, Cernavodă și, poate, Hârșova; 2 corpuri de armată, concentrate între Argeș și Ialomița, după terminarea concentrării celor dintâi și începerea ofensivei în cadrilaterul bulgar, vor trece Dunărea la Oltenița-Turtukaia pentru a constitui rezerva strategică a armatei noastre care operează în Bulgaria.

Marele Stat-Major și-a dat părerea că până la rezolvirea definitivă a apărării teritoriului anexat, care trebuia organizată și pentru eventualitatea în care grosul armatei noastre ar fi chemat să opereze și pe alte fronturi, era neapărată nevoie a se da o *soluțiune expedi-tivă*, lucrând neîntârziat întăriri de pământ cu profil puternic și destinându-le armamentul disponibil (adică din cel care nu era afectat trupelor de operațiuni).

Deci, în ceea ce privește Turtukaia, problema pusă în Imperjurările zilei de față era: întărirea ei pentru cazul când grosul armatei noastre va opera pe un alt front.

Ținând samă de caracterul locurilor întărite așezate pe granița unei țări, garnizoanele lor, date de trupele de acoperământ, au fost stabilite de Comitet astfel:

Turtukaia,	9—10	Bat. de Inf.,	9	Baterii de Art. și	2	Escad. de Cav.
Ak-Kadânlar,	5	"	"	6	"	"
Kurt-Bunar,	4	"	"	4	"	"
Dobrici,	6	"	"	3	"	"
Balcic,	1	"	"	1	"	"

În fine, acoperirea graniței se completa cu 6 regiamente de cavalerie în regiunea Kurt-Bunar-Dobrici.

Fiind astfel hotărât caracterul organizării defensive și garnizoanele însărcinate cu apărarea locurilor întărite

de pe noua graniță dobrogiană, Ministerul de Răsboiu a însărcinat o comisiune, compusă din ofițeri generali și superiori de Stat-major, Artilerie și Geniu, și prezidate de Inspectorul General al Fortificațiunilor, cu întocmirea proiectelor și cu executarea lor. Executarea trebuia să înceapă cu Turtukaia și apoi să treacă la celălalte «cari se vor executa, zicea ordinul, în măsură ce Ministerul va dispune la mijloacele necesare».

Ținând sama de garnizoana și de armamentul destinate Turtukaii, de gurile de foc de diferite calibre ce i s-au afectat mai în urmă după intervenirea Inspectoratului Fortificațiunilor, precum și de topografia terenului, Comisiunea de Studii și de Execuțiune a stabilit frontul pozițiunii — adică linia principală a apărării — locurile și tipurile întăririlor cari aveau să constituiască centrele de rezistență ale pozițiunii. Ministerul de Răsboiu admitând în totul proiectele și propunerile Comisiunii, lucrările pe teren a început la 18 Iulie 1914 și au continuat până în primăvara anului următor, când ele au fost trecute de Minister asupra Comandamentului trupelor din Turtukaia ¹⁾. După această dată s'au adus modificări

1) Aceasta a fost unica însărcinare dată de Minister Inspectoratului G-ral al fortificațiunilor și Comisiunii de studii și execuțiune, și totuși aceste organe fusese de sigur create în vederea organizării apărării graniței dobrogene, și existența lor trebuia să-și găsească apoi justificarea în nevoia de a se întări granițele țării despre Austro-Ungaria. Da, dar Ministerul a judecat altfel. Pe când Comisiunea de Studii lucra planurile Silistriei, Ak-Kadinlarului și Kurt-Bunarului (pe cari le-a trimis Ministerului la 19 Dec. 1914 și la 4 Februar. 1915), acesta crezuse nemerit să însărcineze o altă comisiune cu aceleași studii. Pe când printr'un ordin secret din Iulie 1914 hotărâse ca Turtukaia, după terminarea lucrărilor, să atârne, ca și Cernavoda, de Comandamentul Cetății București și al Locurilor întărite, Ministerul găsea acum de cuviință să corespundă direct cu Comandamentul de la Turtukaia în chestiuni de organizare, cari priveau numai pe Inspectoratul Fortificațiunilor.

mari și organizării pozițiunii, și constituirii garnizoanei ei și rolului ce i se fixase. Urmările ce au avut toate aceste modificări asupra operațiunilor militare din August 1916, se vor vede în cursul studiului de față:

De cine și de ce s'au adus toate aceste modificări organizării locului întărit și apărării lui, aprobate de Ministerul de Răsboiu și cunoscute Marelui Stat-Major, care era reprezentat în Comisiunea de Studii și de Execuțiune? Cine i-a schimbat rostul și i-a nesocotit destinațiunea? Nu pot găsi răspunsul de cât făcând o singură presupunere: Se vede că la Ministerul de Răsboiu exista un organ a cărui autoritate se suprapunea autorității Șefului Marelui Stat-Major, care lucra pe seama sa și ș imputa voința cu siguranța că va fi acoperit de Ministrul său. Bănuesc aceasta, fiind ca tot astfel au fost conduse toate afacerile Marelui Stat-Major în lunga perioadă a pregătirii armatei noastre de răsboiu.

Din combinațiunea considerațiunilor tehnice ale apărării cu topografia terenului a rezultat pentru locul întărit un perimetru de aproximativ 20 Km. *Garnizoana de siguranță, destinată acestui loc întărit, corespundea des-*

Pentru a stabili răspunderile, Inspectorul Fortificațiunilor a întrebat printr'un raport (21 Februar 1915) pe Ministerul de R. dacă considera sarcina Comisiunii de Studii ca terminată. Ministerul nu i-a răspuns, dar în schimb nu a mai dat acestei Comisiuni nici o altă însărcinare și a dezorganizat Inspectoratul luându-i cei doi ofițeri de Geniu, singurele lui ajutoare, pe cari i-a pus la dispozițiunea Comandamentelor de la Siliștria și Turtucaia. Și astfel încă din Februar 1915, Inspectoratul fortificațiunilor a încetat de a funcționa; arhiva lui tehnică a fost vărsată Marelui Stat-major, iar prin bugetul anului 1916 el a fost suprimat. Acest inspectorat a avut aceeași soartă ca sub-inspectoratele armatei: organ destinat să răspundă unei *necesități de încadrare* și apoi să dispară fără a lăsa urmă.

voltării ce i s-a dat, cu condițiune numai ca ea să fie înzestrată cu artilerie suficientă și de bună calitate, ca apărarea să fie bine organizată și bine condusă, ca trupele de infanterie să fie deprinse cu lupta din întăriri, în fine ca personalul artileriei să cunoască bine terenul din fața frontului întărit și să aibă mijloace de a descoperi țintele ascunse, sau nevăzute, ale inamicului.

Inspectoratul general al Fortificațiilor a atras atențiunea Ministerului de Răsboiu, încă din Decembrie 1914, asupra tuturilor acestor condițiuni, fără de cari nu se putea asigura apărarea aripei drepte a graniței din Dobrogea: «Ori cât de trainice ar fi — spunea el Ministerului — fortificațiunile țării și oricât de puternic ar fi armamentul lor, ele nu pot avea o valoare reală dacă nu se vor încredința unui personal de comandament *complect și destoinic*, și nu li se vor da trupe speciale, suficiente și bine încadrate... Dar răul mare de care au suferit și Cetatea București și celelalte Locuri Întărite din țară, a fost și lipsa de stimă ce li s-a arătat. Ele au fost considerate ca niște organe de neînsemnata importanță și, ca atare, cadrul comandamentelor și trupelor speciale, ce li s-a dat, nu a fost totdeauna ales după aptitudine și cunoștințe speciale, ci mai adesea cules pe unde s'au găsit ofițeri de valoare indoelnică, sau reputați ca lipsiți de aptitudini pentru serviciul armatei de câmp. Fac această tristă constatare, fiindcă pentru mine toate serviciile și toate organele armatei sunt de-o potrivă trebuincioase, și, ca atare, toate trebuiesc stimate și rădicate cât mai sus de ofițeri capabili și folositori serviciului».

Dar cine era să țină seama de sfaturile mele?

Mai mult încă. Dându-mi sama, mai mult decât toți, de însemnătatea pozițiunii dela Turtukaia am avut grija să cer Ministerului (în Noembrie 1914), cu doi ani aproape

înainte de a intra în războiu, ca să o înzestreze cu toate organele de comandament și cu mijloacele de acțiune indispensabile unei bune apărări. Am cerut să-i dea :

Un Comandant, cu aptitudine probate,

Un Stat-Major al Comandantului,

Un Comandant al Artileriei, cu toate serviciile de Artilerie aferente,

Un Comandant al Geniului, cu serviciile aferente fortificațiilor și lucrărilor locului întărit,

Comandanții celor trei sectoare ale apărării (Staroselo, Daidir și Antimouvo), aleși printre comandanții trupelor de Infanterie aflate la Turtukaia, cari, odată aleși, trebuiau să rămână nemișcați până la stârșitul misiunii ce avea să îndeplinească locul întărit,

Un deposit de Artilerie (materialul și munițiunile Artileriei și Infanteriei),

Un deposit de Geniu (materialul și uneltele de Geniu ale locului întărit),

O garnizoană de siguranță, compusă din : 7 batalioane de Infanterie ; 1 batalion de Artilerie de Cătată, pentru serviciul Artileriei fixe și semi-fixe ; un grup de baterii de obuziere grele (150 mm) ; 1 grup de baterii de tunuri de câmp,

Trupe speciale de Pionieri și de Comunicațiuni de Cătată, cu materialul necesar,

Un grup de avioane și un grup de proiectoare,

Un escadron de Cavalerie, și

Un detașament de Marină, care să completeze pe apă apărarea locului întărit, să supravegheze podul de pe Dunăre și să completeze mijloacele de trecere a vadului, căci pentru Marele Stat Major. Turtucaia nu înceta de a fi un cap-de-pod, adică apărătoarea mijloacelor de trecere a vadului dintre Oltenița și Turtukaia.

Organele Ministerului de Războiu, nedându-și sama de însemnătatea propunerilor mele (adică ale Inspectoratului g-1 al Fortificațiilor), nu le-a satisfăcut. Rezultatele se cunosc.

3. Care trebuia să fie rolul locului întărit Turtukaia.

După concepțiunea Marelui Stat-Major, Turtukaia avea menirea unui cap-de-pod ofensiv (de manevră), adică să acopere și să protegă, cu tunul său și cu sprijinul apărării fluviale vadul dela Oltenița, în cazul când o parte din armata țării, concentrată între Argeș și Ialomița ar fi trebuit să treacă pe dreapta Dunării pentru a lua ofensiva, sau a sprijini ofensiva strategică în Bulgaria.

Atribuirea acestui rol pozițiunii dela Turtukaia a fost greșită, căci ea nu l'ar fi putut îndeplini decât numai când armata concentrată în Dobrogea ar fi luat ofensiva, ar fi trecut granița la Vest de Turtukaia și ar fi împins artileria adversă destul de departe pentru a scoate vadul din bătaia tunului ei de pe uscat și de pe apă. Numai în acest caz. În altul, nu. Și, dacă la începutul războiului dintre popoare, Statul-Major nu ș'a dat sama de această greșală, din primul an de războiu însă s'a tras destule învățăminte ca să se poată vedea limpede că nici situațiunea geografică a Turtukaii, nici topografia regiunii din stânga Dunării, nici lărgimea fluviului, nici direcțiunea lui față de operațiuni, nici raza de acțiune a artileriei de pozițiune și a vaselor de războiu fluviale ale vrăjmașului nu mai îngăduiau Olteniței a fi un însemnat vad militar și deci Turtukaii un cap-de-pod ofensiv.

Adevăratul cap-de-pod ofensiv trebuia să fie Silistria,

care, găsiindu-se la 50 km. la răsărit de graniță (Turtukaia e numai la 13 Km.), îngăduia trupelor noastre din stânga Dunării să treacă în Dobrogea în liniște și departe de tunul vrăjmaș și le asigura spațiul trebuincios pentru desfășurarea lor strategică¹⁾. Situațiunea strategică a acestui punct îngăduia trupelor trecute pe dreapta Dunării să fie duse cu înlesnire și în condițiuni satisfăcătoare fie spre Vest în direcțiunea Rusciukului, fie spre Sud în direcțiunea Rasgrad-Șumla, fie spre Sud-Est în direcțiunea Pravadiei. Acest punct corespundea tuturilor considerațiunilor strategice, și de aceea, când s'a propus legarea noului teritoriu printr'un pod permanent, eu nu am admis așezarea lui la Oltenița, cu toate foloasele aparente ce prezenta această legătură, și am susținut al doilea punct: Silistria.

Planul nostru de războiu, întocmit după ce s'a organizat pozițiunea dela Turtukaia, hotăra ca armata română să păstreze defensiva strategică în Dobrogea — cel puțin în prima perioadă a războiului (ofensiva din Transilvania) — pentru apărarea căriia se constituise o armată compusă din 3 diviziuni de armată și un corp rus²⁾.

Aceasta fiind situațiunea strategică, Turtukaia nu putea fi considerată ca un cap-de-pod ofensiv, și nici chiar defensiv (adică de retragere). Fară îndoială, nu. Atât gar-

1) Marele S.-M. hotărise ca în nici un caz concentrarea armatelor noastre din Dobrogea să nu treacă de linia Silistria-Kokargea.

2) În fața acestor trupe româno-ruse se puteau găsi următoarele trupe bulgaro-tureo-germane: trupe bulgare, diviziunile 1-a, a 4-a, a 6-a și a 12-a constituite din câte 3 brigade, iar brigada din 8 batalioane; trupe turcești, 3 diviziuni aduse din Andrinopole; trupe germane, 1 diviziune de armată; cavalerie, 2 diviziuni; artilerie grea, 1 regiment de artilerie bulgar și artileria grea austro-germană. Apărarea Dobrogei era să fie pusă la grele încercări (Nota din 1919).

nizoana ei, cât și trupele cari luptau în regiunea ei, nu trebuiau să se retragă pe stânga Dunării prin vadul Turtukaia-Oltenița, fiindcă aceasta ar fi fost în paguba sarcinei încredințată armatei din Dobrogiia; fiindcă chiar dacă, călcându-și menirea, aceste trupe ar fi căutat scăparea pe stânga fluviului, vadul era lipsit de mijloace de trecere. El nu avea nici pod pe vase plutitoare, nici imbarcațiuni suficiente pentru trecere. În astfel de condițiuni, Turtukaia nu mai putea fi cap-de-pod, și totuși nimeni nu s'a gândit să'i schimbe numele și, deci, să'i hotărască singurul rol ce i se cuvenia, și care, de sigur, ne-ar fi cruțat de marele dezastru ce ne aștepta.

Rolul Turtukaii, după planul de războiu, care a hotărât operațiunile armatei noastre, era să apere aripa dreaptă a graniței Dobrogiei. Atât și nimic mai mult. Dar acțiunea ei curat defensivă trebuia acordată cu operațiunile tactice ale Corpului însărcinat cu apărarea Dobrogiei, căci «Cetățile, ca și pozițiunile întărite, ca și forturile de oprire, nu pot aduce mari foloase armatelor dacă rămân izolate și lăsate numai pe sama puterilor lor. Din potrivă, dacă acțiunea lor se combină cu a trupelor de câmpie, aceste din urmă vor căpăta o acțiune considerabilă, iar cetățile vor fi în stare a aduce servicii netăgăduite». 1)

Armata însărcinată cu apărarea Dobrogiei trebuia să manevreze înapoi intervalelor dintre punctele întărite ale graniței, servindu-se de unul din aceste, după eventualitatea operațiunilor, ca de un stejar de manevră, sau ca de un punct de sprijin al unui flanc, sau al centrului — aceasta bine înțeles în cazul când Comandamentul ar fi găsit prielnic să apere Dobrogea chiar pe granița ei. Dar

1) Din Invățămintele Războiului de Astăzi, de generalul Herjeu. Vol. II (1915), pag. 84.

atunci, întrebuițarea pozițiunii dela Turtukaia, ca și a celorlalte, urma să se facă potrivit cu învățămintele războiului de față, pe cari le-am schițat în studiile apărute până astăzi ¹⁾.

Cazul acesta s'ar fi petrecut atunci când declarațiunea războiului ar fi găsit ambele armate potrivnice nemobilizate. Atunci Turtukaia ar fi servit ca punct de acoperire a aripei drepte a graniței, până în ziua când armata însărcinată cu apărarea Dobrogei s'ar fi adunat în zona ei de concentrare și ar fi fost gata de a începe operațiunile. Din acea zi, Turtukaia, cu celelalte puncte întărite ale graniței, ar fi devenit o bază pentru operațiunile acestei armate, adică un front de operațiuni (cum sunt de pildă, pe teatrul de operațiuni apusan; Sectorul Meuse-i și Sectorul Vosgilor; iar pe teatrul de operațiuni de miază-zi, întregul front austriac, față de armata italiană).

Războiul nostru însă a găsit armatele bulgară, turcă, germană complet mobilizate și concentrate, iar pe a noastră numai în parte mobilizată. Deci situațiunea numai putea fi aceeași ²⁾.

Acesta fiind cazul nostru, desfășurarea strategică a forțelor adverse, cari puteau năvăli în Dobrogia, trebuia să ne indice ca primă pozițiune strategică, de unde să ținem pept năvălirii, un front înapoia graniței. Dacă planul de războiu, în ceea ce privește operațiunile din

1) Idem. Din *Învățăturile Războiului de astăzi*, Vol. II.

2) În primele zile după declarațiunea războiului nostru se găseau lângă graniță, gata să atace Turtukaia, următoarele trupe: Diviziunea germană 217; diviziunea a 12-a bulgară (jumătate); diviziunea a 4-a bulgară; diviziunea 1-a bulgară (jumătate); 1 diviziune de cavalerie (bulgaro-germană); regimentul 2 de artilerie grea, bulgar; artileria grea austro-germană. (Nota din 1919).

Dobrogiă, ar fi fost bine studiat, sau dacă Comanda-
mentul armatei de Sud ș'ar fi dat sama de situația mi-
litară și de mijloace, această pozițiune ar fi trebuit aleasă
acolo unde credeam că se va putea produce o schimbare
favorabilă în situațiunea generală pe teatrul de operațiuni
dobrogian.

Când vrășmașul a trecut granița Dobrogiei cu o ar-
mată mai numeroasă și cu o artilerie mult mai puter-
nică ca a noastră, noi trebuia să ne dăm sama că,
concentrarea armatei din Dobrogiă nefiind terminată,
nu vom putea opri năvălirea chiar pe graniță, ci că
va trebui să ne retragem — cum au făcut trupele de
acoperământ austro-ungare din Transsilvania în fața
armatelor noastre, 1-a, a 2-a și de Nord — pe un alt
front bine ales și studiat, care se coincidă în timp cu
un eveniment prielnic: terminarea concentrării armatei
de a apărare a Dobrogiei și sosirea corpului de ajutor
rus. Și acest front putea fi: Silistria-Nord Bazargik, sau
chiar Silistria-Nord Șabla. Retrăgându-ne pe una din
aceste linii, scurtam frontul cu o treime din lungimea
lui, deci condensam mijloacele apărării și ne apropiam
de trupele de ajutor, cari ne veneau din Nordul Do-
brogiei. Trei, sau patru, zile câștigate feresc de multe
ori o armată de dezastru și întorc chiar sorții răs-
boiului.

Hotărându-ne să operăm astfel, am fi lăsat pe gra-
niță trupe de acoperământ, reduse la strictul necesar;
iar la Turtukaia numai o garnizoană de siguranță, cu
artileria de siguranță, pentru a ține în loc câtva timp
o parte din armata de invaziune și a ne da răgaz ca
să complectăm organizarea apărării în regiunea Silis-
triei, cătră care avea să se îndrepte cu siguranța cea
mai mare isbire a dușmanului.

Acesta era rolul Turtukaii în apărarea graniței, aplicat la cazul de față, și astfel trebuia să ne folosim de ea, iar nu al unei cetăți izolate, căriia i să atribuie un rol de sacrificiu, cum de pildă l-a avut cetatea galițiană Przemisl (1914—15).

Ca să fac a se înțelege mai bine ceea ce susțin, voi aminti cazul cetății belgiene Liège, al cărui rol a fost identic cu al Turtukaii¹⁾.

Intențiunea Satului-Major German a fost să pună stăpânire pe această cetate, îndată după deschiderea ostilităților, printr'un puternic atac bruscat, după o bombardare energetică cu artilerie grea de armată și de câmp (metoda generalului Von Sauer). Primul atac, dat de von Emmich, s'a executat cu 6 brigade de infanterie, cu puțină cavalerie, cu artilerie de câmp (turnuri și obuziere ușoare) și cu artilerie grea înhămată (obuziere grele). Germanii susțin că acesta a fost numai un atac de recunoaștere, de încercare (un fel de sondare). Ne reușind, deși între timp venise din urmă trupe numeroase, von Emmich s'a văzut silit să aștepte sosirea artileriei de mare calibru.

Generalul belgian Leman a rezistat cu 40.000 oameni atacurilor dela 4 și 5 August și din noaptea de 5 spre 6 pe un front de 50 km. Dar, după ce artileria de calibru mare a sosit și a început să-și facă efectul, Guvernatorul a judecat că forturile cetății numai puteau juca decât rolul unor forturi de oprire și că ar fi periculos să mai lase o parte însemnată din ostirea țării expusă a fi încunjurată. Forturile mai puteau rezista, dar corpul apărării trebuia redus la strictul necesar

1) Din *Învățămintele Războiului de Astăzi*, de General Herjeu. Vol. I și II.

pentru a le prelungi câtva rezistența. Guvernatorul a luat hotărârea, *punându-și în joc răspunderea, ca să păstreze* Belgiei bravele trupe cari-l secundau cu atâta eroism. El preferă să se priveze de concursul lor, *devenit nefolositor*, și ordonă adunarea trupelor de câmpie între forturile Lancin și Hologne (pe stânga Meuzei). În ziua de 6, pe când Germanii lăsau cetății puțin răgaz, diviziunea a 3-a și brigada a 15-a mixtă din armata de operațiuni iau drumul spre riul Gette, care devenise frontul de apărare al armatei belgiene.

Liège era în același timp cap-de-pod de manevră și cetate de oprire (acoperitoare de graniță). Dacă armata franco-belgiană ar fi fost în stare să iee ofensiva strategică pe dreapta Meuzei, Liège trebuia păstrată cu orice preț, până la sosirea armatelor de operațiuni dinapoi. Fiind însă hotărâtă să lupte pe teritoriul belgian, Liège a fost lăsată să lupte cum va putea cu garnizoana sa de siguranță, redusă la strictul necesar (garnizoana forturilor), iar trupele de campanie au fost retrase. Retragerea acestor trupe a fost o manevră foarte înțeleaptă, fiindcă a înlăturat pierderi inutile și a contribuit la concentrarea forțelor răslețite pe un front mai mic.

Apărarea frontului Liège-Huy-Namur (linia Meusei) nu s'ar fi putut face cu plin efect decât numai când întreaga armată belgiană s'ar fi găsit în apropierea acestei linii, pentruca sprijinindu-se pe ea să poată ține pept inamicului până la sosirea armatelor aliate franco-engleze. Aceasta neputându-se face, cetățile Meuzei s'au găsit după câteva zile fără utilitate strategică, pentru că trecătoarele apărate de ele au fost întoarse de armatele germane.

În chipul acesta trebuia conceput rolul locului întărit Turtukaia, și deci conducerea apărării lui acor-

dată cu acest rol. Ce Dumnezeu! Operațiunile dela Liège și Namur erau prea recente și prea cunoscute pentru ca să fie cunoscute și de cei cari aveau datoria să tragă din ele învățăminte ¹⁾.

4. **Relațiuni oficiale și informațiuni asupra operațiunilor dela Turtukaia**

După informațiunile oficiale, ce am putut căpăta până azi, mersul operațiunilor militare, cari s'au desfășurat la Turtukaia, pare a fi următoarul:

Relațiunile date de Cartierul General al Armatei Mackensen. «In ziua de 27 (14) August, la ora 10 sara, România a declarat războiul Austro-Ungariei. Astăzi feldmareșalul a luat comandamentul suprem al trupelor germane, austro-ungare, bulgare și otomane de la Dunăre și dela granița Dobrogei. Comandamentul Puterilor Centrale, *cari de mult se așteptau la intrarea României în acțiune, își făcuse toate pregătirile*». (Am subliniat această afirmațiune pentru a pune în vază și aci însemnătatea prevederii în chestiuni militare. Pentru a face față unei eventualități probabile, nu zic sigure, Statul-Major German luase, cum s-a și probat, toate măsurile putincioase. Statul-Major Român, care a avut inițiativa declarării răs-

1) Marele Stat-Major a continuat însă a considera Turtukaia ca un mare cap-de-pod, atribuindu-i un mare rol pe care nu-l putea avea. Și totuși, deși prin lucrările de mobilizare se destinase acestui închipuit cap-de-pod 11 remorchere, deși la Oltenița se găseau numeroase șlepuri neîncărcate, cu cari s'ar fi putut evacua garnizoana lui pe stânga Dunării, Marele Stat-Major nu a atribuit escadrei de Dunăre decât 2 remorchere, cu cari nu s'a putut salva nici cel puțin cele 66 șlepuri încărcate cu cereale în ziua căderii Turtukaii (Relațiune luată din studiul Amiralului Negrescu: Rolul Marinei în războiul întregirii neamului, 1920).

boiului și fixării zilei pentru începerea operațiunilor, nu luase de cât măsuri sumare și greșite pentru apărarea Dobrogiei, din cauză că cei cari conduceau politica războiului aveau credința că armata germană nu mai era în stare de a întreprinde nici o acțiune ofensivă, și că armata bulgară va păstra o neutralitate bine voitoare față de noi, sau va fi ținută departe de granița noastră de către armata generalului Sarrail).

«Comandamentul armatei, nou formate, își lua răspunderea unei grele probleme, căci avea în față o armată superioară în număr, bine pregătită și bine înzestrată, care putuse să se folosească de experiențele celor doi ani de războiu și se aștepta la mari eforturi din partea Rusiei¹⁾.

«O mare importanță s'a dat recunoașterilor relative la forța și pozițiunile inamicului. Aviatorii noștri veghiau deasupra Dunării și anunțau înaintările trupelor române. Știri din alte izvoare (serviciul spionajului) complectau situațiunea. Intențiunea Comandamentului german, de a nimici planurile inamicului printr'o acțiune rapidă și hotărîtoare, părea că va reuși. *Ținta principală era de a atrage forțele de luptă cari înaintau, de a le bate în parte și de a împedea astfel concentrarea lor.*

«Neavând trupe suficiente pentru a lua ofensiva pe întreaga graniță a Dobrogiei, Comandamentul a hotărît, după cucerirea orașului Dobrici, ca aripa dreaptă să rămână deocamdată în defensivă, iar cea stângă să iee mai întâiu printr'o acțiune energetică capetele-de-pod dela Tutukaia și Silistria, *porțile de invaziune ale ofensivei ro-*

1) Aceasta era credința mai tuturor patrioților noștri când România, după doi ani de expectativă armata, s'a hotărât să intre în războiu. Erau însă și alții, mai puțin numeroși, cari cunoșteau fundul ascuns al ucrurilor.

mâne. Dacă aceasta reușea, trupele devenite atunci libere s'ar fi găsit pe un front mult mai scurt în flancul forțelor principale inimice, angajate între timp la Dobrici în luptă cu frontul defensiv (germano-bulgar).

«Planul a reușit mai răpede decât s'a crezut. *Românii nu se așteptau la o ofensivă din partea Bulgarilor și întârziase cu pregătirea lor.*

«La 1 Septembrie (19 August) a intervenit starea de rășboiu între România și Bulgaria, și în acea zi armata a 3-a bulgară (general Toscheff) a primit ordin ca toate posturile de pe graniță să treacă pe teritoriul inamic (român) și să'i împingă cât mai departe posturile de pază (posturile noastre de grăniceri întărite cu infanterie). Afacul trebuia dat prin surprindere pentru a mări numărul prizonierilor.

«La 2 Septembrie (20 August), avant-posturile române au fost respinse pe întregul front după o slabă rezistență. Luptele de pe coastă au fost mai violente.

«In ziua de 4 (22) Septembrie, orașul Dobroci a fost luat, iar trupele aripei drepte s'au întărit la Nordul orașului conform ordinului dat. În zilele următoare divizia bulgară a trebuit să se apere acolo de atacurile violente ale inamicului superior în număr. Pentru prima oară s'au ciocnit trupele bulgare cu cele ruse (?)

«In primele zile ale lui Septembrie a sosit primul regiment turc. Printre regimentele turce, cari mai sosau, erau și acele cari luptase la Dardanele (Notez că dela începutul operațiunilor din Dobrochia armata noastră a găsit în față'i armatele aliate: germană, bulgară, otomană, pe când alături de ea nu a stat decât un neînsemnat corp de ajutor rus).

«Printr'o răpede înaintare forțele germano-bulgare încunjurase, între timp, atât de puternic cetatea Turtu-

kaia, încât la 5 (23) Septembrie s'a și putut începe asaltul general. În seara acestei zile s'a luat pozițiunea principală (forturile 2—9). Cu toate că detașamentul german, care se sprijinia pe Dunăre, a suferit mult, fiind bătut în teren deschis, a exploatat cu hotărîre orice slăbiciune a inamicului și printr'o răpede înaintare a sdruncinat încrederea ce avea în forța lui.

«În sara de 6 (24) Septembrie, companii germane au pătruns în cetate. Înfrângerea grea și sângeroasă a vrăjmașului ne-a costat pierderi mici. Două diviziuni române, compuse din oameni valizi, au căzut în mâinile noastre și o importantă armată română de ofensivă a fost nimicită.

«Comandamentul armatei germane se găsea zilele următoare în fața unei grele hotărîri de luat: La Dobrici atacurile inimice se întăreau. O diviziune sârbă se adăogase trupelor române și ruse. Un insucces ar fi primejduit întregul plan ofensiv. Armata era prea slabă ca să întărească apărarea Dobriciului și să atace în acelaș timp și Silistria. Aceasta s'a predat la 9 (27) Septembrie». (Acest cap-de-pod fusese evacuat de garnizona sa, care se retrăsese spre N-E. Mare și neexplicată greșală).

Buletinele Oficiale Bulgare. «În noaptea de 19 spre 20 August, Armata bulgară călca granița Dobrogeiei, și, după lupte sângeroase, ocupă în ziua de 20 localitățile întărite Kurt-Bunar și Ak-Kadânlar, cari se găsesc cam la 16 Km. de graniță, pe drumurile ce duc la Silistria.

«În ziua de 21 August (3 Septembrie), trupele bulgare, cari înaintau dela Vest și Sud spre Turtukaia, au respins trupele române spre linia forturilor. Un detașament, care operează în direcțiunea Silistriei ocupă satul Haskioi (24 Km. la Est de Turtukaia) și taie comunicațiunea telefonică și telegrafică dintre Silistria, Turtukaia și Dobrici. •

«In ziua de 22 (4) August, Corpul care ataca Turtukaia ocupă linia Staroselo-Daidir-Viskioi; iar avant-posturile, cari operează în direcțiunea Silistriei ajung la linia Kapakli (N.-E de Haskioi)—Ciataldja—Afatlar—Alikap (16 Km. de Silistria). În această zi au fost ocupate orașele Dobrici, Balcik, Kavarna și Kaliacra.

«In ziua de 24 (6) August, Turtukaia cade la ora 2 din zi. Tot în această zi o diviziune română din Silistria încearcă să aducă ajutor trupelor din Turtukaia, dar ea se isbește lângă satul Sarsânlar (16 Km. Est de Turtukaia) de trupele bulgare, cari o atacă, se zice pe neașteptate, și o silesc să se retragă în Silistria după ce lăasă în mânele Bulgarilor prizonieri, 3 baterii de artilerie de câmp și mult material de rășboiu».

Relațiunile Oficiale ale Marelui Cartier General Român. Relațiunile asupra evenimentelor dela Turtukaia sunt tainice. Ele se reduc la următoarele știri, menite să ascundă adevărul.

«In ziua de 19 (1) August, inimicul a atacat posturile de pe graniță dela Dunăre până la Rahman-Aziklar (pe drumul Șumla-Silistria), dar a fost respins (da?).

«In ziua de 20 (2) August inimicul a atacat pe toată granița Dobrogei. La Sud de Bazargik (Dobrici) a fost respins. Pe restul frontului, luptele sunt în curs.

«In ziua de 21 (3), forțe superioare inimice au atacat capul-de-pod de la Turtukaia și au dat zece atacuri, cari au fost respinse. (Informațiune falsă dată de Comandamentul dela Turtukaia).

«Atacurile date de inimic în ziua de 22 (4) și noaptea, la Turtukaia, au fost respinse (?). Violența lor s'a micșorat. *Inimicul pare obosit.* (Nici o mențiune nu se face de căderea Bazargikului; iar relațiunile dela Turtukaia, sunt cu totul prefăcute),

«Trupele inimice primind mari întăriri, și mai cu samă artilerie, continuă a ataca, în ziua de 23 (5), cu mare violență Turtukaia, a cărei garnizoană *contra-ataca mereu (?)*. Perderile sunt serioase de ambele părți.

«În ziua de 24 (6) August, după lupte crâncene, inamicul, a ocupat Turtukaia».

Un punct, și cortina cade pe această scenă tragică.

Aci se isprăvesc comunicatele oficiale, laconice, referitoare la drama ce s'a jucat la Turtukaia, care va constitui prologul unei drame și mai mari: războiul nostru din toamna anului 1916.

La aceste relațiuni oficiale adaug și *informațiunile mele personale*, pentru a reconstitui scheletul operațiunilor militare, cari s'au desfășurat la flancul drept al graniței Debrogiei.

În noaptea de 19 spre 20 August încep în fața Turtukaii luptele de avant-posturi; cari continua a doua zi, în urma cărora, trupele noastre, însărcinate cu serviciul de siguranță în Sectorul de Vest, se retrag spre pozițiunea de rezistență a acestui sector, organizată pe dealul Staroselo-Siahlar.

În ziua de 21 (3) au loc mici hărțueli în fața acestei pozițiuni, solid întărită, pe care trupele noastre o părăsesc nesilite în noaptea de 21 spre 22.

În dimineața zilei de 22 (4), trupele bulgaro-germane ocupă, fără luptă, întreaga linie întărită de pe dealul Staroselo-Siahlar.

În ziua de 22 și în noaptea de 22 spre 23, continua desfășurarea forțelor vrășmașe spre Sud și Est (investirea locului întărit) în fața sectoarelor de Sud și de Est.

În ziua de 23 (5) August, la ora 6 dim., Artileria vrășmașă începe bombardarea întăririlor din Sectorul de Sud cu artilerie de calibru mare, după care urmează

atacul infanteriei. Sara linia principală de rezistență e cucerită de vrășmaș, și trupele noastre se retrag pe ultima linie de rezistență.

În ziua de 24 (6), se dau lupte pe această linie, cari țin până după amiază, când cea mai mare parte din artileria, care mai rămăsese, încetează focul fie că nu mai avea munițiuni, fie că nu se mai putea ține pe pozițiune. De la această oră infanteria rupe și ea lupta și se retrage spre oraș și Dunăre, unde credea că va găsi mijloace ca să treacă pe malul stâng. 1) (Vezi anexa 1).

5. Greșalele comise de Organizarea, Pregătirea și Conducerea Apărării.

Acum că ne putem da samă de mersul evenimentelor, pun întrebarea: Cum se face că o pozițiune solid organizată, cu o garnizoană mai mare decât se cuvea, nu a putut să reziste decât 3 zile unui inamic care nu-i era numericește superior? Ni se spune de ai noștri că inamicul a adus în fața Turtukaii: 2 divizii (cu 3 brigade, fiecare) artilerie de câmp și grea, automobile blindate, baloane, avioane, etc... Relațiunile oficiale germane spun că corpul de atac a fost numericește mai slab decât garnizoana locului întărit.

Credința mea este că, cel puțin la începutul opera-

1) Nici relațiunile oficiale, nict dările de samă pe cari le-am cercetat, nici relațiunile oelor cari au luat parte la această dramă nu precizează ora căderii Turtukaii. După afirmarea Amiralului Negrescu (Rolul marinei militare în războiul...), însărcinat cu apărarea Turtukaii pe apă, pozițiunea era căzută în mânele atacatorului la orele 11 a. m., când apărarea a fost ruptă în sectorul de Est. Totuș, la acea oră și mai târziu, lupta a continuat în sectorul de Sud; iar în sectorul de Vest vrăjmrșul nu a făcut nici o încercare ca să pătrundă în liniile apărării de și trupele în mare parte le părăsise. (Nota din 1920).

ființelor, atacul a avut superioritatea numărului. ¹⁾ Toți, chiar de n-ar fi așa, apărarea ar fi putut rezista până la sosirea ajutoarelor și respinge pe vrăjmaș dacă ar fi fost bine condusă, dacă mobilizarea locului întărit s-ar fi făcut după regulile științei militare, și dacă trupele de ajutor ar fi fost întrebuițate cu judecată și cu pricepere tactică. S-au făcut însă greșale, și încă mari, și înainte de a se deschide ostilitățile și după deschiderea lor, și aceste greșale se cuvine a se imputa, în parte, Comandamentului local, Comandamentului superior, Statului-Major (adică Ministerului de Războiu) și Marelui Cartier-General al Armatei de operațiuni.

Consider ca o mare greșală mutarea frontului de luptă din sectorul de Vest, stabilit de Comisiunea care a studiat și executat planul de organizare a pozițiunii în raport cu efectivul care i se hotărâse de Marele Stat-Major și cu rolul ce i se dăduse. Trupele de ocupațiune în loc să apere un front de 20 Km., cum era hotărât, s'a întins pe unul de 30 Km. Aceasta a fost o mare greșală, căci, răslețându-se mijloacele apărării pe un front atât de întins, s'a micșurat și capacitatea defensivă a sectoarelor și s'a redus aproape la nimic rezerva generală — trupa de manevră — atât de necesară pentru acțiunea exterioară mobilă a unei pozițiuni întărite, atât de trupe numeroase.

Bănuesc că tendința de a mări frontul defensiv al acestei pozițiuni a fost sugerată de tunul cu bătaie mare, apărut în acest războiu, care lăsa să se creadă că raza perimetrului hotărât de Comisiune, în ajunul începerii războiului, era prea mică. Această judecată a fost gre-

1) Credința mea din 1916 s-a dovedit astăzi fundată (1916).

șită fiindcă orașul Turtukaia nu era o localitate însemnată, care trebuia ferită de bombardare, nici un cap-de-pod de manevră, pe unde trupe numeroase aveau să treacă pe malul drept sau stâng al Dunării, în timpul când el ar fi stat supt presiunea și focul vrăjmașului. În condițiunile în cari Turtucaia trebuia să se găsească — pe cari le am arătat — această pozițiune nu putea avea alt rol, afară de acela acoperitoare de graniță, de cât cel mult de cap-de-pod defensiv, care să permită garnizoanei sale a se retrage în stânga fluviului, cu condițiune bine înțeleasă ca ea să aibă la îndemână mijloace de trecere. Turtukaia însă pare a nu fi avut nici un mijloc de trecere.

Mărirea perimetrului pozițiunii întărite a fost deci o mare greșală de organizare, care trebuia fatal să aducă cu ea un mare neajuns tactic: apărarea devine slabă pretutindeni când frontul e amenințat pe toată lungimea lui și e atacat cu energie într'un sector. Așa s'a și întâmplat. În fața forțelor răslețe ale apărării, atacul s'a înfățișat, în ziua de 21, cu forțe superioare înaintea noului sector de Vest (dealul Siahlar-Staroselo), l-a amenințat și la ocupat a doua zi dimineața. Isbânda atacului nu trebuia să surprindă pe cei cari erau în stare să și dea sama de această greșală. (Vezi anexa No. 2).

Sunt informat că tocmai după ce am intrat în războiu, Comandantul apărării și-a dat sama de întinderea prea mare a frontului pozițiunii. Era prea târziu. Răspunderea însă trebuie stabilită. Ea cadă asupra Statului-Major, care a îngăduit cu atâta ușurință mărirea frontului și schimbarea organizării aprobată de Minister. Cum se poate că nimeni dintre cei răspunzători să nu și fi dat sama de enormitatea greșelei și să nu fi căutat a împiedeca înfăptuirea ei. Cărui concurs de împrejurări se datorește

acumularea atâtor greșale cari ne au pregătit oribila dramă de la Turtukaia?

Dacă Comandamentele Armatelor ar fi fost constituite când trebuia, vina ar fi căzut și asupra Comandamentului armatei a 3-a (de Dunăre), dacă nu ar fi văzut la timp că ezistă o mare incompatibilitate între întinderea frontului și mijloacele de cari dispunea apărarea. Dar, nu trupele de Infanterie ci artileria și trupele speciale lipseau apărării. 1).

Consider ca o mare greșală că Statul-Major a omis de a defini prin planul de războiu, sau prin instrucțiuni speciale, rostul strategic al Turtukaii. Comandamentul local, cunoscând numai vechiul cântec, a considerat-o și ca o pozițiune de oprire (Liège, Maubeuge...), dar mai cu samă ca un cap-de-pod, de și vedea bine că nu are nici o trecere de apărat.

În primul rol, Turtukaia nu avea, și nici nu trebuia să aivă vre-o legătură cu stânga Dunării, căci tot rostul

1) Fostul Comandant al Armatei a 3-a (de Dunăre) face următoarea declarațiune oficială, și cuvântul sau nu poate fi pus la îndoială: „La finele lui Iulie 1916 notificându-mi-se că la mobilizare voiu fi numit Comandant al Armatei a 3-a, am spus că voesc să cunosc fortificațiunile Dobrogei, și în special organizarea capetelor-de-pod de la Turtukaia și dela Silistria. Secretarul general al Ministerului de Războiu mi-a răspuns că Comandamentul meu ne luând ființă decât la mobilizare, Comandantul Corpului V de armată s'ar găsi jignit de inspecțiunile ce ași face la Turtukaia și Silistria; și de aceia Ministerul nu poate încuviința cererea mea. La 15 August, adică a doua zi după mobilizare, am luat comanda Armatei a 3-a». Cu alte cuvinte, împuternicitul Ministerului de Războiu a sacrificat interesele Armatei și apărării țării pentru a nu atinge susceptibilitatea unui Comandant de Corp de Armată, care de fapt urma să fie pus, prin ordinea de bătaie, supt ordinele Comandantului Armatei a 3-a. Iși da oare sama astăzi fostul Secretar General al Ministerului de marea greșală ce i se impută? (Nota din 1919).

ei trebuia să stee în acoperirea graniței, adică în acoperirea concentrării în Dobrogi a armatei însărcinată cu apărarea țării din dreapta Dunării; și, odată ce i s'a destinat o garnizoană, Comandantul apărării avea datoria să caute a rezista cât mai îndelung pentru a da timp acelei armate ca să se concentreze și să se pregătească de intrare în acțiune. Ținându-se în acest rol simplu, dar foarte însemnat, nu era nevoie să i se trimeată ajutoare, cari nu făceau decât să slăbească armata de operațiuni, și implicit apărarea Dobrogiei, și să o expună a fi nimicită înainte de a'și fi terminat concentrarea, adică tocmai așa cum plănuiise generalisimul von Mackensen.

În al doilea rol, cap-de-pod, Turtukaia păstra și pe înțaiul, dar atunci trebuia să servească ca să acopere podul, sau podurile, Dunării, pe unde ar fi urmat să se scurgă în Dobrogea masa trupelor concentrate în stânga Dunării. Această idee, de și a fost anulată prin chiar planul de războiu, a fost totuș mănținută când au început operațiunile, și mănșinerea ei ne-a costat nu numai perderea pozițiunii, dar și destrugerea unei părți însemnate a armatei de operațiuni și perderea într'un timp foarte scurt a teritoriului anexat în 1913. La 24 August a căzut Turtukaia, la 27 dușmanul ocupa fără luptă Silistria, la 1 Septembrie, adică abia după opt zile, aripa stângă vrăjmașă ajunge la 25 Km. la Sud de Cernavoda, iar de la Dunăre frontul vrăjmaș se întinde spre Sud până la Nord de Dobrici, de unde să frânge spre Est până la Mare.

Turtukaia a fost considerată până când a cęzut ca un cap-de-pod. Ea fusese legată cu Dunărea prin căi largi și împietrite, cari scoborau de pe podișul pozițiunii la vadul fluviului. Dar legătura între capetele vadului, de la un mal la altul, nu a fost asigurată, cât timp au ținut

operațiunile prin nici un mijloc de trecere. Și așa se face că Comandantul apărării, crezându-se obligat să apere nu numai un punct al graniței, care putea fi la nevoie părăsit și înlocuit prin altul mai spre răsărit, ci și vadul Turtukaia-Oltenița, a rămas pironit pe pozițiune, a atras înăuntrul ei toate trupele de ajutor, trimise de Marele Cartier General, *lipsit și el de orientare*, s'a mistuit într'o pasivitate desăvârșită; și, când atacatorul ș'a strâns cleștele atât de tare încât trupele apărării nu au mai fost în stare să țină lupta, atunci numai ș'a dat sama că nu mai are nici un mijloc ca să scape de captivitate numeroasele sale trupe.

Strânse între Dunăre și vrăjmaș, într'o înghesuială și învălmășală, cari nu se pot descrie — și ar fi bine să nu ni le mai reamintim — ele sunt silite să depună armele și să plece în captivitate, afară de Comandant și de Cartierul său, cari s'au refugiat pe o vedetă a escadrei de Dunăre, înainte chiar de a se fi terminat bătălia (24 August). Atunci numai, când jertfa a fost consumată, cei chemați s'au încredințat ca Turtukaia nu era cap-de-pod, ci o simplă pozițiune, care se răzăma pe Dunăre și acoperea dreapta graniței dobrogiene. Dar, era prea târziu. Răul nu se mai putea îndrepta de cât pe o altă pozițiune, pe un alt front, cu alte jertfe... (vezi anexa No. 3).

Consider ca o mare greșală, care privește Comandamentul local, conducerea apărării locului întărit, făcută întocmai ca apărarea unei cetăți izolate, care nu dispune decât de o mică garnizoană de siguranță. Probabil că aceasta își găsește izvorul în prima greșală. Zic probabil, fiindcă Comandantul apărării s'a gândit, după sau înainte de începerea ostilităților — nu știu bine — să notifice

Comandamentului Armatei a 3-a lipsa rezervei mobile. Voin arăta însă că această lipsă a fost numai închipuită.

Judecând după mersul vertiginos al operațiunilor atacului, suntem îndreptățiți a crede că apărarea s'a ținut neconținut în cea mai desăvârșită pasivitate, căci altfel nu se explica cum ar fi putut adversarul să termine în noaptea de 22 spre 23 August investirea întregului front, și cum ar fi putut în dimineața de 23 să înceapă bombardarea cu guri de foc de calibru mare, să arunce tot în acea dimineață infanteria la asaltul Sectorului de Sud și să respingă apărarea până la linia 3-a (ultima ei linie de rezistență).

Investirea s'a făcut cu iuțeala marșurilor silite (vezi Serviciul în Campanie), iar instalarea artileriei de calibru mare, aprovizionarea bateriilor și executarea atacului cu iuțeala obicinuită în operațiunile de câmp. Această ciudată constatare nu se poate explica de cât prin lipsa totală a operațiunilor *exterioare și ofensive* în timpul marșurilor de investire, prin lipsa de rezistență stăruitoare și pas cu pas a întregului sistem de siguranță (pe zona avant-posturilor), în fine prin neactivitatea rezervelor de sectoare și rezervei generale a garnizoanei în tot timpul atacului liniei principale de luptă. Dacă printr'o acțiune înaintată s'ar fi întârziat investirea pozițiunii cu o zi sau două, dacă prin acțiunea harnică și fără răgaz, de zi și de noapte, a infanteriei și în special a rezervei mobile s'ar fi stânjinit înaintarea atacului, instalarea artileriei și organizarea pozițiunii sale de luptă, s'ar fi mai dobândit o zi sau două; și suma acestor zile de întârziere ar fi dat timp Comandamentului superior să judece mai bine situațiunea, ce se crease apărării Dobrogiei prin atacurile subite ale Dobriciului și Turtukaii și să dicteze măsurile cu-

venite; iar Comandantului Turtukaii i-ar fi dat puțința de a'și stăpâni nervii și de a'și coordona mijloacele combative, cari i se sporeau în fiecare zi, de a se orienta și de a prinde mai bine rostul apărării unei pozițiuni întărite ca cea dela Turtukaia.

Fiind atacată de forțe superioare, dacă nu prin număr, de sigur prin pregătire, prin armament și, mai cu samă, prin Comandament, apărarea trebuia organizată astfel în cât fiecare centru de rezistență să lupte și să reziste cât se poate mai mult, iar rezervele de sectoare și trupele de manevră prin contra-atacuri scurte și viguroase, prin manevre îndemânatică, executate pe flancurile sectoarelor amenințate, să caute a întârzia succesiv investirea, instalațiunea artileriei de calibru mare și asaltul liniilor de rezistență ale apărării.

Intrebuințarea *apărării active*, recunoscută de toate «Regulamentele asupra războiului de Asediu», era de sigur în stare de a prelungi rezistența Turtukaii și de a schimba soarta bătăliei. Așa, de pildă, dacă, în locul neînsemnatului contra-atac executat cu câteva batalioane în spre sara zilei de 23, s'ar fi dat un adevărat contra-atac bine organizat și orientat, bine condus și cu trupe numeroase și proaspete, de curând sosite în Turtukaia, ce rezultate nu s'ar fi putut obține?

Constat că s'a nesocotit cu totul și apărarea înaintată (din fața liniei principale de rezistență) și întrebuințarea rezervelor și folosul unei apărări active. Afirmarea Comandamentului făcută, mi se pare, la 22 August, că apărarea nu dispune de o rezervă mobilă, nu trebuie privită ca o desvinovățire. Când se constituie un corp de operațiuni, sau garnizona unui loc întărit, nu se spune niciodată, prin ordinea de bătae, că atâta din el, sau din ea, va fi ținută în rezerva generală. E grija

Comandantului să păstreze din masa totală o trupa de manevră, a cărei valoare numerică și compozițiune va varia potrivit cu natura și amplitudinea operațiunilor, și cu efectivul trupelor ce i se afectează. Comandantul apărării trebuia să știe a se folosi mai bine de trupele de Infanterie ce i s'au dat, cari cu toată întinderea frontului erau destul de numeroase pentru a'l îngădui sa'și constituie o puternică rezervă mobilă cel puțin pentru zilele de 23 și 24. Dacă nu a făcut așa e semn că i-a lipsit știința întrebuintării trupelor și conducerii apărării unui loc întărit, *ceace probează că nu e lesne a găsi ofițeri cu aptitudini speciale pentru a le încredința apărarea cetăților și locurilor întărite*. Dar, de această greutate, ca și de altele, Marele Stat-Major nu ș'a prea dat sama ¹⁾).

1) Astăzi, după ce am luat cunoștință de atâtea documente relative la mersul operațiunilor dela Turtukaia, constat că se confirmă toate aprehensiunile mele deduse numai din comunicațiile succinte și adesea prefăcute, pe cari beligeranții ni le serveau, și din informațiunile ce putusem aduna înainte de ocuparea Bucureștiului. Mersul vertiginos al operațiunilor nu se putea explica altfel. Nu numai că nici o activitate nu a avut loc înaintea liniei principale de rezistență, dar încă Comandamentul apărării a retras, sau a tolerat a se retrage, înainte de vreme, întregul serviciu de pază înapoia liniei principale de apărare, și nu a lăsat înaintea ei decât o slabă rețea de patrulare de recunoaștere. Nu numai că Comandamentul nu a fost în stare să constituie o rezervă generală (trupa de manevră) de care să se servească în primele zile, dar nici mai în urmă după ce a primit trupe de ajutor de forța unei diviziuni de Infanterie. Și mai mult decât atât, nu a putut, sau nu a avut grijă, să constituiască nici rezerve de sectoare, nici chiar în sectorul de Sud, unde oricine vedea că atacatorul caută să spargă frontul apărării.

Nu trebuie însă să facem un prea mare cap de acuzare din lipsa unei rezerve generale, căci în prima parte a războiului nostru, dela August până la sfârșitul lui 1916, noțiunea rezervei generale — fie tactică, fie strategică — era în eclipsă la Comandamentul nostru Superior și înalt, iar știința manevrei încă neîncheată. (Nota din 1919).

Consider ca o mare greșală, care privește pe Marele Cartier General al Armatei, trimiterea trupelor de ajutor Turtukaii și întrebuițarea ce li s'a dat. După ce vrăjmașul a investit pozițiunea, nici o trupă de ajutor nu se cădea să mai între în Turtukaia. Garnizona ce i se dăduse la începutul mobilizării îi era de ajuns, dacă ar fi fost întrebuițată cu toată priceperea tactică. Numeroasele trupe trimise în urmă nu trebuiau nici introduse în interiorul pozițiunii, nici împinse în pachete pe linia de luptă, unde se dizolvau cum ajungeau în mijlocul trupelor apărării, dezorganizate și demoralizate din cauza lipsei de pregătire a acțiunii, din cauza conducerii fără destulă energie și știință, din cauza lipsei de artilerie, în fine din cauza calității superioare a artileriei atacului.

E adevărat că o cetate, ca și o pozițiune întărită, ori cât de bine ar fi apărată, nu se poate dispensa de ajutorul unui corp de susținere, dacă planul general al operațiunilor impune acest ajutor; dar atunci ajutorul trebuie dat cu tot rostul lui. Cu trupele trimise Turtukaii trebuia să se formeze o *massă de manevră*, la răsărit de pozițiune, pentru a o arunca asupra corpului vrăjmaș care asedia și ataca Turtukaia. Această *massă* nu se putea constitui prin debarcarea trupelor în portul Turtukaii, ci la Silistria, de unde odată formată ar fi fost lesne trimisă spre Vest, pentru a debloca locul întărit și a arunca, în unire cu garnizona lui, armata vrăjmașă peste graniță. Manevra era lesne de executat și răușita asigurată dacă ajutorul venea la timp și unde trebuia. Știința și dibăcia ne au lipsit, și de aceea nu trebuie să ne supărăm când criticii militari germani spun că *dibăcia tactică a Comandamentului german a făcut ca trupele românești, cari trebuiau să asigure superioritatea noastră numerică pe câmpul de*

luptă se găseau în trenuri, sau pe apă, în momentul hotărîtor. (Vezi Anexa No. 4).

Consider ca o mare greșală a Statului-Major, și apoi a Marelui Cartier General al Armatei de operațiuni, că nu au cunoscut corelațiunea dintre cele două locuri întărite, Turtukaia și Silistria.

La Est de Turtukaia, cam la 40 km. de bătaia tunurilor lor, se găsește pozițiunea dela Silistria, organizată ca un cap-de-pod al unui alt vad dunărean. Față de această pozițiune, Turtukaia putea — eu zic: trebuia — fi considerată ca o pozițiune de acoperire. Indată ce concentrarea armatei din Dobrovia întârzia, iar cleștele investirii își apropia cracul răsăritean de Dunăre, fără să poată fi împedecat de apărare, garnizona Turtukaii trebuia să evacueze în parte pozițiunea întărită, cum a făcut generalul belgian la Liège, și să se retragă spre Silistria. Imi amintesc bine că chestiunea a fost pusă în discuțiune în ședința Comitetului, din Iulie 1914, atunci când s'a hotărît organizarea locului întărit dela Turtukaia. La această ședință a luat parte și Șeful Marelui Stat-Major, deci biurourile Statului-major trebuiau să cunoască jocul celor două locuri întărite și corelațiunea lor militară.

Dar, totul se uită, chiar și ce a fost scris. Și cei datori să'l cunoască nu au cunoscut rostul Silistriei în apărarea Dobrogiei și a graniței ei, în acoperirea concentrării; și așa se face că Comandantul Turtukaii nu a imitat gestul camaradului său dela Liège, fiindcă nu a avut nici instrucțiuni superioare, nici curajul răspunderii, fiindcă Comandamentele superioare nu au știut să intervină, la timp și cu folos, în această dramă, care a avut atâtea urmări funeste în desfășurarea operațiunilor armatei noastre.

Dar Silistria, față de Turtukaia și de întregul sector al graniței, care cade în raza ei de acțiune, avea un rol strategic identic cu rolul tactic al rezervei unor avant-posturi: acela de a da sprijinul său activ și la timp întregului sistem însărcinat cu acoperirea graniței, și acest sprijin trebuia dat oriunde vrăjmașul amenința să rupă zona de acoperire, pentru a-i împedea pătrunderea în zona de adunare a armatei de operațiuni. Din nenorocire, nici rolul strategic al Silistriei nu a fost cunoscut, și așa se face că pe când Turtukaia își topea puterile într'o rezistență pasivă, rău înțeleasă și rău condusă, garnizona Silistriei privea dela distanță, cu armele la rastel, evenimentele cari se petreceau între ea și graniță și aștepta sfârșitul lor ca să intre și ea în scenă. Deviza «viribus unitis» nu era destul de cunoscută prin părțile Dobrogei. Poate nici pe aiurea. (Vezi Anexa No. 5).

Consider ca o mare greșală, imputabilă conducerii operațiunilor, aceea că Apărarea nu a ținut sama de caracterul bătăliilor de pozițiune, care e identic cu al războiului de asediu: e caracterul luptelor de târăgănire, împins până la limita maximă, pentru a asigura o durată îndelungată rezistenței. Aceasta nu se poate dobândi decât numai prin contra-atacuri viguroase și dese și printr'o rezistență pasivă, îndărătnică și pas cu pas. În aceste lupte de amănunte, totul trebuie pregătit, totul rânduit cu cea mai desăvârșită pricepere și prevedere. Fiecare luptă cât de mică, fiecare acțiune de zi și de noapte, fiecare părăsire de pozițiune, voită sau silită, trebuie să fie obiectul unui ordin special și pregătită în cele mai mici amănunte ale ei.

Atât regulamentele speciale, cât și istoria campaniilor

trecute, cât și monografiile apărute în cursul celor doi ani de războiu, puteau să ne dea atâtea învățăminte asupra tacticii speciale a luptelor de pozițiune. Ce bine ar fi fost dacă s'ar fi ținut sama de ele. Dar nu s'a ținut. Apărarea a fost cu desăvârșire descusută; legătura de jos în sus și de sus în jos între Comandanții de sectoare și Comandantul apărării nulă ¹⁾); legătura între Comandamentele sectoarelor, care în lipsa celei dintâi putea asigura o oarecare legătură în acțiune, nu a existat; acțiunea Comandamentului asupra conducerii operațiunilor nu s'a manifestat de loc, dacă o judecăm după mersul operațiunilor și rezultatele dobândite; măsuri de prevedere nu au fost luate; și ceeace încununează totul, când desnodământul fatal s'a apropiat, e că nici o măsură nu s'a luat, fie pentru a încerca o eșire prin sectorul de Est spre Silistria, fie pentru a regula soarta atâtor mii de luptători cari cădeau în mânele învingătorului. Comandantul Apărării părăsind câmpul de luptă, când lupta încă nu se isprăvisese, fără a trece cel puțin altuia comandamentul său, a lăsat trupele apărării să se descurce fiecare cum va putea, uitând că datoria îi impunea să împărtășească soarta celor pe cari îi comandase, dar pe cari din nenorocire, și'n mare parte din vina sa, nu putuse să'i ducă la biruința. De ce în acea clipă nu ș'a amintit el purtarea eroică a generalului Lemau, apărătorul cetății Liège?

Germanii susțin că la Turtukaia au căzut în mânele

1) Ordinul de luptă, dat în noaptea de 23 spre 24, ne incredințează că legătura între Comandamente era ruptă, fiindcă el nu a putut ajunge la timp la Comandanții de sectoare, nici nu a putut fi comunicat Comandanților de regimente; și ne mai incredințează că pe întregul front contactul cu trupele vrăjmașe era rupt («La ora 4.80 am. trupele vor trimite patrule puternice... și vor ocupa centrele din linia 1-a...!!»).

aliaților 28.000 oameni și 400 ofițeri. (*Informațiunile Crucii Roșii Române confirmă aceste cifre*). Nu mă surprinde numărul fiind știut că acolo au fost aduse, pe lângă diviziunea a 17-a și trupele artileriei de pozițiune, încă atâtea trupc. Mai mult de două diviziuni au fost jertfite la Turtukaia, fără scop definit, fără trebuință. Din ele, toți cei cari nu au murit pe câmpul de luptă, sau nu au fost împușcați de comitagii, sau nu s'au înecat în Dunăre, sau au putut trece Dunărea înnotând, au căzut prizonieri, urmând în aceasta legea fatală a armatelor închise în cetăți. Soarta lor au avut-o garnizoanele cetăților Maubeuge, Liège, Przemysl... în acest războiu, armata lui Osman-Pașa din Plevna în războiul din 1877—78, armata lui Bazaine din Metz în războiul din 1870—71... Numai împrejurările nu sunt aceleași.

Dar, lipsa unor instrucțiuni speciale, cari să călăuzească operațiunile trupelor de acoperire, lipsa coordonării acțiunilor și a legăturii între comandamente, s'a pus în vază nu numai la Turtukaia, ci pe întreaga zonă de acoperire a graniței dobrogiene.

O slăbiciune neexplicată s'a constatat în conducerea apărării sectorului care acopere drumurile mari ce duc din Bulgaria spre Silistria și spre Est de Turtukaia. Mă așteptam la o rezistență mai dârjă și mai lungă în acea parte. Ce a făcut oare să cadă într'o clipă centrele de acoperire Kurt-Bunar și Akkadınlar, căci, după câte spun comunicatele, trupele cari le ocupau au luptat cu multă bărbăție. Probabil că ele au fost copleșite de noianul atacului. Ele au pierdut multă lume. Nu mai la Kocinar (lângă Kurt-Bunar) comunicatul bulgar susține că au căzut 600 morți și 700 prizonieri. Extra-ordinară pierdere pentru o trupă de acoperire, dacă cifrele sunt adevărate. Ce însemnează aceasta? Aș voi să cunosc

instrucțiunile date trupelor de acoperire, al căror rol nu e de extrem sacrificiu, nici de rezistență absolută pe o pozițiune. Ni se spune că Comandanții lor au comunicat Comandamentului superior că aveau în fața lor trupe vrăjmașe foarte numeroase, dar că nu au fost crezuți. Adevărul trebuie scos la lumină. Dar mersul operațiunilor a mai dovedit că Comandamentul dela Siliștria nu a fost destul de informat nici asupra celor ce se petreceau pe graniță și în interiorul sectorului de acoperire, nici asupra evenimentelor dela Turtukaia. E un complex de împrejurări, care a pregătit dezastrul apărării întregului sector, de care atârna apărarea întregii Dobrogii. Oare vinovații nu pot fi descoperiți? (Vezi anexa No. 6).

*

Consider ca o mare greșală deschiderea ostilităților înainte a se fi complectat mobilizarea și punerea în stare de apărare a locului întărit. Aceasta greșală e și ea una din marile cauze cari au contribuit ca pozițiunea întărită dela Turtukaia să nu reziste de cât două zile. În adevăr, cu toate greșalele făcute prin modificările aduse în urmă planului de organizare stabilit de Comisiunea de Studii și de Execuțiune din 1914, ofițerii, cari au luptat și s-au făcut datoria la Turtukaia, mărturisesc ca «fortificațiunile ei erau destul de puternice, și capabile deci de o rezistență cu mult mai îndelungată dacă ar fi fost bine apărate»; iar generalul Toscheff, comandantul Corpului de atac, declară că «capacitatea de apărare a fortăreței era foarte de temut» (*redoutable*, în textul francez).

După constatările făcute în zilele de luptă îmi vine să cred că Turtukaia nu a avut un plan de mobilizare și totuși e greu de închipuit o atât de ne mai pome-

nită greșală. Dar, dacă admit că a existat, trebuie să constat greșala, tot atât de mare, că nu a fost executat, sau că autoritățile superioare nu au dat Comandamentului mijloace ca să'l execute.

În adevăr, din prima zi de mobilizare Comandamentului zisului cap-de-pod trebuia: să ordone tăierea culturilor înalte, mai ales porumbul, cari acopereau câmpul de tragere din fața pozițiilor succesive de luptă ale apărării, ascundeau mișcările trupelor vrăjmașe și îngreunau conducerea apărării; să ordone deschiderea drumurilor în pădurile și culturile dela spatele pozițiilor apărării; să ordone destrugerea a tot ce nu folosea apărării, sau putea folosi atacului (ca repere, adăposturi, . . .); să facă a se masca locul întăririlor astfel ca ele să nu poată fi descoperite de cât cu greu de observatorii fixi și de aeroplanelle vrăjmașe. Toate aceste, după numeroase relațiuni, nu s'au făcut, și de aceea mai peste tot acțiunea focului infanteriei apărării a fost slabă, iar retragerea trupelor noastre de pe o pozițiune pe alta, s'a transformat totdeauna în mișcări desordonate și chiar în fuga dezaastroasă. În schimb, s'a dat vrăjmașului posibilitatea de a se mișca nevăzut în preajma liniilor noastre de apărare, pe cari le descoperea cu ușurință și le bătea cu mare eficacitate, mulțămîntă vizibilității lor, fie dela distanță, fie din aer.

După planul de mobilizare, Comandamentul ar fi trebuit să evacueze, chiar din prima zi de mobilizare, populațiunea din satele aflate în interiorul apărării și din exterior, pe o raza de cel puțin 5 kilometri; și să expulzeze toate persoanele suspecte, sau incomode, din Turtukaia (în special pe toți aceia cari aveau rude în armata bulgară, sau ale căror sentimente dușmănoase erau cunoscute și controlate). Aceasta măsură se gă-

sește înscrisă în toate «Regulamentele asupra războiului de asediu», și ea s'a aplicat în cuprinsul Cetății București chiar din ziua declarațiunii de războiu. Se pare că la Turtukaia s'a scăpat din vedere aceasta măsură, și nu s'a luat nici precauțiunea ca să se asigure, în ziua căderii pozițiunii, circulațiunea convoiurilor de trăsuri și de răniți pe stradele orașului în contra populațiunii care ne era ostilă. Aceasta neînțeleasa lipsa de prevedere a înlesnit, ni se spune, mai întâi spionajul pe o scara foarte mare, și apoi actele de vandalism ale locuitorilor bulgari asupra militarilor noștri răniți, sau dezarmați.

Dar, pe lângă aceste părți neexecutate din planul de mobilizare al locului întărit, sunt și altele cari mă îndreptățesc să susțin că, în ziua deschiderii operațiunilor militare, locul întărit nu era mobilizat, și că deci nu era în stare să primească atacul adversarului. O spun aceasta sprijinit pe numeroase dări de seama și pe relațiuni controlate, cari arată cum a știut Marele Stat-Major să pregătească intrarea în războiu a *Cetății Sentinelă*.

Cartușele unor mitraliere defectuoase, din care cauza aceste nu au putut fi întrebuințate. Eu nu pricep cum de nu s'a descoperit aceasta de cât în ajunul operațiunilor. Nu se făcuse nici o încercare, ori cei cari știau, nu luase nici o măsură de îndreptare?

Munițiunile obuzierelor, aduse dela Regiunea întărită F—N—G, defectuoase și de neîntrebuițat (Fac aceeași întrebare).

Instalarea cupolelor și platformele unor guri de foc de calibru mare ne terminate. Acesta e vârful piramidei, dacă va fi cel din urmă¹⁾,

¹⁾ Începuse luptele și calota unei cupole de 120 mm. nu fusese încă dată jos de pe câmpion. Vor fi fost și altele.

Lipsa mijloacelor de recunoașteri: nici cavalerie, nici baloane captive, nici avioane.

Lipsa trupelor de pionieri și tehnice, indispensabile într'un războiu de asediu.

Aceasta era starea de nepregătire materială a apărării Turtukaii în a 6-a zi de mobilizare a Armatei noastre. Turtukaia nu era deci mobilizată când operațiunile au început la granița Dobrogei și nu avea puterea ca să suporte atacul vrăjmașului. Ea nu s'a putut apăra de cât cu infanterie și cu puțină artilerie de câmp și semi mobilă ce avea: slabe mijloace pentru un loc întărit, care era chemat să facă fața celor mai puternice mijloace de luptă ale atacului: artilerie de calibru mare cu tragere răpede, ajutată în acțiunea ei de baloane captive și de avioane.

Cu doi ani înainte arătasem Ministerului trebuința ce avea Turtukaia de un Comandament compus din toate organele și serviciile necesare, arătasem nevoile materiale ale pregătirii ei de războiu. Cu un an înainte arătasem Ministerului ca regimentele de artilerie grea (de pozițiune), ca și cetățile, au trebuința de baloane captive pentru descoperirea țintelor și regularea tragerii¹⁾. Dacă nici una din propunerile mele nu a fost luată în sama, aceasta însemnează că Ministerul de Războiu nu le-a găsit întemeiate. Acum când proba e făcută în dauna armatei și a Țării, sfătuitoarii fostului Ministru de Războiu își dau sama de greșală ce au făcut, ne voind să asculte pe cei cari cunoșteau rostul lucrurilor și nu urmăreau decât binele țării, iar nu

1) Am confirmat aceasta necesitate în scrierea mea „Din Invățămintele Războiului de astăzi”, Vol, II, apărut la sfârșitul anului 1915. Dar Ministrul nu s'a increzut în cuvântul meu, ci a așteptat avizul Misiunii Franceze.

interesele lor și dulcea perspectiva ce 'i aștepta în schimbul tăcerii și primirii oricăror compromise cu datoria lor? (Vezi Anexa No. 7).

6. Inoheiere.

«Dacă o cetate se poate apăra cu o garnizoana constituită din trupe de calitate inferioară celor cari o atacă, aceeași regulă nu trebuie aplicată și artileriei sale»¹⁾. Bănuesc că nimene din cei chemați nu a contestat afirmațiunea mea, făcută la sfârșitul anului 1915, pe care am dedus-o din evenimentele militare petrecute în timp de 16 luni, pe toate teatrele de operațiuni ale marelui războiu. Și mai bănuesc că cei chemați și răspunzători știau de ce artilerie va dispune armata germano-bulgară în cazul unui războiu cu armata română. Despre aceasta nu pot avea nici o îndoială. Într'un raport, pe care l'am trimis Ministerului (în calitate de inspector general al Fortificațiunilor Țării) în Noembrie 1914, spuneam: «Armamentul atribuit capului-de-pod dela Turtukaia e *insuficient și fără mare valoare. Armamentul său de siguranță trebuie sporit până la trebuințele stării de mobilizare, căci nu e bine să se uite că acest punct se găsește lângă graniță, și ca atari trebuie considerat în stare de veșnică mobilizare. Belgienii uitase că Liège și Namur aveau aceeași situațiune, și uitând le-au dat pradă năvălitorilor*».

Ceeace am prevăzută s'a întâmplat. Sunt anumite regulile ale științei militare, cari și resbună pe cei ce le nesocotesc.

Dar, dacă toate aceste s'au știut, cum se face atunci

1) Din învățămintele Războiului de Astăzi (1915). Vol. II (pag. 241).

că Marele Stat-Major nu numai că nu a asigurat Turtukaii un armament mai bun și mai complet, dar încă a îngăduit Comandamentului local să răspândească pe cel afectat pe un front mai întins decât cel primitiv și să lase sectorul de Sud aproape fără artilerie de calibru mare și mijlociu; cum se face că el nu a îngrijit ca, înainte de mobilizare, cel puțin artileria ce i se destinase să poată fi toată întrebuințată?

Răsipindu-se pe un front prea întins, acțiunea artileriei a devenit prea slabă pe toate punctele, pe câtă vreme acțiunea artileriei vrăjmașe putea fi superioară oriunde prin condensarea ei în același sector al atacului. Și dacă la această cauză de inferioritate, dată de dezechilibrul numeric, mai adăogăm și inferioritatea calitativă a artileriei noastre, precum și cauzele arătate până aci, se putea ajunge înainte de începerea ostilităților la o concluziune, pe care operațiunile din zilele de 21—24 au confirmat-o deplin.

Deși se știea, cu toată siguranța, că sectorul de Sud va fi cel de atac, el s'a lăsat fără artilerie suficientă, căci, după câte știm, o parte din artileria care i se cuvenea a fost luată ca să întărească apărarea Sectorului de Vest și a Dunării, ca și cum primejdia mare pentru Turtukaia era să vină pe apă, nu pe uscat, dela Vest nu de la Sud.

Dintre toate sectoarele frontului, ales și organizat de Comisiunea din 1914, cel mai tare, prin situațiunea lui, care nu putea fi atacat în față, era cel de Vest. Cel de Est nu putea fi ales ca sector de atac atât din cauza terenului, cât și a situațiunii lui geografice față de liniile de comunicațiune ale vrăjmașului, față de capul-de-pod dela Silistria și față de alte considerațiuni militare. Singurul, cum am mai spus, pe unde atacul se putea da cu

siguranță, era cel de Sud. Acestuia trebuia să i se dea cea mai tare organizare și maximum de mijloace de acțiune. *Acesta însă a fost sacrificat.*

Locul întărit dela Turtukaia găsindu-se la granița țării trebuia organizat și înzestrat astfel în cât să poată face față dușmanului din prima zi de mobilizare cu toate mijloacele lui de acțiune; și aceasta se putea face lesne, fiindcă Statul-Major știea ziua când vom intra în războiu, și deci nu'i era îngăduit să fie surprins de evenimente. Comandamentul locului întărit trebuia să fie de mult constituit cu toate organele de comandament și tehnice, în special cu buni sfătuitori de Artilerie și de Geniu; și acest personal trebuia să fie de mult la posturile lui pentru a să iniția în tot ce privește atribuțiunile speciale și locale ale fiecăruia în parte.

În adevăr, după prescripțiunile regulamentelor speciale, grija Comandantului unui loc întărit, care poate fi atacat oricând, este:

Să organizeze din vreme un *serviciu de informațiuni*, pentru a cunoaște intențiunile, pregătirile și mișcările inamicului până la distanțele cele mai mari posibile (în cazul de față, înainte de a călca granița noastră);

Să călăuzească și să supravegheze instrucțiunea serviciilor și trupelor, cari constituesc garnizoana sa, în tot ce privește serviciul special al apărării, și să se asigure că fiecare și cunoaște postul ce are să ocupe, în caz de alarmă, etc...

Pentru aceasta, datoria Marelui Stat-Major era să îngrijască:

Ca toate serviciile de Comandament și tehnice să fie de mult constituite și înzestrate, așa cum fusese cerute de Inspectoratul general al Fortificațiunilor în Noembrie 1914. Ori, când s'a declarat războiul, nici Comandamen-

tele în subordine, nici Serviciile de Artilerie și de Geniu nu erau constituite. Lipsindu-i cele mai însemnate organe ale unei cetăți, apărarea a avut să sufere multe neajunsuri, din cari ajunge să citez pe cele mai mari: Controlarea populațiunii suspecte și evacuarea ei în prima zi de mobilizare; controlarea armamentului și munițiilor și îndreptarea la timp a defectelor, a lipselor și a greșalelor constatate; organizarea serviciului reaprovizionării trupelor de infanterie și de artilerie cu munițiuni; stabilirea planșetelor de tragere ale fiecărei baterie de pozițiune; complectarea lucrărilor și mijloacelor de comunicațiune și de corespondență și asigurarea mijloacelor pentru buna lor funcționare în timpul operațiunilor; curățirea terenului din fața liniilor succesive de apărare; complectarea întăririlor și mascarea lor; complectarea obstacolelor; deschiderea drumurilor în păduri și lucrările pentru apărarea lor interioară; pregătirea mijloacelor de semnalizare și pentru luminarea câmpului de bătaie din fața pozițiunilor de luptă...

Ca toți Comandanții trupelor de infanterie și de artilerie, cari constituiesc garnizona de siguranță a Turtukaii, să nu fie mutați în alte corpuri; iar cei destinați prin ordinea de bătaie să fie trimiși la Turtukaia cu o lună înainte de deschiderea ostilităților pentru a studia în treaga pozițiune, înăuntru și în afară, și în deosebi sectorul în care se va găsi fiecare din ei la mobilizare, pentru a lua contact cu trupele pe cari vor avea să le comande, în fine pentru a se iniția în serviciul lor special. Nu s'a făcut nici aceasta, și unii din Comandanții de brigadă și de regiment, de infanterie, sosind după începerea mobilizării, ba chiar pe la sfârșitul operațiunilor, nu au avut nici măcar mijloacele că să și studieze sectorul ce li se dăduse să apere, nici timpul ca să cunoască trupele ce comandau. (Vezi Anexa No. 8).

Comandamentul Turtukaii nu a dispus de nici unul din mijloacele prin care să poate lua contact cu armata de investire înainte de a ajunge în zona de investire. El nu a avut nici cavalerie, nici avioane de recunoaștere, pentru a'și da seama prin ele de puterea atacatorului care amenința pozițiunea; nu a avut nici avioane, nici baloane captive indispensabile pentru conducerea acțiunii puținei sale artilerie în stare de a lupta. Din cauza acestor lipse el nu a putut cunoaște nici valoarea armatei care'l ataca, nici mișcările ei, nici rezultatul luptelor zilnice; iar artileria sa nu a putut descoperi nici mișcările maselor de infanterie, nici locul bateriilor vrăjmașului, și deci nu a putut lupta cu artileria vrăjmașă în condițiuni egale, nici da un sprijin eficace infanteriei apărării.

Lipsa de prevedere și lipsele materiale au contribuit mult la neisbânda apărării. La Turtukaia s'a întâmplat tocmai contrariu de ceea ce s'a întâmplat la Liège. Cetatea belgiană nu era complect organizată și avea o garnizonă mică în raport cu masa trupelor germane, cari au venit s'o atace; ea totuși a putut opune o bună rezistență și aduce servicii netăgăduite armatei franco-belgiene, din cauză că comandamentul ei era bine organizat. Turtukaia noastră era, mi se spune, mai complect organizată (avea trei linii de rezistență), dar nu a putut rezista de loc, fiindcă nu a avut nici comandamentul organizat, nici mijloace de acțiune necesare.

«Instrucțiunile provizorii pentru conducerea unităților mari», cari sunt o copie fidelă a «Regulamentului francez», definesc astfel rolul cetăților: «Locurile întărite au valoare numai în măsura în cari ele ajută operațiunile armatelor. Cetățile din apropierea frunțiilor trebuesc să servească ca puncte de sprijin tru-

pelor de acoperire (art. 145). Pentru a asigura unitatea de Comandament, Comandantul de căpetenie va fi adesea nevoit să hotărască din vreme condițiunile în cari garnizoanele diferitelor cetăți vor colabora cu operațiunile armatelor, sau cu ale unităților anume hotărâte (art. 146)».

Va să zică, Turtukaia trebuia, întâi și întâi, să servească ca punct de sprijin trupelor de acoperământ din sectorul său, și apoi să colaboreze cu armata însărcinată cu apărarea Dobrogei (art. 145): iar garnizoana Silistriei (diviziunea 9-a) să iee parte la operațiunile din preajma Turtukaii prin o colaborare exterioară (art. 146).

«Trupele de acoperământ, la rândul lor, sunt menite să ocrotească mobilizarea armatelor și să acopere zonele lor de concentrare. Indată ce aceste operațiuni sunt terminate, perioada acoperirii e sfârșită și trupele cari au constituit-o se confundă atunci cu dispozitivul de siguranță al armatei (art. 142)».

Așa dar, rolul Turtukaii, ca pozițiune de graniță și ca punct de sprijin al acoperirii, era să ocrotească, cu ajutorul diviziunii a 9-a concentrarea armatei însărcinată cu apărarea Dobrogei. Acest rol trebuia opus cu tărie țintei principale a mareșatului Mackensen de a atrage forțele de luptă, de a le bate în parte și de a împedea astfel concentrarea lor». (Țintă mărturisită într'un comunicat oficial al Cartierului General German).

Turtukaia însă, în loc să servească ca instrument de acțiune în potriiva planului urmărit de comandantul de căpetenie al armatei vrăjmașe, a fost întrebuințată, grație greșelilor Marelui Stat-Major, ca să înlesnească, mai răpede de cât se aștepta bătrânul mareșal, îndeplinirea scopului său. Eu sunt convins că nici Marele Stat-

Major, nici Marele Cartier General al Armatei de Operațiuni, nici Comandamentul Armatei a 3-a, nu ș'au dat sama de roștul locului întărit dela Turtukaia, și că, între Comandamentul acestuia și Comandamentele de cari el atârna, nu a existat legătura definitivă de art. 146 mai sus citat.

Când însiși «Regulamentele Tactice» și «Instrucțiunile pentru conducerea unităților mari» *opresc pe Comandanții trupelor aflate în vecinătatea unei cetăți de a se închide în ea*, Marele Cartier General a găsit ne-merit să închidă în Turtukaia încă o divizie de infanterie, în loc să întărească cu ea armata însărcinată cu apărarea Dobrogei. În loc să retragă la timp garnizona din Turtukaia, când a fost amenințată de a fi blocată, și să arunce masa de manevră din Dobrogea acolo unde situațiunea operațiunilor impunea, el a trimis în Turtukaia, în pachete mici, mai bine de o diviziune, care a căzut aproape fără nici o pierdere, și fără să se bată, în mânele dușmanului și a făcut să slăbească complet armata de Sud, fără să fi putut asigura cel puțin apărarea Silistriei, a cărei garnizoană, după un simulacru de ajutor dat Turtukaii, și după ce însăși a suferit pierderi și a fost dezorganizată, a trebuit să o evacueze, de și după căderea Turtukaii apărarea Silistriei era absolut necesar pentru constituirea unui nou front de apărare a Dobrogei. Dar, vorba psalmului, *abyssus abyssum invocat*. Greșala aceasta a fost izvorul atâtor greșeli, încât mă cutremur când mi le amintesc.... Și, mergând din greșală în greșală, nu a trecut timp mult și proba desăvârșită a fost făcută că armata țării nu fusese pregătită de războiu și că înaltul ei comandament, așa cum se constituise, fără să se țină samă de interesele sfinte ale Țării, nu era în stare să o

conducă într'un războiu în potrive armatei germane. Această afirmațiune nu e a mea ci a aliaților noștri.
10 (23) Octobree — 29 (12) Noembrie 1916.

Sunt aproape trei ani de când am scris *Drama dela Turtukaia*, și concluziunea la care am ajuns astăzi, după ce am revăzut și controlat tot ce scrisesem atunci, e o dreaptă judecată a celor cari au jucat-o, căci apărarea Turtukaii va rămâne de apururea înscrisă în Analele Militare ca prototipul unei monstruoziții de pregătire și unei monstruoziții tehnice, tactice și strategice.

Răspunderea o poartă, în ultima analiză, cei doi factori solidari prin continuare: Marele Stat Major al Armatei și Statul-Major al Marelui Cartier General. A'o căuta aiurea e o crimă, pe care în mod conștient ar săvârși-o cei răspunzători, căci soldatul și ofițerul, cari au luptat, sau au fost trimiși să lupte, la Turtukaia, sunt frați buni cu cei cari au luptat la Cerna, la Jiu, la Olt, la Argeș, cu cei pe cari o soartă mai bună i-a ajutat să lupte la Oituz, la Trotuș, la Mărăști și la Mărășești, cu cei cari ne-au curățit Basarabia de bandele armate ruse și cari ne păzesc de un an și jumătate granița Nistrului în potrive uneltirilor bolșevice, cu cei pe cari i-am trămis să ocupe și să lipească de țara noastră Bucovina și Ardealul, cu cei cari astăzi au destrus resturile armatei trufașului nostru inamic milenar și au dus cu ei pacea în capitala Sfântului Ștefan, cu cei, în sfârșit, de cari academicianul francez, d. Denys Cochin, a zis zilele trecute: «*daca e vre un soldat, a cărui glorie a egalat gloria soldatului francez, acela e Soldatul Român*».

25/12 August 1919,

București.

7. Anexe C.

Anexa No. 1

Toate relațiunile și informațiunile, adunate în primele luni ale războiului nostru, trebuiau controlate. Le am controlat și complectat după încheerea păcii din București (April 1918), și astăzi le pun față în față cu relațiunile date de cei cari au luptat la Turtukaia și în regiunea Turtukaia-Silistria, și cu monografiile apărute asupra operațiunilor dela Turtukaia. Prin ele se fixează evenimentele militare petrecute în acel colț al României Mici, sângerosul calvar pe care oștirea noastră a trebuit să'l urce ca să ajungă la Mărăști, Mărășești și Budapesta.

Deschiderea ostilităților cu Bulgaria a găsit locul înțărît Turtukaia cu următoarea garnizoana: 19 batalioane de Infanterie (din regimentele 36, 76, 79, 40, 75 și 80), din cari 4 de Miliții, și 148 guri de foc, mozaic de toate calibrele și de toate categoriile, mobile, semi-mobile și fixe, dela calibrul de 37 mm. până la 210 mm.

Dacă Turtukaia avea infanterie de ajuns, căci i se dăduse 9 batalioane mai mult decât se prevăzuse în planul spărării graniței dobrogiene din 9 Iulie 1914, nu tot așa pot spune de Artilerie. În numărul dat mai sus, intra 57 tunuri de 37, 53 și 57 mm. a căror bătae mică și munițiune mediocră (obuze ordinare cu focos percutant) le face incapabile de a lua parte în mod eficace la acțiune în toate fazele ei. Tot în aeest număr intra și 16 tunuri de câmp vechi, de 75 și 87 mm. incapabile și ele de a se măsură cu artileria atacului. Rămân dar numai 76 guri de foc, pe cari apărarea s'ar fi putut bizui. Din aceste, numai 54 erau de calibru mare și mijlociu, adică guri de foc de pozițiune, număr foarte mic și în des-

acord cu trebuințele luptei, deduse din numeroasele bătălii de pozițiune date în cei doi ani de războiu. Dar, nici cel puțin aceste toate nu au putut fi întrebuințate. Cele 6 tunuri de 120 mm. din cupole nu au luat parte la lupta din cauza ca instalarea lor nu fusese terminată până în ziua mobilizării; cele 6 obuziere de 120 mm. (foarte bune guri de foc) nu au putut fi întrebuințate din cauza că munițiunea ce li s-a dat nu era a lor; 6 mortiere de 120 mm. și 3 obuziere de 210 mm. nu au fost întrebuințate din cauza că platformele lor nu erau terminate; în fine cele 4 tunuri de 150 mm., ne având decât 150 încărcături de tun, pe cari le au tras în primele zile, nu au luat parte la acțiune în zilele de lupta propriu zisă. Deci, din 54 guri de foc de calibru mare și mijlociu, numai 29 au putut lupta dela începutul operațiunilor până la 24 August.

Cu câteva zile înainte de mobilizare s-au mai trimis: 2 baterii de obuziere de 105 mm., 2 baterii de tunuri de 75 mm. și 2 baterii de obuziere de 120 mm., dar fără coloanele lor de munițiuni, cari nu au sosit la Turtukaia decât după ce garnizoana intrase în acțiune (din memoriul Comandantului Turtukaii). În fine, în noaptea de 22 spre 23 August au mai intrat în Turtukaia 2 baterii de obuziere de 105 mm., cari au putut lua parte la luptele din ultimele două zile.

Dacă dela aceste arme trecem la celelalte arme și servicii, vom găsi o lipsa desăvârșită. În locul celor 2 escadroane de Cavalerie, hotărâte prin planul de organizare, nu s-a dat Turtukaii decât un mic ploton de stafete, de 28 călăreți, din cari 20 bulgari, nemți și turci(!). Ca trupe speciale, pionieri și de comunicațiuni (indispensabile războiului de cetate), nu s-a dat decât un neînsemnat detașament pentru manipularea materialului.

Serviciul recunoașterilor, înainte și în timpul luptelor, nu a fost figurat decât în ziua de 23 August printr'un aeroplan, prea târziu venit pentru a mai fi de vre un folos. (Memoriul Comandantului Turtukaii).

Dar, dacă toate aceste au lipsit din belșug, și lipsa lor a fost atât de dăunătoare apărării, în schimb tot din belșug s-a trimis Turtukaii, dela 22 până la 24 August, 15 batalioane de Infanterie din Regimentele 34, 74, 75, 80 84 de Infanterie și 2 de Grăniceri, adică mai mult decât o diviziune de Infanterie. Ele nu au fost de nici un folos apărării Turtukaii, în schimb au păgubit mult apărarea Dobrogei.

Pentru a ne da sama mai lămurit de mersul operațiunilor dela Turtukaia e bine să arăt și de ce mijloace de acțiune dispunea capul-de-pod dela Silistria. Drept vorbind, Silistria nu avea o garnizoana propriu zisă de apărare, ci era sediul întregii diviziuni, a 9-a din Corpul V de Armata, unitate eminentă operativă, constituită din 16 batalioane de Infanterie (din cari numai 5 aparțineau unor regimente de rezervă) și 76 guri de foc, din cari 56 de câmp, și 8 tunuri de 105 mm. Artilerie fixă nu avea decât 4 tunuri de 150 mm. Diviziunea aceasta fiind o unitate organică avea 2 escadroane de Cavalerie și Trupe Speciale.

Am insistat asupra constituirii acestei diviziuni de armata, pentru a face să se vadă care ar fi trebuit să fie rolul ei, și dacă l-a îndeplinit după cum arta și doctrina cereau.

Garnizoana Turtukaii și Diviziunea a 9 au avut în fața lor următoarele trupe vrăjmașe: Diviziunea a 4-a Bulgară (Preslav), o brigada din Divizia 1-a (Sofia) și detașamentul Hammerstein, în total: 30 batalioane de Infanterie, 4 escadroane de Ulani, 5 companii de Pionieri

și 33 baterii de artilerie, însărcinate cu operațiunile de la Turtukaia. Pentru a acoperi operațiunile din jurul Turtukaii și a împedeca venirea ajutoarelor din interiorul Dobrogei, Comandamentul Mackensen dispunea de : 2 brigade mixte (din Divizia de Sofia), cari ocupară Ak-Kadânlarul și interceptară comunicațiunile dintre Turtukaia și Silistria ; și de o diviziune de Cavalerie, care puse stăpânire pe Kurt-Bunar.

Aceste arătate, trec la desfășurarea evenimentelor militare.

Se știe că, pentru apărare, pozițiunea întărită dela Turtukaia era împărțită în 3 sectoare : Sectorul 1, de Vest («Staroselo») ; Sectorul al 2-lea, de Sud («Daidâr») și Sectorul al 3-lea, de Est («Antimowo») : La aceste trei, trebuie să adăogăm pe al 4-lea «Sectorul de Dunăre» constituit din apărarea fixă și mobilă fluvială și din bateriile de pe țărmul stâng al fluviului.

Din cele trei sectoare de pe uscat se știa dinainte, cu toată siguranța, că cel de Sud va fi ales de inamic ca sector de atac ; el fusese indicat astfel de Comisiunea de Studii și Execuțiune și ca atare urma să i se deo organizare defensivă puternică și mijloace de acțiune îndestulatoare. Pentru a-l ataca, vrăjmașul trebuia mai întâi să se facă stăpân pe pozițiunea solid întărită de pe dealul Staroselo-Siahlar, acolo unde se mutase năștiu de cine, nici pentru ce, apărarea sectorului de Vest. Odată căzută această pozițiune în mânele atacatorului, apărarea sectorului de Vest se va reinstala în pozițiunea întărită dela Est de valea Staroselo, constituită din centrele 1—5, care cu dreapta se răzima pe Dunăre, iar cu

stânga se lega cu sectorul de Sud, și forma cu acesta și cu sectorul de Est un semi-cerc puternic întărit ¹⁾.

Repartițiunea trupelor și armamentului între cele trei sectoare de uscat a fost următoarea:

Sectorul Staroselo-Siahlar: 6 batalioane de infanterie (dela 21—23 August i s'au mai dat 3 batalioane), 28 guri de foc fixe și semi-fixe, 8 mobile și 23 tunuri de 57 mm.;

Sectorul Daidar: 4 batalioane de infanterie (în ziua de 23 pm. i s'a mai dat 1 batalion), 12 guri de foc (în ziua de 23 pe la amiază i s'a mai dat 8) și 5 tunuri de 57 mm.;

Sectorul Antimowo: 4 batalioane de infanterie; 14 guri de foc (în ziua de 22 i s'au mai dat 4 obuziere) și 8 tunuri de 53 mm.

Rezerva cetății: 4 batalioane de infanterie și 6 baterii de artilerie mobile.

În ziua de 23, au mai sosit în Turtukaia regimentele 80, 81, 34 de infanterie și batalioane din regimentul 2 de grăniceri, cari au bivouacat înapoia sectorului Antimowo, așa că pe teritoriul acestui sector s'au găsit îngrămădite în ultimele zile ale Turtukaii 19 batalioane de Infanterie, 13 guri de foc fixe, 24 mobile și 8 tunuri mici de 53 mm. (Această relațiune ne-o dă colonelul Dumitrescu-Osiceanu, apărătorul sectorului Daidar în memoriul său asupra apărării Turtukaii).

¹⁾ Din descrierea făcută de Colonelul Dumitrescu-Osicianu, Comandantul Sectorului Daidar, asupra pozițiunii de pe dealul Staroselo-Siahlar, constat o neînchipuită greșală de organizare, căci prin trasarea ce i s-a dat ea constituie un mare eșind, foarte ascuțit, incapabil de a rezista cât de puțin unui atac convergent venit dela Vest (dinspre Rusciuk) și dela S-V (dinspre Rasgrad). Se vede că apărarea dându-și sâma de extrema vulnerabilitate a acestei pozițiuni, menită să înlocuiască adevăratul sector de Vest, a părăsit-o înainte de a fi atacată

Fiindcă întreaga dramă se joacă în sectorul al 2-a, și fiindcă de apărarea lui atârnă soarta Turtukaii, voiu schița mai pe larg toate operațiunile tactice petrecute în acest sector dela 19 până în seara zilei de 24 August.

Acest sector era compus din centrele 6, 7, 8 și 9 și anexele lor, solid organizate, având în spatele lor două linii de reculegere (de rezistențe succesive). Înapoia centrelor, cam la 1000 m., existau adăposturi pentru 3 baterii (1 de tunuri vechi de 87 mm., și 2 de tunuri de 105 mm.). La o depărtare de 4—5 km. de linia de luptă, se aflau întăriri pentru avant-posturi. Perimetrul sectorului pe linia de luptă era de 8200 m., iar pe linia avant-posturilor de circa 10000 m.

Pentru apărarea lui i s'a dat o garnizonă de siguranță de 4 batalioane (regimentul 79) de infanterie, 3 baterii de artilerie cu tragere înceată și 5 tunuri mici cu tragere răpede în cupole Schumann (cari nu puteau lua parte la lupta depărtată).

Sectorul a fost astfel ocupat: Un batalion în avant-posturi, 2 batalioane au constituit garnizele celor 4 centre de rezistență și a anexelor lor, și un batalion în rezerva sectorului.

În noaptea de 19 spre 20 August, trupele bulgare au atacat pichetele de pe graniță. Grănicerii și detașamentele de infanterie, cari întăreau apărarea graniței, s'au retras spre posturile mici și apoi spre gardele-mari. În ziua de 20 au loc lupte pe linia gardelor-mari, cari rezistă până adouazi.

În ziua de 21, inamicul atacând cu forțe mari garda-mare dela Denisler, aceasta se retrage în satul Denisler, pe care însă e silit să-l părăsască, cu tot ajutorul ce i venise dela rezerva avant-posturilor, și să se retragă pe pozițiunea de luptă a acestei rezerve (satul Daidâr), unde e

adusă și garda-mare dela Mesimahle. In aceste lupte de avant-posturi, batalionul a perdat 200 oameni.

Ziua de 22 se petrece în liniște în acest sector, afară de o slabă bombardare a centrelor 8 și 9 și a unei baterii de 105 mm. La ora 11 a. m., Comandantul trupelor de siguranță a Sectorului primește ordin dela Comandantul apărării ca să trimită 2 companii, pentru a ocupa centrele 4 și 5 din Sectorul de Vest, părăsite de garnizona lor (din regimentul 36). Ordinul s'a executat. (O întrebare fac : De ce comandantul apărării nu a făcut să se reocupe aceste centre cu trupe din Sectorul de Vest, unde se găseau mai multe decât trebuiau și a preferat să le împrumute din Sectorul de Sud, care nu avea decât 4 batalioane? Aceasta e o mare greșală, căci trupele de siguranță nu trebuie să părăsească niciodată sectorul lor, decât atunci când prezența lor în sector e dovedită nefolositoare. Dar aceasta ne mai învederează credința ce avea Comandamentul locului întărit, chiar în ziua de 22, că vrăjmașul nu va încerca să rupă apărarea prin sectorul de Sud). Curând după aceasta, Comandantul Regimentului 79 primește un alt ordin : să acopere cu patrule pozițiunea rezervei avant-posturilor dela Daidir și apoi, după ce va înopta, să retragă batalionul de avant-posturi pe linia centrelor (pozițiunea principală de rezistență). Comandantul justifică această măsură astfel : pentru că batalioanele din avant-posturi ale celorlalte două sectoare se retrăsese și ele pe linia centrelor (fără să fie silite de vrăjmaș); și apoi pentru că din informațiuni aflate că vrăjmașul se pregătea să atace cu forțe mari punctele Mesimahle și Daidir din fața Sectorului de Sud. Găsesc această dispozițiune foarte greșită fiindcă nu se lăsa noaptea descoperită pozițiunea principală de luptă, tocmai atunci când suntem infor-

mași că vrăjmașul îndreaptă trupe numeroase în fața acestei pozițiuni. Dar, dacă informațiunile căpătate au atras atențiunea Comandantului asupra evenimentelor pregătea în acest sector vrăjmașul, a luat el vre-o măsură ca să le facă față? Nu. Urmările nu vor întârzia să arate.

Așa, dar, în ziua de 22 investirea locului întărit e terminată pe uscat, iar trupele apărării înaintate sunt retrase, fără să fie silite de vrăjmaș, pe linia principală de rezistență. În această zi desfășurarea trupelor vrăjmașe e următoarea: În fața sectorului de Vest, detașamentul Hammerstein (5—6 batalioane bulgaro-germane); în fața sectorului de Sud, cele 3 brigade ale diviziunii a 4 bulgară și 1 brigadă din diviziunea 1-a; iar în fața sectorului de Est, mici detașamente și patrulare de recunoașteri, căci brigada bulgară (din diviziunea 1-a) are mai mult rolul de trupă de acoperire, pe care'l îndeplinește ocupând o pozițiune de observațiune între Silistria și Turtukaia. A 3-a brigadă din diviz. 1-a bulgară, însărcinată și ea să acopere corpul de atac spre Est și Sud, ocupă localitățile Ak-kadınlar, Turk-kusui, Haskioi, etc.

Zina de 22 e întrebuințată de inamic ca să pregătească asaltul liniei principale de rezistență. Din aceste pregătiri, și din distribuțiunea trupelor lui, se vede bine intențiunea de a rupe apărarea în sectorul de Sud. Din partea noastră însă nici o măsură nu se zărește care să se opună acestei năzuințe. Din potrivă, totul ne face să credem că Comandamentul apărării are plina convingere că atacul se va da în sectorul de Vest, unde sunt trimise încă 3 batalioane de Inf. și cele 2 baterii de obuziere 105 mm. cu tragere răpede, cari sosesc la Turtukaia în noaptea de 22 spre 23.

În ziua de 23, la ora 5 dim. un balon captiv apare pe dealul Kovangilar, în fața Sectorului de Sud, iar 2 aeroplane germane, pe cari artileria noastră nu le poate atinge, cercetează întregul front al acestui sector. La ora 6 dim. bateriile inimice deschid un foc inverșunat asupra centrelor 6 și 7, asupra anexelor din intervale și asupra bateriei de 87 mm. La ora 8.30 a. m. focul vrăjmaș se întinde și asupra centrelor 8 și 9 și asupra celor 2 baterii de tunuri 105 mm. În același timp se bombardează tot cu artileria grea aripa dreaptă a Sectorului de Est.

Slaba și neînsemnata artilerie a Sectorului e în curând copleșită de artileria vrăjmașă, care se năpustește aproape toată asupra acestui sector (aproximativ 22 baterii). După o oră de bombardare, bateria de 87 mm. e redusă la tăcere, iar una din bateriile de 105 are 2 t. scoase din luptă. Cătră ora 8 a. m. linii groase de infanterie apar pe creasta de Nord a dealului Daidâr și încep să scoabe coasta. În urma lor se văd coloane compacte. Infanteria din centre și anexe deschide focul asupra acestor valuri nesfârșite. Dar ce putea face un singur regiment, care suferise zilele trecute pierderi însemnate, în contra atâtor regimente cari-l atacău? Cum putea el singur să apere un întreg sector de 8000 m. de front? Regimentul făcea parte dinpreună cu regimentul 63 din Brigada 39 a de Infanterie. Comandantul Brigadei relatează că acest din urmă, fiind detașat la Silistria, fusese înlocuit în Brigadă de către Comandantul Apărării printr'un altul improvizat din 4 batalioane, luate și ele din patru regimente aflate în Turtukaia. De sigur ce aceste batalioane ar fi putut întări puțin apărarea sectorului, dar ele nu i-au mai fost lăsate, ci trimise probabil sectorului 1, în zilele de 21 și 22, unde se aștepta atacul, care însă nu vroia să sosească.

Cam pe la ora 10 am. cele 3 baterii ale Sectorului sunt distruse aproape cu totul. Nu mult după aceasta sosesc în fine 2 baterii de obuziere de 105 mm. cu tragere răpede (aceste sosind la Turtukaia în timpul nopții, fusese trimise spre ziua în Sectorul de Vest, unde se aștepta atacul, dându-li-se însărcinarea de a trage în orice obiectiv care va apăra pe creasta, sau pe coasta, dealului Staroselo. Ambele baterii au stat acolo mute până când, la ora 10 am., li s'a schimbat destinațiunea). Aceste baterii sunt silite să intre pe pozițiune supt focul artileriei și infanteriei vrăjmașe. Dacă dela începutul luptei ele s'ar fi găsit aci, ar fi împărțit cu bateriile sectorului greutățile luptei, și atunci de sigur aceste nu ar fi fost distruse așa de lesne, iar atacul infanteriei vrăjmașe nu s'ar fi deslănțuit numai după două ore de pregătire.

Lupta e în toiul ei, dar Comandamentul Apărării nu-și dă nici acum sama de locul și de iminența primejdiei, căci nu trimete nici un ajutor bravului regiment 79, de și trupe de ajutor sosise și continuau a sosi în Turtukaia, nici nu contra-ataca în celelalte sectoare, unde putea avea inițiativa acțiunii, nici nu-și mișca rezervele pe cari le ține ținute în dosul liniei 3a de rezistență.

Pe la orele 11 am. trupele de asalt bulgare, cu toate perderile suferite, năvălesc în linia centrelor. Relațiunile bulgare spun că la acest atac au luat parte aproape 3 brigade de infanterie și 22 baterii de calibru mare și mic. Ce voiți să facă împotriva lor trei batalioane și jumătate și 5 baterii? Să lupte și să moară, căci de învins nici vorbă nu e. Au luptat și au murit. Apărarea Sectorului redusă la o treime din efectivul ei, după ce și-a ars toate munițiunile și granatele de mână, și după ce a luptat cu baioneta, s'a retras pe linia de reculegere.

Pe la amiază, pe când rămășițele regimentului se gă-

seau încă pe linia de reculegere, sosește în fine în ajutorul lor.... un batalion de infanterie (din Regt. 75). Cu acest ajutor nelsemnat, Comandantului Regimentului încerca să mai reziste, dar după o scurtă luptă, el e silit de focul artileriei să se retragă pe linia a 3a, ultima linie de rezistență, în spatele pădurei Turtukaia. Ceeace a pus capăt luptei a fost și împrejurarea că bateriile de obuziere, singure cari mai luptau cu artileria bulgară, isprăvisese munițiunile, și cum *serviciul de reinprospătare nu fusese organizat*, comandanții de baterie au trebuit să și-le caute singuri. La ora 1.30 p.m., bateriile de obuziere redeschid focul din noua pozițiune, dar îl încetează cūrând pentru aceeași cauză.

După ce s'a instalat în linia a 3a, Comandantul Regimentului face o mică recunoaștere cu un detașament de 300 oameni pentru a și da sama de cele petrecute la flancul său stâng. Ajungând la linia de reculegere a găsit întăririle ocupate de un batalion din regt. 75 și pe Comandantul Brigadei.

Cătră ora 5 pm. are loc un contra-atac, executat cu 6 batalioane la aripa stângă a Sectorului. După relațiunile date de Comandantul Sectorului de Sud, aceste trupe abia au pătruns în pădure, care nu era încă ocupată de Bulgari, și s'au rétras după o oră în pozițiunea de unde plecase (linia 3a de rezistență).

La ora 7 pm. lupta încetează, iar rămășițele regimentului 79 își ocupă sectorul din linia a 3a, încadrat între un batalion din 75 la stânga și trupele Sectorului de Vest la dreapta.

Să cercetăm acum evenimentele petrecute în celelalte două sectoare.

Sectorul Staroselo. În noaptea de 19 și adoazi până sara au loc mici ciocniri între patrulele și recunoaște-

rile detașamentului Hammerstein și avant-posturile Sectorului.

În ziua de 20, la ora 8 sara, aceste avant-posturi se retrag în centrele puternice întărite de pe dealul Staroselo-Siahlar.

În seara de 21, cele 2 batalioane ale subsectorului Siahlar părăsesc pozițiunile pe cari trebuiau să le apere, fără luptă, fără cea mai mică presiune din partea armatei vrășmașe, și se retrag în centrele Sectorului 1; iar un batalion din regimentul 36 părăsește chiar centrele 4 și 5 din acest sector...

În ziua de 22, dimineața, trupele bulgaro-germane ocupa fără luptă întăririle de pe dealul Staroselo-Siahlar, părăsite de ai noștri. În acelaș timp trupele Sectorului de Vest primesc un ajutor de 3 batalioane.

În dimineața zilei de 23, detașamentul Hammerstein ataca centrele 1 și 2 fără să supere pe celelalte (3, 4 și 5). Comandantul Sectorului de și dispunea de trupe mai numeroase, nu numai că nu contra-ataca, dar încă părăsește toată linia întărită, afară de centrul No. 1 care fiind supt protecțiunea escadrilei de Dunăre și a bateriilor de pe țărmul stâng nu poate fi ocupat de inamic. Și astfel puternica garnizoană a sectorului de Vest, din retragere în retragere, fără luptă, fără perderi ajunge în ziua de 23, pe linia a 3-a, ultima linie de rezistență.

Cum vedem, nici în acest sector nu se manifesta acțiunea corectivă a Comandamentului Locului Întărit, și totuși mijloacele materiale nu lipseau, iar evenimentele impuneau intervenirea lui energetică și hotărâtoare.

Sectorul Antimowo. În ziua de 20 August, batalionul de avant-posturi al sectorului, fiind numai încercat de patrulele de recunoașteri bulgare, părăsește toate în-

tăririle sistemului de siguranță și se retrage în centrele liniei principale. Aci rămâne până 'n dimineața zilei de 23 fără a încerca să reocupe pozițiunile pe cari le părăsise fără să fie silit.

În dimineața zilei de 23, regimentul 76 de infanterie, care forma garnizona de siguranță a sectorului, fără a avea alte trupe vrăjmașe în față, decât niște patrule de cercetare și de recunoaștere, ci numai — se zice — supt presiunea mai mult morală a focului artileriei germane dela Belica, părăsește linia principală de rezistență și se retrage în dezordine către oraș și port. Întors înapoi de Comandantul Apărării, el nu merge de cât până la spatele liniei a 2-a, unde rămâne în neacțiune până în ziua de 24 ¹⁾.

Rezultatul zilei e hotărâtor. Turtukaia e perdată. Dacă trupele române nu se retrag pe țărmul stâng al Dunării în cursul nopții, mâine garnizona ei va primi lovitura de grație, afară numai dacă o minune nu va interveni în ora din urmă. Comandantul Turtukaii în memoriul său oficial ne spune că încă din ziua de 22 atât M. C. G. cât și Comandamentul Armatei a 3-a îi dăduse ordin să reziste cu orice preț până la cel din urmă om. În ziua de 23 i s'a comunicat că a doua zi îi va veni în ajutor aproape întreagă Diviziune a 9-a. (Cu câteva zile înainte i se spusese că va fi ajutat și de trupele rusești). Plin de speranță, dar stăpânit de o împasibilitate ne explicată, Comandantul apărării iea măsuri ca numeroasele sale trupe, înghesuite și amestecate, să se mănțină pe ultima linie de apărare până la sosirea ajutoarelor dela Silistria. Pasivitate desăvârșită!

În noaptea de 23 spre 24, Comandantul Turtukaii,

1) Relațiunile date de Colonelul Dumitrescu-Osicianu.

încearcă o nouă grupare a forțelor sale în vederea zilei următoare. Printr'un «ordin de luptă», care nu poartă nici ziua nici ora când a fost trimis comandanților în subordine, face cunoscut evenimentele zilei de 23 și intențiunile sale pentru ziua de 24. Eaca în esență acest ordin: «Inimicul a rupt frontul între centrele 6—9 și a înaintat până în fața liniei a 3-a de rezistență. (Observ că toate centrele de rezistență, afară de No. 1, adică 2—9 erau ocupate de vrăjmaș, iar centrele sectorului de Est erau părăsite de trupele apărării). *In urma contra-atacurilor noastre, inimicul s'a retras (!)* probabil până la linia dealului Uzun-Burum și la Sud de valea Bașu (!). Pentru a'l urmări și recuceri toate lucrările capului-de-pod ordon să se reconstituiească chiar în noaptea aceasta toate unitățile pe linia a 3-a de rezistență, după cum urmează: 9 batalioane în sectorul 1 (de Vest), dela Centrul No. 1 până la drumul Turtukaia (N. de Valea Turtukaii); rămășițele Regimentului 79 și 8 batalioane din diferite regimente, în sectorul al 2-a (de Sud), între Remiza No. 2 și soseaua Daidâr; 2 batalioane între soselele Daidâr și Silistria, în sectorul al 3-a; și 5 batalioane între soseaua Silistria și Dunăre, în sectorul al 4-a. În fine un grup de manevră, format din 10 batalioane, adunate pe dreapta și pe stânga soselei Silistria, la km. 4; iar un batalion va rămâne aproape de cazarma Șeremet. La ora 4.30 dim. fiecare unitate (?) va trimite patrule puternice pentru a cerceta terenul spre Sud și cele două flancuri (Est și Vest). Dacă nu întâmpină nici o rezistență, patrulele vor împinge până la linia centrelor, pe care le vor ocupa. Dacă va întâmpina rezistență, *se va angaja lupte după regulile stabilite*. Pe timpul luptei Comandantul apărării se va găsi la blockhausul Șeremet».

Această nouă repartitiune a trupelor nu era ră, și cu ea Comandantul apărării și-ar fi creat un bun instrument de acțiune, dacă ar fi putut să o realizeze. Notez numai că tovarășul de luptă a Infanteriei—Artileria—era foarte slăbit, căci afară de artileria monitoarelor, de cea din ostroave și de pe malul stâng, și de artileria centrului 1, apărarea nu mai dispunea de cât de artileria mobilă, care nu fusese distrusă sau putuse fi retrasă la timp. Dar ordinul de luptă nu a putut fi comunicat la timp, nici comandanților de regimente, nici chiar celor patru comandanți de sectoare, fiindcă nu mai exista nici un mijloc de legătură între Comandamentul superior și comandamentele în subordine; fiindcă trupele erau prea încălcite și în nepuință de a se descurca numai în câteva ore înainte de a se face ziuă. Astfel, Comandantul Brigadei 39 de infanterie, afirma că nu a primit acest ordin de cât la ora 6.45 dimineața, după începerea atacului Bulgarilor. Și astfel, noua grupare nu s'a putut face, și trupele amestecate și necălăuzite au luat loc pe linia de luptă unde au nemerit, și au luptat cum au putut, fără conducere unitară, fără nici o legătură între ele. O singură idee le-a călăuzit acțiunea: sosirea în ajutor a diviziunii dela Silistria și a corpului rus; și ultima lor speranță a fost că vor găsi, în caz de înfrângere, mijloace ca să treacă pe țărnul stâng al Dunării: doar știau ele ce însemnează un cap-de-pod.

Lupta începe la ora 6 dim. Dar infanteria bulgară înaintează prin pădure foarte încet din cauza focului monitoarelor și a artileriei, și nu apare la marginea nordică a pădurei de cât pe la ora 10.30, când începe asaltul ultimei linii de rezistență (a 3-a). Înainte însă de această oră se putea vede sfârșitul fatal și îngrijitor

pentru noi al bătălii. Trupele noastre părăsiau răslețe pozițiile lor de luptă și se strecurau spre oraș prin porumbul netăiat, iar bubuitul tunului românesc slăbea din ce în ce. Dușmanul totuși înainta prudent, dar mereu informat de tot ce se petrecea pe pozițiunea noastră de balonul lui captiv.

Asupra ultimelor momente ale agoniei Turtucaii nu avem destule relațiuni, pe cari să putem întemeia judecarea faptelor, fiindcă acțiunea se petrece în ceața cea mai întunecată. Din câte posed voi da pe cele cari mi se par mai verosimile, căci ele concordă, se completează și se referă la fapte petrecute acolo unde s'a săvârșit evenimentul zilei: lupta pentru spargerea frontului (căci în alte părți nu a fost luptă propriu zisă).

Comandantul apărării Turtukaii ne spune, că în ziua de 24, în așteptarea diviziei a 9-a, trupele noastre au rezistat cu tenacitate pe pozițiile lor până la ora 12,45 din zi, dar în urma frontul a fost rupt în direcțiunea Daidar și defecțiunea a urmat. În adevăr, în acest sector frontul a fost rupt prin lupta, dar pe când trupele apărării rezistau în acest sector, trupele atacului pătrunseseră în linia de apărare a sectorului de Est, care, după tot ce se spune, nici nu era ocupată de apărătorii săi. Asupra acestui fapt avem relațiunile Comandamentului apărării fluviale. Aceasta împrejurare a provocat de sigur defecțiunea de care se vorbește mai sus.

O alta cauza a defecțiunii a fost, fără îndoială, insuficiența acțiunii artileriei în sectorul de Sud, unde apărarea își juca ultima carte. Eaca ce ne spune Comandantul Brigadei 39 de Infanterie: «Artileria din acest sector a luptat până la ultimul foc de tun, schimbându-și pozițiunea foarte des, din cauza focurilor artileriei adverse, în spațiul restrâns dintre linia a 3-a, marginea

oraşului și Cazarma Șeremet. Trăgerea de baraj a inamicului pe la orele 10.30 a. m. devenise atât de intensă și precisă înapoia frontului nostru încât trăsurile cu munițiuni pentru artilerie și chesoanele infanteriei nu mai puteau sosi.... Bateriile de obuziere (Colonel Grigorescu) mi-au cerut în mai multe rânduri să le trimit munițiuni, de asemenea și bateria de tunuri de 75 m.m. care lupta tot aci. Pe la ora 12.30, artileria noastră, parte ne mai având munițiuni, parte ne mai putând ține în pozițiune din cauza focului advers, a încetat focul; iar infanteria din linia a 3-a, rămasă nesprrijinită sub focul covârșitor al artileriei inimice, și *sub presiunea forțelor covârșitoare inimice, a rupt lupta retrăgându-se spre oraș*».

Din Memoriul Comandantului Regimentului 5 de Obuziere extrag: În sara zilei de 23 munițiunile erau sfârșite. Cu mare greutate în timpul nopții s-a putut aduce în Turtukaia chesoanele Coloanei de Corp de Armata, așa că la ora 12 din noapte s'a putut face re aprovizionarea pentru lupta de adoerzi. În ziua de 24, cele 4 baterii ale regimentului deschid focul la ora 5 a. m. și-l întrețin până la ora 11.30 a. m. când sub presiunea luptei schimbă pozițiunea, ocupând alta la colțul de S-E al pădurei din aceasta parte a oraşului (lângă lucrările destinate tunurilor anti-aeriene!). *Aci am dus lupta până la ora 5.45 p. m. ca să proteg retragerea trupelor demoralizate la Duuăre și să le proteg retragerea pe malul stâng.* Pentru a'mi încuraja soldații, le spuneam că ne vine în ajutor Diviziunea a 9-a, că ne vin și Rușii. Dar bubuitul tunului, care se auza la stânga noastră, nu era al tunului nostru, nici al celui rusesc. Bubuitul, care se auza, era al tunului bulgar, care bombarda Turtukaia și Oltenița».

Pe când vrăjmașul ataca și în această zi cu toate puterile lui sectorul de Sud, ținând sub presiune celelalte sectoare (legătură perfectă în acțiune pe întregul front), pe frontul nostru numai trupele din sectorul de Sud luptau (Comandantul trupelor, Colonelul Dumitrescu O. declara în raportul său oficial că, în cele două zile de lupte regimentul 79 și un batalion din regimentul 75, Maior Negruți, au pierdut trei sferturi din efectivul lor), celelalte stau în neacțiune, cu nervii încordați, așteptând gestul de sus ca să și facă datoria. În Sectorul de Vest acalmia continua și în ziua de 24. Numai pe la amiază trupele schițează o mișcare ofensivă pentru a recupa centrele 2—5. Ordinul de atac a fost comunicat — ne-a declarat un Comandant de sub-sector, prin semnalul corniștilor. Atacul s-a schițat cu resturile batalioanelor (cea mai mare parte era în oraș sau în port), fără ordin și fără legătură, și după scurt timp a fost oprit în loc de focurile mitralielor bulgare și germane instalate în pădure. După aceasta mică încercare, pâlcurile de trupe se retrag în oraș, unde se îngrămădesc pe malul Dunării așteptându-și rândul ca să fie trecute pe malul stâng. La aceasta ora gloanțele de infanterie cad în oraș. Și astfel, pe când Sectorul de Sud, unde se juca ultimul act al dramei, era slab apărat de trupe decimate și istovite de lupte și de o artilerie neînsemnată; în sectorul de Vest, cel mai puternic prin lucrările de fortificațiune, prin artileria de care dispunea și prin sprijinul ce da aripei drepte tunul monitoarelor și bateriilor din stânga Dunării, 9 batalioane de infanterie, cu efectivele aproape intacte și cu puterile neobosite de luptă, sunt ținute în cea mai desăvârșită neacțiune până la sfârșitul operațiunilor.

Tristul sfârșit al zilei e cunoscut. Nu-l mai amintesc.

Ajutorul așteptat dela Silistria putea fi serios, sau nu-mai inchipuit? Voiu căuta să descure și aceasta din cercetarea documentelor, pe cari le am putut aduna.

Încă din ziua de 21 August, Comandamentul Armatei a 3-a era îngrijit de evenimentele ce se petreceau la aripa dreaptă a graniței dobrogene. Văd aceasta în telegrama adresată Comandantului Corpului rus la Medgidia (2 August): «Trupele înaintate ale capetelor-de-pod Turtukaia și Silistria sunt respinse, fiind atacate de forțe superioare inimice. Rog ca mâini, 22 August, să pronunțați o viguroasă mișcare ofensivă cu diviziunea a 19-a și corpul de cavalerie în direcțiunea Kurt Bunar-Ak Kadânlar. Divizia a 9-a va ataca în direcțiunea Haskioi-Ak Kadânlar. Veți bine voi a lăsa o brigadă din diviziunea a 19-a la Bazargik». (Se pare cătind telegrama aceasta că la Cartierul Armatei a 3-a nu se cunoșteau precis evenimentele din Sectorul Balcik-Dobrici-Karapelit).

Concurent cu acesta, armata a 3-a dă următorul ordin telegrafic și diviziunii a 9-a (Silistria): «Mâne, 22, diviziunea rusă de cavalerie împreună cu diviziunea a 19-a va pronunța o mișcare ofensivă în direcțiunea Kurt Bunar-Trupciular. Pentru a fixa pe inamic, care e în fața d-voastră, veți desvolta o vie activitate pe tot frontul capului-de-pod. Puneți-vă în legătură cu diviziunea a 19-a».

Care era situațiunea militară, din acea zi, în sectorul Silistria-granița?

În ziua de 20 August, localitățile întărite Kurt Bunar (50 Km. la Sud de Silistria) și Ak-kadânlar (40 Km. la Sud de Silistria) sunt ocupate de trupele bulgare. Cele 2 batalioane de acoperire fiind surprinse (?), se retrag în dezordine, fără să încerce în retragerea lor cea mai mică rezistență pe anumite pozițiuni ce li se hotărîse.

Notez că Comandamentul Diviziei a 9-a recunoaște că în această parte detașamentul vrăjmaș era constituit din cavalerie, cu câteva tunuri și puțină infanterie. De sigur că așa a trebuit să fie, și totuși retragerea trupelor de acoperire s'a făcut atât de precipitat, ne spune Comandamentul diviziunii, în cât abia după 3 zile s'a putut afla de soarta lor (și aci întunericul fatal domnește). La Sargilar se găsea un escadron de cavalerie, care lega sectorul Silistriei cu sectorul Turtukaii. Și acesta s'a retras, împins de forțe superioare de cavalerie vrăjmașă, fără ca diviziunea să aivă vre-o cunoștință de soarta lui. *Sunt demne de notat aceste mărturisiri pentru a se ști cum a fost organizată și condusă acoperirea și apărarea graniței și teritoriului dobrogian.* «Văzând soarta punctelor de acoperire departe de grosul forțelor capului-de-pod», Comandantul diviziunii a 9-a a retras și pe cele 2 batalioane, cari acopereau încrucișările marilor drumuri, ce vin dela Rasgrad, Șumla și Varna, la Alfatar și Baș-Bunar. Ele au fost retrase pe linia înaintată a capului-de-pod (Karaomur și Babuk-Karaomur).

Aceste dispozițiuni nefiind justificate, Comandantul Diviziunii a fost observat de Comandantul Armatei a 3 a, și cu drept cuvânt, fiindcă prin ele s'a descoperit apărarea Turtukaii, rupându-se legătura care trebuia să le țină neconținut strănse.

Retragerea precipitată a elementelor de acoperire sub tunul capului-de-pod a avut și altă urmare, pe care o mărturisește Comandamentul diviziunii, dar pe care totuși eu nu mi-o explic: «În această primă fază, nu am putut cunoaște nici forțele inimicului, nici direcțiunile ce urmau din cauza lipsei de cavalerie și alte mijloace de recunoaștere». Nu mi-o explic fiindcă gar-

nizona Silistriei era o unitate constituită — operativă —, care avea 2 escadroane de cavalerie și alte mijloace de informațiuni și de recunoașteri.

În ziua de 22, Comandantul diviziei a 9-a se pregătea să iee ofensiva spre Bazargik (80 Km. în linie dreaptă), unde lupta diviziunea a 19-a, dar, tocmai când detașamentul însărcinat cu această operațiune (6 batalioane de Inf., 5 baterii de Art. și un mic detașament de Cav.), era gata de plecare, un contra-ordin oprește mișcarea, fiindcă diviziunea a 19-a, silită să părăsească Bazargikul, se retrage spre Kara-Omer.

Retragerea diviziei a 19-a în direcțiunea N—E, spre vechea graniță a Dobrogiei, lăsă în aer apărarea aripei drepte a noii granițe și va înlesni întoarcerea apărării teritoriului anexat în 1913.

În seara zilei de 22, diviziunea primește ordinul armatei a 3-a ca, «pentru a fixa trupele inimice aflate în fața ei, să desvolte o vie activitate pe tot frontul capului-de-pod». Comandamentul diviziunii adăogă că ordinul îi mai prescria «să degajeze calea Silistria-Turtukaia». Cum a fost executat acest ordin?

Comandantul diviziei din Silistria a constituit 2 detașamente: unul format din 3 batalioane de Inf., 3 baterii de Art. și $\frac{1}{2}$ escadron Cav., căruia i-a dat misiunea de a respinge pe inamic din pozițiunea dela Alfatar (40 Km. Sud de Silistria); altul format din 2 batalioane, 2 baterii și restul Cavaleriei, cu misiunea de a înainta spre Doimuslar, în direcțiunea Turtukaii (spre Vest), pentru a respinge pe inamic din această zonă. Ambele detașamente trebuiau să se pună în mișcare adoazi la ora 4 a. m.

Detașamentul din stânga, pe care'l însoția Comandantul Diviziunii, ajungând în fața Alfatarului, pe la

amiază (23 August) îl ocupă, după ce respinge din el niște slabe detașamente bulgare, și se oprește în sat; iar Comandantul diviziunii se întoarce în Silistria.

În ziua de 23, Comandantul Armatei a 3-a, considerând situațiunea dela Turtukaia ca foarte critică, dă ordin generalului Zaiancicowski «să ocupe Dobrici cu forțele strict necesare, iar restul forțelor să fie îndreptate în marș forțat la Turtukaia, unde avea ordin să înainteze și diviziunea a 9-a». (Observăm că Comandamentul armatei a 3-a îngrijit de inactivitatea corpului rus, al cărui cartier era tot la Medgidiea, trimisese în ziua de 22 pe atașatul militar, Colonelul Tatarinoff, să roage stăruitor pe generalul rus ca să pună în mișcare corpul său).

Comandantul diviziunii a 9-a primește și el, în ziua de 23 (ora 12,15 din zi, după ce se întorsese în Silistria) următorul ordin: «Lăsați 4 batalioane în Silistria, iar cu restul și cu cât mai multă artilerie executați imediat o ofensivă viguroasă înaintând în marș forțat spre Turtukaia pentru a degaja capul-de-pod atacat de forțe superioare. Diviziunea de cavalerie rusă are ordin să vă acopere flancul stâng. Pentru ca marșul coloanei să se facă mai răpede, infanteria va fi fără ranite (dat și comunicat la 23 August, ora 11.45 a. m.).

Cetind ambele ordine găsim imediat cauzele cari se vor opune îndeplinirii scopului urmărit: 1) Depărtarea prea mare a corpului rus de obiectivul ce i s'a dat; 2) Situațiunea dela Dobrici schimbată prin înfrângerea dela 22; și 3) Situațiunea diviziei a 9-a împărțită, în urma ordinului din sara de 22, în trei grupuri depărtate la o zi de marș unul de altul.

La primirea ordinului de mai sus, Comandantul Diviziei a 9-a nu mai avea în Silistra de cât 10 bata-

lioane de I. Celelalte se găseau: 3 la S. de Alfatar și 2 pe drum spre Almagea (aceste deviase dela obiectivul ce li se dăduse). Pentru a-l executa, el nu a putut forma de cât o coloană compusă din 7 batalioane de I. și 7 baterii de A., care la ora 7 p. m. a trecut prin punctul inițial (km. 10 al căii Silistria-Turtukaia). Înainte de plecare s'a trimis ordin coloanei dela Alfatar ca să iee direcțiunea spre Vest prin Baltagi-Haskioi pentru a se uni cu coloana principală pe calea Turtukaii. Cu detașamentul din centru, unirea trebuia să se facă cam în dreptul Doimuslarului. Cel dintâi a primit ordinul și a luat dispozițiuni ca să-l execute. Al doilea nu a fost găsit. (Un detașament rătăcit? Relațiunea oficială susține aceasta).

Coloana principală e oprită la km. 22 al căii Turtukaii, pe la ora 10 din noapte, trupele fiind obosite. Situațiunea coloanei e cam critică de oarece Comandantul ei era cu totul în întunec: nu știa nici ce avea să întâlnească în calea sa (lipsa complectă de informațiuni), nici unde se găseau coloanele din stânga sa.

După patru ore de odihnă, coloana pleacă spre Turtukaia, și la ora 6 dim. (24 August) ajunge la km. 38, unde ante-garda sa se ciocnește cu patrurile inimice. La această oră, coloana de Est, care mersese toată noaptea se găsea la Baltagi (cam la 38 km. la S—E. de calea Turtukaii); iar detașamentul din centru, care se întorsese la Karaomur, se puse în mișcare îndreptându-se spre km. 12 (după informațiunile ce au).

La ora 8 dim. avant-garda coloanei ajunge la km. 42 unde ia contact cu patrurile bulgare și ocupă satul Sarsınlar. Regimentul de I. bulgar (42), din Diviziunea 1-a, care se găsea în rezervă în satul Turk-Kuius (la

S. de Sarsınlar), atras de focurile dela Arabagilar, se îndreptă în grabă spre Sansirlar, și lupta se însinghebează. O luptă de simplă târăgănire, care ține până la amiază, când coloana noastră, de teamă de a nu fi învăluită de regimentul bulgar (?). începe să se retragă, împinsă înapoi nu de trupele bulgare, ci de o panică, care nu se poate nici descrie, nici explica. Retragerea e o fugă în toată regula, de a cării cauză cei cari au văzut-o nici astăzi nu 'și pot da sama. (Relațiune dată de un cfișer din detașament. Intr'un mic studiu, de curând apărut, publicat de fostul Comandant al armatei a 3-a, găsesc explicațiunea, dar mai bine să nu răscolim prea adânc sacul explicațiunilor).

Și astfel, micul detașament trimis în ajutorul Turtukaii, bătut și dezorganizat la 18 km. de această localitate, a trebuit să părăsească locul luptei tocmai la ora când agonia locului întărit se sfârșise, și să se reîntoarcă cu rămășițele sale în Silistria. Și astfel ne explicăm cum o diviziune din armata de operațiuni, compusă din 16 batalioane de infanterie, 44 tunuri de câmp și 2 escadroane de cavalerie, nu a putut trimite în ajutorul Turtukaii de cât un mic detașament de 7 batalioane și 28 tunuri, și nici o despărțire de cavalerie, care, chiar daca ar fi putut ajunge până la porțile poreclitului cap-de-pod, l-ar fi găsit ocupat de trupele germano-bulgare și ar fi fost de sigur prins și el în capcană.

Urmarea acestui act, executat în astfel de condițiuni și atât de târziu, a fost dezorganizarea diviziunii a 9-a și părăsirea Silistriei. În noaptea de 25 spre 26 a avut loc la Silistria o consfătuire, la care au luat parte Comandantul Diviziunii, delegatul Marelui Cartier General și prefectii Durostorului și Ialomiței, în urma căria s'a

hotărât, se zice din înalt ordin (eu nu cred), evacuarea capului-de-pod și retragerea diviziunii spre Est în direcțiunea trupelor rusești. (Nota din 1919—1921).

Anexa No. 2.

Informațiuni posterioare ne-au arătat că acest nou sector a căzut în adevăr fără luptă. Putea de sigur să reziste câtva timp, cu tot traseul lui defavorabil, dar el fiind desfăcut de frontul pozițiunii, cu care la început făcea corp comun, apărătorii lui l-au considerat ca o pozițiune înaintată a liniei principale de rezistență și l-au părăsit de teamă de a nu-și vedea retragerea tăiată. Aceasta a fost întâia urmare a modificării aduse organizării locului întărit. A doua a fost mult mai funestă. Comandamentul, după lovitura dela 22, a căzut în cursă, luând mijlocul drept scop. Trupele germano-bulgare au atacat pozițiunea de pe dealul Siaklar-Staroselo pentru a o curăți de trupele noastre și a căpăta libertatea manevrei: investirea pozițiunii. Dacă dealul Siaklarului nu ar fi fost ocupat de cât de avant-posturi, convingerea mea este că nici un eveniment militar însemnat nu s'ar. fi petrecut în fața sectorului de Vest (cel primitiv), căci singurul sector pe unde atacul putea năzui să rupă frontul era cel de Sud. (Toți ofițerii din jurul meu, toți foștii mei colaboratori, erau convinși de acest adevăr militar cu mult înaintea intrării noastre în războiu). Dar, Comandantul Apărării, văzând că vrăjmașul a atacat dealul Siaklar-Steroselo și l-a ocupat (fără nici o rezistență, de altfel), s-a imaginat că atacul pozițiunii principale de rezistență se va da tot prin sectorul de Vest, și crezând astfel a ținut cu cea mai fatală stăruință în acel sector atâtea mijloace de acțiune, cărora atacatorul nu le-a dat

de cât atențiunea necesară ca să le țină fixate în sector. Și cum ar fi putut el oare să încerce un atac în ace sector când și topografia terenului, și tăria organizării lui și vecinătatea Dunării cu apărarea ei mobilă, făceau acest atac extrem de riscat. Toate considerațiunile tactice și speciale războiului de cetate impuneau alegerea sectorului de Sud, ca sector de atac.

Vederile mele s'au adevărit și prin următoarea relațiune culeasă în urmă; «Prezența excadrei de Dunăre și a bateriilor de la Dunăre (malul stâng, malul drept și din ostroave) au contribuit ca atacul să se dea în sectorul de Sud. În sectorul pe Vest a fost o simplă demonstrațiune făcută de trupele lui Hammerstein (Amiralul Ne-prescu. Rolul Marinei Militare din războiul... 1920)».

Anexa No. 3.

Comandantul apărării susține ca cererile sale reiterate, adresate Marelui Stat-Major, ca să se construiască un pod la Turtukaia au rămas nesatisfăcute. Comandamentul armatei a 3-a susține ca încă din ziua de 22 August, văzând starea precară a garnizoanei (eu observ ca până în acea zi nici o luptă serioasă nu avusese loc la Turtukaia, care să justifice această constatare), a cerut Marelui Cartier General ca garnizoana ei să facă o eșire spre Silistria. La această propunere, M. C. G. a răspuns că va trimite ajutoare Turtukaii, dar în schimb *ordona garnizoanei să reziste până la ultimul om*. Comandantul apărării confirmă existența acestui ordin, care i-a fost comunicat și de maiorul R. dela M. C. G. și de colonelul D. de la armata a 3-a. Existența acestei hotărâri ne dând loc la nici o îndoială, căci Turtukaia a primit în incinta ei un ajutor de 15 batalioane, și ar fi primit poate și întreaga diviziune a 9-a, dacă ordinele ar fi

fost date la timp și executate integral, o mare răspundere cade asupra Marelui Cartier General. Orice pozițiune apărată, închisă sau deschisă, trebuie să reziste până la sleirea tutului mijloacelor de acțiune și cu prețul celor mai mari sacrificii de sânge. Aceasta se înțelege prin expresiunea banală: *rezistența până la ultimul om*, căci nimeni nu a putut înțelege că cele 35 mii de apăraători închiși în Turtukaia trebuiau să moară până la cel din urmă om. Oricât de nestrămutată ar fi fost hotărârea lor de a face un asemenea sacrificiu, ei nu l-ar fi putut consuma.

Garnizoana unei cetăți asediate, după ce a isprăvit toate mijloacele de rezistență încearcă o eșire, și, dacă nu reușește, se predă. Apărătorii unei pozițiuni deschise când nu se mai pot ține pe pozițiune, se retrag. Ce trebuie să facă apărătorii unei pozițiuni întărite, care are la spatele ei un fluviu și e investită pe uscat? Să încerce o eșire pentru a da mâna cu trupele amice cari operează în regiunea ei. Și dacă nu reușesc, să se predea? Nu, căci ei nu sunt în fața unei necesități ineluctabile, ci să se retragă pe celălalt țărm al fluviului, pentru a continua să se bată aiurea, după refacere. Așa e, și dacă e așa, M. C. G. era dator, când a hotărât să sporească garnizoana până la efectivul a 3 diviziuni de infanterie și să i impună a lupta pe loc până la sleirea puterilor ei de rezistență, era dator, zic, să asigure retragerea resturilor ei pe malul stâng. Ne făcând aceasta, Șeful Marelui Stat-Major de la M. C. G. a comis cea mai mare greșală de care s'ar fi putut face vreodată vinovat, căci cazul Turtukaii e unic în istoria militară a țării. Această greșală va rămâne oare fără sancțiune? (Nota din 1919).

Anexa No. 4.

Trămiterea ajutoarelor și întrebuințarea lor construesc o greșală colectivă, care primește pe întreaga scară a Comandantului, de la cel local până la Marele Carier General. În adevăr, Comandamentul Armatei a 3-a declară că, dându-și samă de situațiunea tactică, de faptul că artileria grea nu putea lua parte la luptă, a apreciat că trebuia să se întărească garnizoana capului-de-pod, și că M. C. G. a admis propunerea (ce nu ar fi admis atunci M. C. G. ca să îndrepte o greșală inițială, care deschidea dezastrul armatei?). Având această incuviințare a dat ordin Corpului V. de Armată (la 21 August ora 10, pm.) să trimită la Turtukaia o Brigadă de infanterie din Diviziunea a 10-a (concentrată în regiunea Bucureștilor). Această brigadă trebuia să se găsească în Turtukaia în cursul zilei de 22, *situațiunea fiind foarte gravă.*

Dar, ceea ce e mai grav e că nu i s'a trimis numai o brigadă (8 batalioane), ci doua (15 batalioane); iar intrarea lor în Turtukaia nu a început de cât în seara de 22, după ce pozițiunea întărită de la Staroselo-Siahlar fusese părăsită de ai noștrii și ocupată fără luptă de trupele vrășmașe, și nu s'a terminat de cât în ziua de 24, când tunul apărării amuțise și infanteria noastră se precipita la Dunăre, împinsă de vrăjmaș, unde nădăjduia că va găsi podul, sau alte mijloace de trecere, adăpostite de capul-de-pod. Ce mare greșală, și cât de lesne s'ar fi putut înlătura!

În adevăr, eacă ce ne mai spune Comandamentul armatei a 3-a: Apreciind că, cu toate măsurile luate, rezistența pasivă a Turtukaii nu putea îmbunătăți situațiunea, am luat măsuri ca să contra-atac trupele cari investeau

Turtucaia cu diviziunea a 9-a și cu corpul rus. Da. Aceasta era adevărata soluțiune a problemului, dar din nenorocire ea a fost găsită prea târziu. Ordinul de operațiune nu a fost dat Diviziunii a 9-a de cât în ziua de 23 după amiază, pe când trupele ei executau departe de Silistria un alt ordin. Cât pentru concursul corpului rus, Comandamentul era aproape sigur că nu'l va avea.

În orice caz, eu sunt convins ca această soluțiune fusese mai de mult întrevăzută. Și dacă e așa, de ce nu a fost executată astfel: În loc să se ceară concursul trupelor rusești, cari erau departe și ținute pe loc de raul voință a generalului rus; în loc să se trimită 15 batalioane de I, în Turtucaia prin vadul Olteniței; în loc să se aștepte ziua agoniei, nu era mai bine să se aducă la Silistria o brigadă de Infanterie, care, în unire cu diviziunea a 9-a, să fie aruncate spre Turtucaia pentru a o debloca și a asvârli pe atacator peste graniță? Un corp de ajutor de 20 batalioane de I. cu efectivele neatinse; cu o numeroasă artilerie, lucrând în legătură cu garnizoana Turtukaii, ar fi dat lesne peste cap, în ziua de 23, sau în dimineața de 24, corpul vrășmaș care suferise până atunci pierderi însemnate. Și, dacă în capul corpului de ajutor s'ar fi pus Comandantul Armatei de Dunăre, cunoscut ca un bun conducător de trupe, oare operațiunea nu era să isbutească și soarta armelor să fie schimbată?

Anexa No. 5.

Din ziua când cercul s-a închis în jurul Turtukaii și s-a văzut că garnizoana ei nu e în stare să-l rupă, garnizoana Silistriei era datoare să îi vină în ajutor, cu sau fără avizul superior, în puterea marelui principiu al cooperării în același sector strategic (sau tactic). În a-

devăr, trupele din Silistria aparțineau toate diviziunii a 9-a (11 batalioane active și 5 de rezerva). Silistria nu avea trupe de miliții. Artileria sa de câmp era formată din 9 baterii de t. de 75 mm. cu tragere răpede, 2 baterii de t. de 87 mm. cu tr. înceată și 12 t. de 53 mm. cu tragere răpede (înhamate). (Artilerie fixă și semi-mobilă era foarte puțină în Silistria: 8 t. de 105 mm. 4 t. de 150 mm. și 2 obuziere de 120 mm.). Diviziunea avea și 2 escadroane de Cavalerie.

Dacă nu ar fi fost decât compunerea garnizoanei — o diviziune din de armata operativă — și tot s'ar fi văzut ca rolul său nu se mărginea numai să-și păzească din băătăură capul-de-pod la începutul operațiunilor, căci acesta era acoperit de Turtukaia, de escadra de Dunăre și de trupele de acoperământ dela graniță, ci și ca să întreprindă operațiuni la câmp deschis, ca unitate mobilă, pentru a împedea invaziunea în regiunea vestică a graniței, a o ține în loc, și deci a ajuta apărarea Turtukaii și a contribui la deblocarea ei.

Deci, din ziua când corpul de investire vrăjmaș a luat contact cu pozițiunea întărită dela Turtukaia, nu mai era permis Marelui Cartier General să trimită trupe de ajutor în incinta ei. Ajutorul trebuia să vină dela Diviziunea a 9-a, singură sau întărită de alte trupe. Un ajutor mare trebuia să li dea MCG, și pe acela nu-i l-a dat: să-i trimită trupe și material tehnic, munițiuni suficiente și să-i dea ajutoare medicale, de cari avea atâta lipsa pentru a-i îngriji și evacua miile de răniți căzuți în zilele de 22, 23 și 24.

Singurul care mi s-a părut că a înțeles rostul Silistriei fața de Turtukaia a fost Comandantul Armatei a 3-a: *Cred, spune domnia sa, că înfrângerea dela Turtukala putea să aibă un caracter mai puțin grav prin retragerea*

garnizoanei. De aceea, la 22 am propus o eșire a garnizoanei spre Silistria pentru a da mâna cu Diviziunea a 9-a. MCG însă nu a aprobat pentru motivul că acea garnizoana trebuia să stea în Turtukaia și să lupte până la cel din urmă om. Ordinul s-a executat.

(Nota din 1919).

Aceasta afirmațiune e însă în conflict, astăzi când documentele străine au început să se publice, cu declarațiunea Locotenentului-Colonel Maurice Desprès, atașatului militar francez, făcută în raportul adresat Guvernului său: În timpul luptelor dela Turtukaia am făcut cunoscut Generalului Iliescu că nu înțeleg încăpăținarea de a rezista acolo, când vrăjmașul a acumulat atâtea mijloace de atac, căci eu consideram că Turtukaia nu se mai putea mântine din moment ce prima linie căzuse. Turtukaia trebuia evacuată, mai cu sama că nu era nici cap-de-pod. Iliescu a recunoscut aceasta, dar prea târziu, și a mărturisit că a greșit aprobând ordinul dat de Generalul Aslan de a mântine Turtukaia cu orice preț.

Intre aceste două afirmațiuni, cari se isbesc, nu are loc o a treia...?

Anexa No. 6.

Documentele, pe cari le am cercetat, mi-au desăvârșit convingerea că apărarea Turtukaii desfide analiza criticului militar.

În urma cererilor reiterate, 15 batalioane de Infanterie au venit, în cele din urmă două zile, să se închidă în Turtukaia. Ce a făcut Comandantul apărării cu ele? Răspunde singur: «Cum situațiunea era cu totul gravă și trebuia a se întări urgent anumite părți ale frontului

mai amenințate ¹⁾, pe măsură ce unitățile sosesc au fost angajate în luptă». Ce erau acele unități? Ne spune Comandantul Armatei a 3-a. «Până în ziua de 23 August au fost trâmise 12 batalioane. Toate aceste ajutoare din cauza lipsei unui pod și a insuficienței mijloacelor de transport pe Dunăre, în loc să sosască aproape toate în același timp și să realizeze formarea unei mase, cu care să se dea lovitura, nu au ajuns de cât rând pe rând (câte 2 companii), fiind vărâte în foc tot așa, acolo unde nevoia cerea (nevoia cerea să se întărească sectorul de Sud, care se prăbușea și tocmai acolo nu s-au trâmisi).

Daca nu ași scrie rândurile aceste ca să servească de învățământ tinerelor generațiuni de ofițeri, cari mâni sau poimâni vor ține în mânele lor soarta armatei și a țării, ar trebui să mă opresc aci și să pun un mare punct. 12 batalioane (în realitate 15), adică peste 12.000 luptători, au fost trâmise în pachete, de una, două, sau trei companii, ca să astupe golurile unui front de 20 și apoi de 15 km., unde luptau 16—18 mii infanteriști; cu alte cuvinte, o întreagă diviziune a fost farămițată pentru a astupa golurile unui front de luptă după acelaș procedeu, pe care 'l întrebuințează un comandant de companie ca să și întărească linia de luptă cu susținerile unității sale.

Nu, nu lipsa unui pod, sau a mijloacelor de trecere, au împiedecat formarea masei de manevre, ci lipsa judecății tactice și cunoștințelor artei comandamentului. Cu nervii liniștiți, cu știința artei, cu voința nestrămutată de a face ceva bun, miclele pachete cari soseau se

1) cea mai amenințată parte a frontului, în ziua de 23, a fost sectorul de Sud. Dar acesta nu s-a întărit. Atunci? Să avem răbdare, căci adevărul se va descoperi.

puteau preface în batalioane, batalioanele în regimente și regimentele în brigade; iar brigadele aruncate în timpul nopții, sau în zorii zilei, în partea cea mai șubredă a frontului vrăjmaș — conduse de ofițeri cari cunoșteau bine terenul — în mijlocul linielor obosite și reduse de luptele zilei. Ce nu ar fi putut face un atac impetuos, dat cu hotărârea de a obține un rezultat util¹⁾.

Că apărarea s'a făcut fără nici un plan întemeiat pe recunoașteri și informațiuni e astăzi lucru știut și necontestat. Dela început trupele de Infanterie și Artileria au fost împărțite ca și cum s'ar fi știut cu siguranță că inamicul va ataca sectorul de Vest. Și sugestiunea a fost atât de mare, în cât întreaga pozițiune întărită de pe dealul Siahlar-Staroselo a fost părăsită fără luptă și fără chiar să fie atacată.

Deși putea fi orientată asupra sectorului ales de vrăjmaș ca să dea lovitura hotărîtoare, apărarea totuși, urmărită de o idee fixă, a îngrămadit trupe pretutindeni

1) Enigma întrebuintării celor 15 batalioane de ajutor începe să se talmăcească. Generalul Aslan afirmă în studiul său „Turtukaia”, apărut la începutul anului, că în ziua de 23 August capul-de-pod dispunea de 15 batalioane de infanterie, sosite până 'n acea zi, *cari nu intrase în luptă*, și totuși Comandantul apărării nu a trimis în ajutorul Sectorului de Sud decât un singur batalion (din R-t 75); că deși aceste trupe erau neatînse el nu a încercat decât spre sara (23) un contra-atac cu 6 batalioane; că nici în noaptea de 23 spre 24, nici în ziua de 24, el nu a mai încercat nimic. Afirmatiunea aceasta se confirmă și prin următoarea relațiune dată de Comandantul apărării Sectorului de Sud: Mai toate trupele de ajutor erau răspândite la spatele pădurei Turtukaia, fără a le avea în mână și fără a le da la timp o destinațiune. Din cauza aceasta în noaptea de 23 spre 24 Comandanții în subordine nu sunt găsiți la locurile lor spre a primi ordinul de luptă pentru a doua zi, iar oamenii sunt risipiți și amestecați în dezordine. Eaca deslușirea enigmei, eaca la ce au servit cele 15 batalioane rupte din armata de operațiuni ca să salveze Turtukaia. Doamne, Doamne!

unde nu trebuia, și a lăsat gol în singurul sector unde ele erau indispensabile. În sectorul atacat, bravul regiment 79 de infanterie, căruia i se luase 2 companii, și bravele baterii de siguranță au fost lăsate să lupte fără nici un ajutor, în ziua de 23 până la amiază, în contra unei întregi diviziuni bulgare (G-1 Kissilow), deși sectorul de Est nu avea pe nimeni în fața lui, deși sectorul de Vest, care avea o garnizonă de 9 batalioane și o puternică artilerie nu era amenințat, cu multă timiditate, decât de cele 6 batalioane de infanterie și de slaba artilerie ale lui Hammerstein.

Ziua de 24 a fost și mai tristă, căci s'a consumat în cea mai desăvârșită pasivitate. Și rezultatul final, mulțămită lipsei de conducere și lipsei unui plan bine ordonat, a fost că trei pătrimi cel puțin din trupele de infanterie nu au luptat aproape de loc, pe când în schimb regimentul 79 și un batalion din 75 au fost lăsate să fie complet distruse. Comandantul Regiment. 79, Colonelul Dumitrescu-Osicianu, raportează că din 4580 oameni de trupă au căzut morți pe câmpul de luptă 27 sub-ofițeri, 135 căprari și 1357 soldați; iar din 68 de ofițeri a perdut: 4 ofițeri superiori (adică toți Comandanții de batalion) morți și răniți, 11 comandanți de companie morți și răniți, și 31 ofițeri subalterni morți și răniți. Și astfel, după 2 zile de luptă, acest regiment nu a rămas decât cu 22 ofițeri neatinși și 1050 luptători. Aceasta însemnează că regimentul a fost complet distrus.

După relațiunile date de același ofițer se vede că în sectoarele de Vest și de Est nu a căzut nici un ofițer mort, sau rănit, și că perderile trupelor de ajutor (15 batalioane) au fost neînsemnate (2—5%), afară de batalionul din regimentul 75, care a luptat, în zilele de 23

și 24, alături de regimentul 79, și a împărtășit trista lui soartă.

Și când cunoaștem toate aceste, oare nu se poate afirma că distrugerea regimentului 79 și batalionului din 75, ca și dezastrul Turtukaii, nu pot fi atribuite decât slăbiciunii Comandamentului local?

Trupele dela Turtukaia ș'au făcut întreaga datorie, și, cetind relațiunile bulgare, mă întreb cu mâhnire: ce minuni nu ar fi făcut ele dacă ar fi fost altfel întrebuințate. (Intr'o dare de samă a Generalului Toscheff, Comandantul Armatei a 3-a bulgare, asupra luptelor dela Turtukaia, — de care Comandantul Regimentului 79 face mențiune în memoriul său — se spune că pierderile trupelor bulgare, în zilele de 23 și 24, au fost de: 161 ofițeri, 11 aspiranți și 7742 soldați, adică 25% din totalul trupelor. Cea mai mare parte din ei au căzut în luptele din Sectorul de Sud. Ș'a făcut, ori nu, Regimentul 79 datoria? Și dacă ș'a făcut'o, poate cineva susține că celelalte regimente aflate, sau trâmise, mai în urmă, în Turtukaia nu ș'ar fi făcut și ele deopotrivă datoria?

Comandantul apărării afirmă că în sara zilei de 23 prevăzuse formarea unei masse de manevră, compusă din regimentele 34 și 84 de Infanterie și 2 batalioane (din 80 Inf. și 2 G) și din un grup de obuziere, cu cari să facă adoua zi o eșire spre Silistria pentru a întâmpina diviziunea a 9-a. Evenimentele însă, și în deosebi defectiunea trupelor produsă de proiectilele grele ale artileriei germane, cari cădeau asupra rezervelor și asupra orașului, au făcut cu neputință realizarea planului. Din cercetarea documentelor aflăm: că ordinul de luptă, la care se referă, a existat și cuprinsul lui se găsește deja menționat de mine; că rezerva mai sus

arătată a fost în adevăr proiectată; dar constituirea ordinii de bătaie și ordinul dat Comandanților de sectoare fac să se înlăture cu totul ideea unei eșiri spre Silistria: Scopul acțiunii era recucerirea liniei principale de rezistență; în timpul luptei Comandantul apărării avea să se găsească la postul său de comandă, blockhausul dela casarma Șeremet. Deci ideea unei eșiri a garnizonei spre Est e înlăturată.

Dar, cum vedem, a existat un plan de operațiuni pentru ziua de 24, și el s'ar fi putut executa, căci masa de manevră urma să fie formată din trupe sosite atunci, cari nu avusese timpul să se contamineze, căci adunarea trupelor și toate măsurile de execuțiune erau să se facă în timpul nopții, când focul artileriei e potolit, daca nu suspendat. De fapt, cum am arătat, acest ordin nu s'a comunicat la timp Comandanților de Sectoare, iar aceștia nu l'au putut comunica Comandanților de Regimente (mulți din aceștia raportează că nu au cunoscut ordinul decât când se aflau în captivitate). Intr'un cuvânt: ordinul a existat, dar nici o măsură nu s'a luat pentru executarea lui.

Comandantul apărării mai susține că în ziua de 24, la ora 11.30 a. m. a ordonat retragerea spre Silistria a convoiurilor și a trupelor, pe drumul de coastă la Kusui. Aceasta însă nu s'a putut face din cauză că inamicul ocupase localitatea. Constat că ambele dispozițiuni urmăreau un scop definit, dar că nici una nu s'a executat: întâia, *din cauza defecțiunii trupelor (?)*; a doua din cauză că drumul era tăiat de trupele bulgare. Relativ la a doua, se pot pune două întrebări: Comandamentul nu știa, înainte de a da ordinul, că drumul era tăiat de Bulgari? Dacă a ordonat retragerea trupelor înainte de amiază, de ce nu a rămas în Turtukaia, ca să conducă

singur retragerea, ci a plecat pe apă spre Călărași? Părerea mea este că Comandantul apărării nu s'a gândit la o retragere de cât în momentul când a executat individual această retragere; altfel, mi-ar fi greu să 'mi explic marea vină în care a căzut, părăsindu'si trupele în clipa când ele aveau atâta nevoie de asistența sa 1).

Intorcându-ne la evenimentele petrecute în sectorul de Sud în ziua de 23 August, eu nu pot atribui de cât lipsei de orice legătură între acest sector și comandantul apărării imposibilitatea acestui din urmă în tot timpul cât sectorul a fost atacat de grosul forțelor bulgare; căci, dacă s'ar admite că a existat o legătură, atunci răspunderea morală s'ar complica cu cea penală.

Lipsa de informațiuni a apăsat mult asupra hotărârii și acțiunii Comandanților în subordine. De lipsa lor s'au plâns toți. Comandantul Brigadei 39 declară, într'un memoriu trimis Marelui Cartier General și Ministerului, că în zilele de luptă nu a primit nici un ordin, sau informațiune, dela Comandantul apărării; că tocmai în dimineața de 24 (la ora 6.45) a primit ordinul care prescria o nouă repartițiune a trupelor pe ultima linie de rezistență (care de altfel nu s'a putut executa); că în cursul zilei de 24 nu a avut nici o știre asupra situațiunii generale, și că voind să fie informat a căutat pe Comandant la postul său de comandă, dar nu l-a

1) Mai mulți ofițeri după întoarcerea din captivitate declară că acest ordin nu a fost scris ci s'a dat verbal de Comandantul apărării, celor cari se găseau pe malul Dunării, după ce s'a imbarcat pe vedeta care avea să'l ducă la Călărași. Cine cunoaște adevărul? Postul Comandant al armatei a 3-a acuza pe Comandantul Capului-de-pod de părăsire de post în fața inamicului. Comandantul Escadrei de Dunăre da altă explicațiune, pe care mă feresc de a o reproduce.

găsit, fiind dus în oraș ca să destrugă corespondența Comandamentului și apoi să plece pe apă cu vedeta, care i se pusese la dispozițiune.

Lipsa de legătură în acțiune a fost dar dublată de lipsa de informațiuni. La Turtukaia nu a existat, sau nu a fost întrebuințat, nici un mijloc de informațiuni și de recunoașteri, cari să procure știrile atât de necesare asupra mișcărilor și dispozițiilor atacatorului; pe câtă vreme, cât a durat operațiunile, inamicul a avut neconținut un balon captiv și numeroase aeroplane, cari 'i dădeau informațiunile necesare acțiunii trupelor și hotărârilor Comandamentului. Mai trebuie oare să amintesc serviciul informatorilor organizat cu atâta măiestrie de Cartierul feledmareșalului Mackensen?

Din relațiunile date de mai mulți ofițeri din sectorul de Vest (presupus «de atac»), am putut afla: La începutul operațiunilor exista o *legătură telefonică* complectă, începând dela micile unități până la Comandamentul locului întărit. După retragerea dela Siaklar-Staroselo, aceste legături s'au restabilit. În zilele de 23 și 24 nici o legătură nu a mai existat, nici în interiorul sectorului, nici între Sector și Comandament. *Lipsa de legătură a fost așa de mare în cât Comandanții sectorului și subsectoarelor se găseau în întunericul cel mai desăvârșit.* Fiind că în acest sector nu se dăduse nici o luptă, nimic nu i-a făcut să creadă până în ultimul moment că Turtukaia era perdută. Din potrivă *ei se așteptau la o luptă hotărătoare în ziua de 24, sau adouazi (25).* Credința lor le fusese întărită în noaptea de 23 spre 24 prin știrea falsă că trupele bulgare, bătute de diviziunea a 9-a, se retrăsese la 6 km. dela linia centrelor. Mai mare întuneric de cât în fața acestui sector, care nu și perduse speranța de a primi atacul hotărător al dușmanului, unde se putea găsi?

Rezultatul fatal: Tot ce s'a petrecut la vrăjmaș a fost incunjurat de întuneric, pe care noi nu l-am putut pătrunde, pe cât timp tot ce se făcea la noi era văzut și cunoscut de el.

La Silistria aceeași stare de lucruri. Nici o legătură între Comandament și trupele de acoperire. O singură legătură ni se spune că ar fi fost continuă: între Comandamentele din Silistria și din Turtukaia. Comandantul diviziunii a 9-a declară că, dela 19 până la 22 August, a stat în legătură cu Comandamentul Turtukaii, informându-se reciproc de tot ce se petrecea în sec-toarele lor; că Comandantul Turtukaii l-a informat că rezistă cu succes, că a respins atâtea atacuri și că nici odată nu l-a lăsat să înțeleagă că ar avea nevoie de vro cooperațiune a garnizoanei Silistriei.

Aceasta e o declarațiune categorică, dar mi-e greu—mărturisesc—să o cred, căci atunci ar trebui să admit că la Turtukaia s'a jucat cea mai sinistră comedie. Din potrivă, totul mă face să cred că și între Turtukaia și Silistra a domnit tot timpul o ceață groasă, prin care vederea nu a putut pătrunde nici chiar în ziua de 24, când apărarea Turtukaii și-a dat sufletul.

Anexa No. 7

Relativ la «curățirea câmpului de tragere» și la «suprimarea reperelor» reproduc câteva din mărturisirile celor cari au luat parte la apărarea Turtukaii.

In lipsa măsurilor de mobilizare a capului-de-pod, tot ce se făcuse a fost făcut ca să înlesnească atacul Bulgarilor și să pregătească dezastrul nostru. Arăturile proaspete până lângă linia rețelelor de sîrmă, și peticele de culturi indicau locul bateriilor și centrelor de apărare. In ziua de 23 se găseau încă un fel de repere, balize

înalte, lângă bateriile fixe. Tocmai unde erau punctele cele mai grele pentru atacul pozițiunii, în fața creștelor militare, etc., porumbul era netăiat și vrăjmașul înainta prin el nevăzut de apărătorii liniilor noastre; în schimb, porumbul din spate era bine venit pentru cei cari părăseau (pe furis) pozițiunea. Comandamentul nu permisesse tăierea porumbului(?). Printre Turcii și Bulgarii, cari arase în preajma întăririlor, fusese mulți gradați și chiar ofițeri bulgari. Conducătorii carelor cu munițiuni — când s'au transportat în depozitele Sectoarelor, erau de asemenea în mare parte bulgari. Dacă Bulgarii puteau astfel afla totul, ofițerii români dintrun sector nu erau autorizați să viziteze celelalte sectoare. («Din Memoriul unui Comandant de Baterie»).

Din cauza porumbiștelor, cari se întindeau înaintea și înapoia liniei a 3-a (e vorba de ziua de 23 p. m), nu se putea avea vederea necesară a câmpului de tragere. S-au pus oamenii de au călcat porumbul pe distanțe cât s-au putut mai mari, dar aceste porumbiște au împiedecat foarte mult vederea trăgătorilor și, mai cu sama (cele dela spate), controlul oamenilor, favorizând mult depărtarea lor de pe front. În pădurea Turtukaia trupele nu au putut lupta în retragere din cauza că se omisese de a se face luminișe, din distanță în distanță, pentru a se asigura eficacitatea focurilor. («Din Memoriul unui Comandant de Brigadă»).

Eu sunt incredințat că toate aceste cauze, cari au contribuit la înfrângerea noastră, ar fi dispărut dacă ar fi existat un plan de mobilizare, sau dacă existând s'ar fi executat.

Informațiunile ce am și dela ofițeri din sectorul de Vest mă incredințează că lucrările cari trebuiau să figureze în «Carnetele de Mobilizare» pentru punerea

în stare de apărare a locului întărit nu au fost executate. Ba, ceea ce e mai mult, se dăduse chiar ordine ca nimenia să nu se atingă de culturi, nici chiar de pomulbul din preajma întăririlor. Am mai aflat încă ceva: pe când ofițerilor noștri nu li se distribuise decât planul sectorului ($\frac{1}{10.000}$), din care făcea fiecare parte, toți ofițerii Bulgari și Germani aveau în gențile lor planul întregii pozițiuni, la aceeași scară, însoțit de date complete asupra organizării pozițiunii, asupra garnizoanei și comandantului ei (*perfect caracterizați*).

Referitor la populațiunea ostilă, Comandantul Turtukaii ne destăinuiește următoarele: «...după aceea a venit ruperea frontului și defecțiunea trupelor noastre, urmate de retragerea lor precipitată spre debarcader, unde, lipsind podul, a urmat o panică și o încăerare cu populațiunea bulgară ostilă din Turtukaia, care profitând de acel moment a atacat trupele noastre răslețe în retragerea lor». (Aceste s-au întâmplat înainte de a fi părăsit câmpul de luptă, dar cunoaște domnul Comandant al apărării toate ororurile ce s-au săvârșit după plecarea sa din Turtukaia, dela amiaza până sara?).

Asupra mobilizării necomplete a trupelor, Comandantul Apărării ne dă următoarele relațiuni: De și pentru Infanterie se dispusese concentrarea anticipată a efectivelor complete de mobilizare încă dela 23 Iulie, pentru Artilerie s-a făcut excepțiune, neconcentrându-se decât $\frac{2}{3}$ din efectivul ei. Rezultatul a fost că unele baterii nu au putut efectua tragerea cu toate gurile de foc din cauza lipsei oamenilor, neputând forma nici chiar un schimb de servanți. Restul, până la complectare, nu a sosit nici până în ziua căderii capului-de-pod. Artileria mobilă a capului-de-pod, 3 divizicane, a

avut numai 2/3 din efectiv, și *nu a venit la Turtukaia decât cu bateriele de tragere* (extraordinară pregătire). Coloanele lor de munițiuni au început să sosească când garnizoana era deja angajată în luptă, iar efectivele au rămas necomplete.

Relativ la încadrarea trupelor, ne mai spune Comandantul apărării că *parte din companii erau comandate de ofițeri lipsiți de orice pregătire militară, incapabili chiar de a comanda plotonul*; ca batalioanele de miliții au fost comandate în realitate de un locotenent, sau sub-locotenent, din cauza că comandanții lor erau incapabili de a se mișca din loc; că la Artilerie *s-au improvizat comandanți de baterie niște ofițeri de rezervă, cari nu trăsese nici odată cu tunul, sau îl vedeau pentru întâia dată*.

Cu asemenea trupe, cu un asemenea Comandament am apărat noi Turtukaia, cheia Dobrogiei.

(Nota din 1919).

Anexa No. 8

Comandamentele și Serviciile Artileriei, precum și Serviciul Geniului nu au fost organizate nici după decretarea mobilizării Armatei. Din ce cauza? Nu știu. Știu numai că, pe când Turtukaia, care se găsea la 15 km. de granița, a rămas tot timpul fără aceste organe, un alt loc întărit, Cernavoda, la 120 km. de granița, avea de mult complete ambele comandamente și servicii. Pe ce s-a putut răzămă judecata celor cari au regulat în chipul acesta satisfacerea trebuințelor locurilor întărite? Mai știu încă ceva. Pe când Regiunii întărite F—N—G i se luase tot armamentul și toate mijloacele de acțiune, dar i să lăsase intacte comandamentele și serviciile Artileriei și Geniului (cari au fi-

gurat în budgetul anului 1916—1917); pe când Cetății București, dezarmată și declasată, nu i se suprimase nici unul din aceste organe, capul-de-pod dela Turtukaia, care neconținut se pregătea de războiu, era lăsat, cu o stăruință uimitoare, fără comandamente și fără servicii de Artilerie și de Geniu. Ce motive au făcut ca să nu i să dea din ale Cetății București, sau ale Regiunii F-N-G, cari erau disponibile, și unde erau absolut inutile? Mister, sau Fatalitate.

Ca să se vadă puținul interes ce dădeau cei răspunzători acestei chestiuni, extrag următoarele rânduri dintr-un memoriu: «În timp de un an, înainte de a se decreta mobilizarea, toată artileria grea a capului-de-pod a fost comandată de Maiorul P. cu toate că cea mai mare parte a Regimentului 3 de Artilerie grea să găsa la Turtukaia. În asemenea condițiuni, Maiorul P. nu se putea ocupa de cât de lucrările de cancelarie și de administrațiunea Detașamentului. Cerând prin mai multe rapoarte a se da un Colonel ca Comandant al Artileriei capului-de-pod, s-a numit locot.-colonel N. În April 1916, dar acesta fiind ocupat cu lucrări tehnice la Ministerul de Războiu, nu a putut fi de nici un folos capului-de-pod. Abia în *ajunul Mobilizării* s-a numit Colonelul T. ca Comandant al Artileriei, *dar și aceasta după începerea operațiunilor (?)* a fost atașat la Armata a 3-a (?). ... Cu modul acesta chestiunile tehnice ale Artileriei, în special *pregătirea tragerii*, reprovizionarea munițiunilor, etc. au lăsat cu totul de dorit. *Planșetele de tragere ale bateriilor nu au putut fi completate* din cauza lipsei hartei terenului, de cât în mod cu totul sumar în momentul când urma să înceapă acțiunea». (Și toate aceste vor rămâne fără sancțiuni?).

Cari au fost urmările acestei clasice nepregătiri? Când

locul întărit a intrat în acțiune, unele guri de foc de calibru mare nu erau instalate în bateriile lor, altele se instalau atunci în grabă, iar altele nu aveau încă terminate platformele de beton; unele nu aveau de loc munițiuni, iar altele prea puține; tragerea de precizie a fost înlocuită prin tragerea «la noroc», iar parte din gurele de foc, cari puteau face ceva, nu aveau servanți; în fine baterii comandate de ofițeri improvizați, cari până în acea zi nu mai trăsese cu tunul. Și totuși... și totuși Marele Cartier General al Armatei de Operațiuni nu înceta de a îndopa Turtukaia cu trupe de Infanterie, de și trebuia să știe, ca și mine, că o cetate, ca să-și poată prelungi rezistența, are trebuința de artilerie și de munițiuni, cu care să lupte contra artileriei atacului pentru a întârzia ziua asaltului. Dar fatalitatea apasa asupra armatei noastre.

(Nota din 1919).

8. Sancțiunile Răspunderilor.

Două mari evenimente militare, ne tălmăcite încă, au avut loc în campania noastră din 1916: Căderea așa zisului cap-de-pod dela Turtukaia (24 August), și capitularea detașamentului de Cerna, la Isbiceni (24 Noembrie). Amândouă tot atât de dezaastroase pentru armata și țara: atât prin urmările materiale cât și prin efectul lor moral.

Turtukaia, bine întărită și apărată de o puternică garnizoana, a căzut în mâinile inamicului numai după patru zile de asediu, din cari două de luptă.

Detașamentul de Cerna, compus din diviziunea 1-a de Armată, bătănd în retragere spre Răsărit și ajungând pe malul drept al Oltului, în ziua de 23 Noembrie, a

capitulat în câmpie deschisă a doua zi, la Isbicieni, adică după sfârșitul marilor bătălii dela Argeș și Sabar și după ce Capitala țării și Ploeștii fusese ocupate de armatele aliate biruitoare.

Dela început mi-am dat sama ca ceva insolit s-a petrecut și la Turtukaia și la Isbicieni. Am căutat să pătrund în adâncul lor ambele evenimentele și să-mi dau sama de răspunderea ce putea să revină Comandantului apărării Turtukaii și Comandantului detașamentului de Cerna, căci Codul de Justiție Militară prevede pentru ei sancțiuni capitale, dacă răspunderea întreagă cade asupra lor.

Art. 202 din C. J. M. prescrie: «Se pedepsește cu moartea și degradarea militară orice Guvernator, sau Comandant, care fiind dat în judecata, după avizul unui *Consiliu de Anchetă*, se recunoaște culpabil ca a capitulat cu inamicul și a predat piața, care îi era încredințată, fără să fi întrebuițat mai întâi toate mijloacele de apărare de cari dispunea, fără să fi făcut tot ce i prescria datoria și onoarea (art. 209 din C. J. M. Francez); și

Art. 203: «Orice General, sau Comandant al unei Armate, care capitulează pe câmpul de bătăe, se pedepsește: 1. Cu moartea și degradarea militară, dacă capitularea a avut de rezultat să facă ca trupa să-și predea armele, sau dacă, înainte de a tracta prin graiu, sau prin scris, nu a făcut tot ce prescrie datoria și onoarea; 2. Cu destituirea în toate celelalte cazuri. (Art. 210 din C. J. M. Francez)».

Sancțiunile sunt grele și infamante, și ele se aplică și Comandantului care își perde vasul de războiu, sau îl lasă să fie capturat de vrăjmaș. În adevăr, Codul de Justiție special pentru Corpul Marinei prevede următoarele: Art. 26. «Orice ofițer, comandant al unui bas-

timent, culpabil de a l fi perdut, sau de a fi ocazionat pierderea, sau capturarea lui, se pedepsește cu moartea și cu degradarea militară, dacă faptul s-a făcut cu voința lui. Se pedepsește cu destituirea dacă faptul a fost rezultatul neglijenței sau *incapacității*». Art. 27. «Idem cu moartea și degradarea militară, dacă Comandantul cu știința și voința, în caz de pierdere a bastimentului său, nu-l părăsește cel din urmă».

Din examinarea textului articolelor de mai sus, cari stabilesc răspunderile și dictează penalitățile, se vede că capitularea unei cetăți e cea mai mare crimă contra datoriei militare, care cere ca apărarea să fie dusă cu toate puterile fizice, intelectuale și morale pentru a i prelungi rezistența cât se poate mai mult, căci adesea succesul războiului, și câte odată chiar mântuirea țării, atârnă de o cetate. Exemplul cel mai tipic ni l-a dat Turtukaia, de care a fost legată întreagă campanie din Dobrogea. Și de aceea, Codul de Justiție Militară, nu prevede nici o împrejurare ușurătoare pentru un Comandant care ș-a pierdut cetatea. Sancțiunea faptei sale nu poate fi decât pedeapsa capitală cu degradarea militară, sau absolvirea. Pentru ceilalți, codul prevede împrejurări ușurătoare și stabilește o sara de pedepse: moartea sau destituirea.

Din textul Art. 202 se vede dar că uzul războiului autoriză pe Comandantul unei cetăți încunjurate să capituleze în anumite împrejurări: când a secat toate mijloacele de rezistență și de luptă. Deci pierderea unei cetăți poate fi o crimă, dar poate fi și un ce licit, după împrejurări. Rămâne dar a se vede unde încetează dreptul și de unde începe crima.

Cunoscând legea și sancțiunile ei, rămâne încă ceva de cercetat: caracterul militar al celor două pozițiuni

de luptă, unde trupele noastre armate s-au predat inamicului.

Turtukaia era o pozițiune, care avea laturele de Vest, Sud și Est întărite, iar laturea de Nord sprijinită pe Dunăre, prin care se lega cu restul țării. Aceasta însemnează că Turtukaia nu putea fi complect investită, căci investirea numai pe cele trei laturi de pe uscat nu putea tăia comunicațiunea garnizoanei ei cu țărmlul stâng al fluviului și deci cu armata țării. Cât timp legătură între capetele vadului dela Oltenița-Turtukaia nu era întreruptă pe Dunăre, adică cât timp apărarea Turtukaii de pe uscat nu era întoarsă de o escadrilă de monitoare vrăjmașe pe Dunăre, garnizoană ei, după ce ar fi sleit toate mijloacele de apărare și după ce ar fi făcut tot ce i prescria onoarea și datoria, avea puțința să se retragă pe stânga Dunării și de acolo să meargă ca să întărească apărarea Silistriei, sau să lupte pe alt câmp.

Acesta e caracterul militar al pozițiunii dela Turtukaia. Ea nu era o cetate închisă și deci *investibilă*, și garnizoana ei nu a fost nici o clipă închisă de vrăjmaș pe pozițiunile ei de luptă. Dar, de și deschisă la gât, totuși fiind ca să razăma pe un fluviu larg și adânc, care nu poate fi trecut prin vad, nici cu piciorul, nici prin înot, garnizoana Turtukaii nu putea să evacueze pozițiunile sale din dreapta Dunării, dacă nu i se da mijloace de trecere.

Pozițiunea dela Isbiceni, din dreapta Oltului, prezenta același caracter topografic și militar: laturele de Sud, Vest și Nord, pe uscat; iar latura de Est răzămată pe râul Olt, care, în acea parte, nu putea fi trecut prin vad de cât cu mijloace de trecere. Ceeace o diferențează de precedentă e ca ea nu era o pozițiune de luptă, a-

leasă, studiată și organizată pentru apărare mai dinainte, ci o pozițiune pe care întâmplător niște trupe, cari băteau în retragere, au venit să poposască la sfârșitul unei etape. Aceste trupe au fost surprinse de vrăjmaș și silite să primească luptă având în spate un obstacol, riul Olt. Ele s-au bătut în câmp deschis, dar au fost silite să capituleze aproape în aceleași condițiuni ca garnizoana Turtukaii.

Acesta e caracterul topografic și militar al celor două pozițiuni și aceasta a fost situațiunea trupelor cari au luptat peele. Când vom cunoaște și legătură lor cu directivele, cari au călăuzit conducerea comandamentelor, atunci vom fi în stare să deducem răspunderea Comandanților lor, care pare a fi identică în prima analiza, cu deosebirea numai că în sarcina Comandantului Turtukaii cade și vina de a fi părăsit pozițiunea de lupta atunci când toate trupele de sub comanda sa erau silite, fără rost și în dauna apărării teritoriului, să se predee vrăjmașului.

Codul Justiției Militare e imperativ: Comandantul unei cetăți, care a capitulat și a predat-o inamicului, nu poate fi dat în judecată decât după avizul unui *Consiliu de Anchetă*; și oricât de glorioasă ar fi fost apărarea, Comandantul care a avut nenorocul să și peardă cetatea, trebuie să vină în fața unui asemenea consiliu. În Franța această regulă nu admite nici o abatere. Un exemplu recent îl găsim în capitularea cetății Maubeuge (pe Sambre), investită de Germani la 26 August 1914, după retragerea armatelor franceze și engleze învinse la Charleroi și la Mons. În urma unei bombardări continue de zi și de noapte, cu tunuri austriace de 305 m/m și germane de 420 m/m, care a ținut dela 29 August până la 7 Septembre, cetatea s'a predat la 8 Septembre, adică după 14 zile de investire și de asediu. Guverna-

torul ei, generalul Fournier, care a apărat bine cetatea și a fost citat în ordinul de zi al armatei din 7 Septembrie, adică în ajunul capitulării, e astăzi în fața unui Consiliu de Anchetă.

Ce este și ce rost are un Consiliu de Anchetă ?

Consiliul de Anchetă nu e un tribunal militar. El se mărginește a-și da avizul motivat asupra condițiilor în cari s'a predat, sau a căzut, o cetate, indicând ceea ce, în conducerea apărării, îi pare că merită *lauda sau blamul*.

Consiliul de Anchetă e absolut indispensabil pentru a garanta dreapta judecată și a lumina conștiința Consiliului de Răsboiu, căci pe când compunerea acestui din urmă e hotărâtă prin lege, și deci membri săi pot fi lipsiți de competența tehnică cerută pentru judecarea unor operațiuni militare de mare importanță, Consiliul de Anchetă are în sine principiul competenței tehnice, el fiind un organ consultativ, constituit ad-hoc din persoane capabile de a examina un caz special.

Importanța lui e cu atât mai mare cu cât el înainte de a călăuzi, prin avizul ce dă, judecata Consiliului de Răsboiu, e chemat să lumineze conștiința Ministrului de Răsboiu, care singur după legile în vigoare poate emite ordinul de trimitere a unui general, sau colonel, în cercetarea Consiliului de Răsboiu (art. 93 din C. J. M.)¹⁾.

1) Constituțiunea Țării prevede responsabilitatea Miniștrilor în exercitarea atribuțiilor lor legale, ca o sancțiune a marelui principiu că «persoana Regelui, cărui îi este încredințată puterea executivă, este inviolabilă (art. 92)». De aci necesitatea pentru un suveran constituțional ca la toate actele, prin cari se exercită prerogativele Coroanei, să iee parte un *agent răspunzător*, care e Ministrul de resort. Responsabilitatea ministerială e cheia, dar, a întregului nostru sistem de guvernământ.

Ca agent al puterii executiv, un Ministru poate fi trimis în judecata Inaltei Curți de Casațiune și Justiție pentru actele lui abuzive și ile-

În Franța avizul Consiliului de Anchetă, însoțit de referatul Ministrului de Răsboiu, e prezentat prezidentului Republicii, care hotărăște dacă e cazul de a se trimite afacerea înaintea Consiliului de Răsboiu (art. 99 din C. J. M. Fr.).

Din punctul de vedere al prestigiului Comandamentului și al disciplinei militare, rolul Consiliului de Anchetă nu e mai puțin mare, căci dacă în avizul său nu se găsește nimic de imputat purtării guvernatorului cetății pierdute, atunci nici o nevoie nu mai e de a-l trimite în judecata Consiliului de Răsboiu, căci judecarea neputându-se, în principiu, întemeia decât pe avizul Consiliului de Anchetă, ofițerul va fi achitat de

gale, în urma acuzării ce-i aduce Regele, capul puterii executive, sau Puterea Legiuitoare prin unul din corpurile legiuitoare.

Pe temeiul acestui mare principiu, care stabilește inviolabilitatea Suveranului și răspunderea Ministrilor, s'a așezat și a treia putere din Stat, cea judecătorească: *Hotărârile și sentințele ei se pronunță în virtutea legii și se execută în numele Regelui* (art. 36).

În armată, justiția se administrează după legi speciale îngăduite de Constituțiune (art. 131), și deci Ministrul de Răsboiu e agentul constituțional răspunzător al administrării ei față de Rege și de Puterea Legiuitoare. Ca urmare, nici un ordin de urmărire, sau de dare în judecată, nu poate fi dat de Rege, ci de Comandanții marilor unități pe lângă cari funcționează un Consiliu de Răsboiu, sau o Curte Marțială, ori de Ministrul de Răsboiu.

Codul nostru de Justiție militară era așezat pe bazele acestui principiu, căruia nici o atingere nu i s'a adus până în 1916, când s'a crezut de cuviință a se modifica unele articole prin *Titlul II adițional*, care prescrie, între altele, că ordonnul de dare în judecată a ofițerilor generali va fi dat de Comandantul de Căpetenie (art. 25). Inspiratorii acestei modificări nu s'au gândit de sigur că armata noastră va fi comandată în războiu de Rege, și că prin ea se va atinge principiul răspunderii Ministrilor și inviolabilității Coroanei, tocmai atunci când ar fi trebuit să se asigure mai mult mersul normal al puterilor din Stat și să se țină mai sus și neatinse prerogativele Capului Statului.

sigur, și atunci «această judecată nu va fi decât o tristă comedie, în care un om, care ș'a făcut datoria cu cinste și cu credință, e chemat să joace primul rol... Trebuie să ne păzim de a da inamicilor Franței și ai armatei plăcerea de a vedea disciplina noastră clătinată de acușările inferiorilor aduse superiorilor lor și, ceea ce e și mai rău, de insinuările și recriminările șefilor contra subordonaților lor»¹⁾.

Consiliul de Anchetă numit de Ministerul de Răsboiu, e indispensabil și legal. Menirea lui, după toate codurile și regulamentele în vigoare din alte țări, e: să se asigure de starea în care se găsea locul întărit în momentul când a fost asediat: să examineze dacă comandantul lui s'a conformat instrucțiunilor ce primise; să cerceteze dacă acesta a observat regulile apărării cetăților; dacă a prelungit rezistența până la ultima extremitate prin toate mijloacele de cari a dispus; dacă, în fine, înainte de a preda locul întărit, a luat toate măsurile cerute de datoria și de onoarea militară.

Avizul consiliului de anchetă, luat cu majoritatea voturilor, se trimite de președintele său Ministrului de Răsboiu, care hotărăște dacă Comandantului cetății (sau al locului întărit) trebuie trimis înaintea unui Consiliu de războiu (Curte marțială) pentru a-l judeca după C. J. M.

Cred că în urma acestei scurte expuneri reese ceva, care nu se mai poate discuta: că amândouă cazurile, dela Turtukaia și Isbicieni, trebuiau cercetate, pentru a li se aplica în urmă sancțiunile meritate. Trebuia neapărat, fiindcă ele nu sunt, cum par, așa de simple cum simpliștii bănuiesc a fi; și de aceea cercetarea lor se cădea a fi făcută cu o deosebită băgare de seamă de

1) Général Thoumar. Les Capitulations (Paris. Berger-Levrault, 1886).

persoane competente pentru a nu se întinde, fără voie, curse ofițerilor nevinovați, nici a se lăsa să scape prin reșeaua codului adevărații vinovați. În adevăr :

Cazul Turtukaii. Am arătat că acest loc întărit nu a putut fi investit de vrăjmaș, fiindcă, răzămându-se pe Dunăre, a rămas în legătură neîntreruptă cu țărmul stâng până spre seara de 24 August, adică chiar după intrarea trupelor vrăjmașe în interiorul pozițiunii. Deci, un lucru se impune, în prealabil, a se ști: 1, dacă în sara de 23 August, când apărarea fusese respinsă pe ultima pozițiune de rezistență și când se perduse orice speranță de a scăpa Turtukaia din mânele asediatorului, apărarea dispunea de mijloace de trecere, pentru a le întrebuița în timpul nopții, sau chiar a doua zi, când Comandantul Turtukaii se încredințase că nu se mai poate retrage spre Silistria și că diviziunea a 9-a nu'i mai poate veni în ajutor. Mijloace, cred că erau, căci chiar în noaptea de 23 spre 24 și a doua zi s'au transportat trupe din Oltenița în Turtukaia; 2, dacă s'ar dovedi că erau mijloace, cercetarea trebuie să stabilească dacă Comandantul a avut în adevăr ordine precise ca trupele sale să nu părăsească Turtukaia cu nici un preț, chiar dacă nu i-ar mai fi rămas nici o îndoială că ele vor cădea prizoniere. Aceasta trebuie neapărat descurcată, căci cazul Turtukaii, unde se îngămădiseră atâtea trupe, e identic cu al Anversului. Se cunoaște de mult rezistența îndârjită din 1914 a acestei cetăți, care era redusul apărării Belgiei și unde se retrăsese tot ce mai rămăsese din armata belgiană. Cetatea a rezistat până la 9 Octobrie, adică până când atacul a ajuns pe dreapta râului Rupel, în fața liniei vechilor forturi, și a început bombardarea orașului și portului. Atunci o bună parte din armată, profitând

de împrejurarea că armata germană nu investise sectorul de Vest, din stânga râului Escout, s'a retras pe linia Yser-ului, unde a continuat să lupte alături de armatele franceză și engleză.

Trebue dar bine stabilit dacă garnizoana Turtukaii, sau o parte din ea, a avut, sau nu, mijlocul ca să treacă pe malul stâng al Dunării, și dacă ordine precise au silit-o, sau nu, să se îngroape de vie în Turtukaia.

Rezultatul acestei cercetări va stabili negreșit gradul de răspundere a Comandantului Turtukaii, precum și răspunderea morală și penală a Comandamentelor superioare ¹⁾.

Dacă cercetarea Consiliului de Anchetă ar dovedi că garnizoana a fost ținută în Turtukaia prin ordine superioare, Comandantul apărării nu va mai avea răspunderea predării ei. El va trebui însă să justifice lipsa unei rezistențe mai îndelungate, la care înaltul Comandament se aștepta, Consiliului de Anchetă îi revine dar să cerceteze: starea în care se găsea pozițiunea întărită la 14 August; cum s'a făcut mobilizarea ei și răspunderea ce revine Comandamentului local pentru lipsele și greșelile ce se vor constata; în fine, care a fost ac-

1) Părerea locotenentului-colonel Desprès, atașatul militar francez asupra operațiunilor dela Turtukaia e următoarea: «In timpul luptelor dela Turtukaia el a făcut cunoscut generalului Iliescu că nu înțelege de ce insistă atât de mult ca să apere Turtukaia când inamicul a acumulat acolo atâtea mijloace de atac. El considera că Turtukaia nu se mai putea susține, căci, odată prima linie căzută, *evacuarea ei se impunea*, cu atât mai mult că Turtukaia nu era cap-de-pod, neavând nici un pod de apărut. Generalul Iliescu a recunoscut «ceasta însă prea târziu, mărturisind de altfel că Comandamentul comisese o greșală când aprobase ordinul dat de Generalul Aslan de a mănține Turtukaia cu orice preț». (Extras din raportul atașatului militar francez, publicat de ziarul «Viitorul» la 7 Octombrie a. c.)

țiunea garnizoanei dela 19 până la 24 August, și răspunderea ce revine Comandamentului pentru toate greșelile constatate în utilizarea mijloacelor de acțiune și în organizarea măsurilor de luptă și de rezistență.

Consiliul de Anchetă, ținând samă că pozițiunea nu a avut caracterul unei cetăți închise și investită, se va putea călăuzi în avizul ce va da, de prescripțiunile art. 203, alin. 2, care admite a se pune în cumpăna apretierei răspunderii: neglijența și nepriceperea, dacă în sarcina Comandamentului local se vor dovedi acte de neglijență și de nepricepere, sau de lipsa dela datorie (părăsire de post....).

Cazul detașamentului de Cerna și al grupului de Dunăre. Cazul acesta mi s'a părut cel mai straniu din toate evenimentele războiului nostru, poate mai straniu chiar decât cazul Turtukaii. Când am aflat ziua și locul unde acest detașament a capitulat, o întrebare mi-am făcut: ce rol a jucat el la retragerea generală a armatei 1-a la răsărit de Olt, și cum se face că atunci când armata a 9-a germană (Falkenhayn) și armata de Dunăre (Mackensen) curățise toată Oltenia de trupe române, le împinsese la Răsărit de Olt și, apoi, rostogolindu-le zi cu zi peste văi și peste dealuri, le silese să evacueze capitala țării și Ploestii, două detașamente române, din care unul reprezenta o diviziune organică, se mai găseau la Apus de Olt? Cine le uitase acolo și ce soartă le putea aștepta? Impinse din față, având liniile de retragere tăiate de două mari armate, soarta lor era hotărâtă. Chiar de scăpau de urmărirea detașamentului vrăjmaș și isibuteau să treacă Oltul și apoi Vedea, ele erau urșite să cadă în mânele armatelor lui Mackensen, cari le despărteau pretutindeni de armatele noastre ce se retrăgeau spre Răsărit.

Trista și neexplicata situațiune, care le condamnase, fără apel, la peire și dacă ar fi fost înfrânte la Olt, și dacă ar fi mers să se isbească de arier-gardele armatelor vrăjmașe, cari operau în câmpia Munteniei. Un Consiliu de Anchetă urma dar să lămurească aceasta situațiune, și deci să cerceteze: 1. Dacă detașamentul de Cerna și grupul de Dunăre au avut vreun rol de indeplinit în retragerea generală a armatei, care a operat în munții și în câmpia Olteniei; 2. Imprejurările cari au făcut ca trupele ambelor detașamente să rămână izolate și fără puțință de a se mai lega cu armata noastră din câmpia Munteniei; 3. Cine e răspunzător de situațiunea creată detașamentelor, care le ducea în mod fatal la peire.

Această chestiune fiind lămurită, se poate stabili răspunderea comandanților detașamentului de Cerna și grupului de Dunăre până în ziua când trupele lor au ajuns pe malul drept al Oltului, și nu mai rămâne Consiliului de Anchetă de cât să cerceteze: împrejurările cari au obligat pe comandantul detașamentelor întrunite să primească lupta având la spatele pozițiunii un obstacol ca Oltul; și acțiunea ce el a avut în conducerea operațiunilor tactice din ziua capitulării, adică dacă în acea zi el a făcut tot ce știința, datoria și onoarea militară cereau să facă.

Dacă comandanții nu sunt găsiți vinovați de întârzierea care a provocat izolarea detașamentelor lor, nu le rămâne de cât să răspundă de acțiunea tactică de la Olt; și dacă se poate dovedi că nu au dispus nici de timp, nici de mijloace ca să și organizeze trecerea pe stânga Oltului, atunci ei nu vor fi făcuți răspunzători nici de capitulare.

Cazul detașamentului de Cerna și al anexei sale e

foarte delicat și complicat, și de aceea se cere ca cercetarea lui să se facă cu multă perspicacitate, cu multă pricepere și conștiință, de persoane experte în materie, căci în deslănțuirea evenimentelor cari le-au adus la Olt nu se zărește nici cea mai mică legătură cu operațiunile armatei 1-a, de care erau legate strategicește și cu care trebuiau să se lege neconținut în retragerea armatei spre Răsărit.

Faptul rămâne însă fapt. Căpi'ularea trupelor noastre dela Isbiceni putea să fie lesne evitată, și dacă ea nu e imputabilă comandanților de detașament, trebuie neapărat imputată comandamentului superior. Datoria Consiliului de Anchetă ar fi deci să stabilească răspunderile fiecăruia.

În privința procedurii însă o obiecțiune se poate face: Art. 203 nu prevede Consiliul de Anchetă, și, neprevăzându-l, cercetarea cazului dela Isbiceni poate fi incredințată unui asemenea Consiliu? Răspund, da, căci nimic nu împedeca pe Ministru de Răsboiu, care singur e răspunzător de administrarea justiției în armată, de a uza de toate mijloacele legale pentru a aduce lumina completă în chestiuni de cari sunt legate nu numai interesele individuale, dar chiar interesele colective: ale armatei și ale țării. Rămâne însă înțeles că scopul cercetării nu e de a călăuzi hotărîrea ministrului, ci numai de a ușura instrucțiunea și de a lumina conștiința judecătorilor, chemați să judece cazul și să aplice penalitățile.

Fostul ministru de răsboiu, dându și sama de toate acestea, în dorința de a aduce lumina asupra acestor mari, dar nenorocite evenimente ale răsboiului nostru, le-a trimis în cercetarea unei Comisiuni (consiliu) de anchetă, constituită din specialiști incercați și prezidată

de un general comandant de armată. Această anchetă, făcută după un program-chestionar stabilit de Minister, putea în adevăr să stabilească faptele și răspunderile, căci se sprijinea pe niște cercetări minuțioase făcute după întoarcerea din captivitate a ofițerilor căzuți prizonieri la Turtucaia și la Isbîceni. Din examinarea memoriilor și din confruntarea declarațiilor făcute de fiecare în parte, Comisiunea putea să restabilească desfășurarea evenimentelor militare, împrejurările cari le-au determinat și răspunderea Comandamentelor.

Comisiunea numită de Minister a lucrat luni întregi, și din relațiunile scrise și verbale date de președintele ei se putea deja întrezări adevărul. Când fostul ministru a părăsit administrațiunea războiului, la sfârșitul lui Octombrie 1918, anchetă era aproape terminată. Comisiunea și-a continuat desigur lucrările, căci interesele armatei și ale corpului ofițerilor o cereau. Azi se încheie aproape anul, și odată cu încheierea lui pun întrebarea:

Ș-a continuat și a terminat Comisiunea de Anchetă lucrările? A luat Ministerul de Războiu măsuri pentru ca avizul Comisiunii să capete sancțiunile cerute de lege și de onoarea ostășească?

Dacă răspunsul la această întrebare ar fi negativ, o altă întrebare voi pune, dar aceea foarte discret: Pentru ce? *Cui prodest?*

19 Septembrie 1919.

Când trâmă la tipar acest studiu, dosarul afacerii e închis printr'un decret-lege. Rezultatul întârzierii a fost: amnistierea la un loc a marilor vinovați, cari nici nu au fost cercetați, și a celor nevinovați, cari au îndeplinit în afacere tristul rol de *țapi ispășitori*. Astăzi am dar răspunsul la întrebarea ce-mi pusesem: *Cui prodest?* și acum pot face o altă întrebare: *În România Mare nici armata nu mai are judecători?*

Mai 1921.

PARTEA V-a

Teatrul de Operațiuni Carpato-Balcanic

1. Teatrul de operațiuni din Macedonia și intrarea României în războiu

Strategia războiului, care bântue astăzi întreagă Europa, e caracterizată prin crearea succesivă de noi teatre de operațiuni, urmare neînlatărată a războiului de uzură și a greutății de a 'l transforma în războiu de manevră. Ambele grupuri potrivnice, ne putând găsi altfel o soluțiune favorabilă, care să pună capăt acestui războiu, lung și mistuitor de puteri, au căutat să dobândească noi aliați, și cu ei să creeze succesiv teatre de operațiuni, prin cari să poată ajunge mai răpede la *cucerirea păcii*. Ocuparea portului Salonic de trupele de uscat și de mărina anglo-franceze, și organizarea unei baze de operațiuni în regiunea Salonicului au fost urmările acestei idei strategice: crearea unui nou teatru de operațiuni prin dobândirea unor noi aliați pentru grupul Impătritei Înțelegeri.

Mulți dintre criticii militari, și chiar dintre oamenii de stat francezi, au judecat cu asprime acest act al Înțelegerii. D. Clemenceau, a considerat acțiunea Aliaților

în Balcani — prin Grecia — ca o mare greșala, identică cu cea din Dardanele și din peninsula Gallipoli. Alții au aprobat-o, însă cu anumite rezerve. Citez părerea generalului Malleterre :

«Aliații au putut, din fericire pentru ei, să se mențină la Salonic, unde sunt solid așezați. Ei au evacuat Gallipoli, dar flota lor stăpânește încă Marea și ne e îngăduit să credem că operațiunile Imperialilor în Orient nu vor lua proporțiunile ce ei voesc să le dea. Prin Salonic și prin Egipt, ca prin Armenia și Mesopotamia, aliații sunt în stare să combine ofensiva, care va face pe Turci și pe Aliații lor să și împartă puterile pe fronturi foarte întinse și greu de alimentat. *Va depinde de înaltul Comandament al Aliaților să determine teatre de operațiuni, pe cari ei vor îndrepta principala sforțare*»¹⁾.

Nu pot prevedea cari vor fi urmările creării unui teatru de operațiuni în Macedonia, credința mea însă este : Crearea nouilor teatre de operațiuni a fost, și va fi, mai profitabilă Puterilor Centrale fiindcă nu le împarte forțele, de oarece ele formează un bloc cu noii aliați și pot opera pe linii interioare, pe cât timp pentru puterile Înțelegerii, cari nu formează un singur bloc, nouile teatre le împart forțele și le împedecă de a opera altfel de cât pe linii exterioare. Pe când armatele primului grup sunt unite și să pot mișca în lungul și în latul teatrului de războiu unic, armatele celui din urmă sunt despărțite, lipsite de orice legătură materială, și nu se pot mișca de cât pe periferia unui teatru de operațiuni pentru a veni pe un altul. De pilda : pe teatrul de operațiuni macedonian, Puterile Centrale pot aduce arma-

1) Général Malleterre: Lettre a tous les Français. Paris, Janvier 1916 („Din învățămintele războiului de astăzi. Partea III-a, pag. 133-156*”).

tele lor dela Vest, dela Est, dela Nord și dela Sud, traversând întregul teatru de războiu, pentru a le uni cu armatele bulgare, sau turce, din Macedonia, sau din Gallipoli; pe când numai Franța, Anglia și Italia, dintre puterile Înțelegerii, pot trimite la Salonic contingentele lor; ocolind însă teatrul de războiu prin Oceanul Atlantic și prin Marea Mediterană, pe când Rusia se găsește în neputință de a le veni în ajutor eu contingentul său.

Astăzi (Octobre 1915), ocuparea și organizarea defensivă a regiunii Salonicului nu constituie decât o baza defensivă pentru viitoarele operațiuni, — pe cari le vor întreprinde aliații, dacă vor avea mijloace — pe noul teatru balcanic, deschis de armatele austro-germane în urma alianței lor cu armatele turcă și bulgară.

Prin adjuncțiunea teatrului de operațiuni balcanic, teatrul de operațiuni austro-german se întinde dela Marea Nordului până la Marea Neagră, și de aci până la Marea Baltică, neavând decât două soluțiuni de continuitate: una la Vest, făcută de Elveția; alta la Est, de România. Teatrul de războiu însă e unic.

Soluțiunea de continuitate dela Est, care are o lungime de 700 Km. (măsurată dela Nord la Sud), determinată de o țară a cărei neutralitate e aparată de o puternică armată, produce o mare rupere pe frontul austro-german, care se poate transforma într-o rupere strategică dacă România părăsește neutralitatea și se lipește de puterile Înțelegerii. Dar, dacă, dinpotriva, România se da de partea Puterilor Centrale, marea soluțiune de continuitate dispăre, și atunci frontul balcanic se leaga puternic prin ea cu frontul răsăritean al armatelor austro-germane.

Fața de Puterile Înțelegerii, România neutră desparte teatrul de războiu balcanic (franco-englez) de teatrul de

răsboiul răsăritean (rus) și face cu neputință cooperarea armatelor ruse în Balcani, atară numai dacă aceste vor întrebuința calea maritimă, ceea ce e greu de presupus din cauza flotei turco-germane care o poate lesne intercepta.

Aliata însă cu Puterile Înțelegerii, România prelungește teatrul de operațiuni rus până la granițele Bulgariei, adică până la teatrul de operațiuni balcanic, și silește astfel armatele turco-bulgaro-germane să facă față spre Nord și spre Sud și să lupte pe două fronturi.

În întâiul caz, România aliata cu Puterile Centrale, ocuparea Salonicului va rămâne încă mult timp fără urmări strategice, căci armata franco- engleză nu va putea să creeze singura un teatru de operațiuni balcanic; în al doilea, Salonicul va putea deveni o puternică baza de operațiuni a teatrului balcanic, pe care armatele turco-bulgaro-germane vor fi silit să se bată pe două fronturi. Eaca pentru ce generalul Malleterre a înțeles ca ocuparea Salonicului nu însemnează mare lucru dacă Comandamentul Alianților (adică diplomația lor) nu va ști să creeze un teatru de operațiuni prin dobândirea unor noi aliați.

Prin intrarea României în cercul Înțelegerii, teatrul de operațiuni balcanic a fost deschis, și prin el răsboiul dintre popoare ieșea o noua întorsătură. Însă, intrarea armatei noastre în acțiune alături de armatele Mării Rusii are o însemnătate mult mai mare, căci prin situațiunea geografică a României și prin valoarea armatei ei, teatrul balcanic încetează de a interesa numai Sud-Estul Europei și se transformă întrun mare, teatru de operațiuni balcano-carpatic, care și întinde raza de acțiune nu numai în Peninsula Balcanică ci și la Nord de Dunăre și de Carpații Orientali, între Tisa și Nistru.

Prin intrarea armatei noastre in acțiune, alături de armatele ruse, Înțelegerea și-a văzut împlinite două speranțe. întâia, crearea teatrului balcanic, indispensabil pentru a dobândi legătura teatrului de război apusan (anglo-francez) cu cel răsăritean (rus) prin legarea Mării Mediterane cu Marea Neagră. A doua, consolidarea aripei stânga ruse prin prelungirea frontului de operațiuni rus și posibilitatea întoarcerii strategice a aripei drepte a frontului germano-austriac.

Pe când scrieam aceste rânduri, prin cari țineam să arăt însemnătatea frontului macedonean (regiunea Salonicului) și consecințele ce pot curge din el prin alianța României cu Puterile Înțelegerii, cunoscuta revistă franceză «L'Illustration» (2 Septembre s. n. 1916), publică un articol, care pune și mai mult în vază ceea ce am voit să probez. Din el citez:

«Dela începutul tratațivelor, d. Ioan Brătianu, președintele Consiliului, al cărui nume trebuie asociat, în recunoștința noastră, cu al primului nostru (d. Aristide Briand), formulase înadins condițiunile ce puneă România la intrarea ei în linie alături de noi.

«D. Ion Brătianu înțelegea că țara sa nu trebuia să iee nici o hotărâre de cât mergând la sigur. El voia să fie cu totul asigurat, apărât din partea Bulgariei. El mai voia — precauțiune cu totul firească, fiind dată izolarea geografică a României — ca armata sa să fie dinainte aprovizionată din belșug cu arme și munițiuni de tot soiul, căci experiența acestui războiu a probat că trebuie să avem mai mult de cât prevederile. Fără îndoială, în fine, că el a mai pus și alte condițiuni, pe cari nu le vom afla de cât mai târziu.

«Atâtea condițiuni, cari totuși par așa de naturale

„Iaca ne gândim bine, au părut, la început, unor prieteni, ca excesive. Ele chiar au alarmat puțin Înțelegerea. Se părea a fi o codire; pe ici, pe colo, se arăta chiar neîncrederea.

«D. Aristide Briand a fost singur, poate, între oamenii de stat aplicați la soluțiunea problemului, care a înțeles tot ce avea de înțeles și judicios această *patriotică prevedere*, acest *egoism sacru*. El nu uită că, fiu al lui Ion Brătianu, care la 1878 a avut să apere la Congresul dela Berlin interesele tinerei României, președintele actual al Consiliului de miniștri a fost la școală bună și a păstrat oarecari motive ca să reclame dinainte garanții. Și, înțelegându-le, d. Briand și-a luat sarcina de a convinge, unul după altul, pe Aliați că trebuie să lase la o parte prevențiunile nejustificate și să acorde concesiunile necesare. Cu pasiune—cuvântul e al său—el a căutat din răspuțeri să realizeze planul ce și trăsese, în unire, colegul său român și el. Acum se vede cum a isbutit.

«Ceeace a făcut posibil *succesul diplomatic*, cu toate fericitele lui urmări, la cari putem să ne așteptăm, e prezența forțelor aliate la Salonic. Căci numai de acolo mai putem da României acea protecțiune, pe care ne-o cerea contra agresiunii Bulgariei. Fie că ofensiva noastră s'a desprins acolo, armata română s'a pus în mișcare.

«Colaborarea României e primul fruct a ceea ce noi numim, cu drept cuvânt, *victoria Salonicului*, și învingătorul dela Salonic se numește Aristide Briand.

«Pentru a satisface cerințele lui Brătianu, el a reunit la Salonic forțe considerabile, suficiente pentru a abate dela granița României amenințarea Bulgariei. El le-a cerut Rusiei, Angliei, Italiei, și nu mai e o taină astăzi ca să spunem că le-a obținut cam greu (!). Apoi, când

totul a fost gata ordinul de ofensivă s'a dat, și atunci s'a văzut armata țarului Ferdinand fixată pe frontul de Sud-Est. reținută departe de punctul unde se înșghebase o acțiune periculoasă, fatală pentru Bulgaria neputincioasă, afară numai dacă nu'și trădează complicitii, de a încerca ceva cu oarecari sorti de isbândă pentru apărarea fruntarilor sale septentrionale.

«Dar cine oare va putea spune toate binefacerile, rezultate deja, pentru cauza noastră din această expedițiune a Salonicului?... Pentru întâia oară noi putem privi cu o cereitudine absolută prăbușirea monstruosului vis german...»

Am reprodus aceste rânduri pentru ca cetitorii să vadă: cât de mult străinii, cari au stăruit să ne cunoască, au prețuit și laudat capacitatea, patriotismul, prevederea și iscusința diplomatică, a guvernului român; cu câtă stăruință și fineță diplomatică (bizantină) a condus d. Briand negocierile intrării noastre în alianța Înțelegerii; în fine, cât preț au pus d-nii Briand și Brătianu în acordarea operațiunilor armatei lui Sarraill cu ale armatei române. Armata română nu poate să intre în acțiune de cât desăvârșit înzestrată, organizată și pregătită de războiu, și cu fruntaria de Sud (dunăreană și dobrogiană) asigurată în contra oricărei încercări de ostilitate din partea Bulgariei: aceasta e condițiunea fermă impusă de conducătorul soartei României. Armata lui Sarraill, mărită prin contingentele trimise de aliați, puternic organizate și înzestrate în regiunea Salonicului, destul de numeroasă pentru a se măsura cu armatele potrivnice și a porni o ofensivă stăruitoare în contra lor, e în stare să le țină departe de granițele României și să îngăduie armatei noastre libertatea de acțiune spre Nord, unde ne chiamă inde-

plinirea visului strămoșesc: unirea țărilor române sub coroana de oțel a regelui Carol.

Când auzim ca primul nostru a căutat să se încunjoare de toate garanțiile înainte de a eși din neutralitate, când auzim că ministrul de războiu, care cunoaște starea armatei noastre și ascultase, nu mă îndoesc, sfaturile căpeteniilor ei cele mai autorizate, nu s'a hotărât să arunce armatele țării în Transilvania înainte de a fi sigur că fruntaria noastră de Sud nu era, nici nu putea fi, amenințată de armata bulgară, incapabilă chiar de ași apăra pe a sa, de sigur că aveam tot dreptul să ne fi încrezut în isbânda pasului ce faceam. Isbânda armatei române, atât cât omenește se poate prevedea, atârna de pregătirea ei materială și tehnică și de cooperarea, în timp și în spațiu, a armatei generalului Sarrail. Ambele ni erau garantate.

Lăsând la o parte pregătirea armatei noastre, să privim puțin chestiunea cooperării armatei din regiunea Salonicului, care e factorul determinant al isbândeii ofensivei române în Transilvania.

În adevăr, dacă armata bulgară, întărită de armata germano-turcă va putea fi neutralizată de armata lui Sarrail, atunci toată greutatea masei armatei noastre va apăsa asupra flancului drept al frontului germano-austriac dela răsărit și, printr'o bună conducere, va putea să'l întoarcă și să'l răstogolească. Atunci manevra strategică a armatei noastre, adăogată la acțiunea de front a armatei generalului Brussilow (în Galiția și Volhynia), va fi în stare să învingă rezistența armatelor vrăjmașe din Transilvania și Galiția, să desăvârșească ofensiva rusă începută cu două luni înainte și să desloace întregul front oriental al Puterilor-Centrale. Atunci victoria armatelor aliate ruso-române pe frontul oriental va fi neapărat obținută.

Dar, dacă mijloacele de cari dispune generalul Sarrail, în ziua intrării noastre în acțiune, nu-i vor permite să rețină pe frontul macedonian armata germano-bulgaro turcă, și dacă pe frontul Dunării, sau al Dobrogeii, echilibrul s'ar rupe în folosul adversarilor noștri, ofensiva noastră din Transilvania va fi compromisă iar în caz de înfrângere a armatelor noastre și de invaziune în Muntenia, profitul intrării noastre în acțiune va fi pierdut pentru Aliați, și legătura între frontul balcanic și cel carpatin al adversarilor noștri nu se va mai face dealungul munților Carpați până la Vârcioreva și de acolo dealungul țărmlui drept al Dunării până la Turtukaia, ci prin țara noastră, urmând linia care va aluneca necesar dela Vest spre Est dealungul afluenților Dunării, căzuți în stăpânirea armatelor năvălitoare (Jiul, Oltul, Argeșul, Ialomița, Buzăul...). Atunci frontul austro-german se va scurta și se va consolida, iar aripa de Sud a frontului ruso-român, neconținut răstogolită, va avea flancul stâng vulnerabil și expus a fi întors fie prin Sudul Moldovei, fie prin Sudul Basarabiei.

Cum vedem, toată manevra strategică, care rezultă din intrarea armatei române în acțiune, atârnă de posibilitatea unei ofensive, puternică și susținută, a armatei lui Sarrail în Macedonia, ofensiva care să fie în stare nu numai să fixeze armatele adverse din față, dar încă să mai atragă și altele de pe frontul Dunării și al Dobrogeii.

A fost în stare această armată să și joace rolul ce i s'a dat? Nu. Și cei inițați o știau, iar cei cari aveau răspunderea trebuiau să o știe.

Chipul în care a judecat d. Briand situațiunea pe nou teatru de operațiuni balcano-carpatin a fost sănătos. Dar mijloacele, prin cari el credea că va ține în cum-

pană forțele adverse, au fost atât de rău socotite, încât credința mea e că, cunoscând slaba lor valoare, el a majorat-o, în interesul cauzei Aliaților Franței, pentru a ne decide să intrăm în acțiune, numai și numai ca să decongestionăm frontul macedonean și frontul apusan, asupra cărora apăsau prea tare forțele adversarilor, și să le dăm puțința, cu rizicul nostru, de a restabili și să consolida un echilibru amenințat.

Cursa ș'a făcut efectul. Naivii au căzut în ea. «Victoria dela Salonic», repurtată de d. Briand, se cade a se numi, mai drept, «victoria dela București». Din nenorocire, pentru noi, aceasta nu a fost decât o victorie diplomatică, cu care nu știm dacă România se va putea făli vreodată¹⁾.

2. Cauzele cari au determinat intrarea noastră în războiu.

După ce am arătat cari pot fi urmările intrării noastre

1) Scriind aceste rânduri nu mă așteptam să le văd întărite cu chiar mărturisirea primului ministru al unei Mari Putere, aliata noastră. Greutățile prin cari trece războiul Aliaților, și pe cari ei nu pot să le înlăture, au silit pe d. Lloyd George să facă următoarea declarațiune, care va forma cea mai aspră acuzare ce se poate aduce guvernului nostru: «Înțelegerea a comis mereu greșala de a încheia aranjamente fără a se întreba dacă are mijloace ca să le realizeze». Comentând aceasă declarațiune, ziarul «le Journal des Débats» scrie: «Ne-am mărginit exclusiv în a semna acte și a face declarațiuni, crezând că apoi lucrurile vor merge dela sine... De câteori intervenea un nou aliat sărbătoream pe ael Richelieu, căruia îi datoram succesul și *preziceam victoria definitivă pe trimestrul viitor*. Mereu însă am avut cele mai grave deziluziuni. Există în această privință ceva mai instructiv decât ceea ce s'a petrecut de când au intervenit Italia și România? *In ce privește România, toți suntem de acord că ar fi fost de o sută de ori mai bine dacă nu ar fi intrat în acțiune, câtă vreme nu s'ar fi stabilit un acord asupra planului de războiu și asupra colaborării cu ea...*» (Noembrie 1917).

în acțiune, trec la cercetarea cauzelor cari au determinat pasul săvârșit de guvernul nostru.

Care era situațiunea militară pe cele două fronturi principale la începutul lunii Mai (s. v.) 1916, când armata austriacă din Tirol a luat ofensiva în contra armatei italiene de Vest, în sectorul cuprins între riurile Adige și Brenta ?

Afară de luptele dela Verdun, de cele din Sectorul Kurlandez și de operațiunile nefinseminate dela granița italo-austriacă, se poate zice că o stagnare generală domnia pe toate fronturile. Această acalmie era stranie, fiindcă timpul era prielnic pentru marile operațiuni, la cari toți se așteptau. Mulți însă credeau că acalmia e cauzată de ultimele pregătiri ce făceau armatele înainte de a începe noua campanie de operațiuni. Da. Aceasta era o explicațiune plauzibilă, de care Comandantul austriac ținea de sigur sama.

E bine să reamintesc că, la sfârșitul lui April, frontul răcăritean era ocupat dela Riga până la Pripet de armata germană, iar restul frontului, până la fruntaria română, era lăsat în sama armatei austriace. Pe acea vreme, criticii militari francezi credeau că Germania proiectase o mare ofensivă în sectorul Dwina-Wilia. Această credință pare a fi avut o mare înriurire asupra generalului von Hoetzendorf, căci ea a determinat luarea ofensivei armatei austriace în Tirol.

Un act însemnat, care are loc la sfârșitul lui April, (s. v) în Bucovina, ne arată și mai mult credința necălită a Comandamentului austriac în stagnarea operațiunilor pe frontul de Est, în sectorul atribuit armatei austriace. La 30 April (s. v.) s'au redeschis toate cursurile Universității din Cernăuți, cari fusese închise dela începutul războiului. Ce probă mai convingătoare de

siguranță ce aveau Austriacii că de acum Bucovina nu va mai cădea în mânele Rușilor ?

Această atmosferă de liniște, în care trăia armata austriacă pe frontul răsăritean, era ea adevărată, ori numai închipuită ? Ca să fie adevărată ar fi trebuit ca, în sectorul de Nord al acestui front, Germanii să apese tare asupra sectorului rus pentru a atrage rezervele strategice ruse spre Nord. Ar fi mai trebuit ca ofensiva germană pe frontul apusan să fie destul de viguroasă pentru a păstra inițiativa operațiunilor și a împedeca pe Aliați de a se folosi de ea la timpul oportun. Da. Așa ar fi trebuit să fie, căci aceasta a fost marea tactică pe care a întrebuintat-o înaltul comandament german, în tot cursul războiului, și ea ar fi trebuit să se manifesteze mai întâi, pentru ca apoi generalul Hötzen-dorf să iee ofensiva în Tirol cu trupe de împrumut, aduse de pe frontul din Galiția și din Volhynia. Ori, nici unul din aceste evenimente nu se petrecuse până în acea vreme nici la răsărit, nici la apus.

În adevăr, cercetând mersul evenimentelor din lunele April, Maiu și Iunie, eaca ce găsim : În tot cursul lui April, singurele operațiuni însemnate pe frontul de Vest au loc în regiunea Verdun-ului, unde beligeranții își trec ofensiva din mână în mână. Acțiuni neînsemnate au loc în Artois, la Ypres și la Sud de riul Somme. Pe frontul răsăritean nu se petrece aproape nici un eveniment însemnat.

Incepe luna Maiu, și, afară de luptele de pe frontul italo-austriac și de evenimentele greu de controlat din Mesopotamia, chiar și la Verdun numai tunul mai deschide gura. Peste tot domnește o liniște greu de înțeles în acest timp când noua campanie trebuia să fie în toiul ei.

Dar, liniştea încetează deodată, în ziua când Italia serbează aniversarea intrării ei în războiu. În acea zi armata austriacă din Tirol ia ofensiva, pe care o va duce mult timp cu toată stăruinţa şi cu multă vigoare.

Se pare că înaltul Comandament austriac pregătea de mult această ofensivă. Criticii militari italieni spun că de trei luni. Ceeace pare cert e că, pe când la sfârşitul lui Noembrie 1915, Austriacii nu aveau pe frontul italian decât 25 diviziuni, adică 300 batalioane, din cari 60 în sectorul Trentinului, de atunci ei au mai adus, în vederea acestei ofensive, 200 batalioane, luate de pe frontul galiţian şi din Peninsula Balcanică.

De sigur că planul Statului-Major austriac a fost maestru, dar ca să reuşască ar fi trebuit combinat cu alte operaţiuni ofensive pe celelalte fronturi, prin cari să se poată cel puţin păstra echilibrul dobândit până la completa terminare a operaţiunilor din Tirol şi întoarcerea frontului italian de Est prin pătrunderea armatelor austriace în câmpia veneţiană. Această combinaţiune însă a lipsit cu totul, şi, lipsind, ofensiva austriacă, care la început a avut succese tactice frumoase, s'a prăbuşit sus pe coastele câmpiei veneţiene. (Şi, tot aşa va cădea şi ofensiva noastră din Transilvania, după oarecari succese iniţiale, dacă nu va fi sprijinită de operaţiunile de pe celelalte fronturi şi, în special, de ofensiva armatei lui Sarrail, aşa cum o anunţase guvernul francez înaintea eşirii noastre din neutralitate).

În adevăr, pe când ofensiva armatei austriace era împinsă cu multă rigoare între Adige şi Brenta, pe frontul apusean Germanii abia reîncep sforţările în regiunea Verdun-ului (pe stânga Meuse-i, 9 Mai s. v.), cari însă sunt ţinute în cumpănă de ofensiva franceză, pe stânga şi pe dreapta fluviului. În schimb, însă, pe frontul răsări-

tean aceeași acalmie domnește, afară de o încercare neînsemnată a Germanilor în direcția Baronovici (între Minsk și Brest-Litovski). Mai târziu, pe la 16 Mai s. v., Germanii încerca oarecari atacuri pe frontul apusean în Champagne, dar pe cel răsăritean acalmia continua, căci mica acțiune ofensivă de la lacul Diswiaty, care nici nu a izbucnit, nu poate fi luată în seamă. Inacțiunea armatei germane pe acest front nu poate fi atribuită decât slăbirii efectivelor prin condensarea de trupe la Verdun.

La 18 Mai, ofensiva Germanilor la Verdun crește neconținut până la 24, când ei cuceresc fortul Vaux. Pe frontul răsăritean însă nu găsim decât o încercare timidă la Smorgon și la Iacobstadt (regiunea Dwinei), care a fost lesne respinsă de trupele ruse.

Cum vedem, pe frontul răsăritean nu se manifestează nici o cooperare cu ofensiva armatei austriace din Tirol. Și era firesc să fie așa, fiindcă frontul germano-austriac trecea printr'o mare criză de efective din cauza ofensivei de la Verdun, începută la 21 Februar, care impusese armatei germane sacrificii mari, și a ofensivei din Tirol.

De această criză de efective, simțită pe întregul front germano-austriac, profita Statul-Major rus pentru a lua ofensiva pe frontul austriac de la răsărit și a da prin ea o puternică mână de ajutor armatei italiene, pusă în grea cumpănă de ofensiva austriacă. Aceasta însemnează cooperarea armatelor pe teatrele de operațiuni, și este poate, cel mai strălucit exemplu, pe care-l găsim până acum, în războiul actual. Această cooperare face să cadă tot calculul statului-major austriac, întemeiat pe nemîșcarea presupusă a armatei ruse.

Ofensiva generalului Brusilow, începută la 22 Mai s. v. pe întregul sector cuprins între râul Pripet și fruntaria

de Nord-Est a României își va produce încurând efectul pe teatrul de operațiuni italian: va decongestiona sectorul din Trentin, va pune capăt înaintării armatei austriace pe teritoriul italian și va îngădui armatei italiene să iee contra-ofensivă și apoi să recucerească încet încet teritoriul pierdut. În adevăr, la 6 Iunie s. v. ofensiva armatei austro-ungare e oprită definitiv și armata italiană trece la ofensiva victorioasă.

Dar, ofensiva generalului von Hötendorf în Trentin a avut și alte urmări foarte neplăcute pentru Puterile Centrale, dar cari au făcut să se vadă cât de folositoare este cooperarea armatelor aliate pe diferite teatre de operațiuni.

Ofensiva rusă în Volhynia, Galiția Orientală și Bucovina înlătura primejdia care amenința armata italiană, dar pentru ca ea să și producă tot efectul și să se poată transforma într'o mare victorie, trebuia să împedecă aducerea trupelor de ajutor germane de pe frontul de Vest. Ofensiva armatelor franco-engleză în Picardia, la Nord și Sud de riul Somme, răspunde în parte acestei necesități strategice și confirmă ideea cooperării armatelor pe diferitele teatre de operațiuni, care, abia după doi ani de războiu, se manifestă la armatele Puterilor Înțelegerii.

Dar... Indată ce efectul ofensivei lui Brusilow a început să se arate, armata germană a trebuit să alerge pe nerăsuflete ca să astupe spărtura cea primejdioasă pentru ea: cea de la apus de Lusk. Celelalte spărturi din Galiția orientală și din Bucovina, neinteresând imediat frontul german și constituind un pericol cu scadența mai târzie, puteau fi lăsate deocamdată nereparate, dacă alte împrejurări nu vor veni să mărească influența lor asupra situațiunii generale a frontului de operațiuni.

Pentru a face dar ca intervenirea lui Brussilow în acțiune să aivă efecte mai însemnate de cât decongestionarea frontului italian, cooperarea Aliatilor trebuia întinsă și pe frontul de Vest printr'o acțiune intensivă a armatelor franco-engleze. Ofensiva din Picardia trebuie să aivă pentru noi înțelesul acesta. Prin ea s'au ținut legate pe frontul apusean armatele germane și s'a zădărnicit orice mișcare de trupe de acolo pe frontul răsăritean.

Acesta este un complex de acțiuni militare de ordin strategic, cari 'și găsec origina într'un gest greșit al înaltului comandament austriac. Cine, sau ce, l-a împins să facă acest gest? Generalul Conrad von Hötendorf era șeful marelui Stat-Major austriac de la 1906 și trecea drept un ofițer cult și demn de locul ce i se încredinșase. A luat parte, de la început, la acest războiu, a urmărit de aproape toate operațiunile pe frontul oriental și pe cel de Sud și totuși a judecat cu ușurință situațiunea momentului. El a impus ofensiva pe frontul italian, și prin aceasta a compromis rezultatele dobândite de armatele germane cu atâta trudă și cu atâtea sacrificii în timp de doi ani.

«Ceeace e amuzant în aventura neplăcută a lui Hötendorf, e proba ce facem că în războiu nu e bine, câteodată, să fim prea bine informați¹⁾. Mă explic:

«Rusia ar fi început ea vreodată marele atac pe frontul de Sud dacă Italia nu ar fi reclamat, de pe la mijlocul lui April până la începutul lui Mai, în chipul cel mai patetic și reiterat ajutorul armatei ruse pentru a o degaja? Statul-major austro-ungar putea foarte bine să'și închipe

1) Aceasta nu poate fi o probă, căci ceea ce e funest în războiu nu e a fi bine informați, ci a ne crede bine informați, când nu suntem de cât necomplect, sau rău, informați.

ca Rușii vor rămâne, mai cu seamă, absorbiți de necesitatea de a-și întări frontul de Nord. Așa credea von Hötendorf, după informațiunile ce primea de la serviciul de spionaj. Dar Rușii nu au voit să rămână surzi la apelul Italiei. Țarul a ordonat să o ajute. Această hotărâre marinimoasă, care contraria alte idei, a fost răsplătită cu un triumf. Și Hötendorf a pierdut din cauza informațiilor, cari au fost mult timp adevărate, dar cari deodată au devenit prefăcute (Ludovic Naudau. «Le Journal» du 1 Juillet 1916).

Dar gestul nechibzuit al generalului austriac a avut și alte urmări, tot atât de dăunătoare imperiilor aliante: intrarea României în cercul puterilor Înțelegerii. Vorbind de acest eveniment, care poate atinge însăși ființa statului ungar, deputatul maghiar Polony îl judeca astfel: «Intrarea în acțiune a României împotriva Puterilor Centrale va fi cea mai nenorocită urmare a greșalei neertate comisă de Statul-Major austriac când a pornit marea ofensivă în contra Italiei. De altfel, toate nenorocirile noastre din Polonia se trag din aceeași pornire neghioabă, inspirată de duhul răsbunării, mai mult de cât de considerațiuni militare. Acest gest nenorocit a agravat situațiunea noastră pe toate fronturile și pe toate granițele» (Desbaterile Camerei Deputaților din Pesta).

3. Consecințele intrării noastre în războiu.

Până acum am cercetat cauzele cari ne-au putut hotări să intrăm în acțiune. Acum voi cerceta dacă aceste cauze trebuiau, fatal, să hotărască intrarea.

D. Deschanel, președintele Camerei Deputaților din Franța, salutând printr'un prea frumos discurs intrarea României în «războiul pentru drept» explică astfel pasul

măreț, ce am făcut: «*România a intrat în războiu când prezența aliaților în Salonic era speranța tuturilor acelor care doriau victoria noastră în orient, când înaintarea Rușilor în Bucovina, cucerirea Goriței, eroica rezistență a Verdun-ului ofereau României toți sorții de izbândă (?)*. Cum putea oare ea să mai întârzie?».

Cercurile diplomatice amice găsesc că intrarea noastră în acțiune s-a făcut în momentul hotărîtor. Nici nu poate fi îndoială. Pentru diplomația Înțelegerii, aducerea României în cercul ei a fost poate cea mai mare izbândă diplomatică — cum o consideră primul ministru al Franței — din câte a dobândit în cursul acestui războiu, mai mare chiar decât convertirea Italiei, dacă judecăm faptele după rezultatele dobândite,

În adevăr, deși intrarea Italiei în războiu a coincis cu ofensiva Mareșalului v. Mackensen în Galiția apusană, deși armata sa aducea puterilor aliate un contingent de peste un milion de oameni, totuși în curs de un an ea nu a schimbat nimic din mersul de până atunci al războiului. Victoriile armatelor germano-austriace din Galiția și Polonia ș-au urmat drumul început fără nici o greutate nouă, operațiunile de pe frontul apusan nu au fost de loc influențate, nici în bine, nici în rău, de cele ce se petreceau în Alpii Tirolului și în regiunea fluviului Isonzo. Și era firesc să fie așa, fiindcă frontul de operațiuni ce ș-a creat armata italiană fiind dela Vest până Sud-Est înfundat în munți, nici o manevră strategică nu putea fi întreprinsă, nici o acțiune tactică cu urmări strategice nu putea fi încercată. Pe acest front se impunea dela început un războiu de uzură, foarte anevoios, care cerea din partea agresorului mari jertfe, trupe fruntașe, capabile de a învinge cele mai grele pedici din câte o armată poate întâlni în calea ei, și un bun comandament.

Pentru a ține pept ofensivei italiene în asemenea condițiuni, Austria nu avea trebuință să imobilizeze o armată mult mai mare decât aceea care acoperea granița ei de Sud-Vest dela începutul războiului.

Ne voind să declare războiu Germaniei și ne voind să-și trimită armatele pe celelalte teatre de operațiuni, Italia a lucrat pe sama sa, și profitul dobândit a fost aproape neînsemnat în cursul unui an.

Intrarea României în războiu a însemnat cu totul altceva și, oricare va fi rezultatul acestui războiu, Aliții ei sunt datori să-i rămână deapururea recunoscători, căci cum zice poetul: «in magnis audere satum est». Și, *creștința mea a fost că îndrăsneala noastră, chiar de ne va costa mult, nu va rămâne fără răsplată, dacă și aliații, pe cari ni i-am ales, își vor face conștiincios și cu pricepere datoria către ei înșiși și către noi, și vor fi în stare să dobândească victoria finală.*

Intrarea noastră în acțiune în Transilvania, alături de armatele ruse, încadrează aripa stângă a frontului rus, vulnerabilă din cauza întinderii frontului și a topografiei terenului de operațiuni, și amenința întoarcerea aripei drepte a armatei austriace. Influența ei, atât din punctul de vedere strategic, cât și din cel tactic, s-a simțit din prima zi a mobilizării noastre, căci a silit trupele care acopereau fruntaria despre România să 'și părăsască pozițiile și să se retragă precipitat spre apus și miază-noapte, dincolo de văiele superioare ale Oltului și Mureșului. Ofensiva Armatei Generalului Brussilow va găsi acum, nu am nici o îndoială, un puternic sprijin pentru a putea continua fără greutatea de mai înainte.

Intrarea noastră în acțiune a avut de asemenea înfrurire în Peninsula Balcanică. Ungaria, văzându-și pământul călcat de armata română și integritatea terito-

riului amenințată, a cerut înspăimântată ajutor Germaniei. Aceasta, ne având rezerve suficiente disponibile, i l-a dat de unde a putut. Fără ca noi să 'i fi declarat războiu, Germania a adunat în graba toate trupele disponibile din Bulgaria, Macedonia și Tracia, a constituit cu ele o armată, și cu forțe puternice a atacat corpul nostru însărcinat cu paza fruntariei din Dobrogea. Scopul acestui atac nu poate fi, de sigur, cucerirea Dobrogei, căci soarta ei nu atârână de rezultatul bataliilor locale, ci numai de al marelui războiu. Scopul militar al ofensivei germano-bulgare în Dobrogea a fost să provoace o strămutare de trupe de pe frontul transilvănean în Dobrogea și pe fruntaria dunăreana, și prin aceasta să decongestioneze dreapta frontului germano-austriac amenințată de a fi întoarsa.

Și aci, găsim un prea frumos exemplu de cooperare în timp a armatelor aliale pe fronturi deosebite, cum a fost și cooperarea armatei generalului Brussilow în Galiția, atunci când armata de Vest italiana era atacată și răstogolită din Trentin de armata generalului v. Hötendorf.

Dacă ofensiva germano-bulgară în Dobrogea a isbutit să atragă trupe române de pe frontul transilvănean, inversa nu poate fi mai puțin adevărată. Intrarea noastră în războiu și cooperarea ei cu armata rusă, a silit, cum vedem, pe Comandamentul German să constituie la Nord de Balcani o armată în dauna armatei din Macedonia, și să dea prin aceasta puțință armatei generalului Sarrail de a începe operațiunile, cari au fost ținute în loc, până la mijlocul lui August, din cauza — bănuiesc — a dezechilibrului de efective între armata sa și armata adversă. De acum, armata întrunită, bulgara, germana și turcă, din peninsula balcanică trebuind să lupte pe

linii interioare în contra celor doi puternici adversari, dela Sud și dela Nord, a pierdut avantajul de a constitui un bloc unic în stare de a fi aruncat întreg asupra unui singur adversar. Situațiunea strategică a armatei vrăjmașe din Balcani s-a schimbat radical, și schimbarea aceasta va avea de sigur o înrăutățire nefastă asupra operațiunilor sale tactice.

Așa am crezut câteva zile. Azi, din nenorocire văd că aceasta înrăutățire nu a avut loc.

Pentru a ne da mai bine sama de natura evenimentelor, cari s-au succedat cu o iuțeală neobicinuită în mersul războaelor, acțiunea armatei noastre nu trebuie privită numai în sine ci și în legătură cu situațiunea armatelor aliate în momentul când ea s-a manifestat. Din aceasta cercetare vom putea vedea dacă armata noastră ș-a găsit momentul favorabil — cum susține guvernul nostru și guvernele aliate — pentru a părăsi neutralitatea expectativă, pe care o păstra de doi ani și care — știm bine — nu era menită să rămână definitivă (*usque ad finem*).

Dacă din punctul de vedere aparent al intereselor înțelegerii momentul a fost bine ales, din punctul nostru de vedere, militar, *el a fost rău ales, și credința mea este că am intrat în acest războiu fără să ne dăm sama de ceea ce facem.*

Ofensiva armatei lui Brussilow în Volhynia și Galiția orientala a deschis un nou și mare capitol în istoria acestui războiu. Incepută cu multă energie și hotărâre, ea e urmată de mari victorii netăgăduite de adversari; armatele austriace sunt bătute în toate întâlnirile cu armatele ruse; cetăți, pozițiuni întărite, provincii chiar, cad în mânele învingătorului. Dar, avântul inițial scade pe măsură

ce armatele victorioase înaintează, căci victoriile, ca orice lucru omenesc, slăbesc puterile, cari le-au dobândit, dacă victoria finală, care încheie acțiunea, întârzie și dacă armatele nu sunt de ajuns alimentate de noi puteri, cari să le întrețină efectivele și să le țină energia constantă. Vigoarea ofensivei lui Brussilow, începută la 22 Mai s. n., descrește încet-încet pentru a se transforma într'o acțiune de uzură, ca toate operațiunile tactice de mare amplitudine încercate de adversari în cursul celor doi ani de războiu. Una singură s'a abătut dela această regulă; ofensiva Mareșalului von Mackensen în Galiția și în Polonia, dar această excepțiune își are tâlcul ei: ea a surprins armatele ruse fără munițiuni și fără artilerie capabilă de a sta de vorbă cu artileria germană, și a fost condusă de cei mai încercați conducători de trupe ai armatei germane. Aceste cauze ne intervenind în folosul ofensivei rusești, vigoarea operațiunilor armatei lui Brussilow căzuse aproape de tot pe la sfârșitul primei jumătăți a lui August. De altfel, și pe teatrul apusan, acelaș fenomen s'a semnalat în câmpul advers. Ofensiva furtunoasă a armatei Kronprințului imperial, începută la 21 Februar, era de mult transformată în lupta de uzură, pe care, poate, numai considerațiunile politice o mai întrețin.

Pot dar spune, fără teamă de a fi dezis, că pe frontul răsăritean, dela mlaștinele Pripetului până la granița României, echilibrul între armatele potrivnice era din nou restabilit la începutul lui August.

La Nord de Pripet până la golful Riga echilibrul era neturburat de ambii adversari, de și timpul operațiunilor tactice venise de mult și nu mai avea mult de stat. De altfel, în această parte avusese loc o insem-

nată schimbare în înaltul comandament rus. Generalul Kuropatkin, învinsul din Mandciuria, fusese înlocuit prin generalul Russki, semn neîndoios că nu răspunsese nici de data aceasta 'chiemării. Situațiunea pe acest front, pe care adversarii se pregăteau de sigur pentru o campanie de iarnă — adică pentru o semi-suspensiune de operațiuni — nu indica dar momentul intrării în acțiune unei puteri, care a păstrat doi ani neutralitatea cea mai strictă.

Dar pe celelalte fronturi care era situațiunea?

Pe frotul apusan, războiul de manevră se transformase foarte de mult în războiul de pozițiune; fronturile strategice vrăjmașe, cuprinse între Mare și fruntaria Elveției se asediau reciproc. Germanii, pentru a face să cadă frontul franco-eglez, alesese sectorul Verdunului ca sector strategic de atac, adică eșindul frontului cuprins între riul Aire (pădurea Argonne-i) și câmpia Woevre-i. Alesese acest sector, fiindcă el îmbina frontul Meuse-i (cel de Est) cu frontul Nord-Vestic, așa că prin căderea lui s'ar fi rupt în două întregul front franco-eglez și s'ar fi prăbușit, cel puțin, întreaga apărare a frontului de Est, dela Verdun până la Nancy.

Acesta e înțelesul alegerii regiunii Verdun-ului ca sector de atac, și din acest înțeles iese și caracterul bătălielor înverșunate, metodice, pas cu pas, ce se dau acolo de ambii adversari dela 21 Februar (s. n.) până astăzi. Germanii pentru a'și atinge scopul au făcut sacrificii, neînchipuite până astăzi de mintea omului. Nimic nu au cruțat, nici sute de mii de viețe omenești, nici milioanele de proiectile. Aci noi metode de luptă au fost puse în aplicare, noi mijloace tehnice au fost întrebuințate. Toate însă în zadar. Și de atunci au trecut aproape 7 luni și sectorul atacat, de și stirbit

în multe părți, e azi nestrăpuns și a rămas tot în mânele Francezilor.

Ofensiva armatelor franco-engleze, în Picardia, începută la 1 Iulie (s. n.) a fost impusă de necesitatea cooperării armatelor aliate pe diferitele fronturi strategice. Sectorul de atac între Hébuterne, la Nord de riul Ancre, și Estrées, la Sud de riul Somme, ales de aliați pentru a încerca străpungerea frontului german, nu are aceiași însemnătate ca regiunea Verdun-ului, căci nu e un punct de îmbinare de două fronturi, iar situațiunea lui geografică față de atacul anglo-francezii permite o mare elasticitate, așa-că chiar dacă ar fi fost strivit, frontul german, s'ar fi putut lesne reconstitui mai înapoi și lega cu punctele de rupere fără mare greutate, dată fiind organizarea în adâncime a întregului front de operațiuni. Luptele începute în acest sector cu atât avânt de armatele aliate și conduse cu o deosebită pricepere tactică de generalul Foch, au fost încoronate de succese tactice netăgăduite. Armatele germane, însărcinate cu apărarea sectorului, au fost înfrânte și silite a'și părăsi pozițiile de luptă; solid organizate, după rezistențe îndârjite, cari le-au costat multă lume și mult material de lupte; dar rezistența lor în pozițiuni succesive a ajuns încet încet să tocească avântul atacurilor și, după două luni, să transforme ofensiva anglo-franceză iarăși în lupte de uzură.

Pe acest front de operațiuni, dar, nici Germanii, nici Anglo-Francezii nu au reușit să rupă frontul și să transforme războiul de asediu în războiu de manevră.

Numai pe teatrul de operațiuni dela miază-zi, ofensiva armatei italiene își afirmase mai mult succesele prin cucerirea Goriziei și prin înaintarea pe podișul Carso (Karst). Dar și aci, pe când armata ducelui de

Aosta dobândia victorii pe frontul de Est (sectorul Isonzo), teritoriul italian de pe frontul de Vest nu era încă deșăvârșit curățit de trupele austriace pe la începutul lui August.

În Peninsula Balcanică, mai mult de cât la celelalte teatre de operațiuni, constatam un echilibru deșăvârșit, pe care nici unul dintre beligeranți nu încearcă să-l răstoarne. E datorit pasivității lor, impusă de necesitățile materiale ale armatelor, de împrejurările politice create de neutri și de starea sanitară a trupelor.

După părăsirea operațiunilor din Peninsula Gallipoli, Anglo-Francezi și-au creat o bază de operațiuni la Nord de Salonic, din ce în ce mai tare, menită în viitor a deschide, prin ea, un nou teatru de operațiuni, iar în prezent a stânjeni acțiunea germană în Peninsula Balcanică și a apăsa asupra voinței Greciei, a cărei politică filo-germană devenise amenințătoare. În acest colț din Sud-Estul Europei adversarii își pregătesc mijloace de acțiune în vederea operațiunilor, cari odată-și-odată trebuiesc să înceapă, și caută să dobândească noi aliați. Anglo-Francezii adună în regiunea Salonicului trupe și material, de unde pot, dar cu multă greutate. Reorganizarea Armatei Sârbe, contingentele ruse și italiene, cari încep să sosească în Iuliu, măresc câtva efectivul armatei de ocupațiune, dar nu sunt în stare a o transforma într-o armată de operațiuni, capabilă de acțiuni ofensive susținute, mai cu samă cât timp Aliații nu se vor putea bizui pe neutralitatea Greciei.

Blocul balcanic, format din armatele bulgare și turce, sporite de contingentele date de armata germană, se întâlnește din ce în ce, fără să fie însă în stare de a deschide operațiunile de Sud de Balcani. În adevăr, armata turcă, ocupată în mare parte pe teatrele de operațiuni asiatice

în Caucazia, Mesopotamia și Siria, nu poate fi de mare folos pentru operațiunile pe cari Comandamentul German ar voi să le întreprindă în Balcani. Armata bulgară, eșită dezorganizată și slăbită din războiul balcanic din 1912—13, trebuia reorganizată și complet înzestrată înainte de a intra într'o nouă campanie.

După distrugerea armatei sârbe și legarea teatrului du războiului germano-austriac cu cel balcanic, toate stăruințele înaltului comandament german au fost făcute ca să reorganizeze și să incadreze solid armata bulgară, să i completeze armamentul, să o inestreceze cu artilerie de calibru mare, să înmulțească și să îmbunătățească mijloacele de comunicațiune, într'un cuvânt să facă din armata bulgară o armată capabilă de a lupta în condițiunile cerute astăzi de arta războiului. Lucrul acesta a ținut mai bine de un an.

Dar, deși superioară în număr, armata germano-bulgară nu e în stare să iee ofensiva în contra armatei franco-engleze dela Salonic cât timp nu e sigură de neutralitatea României. Ea se mulțamește a masca frontul Salonicului, și toată atențiunea ei e îndreptată asupra gestului ce va face România.

Prin urmare, în Peninsula Balcanică echilibrul între adversari se mănține neatins, și aceasta se datorește atitudinii nehotărîtă a neutrilor dela Sud și dela Nord.

Totul făcea dar să se creadă că vara va trece fără să se ivească vreun incident, care va deschide un nou capitol în acest mare războiu. *Intrarea României în acțiune schimbă lucrurile.*

4. Alegerea momentului intrării noastre în acțiune. Alegerea frontului ofensiv.

Intrarea României în acțiune, alături de puterile Intelegerii, ar fi trebuit să fie semnalul unei ofensive vigo-

roase a acestora pe toate teatrele de operațiuni, și în deosebi pe noul teatru balcanic, după cum luase angajamentul formal guvernul francez.

Pe acest din urmă nu numai că operațiunile nu începuse la 14 August (s. v.), dar ele nu încep decât în primele zile ale lui Septembre, adică cu o întârziere de aproape trei săptămâni, și atunci chiar cu o hotărîță sfială. Nu e de prisos, cred, ca să arăt cauza acestei întârzieri pentru a face să reeasă și mai bine serviciul adus aliaților de intrarea noastră în acțiune, și pentru a se judeca dacă nu cumva ea a fost precipitată. Mă voi servi de o notă semi-oficială publicată de ziarele străine amice. O dau în prescurtare.

«Prin începerea ostilităților în Salonic și ultimul front, rămas până astăzi liniștit, a început să îndeplinească sarcina căriia a fost destinat în economia generală a războiului. Greutățile mari, cari împedecase până azi realizarea planului Aliaților pe sectorul macedonian, au fost învinse. Până acum trei luni o ofensivă pornită din Salonic, care să tindă la recucerirea Serbiei, sau la învingerea Bulgariei, părea ceva supra-omenesc. Acum când, mulțămită mai ales creării unui front de luptă (Dunăre-Dobrovia) prin intrarea în acțiune a României, noile cerințe ale războiului comun au precumpănit asupra ultimelor șovăiri ale tehnicienilor, și acțiunea Aliaților dela Sud a venit să întregască acțiunea Românilor dela Nord; acum suntem în stare să desvăluim misterul neactivității noastre de până azi pe frontul macedonean.

«Generalul Sarrail silit, în retragerea lui, să distrugă radical toate căile de comunicațiuni, a trebuit să refacă totul pentru a putea trece dela defensivă la ofensivă. Acest lucru uriaș a cerut timp. O altă mare greutate

a fost aprovizionarea armatei sale cu hrana, munițiuni, armament și material de războiu. Aceste au trebuit aduse din cele cinci părți ale pământului. Problema, care fusese rezolvită pentru o armată închisă în pozițiile sale întărite, a trebuit reluată în cercetare pentru aceeași armată, care urma să fie transformată în armată de operațiuni când se va hotărî ofensiva ei. A treia greutate: efectivul. În luna Mai, erau împotriva armatei lui Sarrail: 300.000 Bulgari, 2 diviziuni austro-germane și 20.000 Turci. Trecând de la apărare la atac, armata de Salonic a trebuit să fie sporită, mai cu seamă că paludismul bântuia trupele. Ultima greutate: atitudinea Greciei, pe care flotele aliate, ancorate la Pireu și la Falerio, o vor lămurii.

«Ca să se învingă toate aceste greutăți de ordin militar, tehnic, politic și diplomatic a trebuit, mai ales, timp. *Intervențiunea României a servit să grăbească ultimele pregătiri ale Aliaților cari, prin înlăturarea atâtor și atâtor greutăți, au reținut chiar o primă mare victorie în Balcani*» (A. T. I. din 5 Septembre s. v.).

E bine să amintesc aci că, după un ziar francez bine informat («le Journal» din 12 August s. n.) armata Aliaților din Salonic se rădica la începutul lui August la 300.000 oameni. Eu cred că, chiar, acest efectiv e exagerat. În orice caz, această armată era inferioară în număr, și poate chiar în calitate, armatei vrăjmașe din fața ei; și această inferioritate explică codirea generalului Sarrail de a lua ofensiva generală, sau cel puțin de a întreprinde o acțiune mai largă, și *mai explică pentru ce nici chiar intervenirea României nu a servit ca să stimuleze grăbirea ultimelor pregătiri ale Anglo-Francezilor de la Salonic.*

Nu știu dacă nemișcarea lui Sarrail, pe care 'l apăra

cu focul covingerii un amic politic, d. Gustave Hervé, poate fi, sau nu, îndreptătită, ea însă constituie proba neîndoiasă că România a intrat în războiu ademenită de guvernele Aliatilor, fără a i se asigura cooperarea armatelor aliate. Pentru edificarea celor cari au crezut că guvernul nostru a condus cu pricepere și cu prudență cârma țării, reproduc în rezumat apărarea Generalului Sarrail făcută de ziarul «la Victoire» din Paris.

«Opiniunea publică s'a emoționat zilele aceste de reflecțiunile puțin măgulitoare ce face presa asupra neactivității lui Sarrail. Bulgarii nu au decât 250 000 oameni, și el nu atacă? Unii au crezut că atacurile îndreptate asupra generalului vin din partea presei extremei drepte, și că ele nu sunt datorite de, cât vechii animozități politice. Unii au crezut chiar că acea tă polemică, tolerată de Censură, era făcută pe placul guvernului.

«Nu trebuie să se emoționeze nimene de aceasta și să creadă că Sarrail nu e la înălțimea misiunii sale. Din cei 450.000 oameni, *ce se zice că are*, se știe oare câți sunt adevărat luptători într'o țară unde lipsa de drumuri bune obligă un personal însemnat să rămână la spatele armatei? Oare au fost numărați cei 250.000 oameni ce se zice că au Bulgarii? *Oare însuși Sarrail știe ce are în fața lui?* Putea el oare să meargă înainte când în tabăra dela Salonic avea o droaie de spioni?

«Contingentul italian abia a sosit. E cu puțință ca el să intre în linia de bătaie dintr'o zi într'alta? ¹⁾ Poseda

Un general prudent ca Sarrail, care cunoștea războiul, trebuia de sigur să aibă în vedere toate necunoscutele de cari atârână soarta unei campanii. La noi, s'au vârit în bătălia cea mai crâncenă, la Turtukala, regimente de rezervă, mai mult *trupe de strănsură*, cari fusese mobilizate abia de două zile, și în cari șefii direcți nu puteau avea cea mai mică încredere.

el tot ce'i trebuie pentru o campanie și munițiunile necesare? Englezii nu au înțeles de cât de curând însemnătatea expedițiunii din Salonic. Au ei oare, acolo, tot ce le trebuie pentru o campanie în țară muntoasă: artilerie de munte, trăsură și automobile speciale?

«Și care poate fi, exact, starea sanitară din Salonic?

«Și apoi se poate ști dacă Sarrail nu aștepta să afle dacă trupele ruse au ajuns la frontiera bulgară, pe la Nord, înainte de a începe lupta? Dacă acțiunea sa e combinată cu a armatei ruse, Sarrail poate să aibă motive ca să nu 'și grăbească plecarea.

«În fine, ne am pregăti să avem mari decepțiuni dacă ne am închipui că e lucru de nimic, chiar dacă Sarrail ar avea 450.000 oameni contra Bulgarilor, să miște pe vrăjmaș din pozițiunile ce ocupa.

«Austro-Germanii nu au ajuns anul trecut la un bun rezultat decât fiind că aceștia nu aveau artilerie și nu erau deprinși cu războiul de șanțuri. *Bulgarii îl cunosc și au o bogată artilerie grea*; țara lor cu o regiune stâncoasă și cu văi adânci se poate apăra cu ușurință. Deci trebuie să fim siguri că Sarrail, dacă nu va avea asupra lor o superioritate numerică zdrobitoare, nu 'i va răpune nici odată, nici el nici altcineva.

«În adevăr, e de desperat cu câtă ușurință vorbesc unii de forțele vrăjmașe, pe cari le vom întâlni, noi aliații, în Balcani. Ei nici nu 'și dau sama că Bulgarii trebuie să aibă 500 la 600 mii de oameni, ca Turcii vor putea aduna 100 până la 150 mii. Cât pentru Austro-Germani, posesiunea liniei ferate Belgrad-Constantinopol, care trece prin Bulgaria, are pentru ei o așa de mare însemnătate, în cât, *cu toată criza efectivelor lor*, putem fi siguri că vor face o sforțare supra-omenească ca să trimită o armată mare în ajutorul Bulgarilor ca să atace împreună cu ei România la Sud.

«Dacă România ar fi dat un atac bruscat contra Bulgarilor dela Sud, iar nu contra Ungurilor dela Nord, Bulgarii ar fi fost desigur zdrobiți; dar cum staturile-majoare român și rus au avut motive bune ca să arunce grosul forțelor române în Transilvania, aceștia — Bulgarii — au arătat că nu sunt de loc bolnavi, cum s-a crezut la început, și va trebui ca Rușii să trimită sute și sute de mii de oameni în contra lor dacă voesc să le ia pelea.

«Prin urmare, sarcina Comandantului armatei de Salonic e departe de a fi ușoară cum cred mulți, cari îl admonestează dela înălțimea incompetenței lor, sau a pasiunilor politice. Pentru Dumnezeu, dați pace lui Sarrail».

Nu e așa, că acum se vede limpede pentru ce Sarrail își ține armata cu pușca la picior și nu voește să iasă din nemișcarea în care stă de opt luni, nici chiar după intrarea României în acțiune și după începerea campaniei din Dobrogea. Articolul de față e scris târziu, după începerea operațiunilor și greutăților campaniei noastre, și Sarrail nici astăzi nu s-a hotărât să iea o ofensiva energică, de și guvernul francez ne asigurase ca intrarea noastră în acțiunea spre Nord va găsi armata bulgară pironită la Sud de Balcani de armata Aliaților. Pentru numele lui Dumnezeu — chiem și eu pe Dumnezeu în care cred, ca și d. Gustave Hervé, care nu prea crede în el — toate aceste nu se știeau de noi și nu fusese cumpănite înainte de a ne decide să rupem neutralitatea? Oare armata noastră era mai bine pregătită de războiu ca armata aliaților noștri dela Salonic? Oare frontul pe care avea să opereze armata română, raportat la efectivul ei nu e de zece ori mai mare ca frontul pe care operează armata lui Sarrail? Oare operațiunile

în Transilvania nu sunt și ele grele ca cele din Macedonia; oare armata noastră nu avea să întâmpine o armata mult mai numeroasă, mai solidă și mai bine înzestrată? (Ea a întâlnit chiar și pe cea bulgară, de care credea — cum o asigurau aliații săi din Occident — că va sta liniștită în țara sa ca să și vadă de... grădinărie...).

Dacă toate motivele invocate de apărătorii lui Sarrail, pentru a 'i justifica impasibilitatea, au fost admise de Guvernul și de Statul-Major francez — ceeace e ne îndoios, fiind că acest general e și astăzi în capul armatei dela Salonic, oare rămânerea noastră în neutralitate încă câtva timp nu ar fi fost justificată?

Intrebarea ce fac nu cere multă meditațiune ca să capete răspunsul: Da.

Aceasta fiind situațiunea operațiunilor militare la sfârșitul întâii jumătăți a lunii August, intrarea armatei noastre în războiu, ori în ce parte ar fi înclinat *guvernul țării*, nu poate fi justificată prin prinderea momentului prielnic.

În adevăr, dacă guvernul nostru nu a urmărit o politică de posibilități, ci a avut dela începutul războiului o orientare hotărâtă, intrarea României în acțiune, după doi ani de expectativă, nu se poate explica de cât în două chipuri: Sau că guvernul era sigur că victoria finală a viitorilor noștri aliați e atât de aproape încât, întârziend de a intra în acțiune, eram amenințați a perde orice drept la realizarea scopului ce urmăream; sau că viitorii noștri Aliați se găseau întrun greu impas, care cerea ca intervenirea armatei române să fie neapărată pentru a 'i scăpa, cu orice sacrificii, dintro situațiune, care ar fi putut compromite interesele noastre

viitoare, cum, de pildă, s-a găsit armata rusă în vara anului 1877, când intervenirea noastră în războiu s-a impus fără condițiuni.

Armatele Înțelegerii nu se găseau în nici una din aceste situațiuni. Victoria finală era considerată de ambele partide atât de departe, încât armatele se îngrijau de eruat ; iar situațiunea viitorilor noștri aliați era destul de bună, încât nimenea nu putea bănuși ce li s-ar putea întâmpla vreun neajuns cu urmări strategice neprielnice.

De sigur, că în cursul acestui războiu s-au găsit alte momente mult mai potrivite pentru intrarea noastră în acțiune alături cu armatele ruse. Acele momente sunt cunoscute, fiind că au fost discutate de întreaga presă română și străină. Nu am intrat atunci, e mult probabil, fiind ca pedeci militare, materiale și organice, ne au stat în cale. Organizarea unităților armatei de rezerva și comandantelor din nou create, lipsa de munițiuni, de armament, de artilerie grea, de echipament, de aparate aeriene, etc.,... ne a silit să amânăm intrarea. Dacă aceasta a fost cauza, găsesc că Guvernul a făcut bine de a mai întârziat, fiind că lucrul complectării și organizării armatei și al pregătirii Comandamentului pentru războiu era departe de a fi terminat.

Dar, nu numai considerațiunile militare ne sfătuiasă să amânăm intrarea, ci și cele climaterice ne dădeau același sfat. O țară, când nu e silita de împrejurări imperioase, nu intră în războiu la sfârșitul campaniei de vară, mai cu sama când se găsește la răsăritul Europei și când armatele sale trebuie să și întindă operațiunile în munți.

Credința mea este — admițând alianța cu Înțelegererea ca o necesitate absolută, dela care România nu se putea abate — că ar fi fost mult mai bine, din punctul de

vedere militar, dacă amânam eșirea din neutralitate până la primavara (1917), și dacă întrebuișam mai cu mult spor acest timp pentru a consolida comandamentul nostru cu tot ce aveam de valoare, *reală și încercată*, și dacă căutam să ne procurăm material de războiu, care ne lipsea și fără de care nici o armată nu mai poate face războiu astăzi în Europa.

Nu am făcut așa și am greșit. Greșala ne va costa poate prea mult.

Fac a doua presupunere: că intrarea noastră în acțiune, în ziua de ¹⁴/₂₇ August, era fatal hotărâtă. Care ar fi trebuit să ne fie planul de operațiuni.

Când am intra în acțiune armata generalului Pfanzer-Baltin, bătută, fusese silită să evacueze Bucovina. În Volhynia, armata generalului Boehm-Ermolli, o urma în scurt timp, după ce perduse o bună parte din efectivul, materialul și pozițiunile sale solid fortificate. Și, după aceasta, veni și rândul armatei comitelui Bothmer care, văzându-și aripele descoperite, a fost silit să bată în retragere spre Apus, sărind din pozițiune în pozițiune peste rîurile paralele cari curg în direcțiunea Nord-Sud, lăsând oameni și material în mânele armatei ruse.

Frontaria noastră de Nord și Nord-Vest, aceea care ne desparte de Austro-Ungaria, era solid organizată și bine păzită. Din această parte nimic nu ne amenința. Armata țării se găsea cu dreapta ei virtual legată de armata rusă din Bucovina. Pericolul mare era însă pe frontaria de Sud. Când am intrat în acțiune, armata generalului Sarrail, după însăși mărturisirea presei franceze («le Journal» din 12 August, 1916), avea pu

efectiv abea de 300.000 oameni. Chiar dacă am admite această cifră, tot o găsim mult inferioară armatei vrăjmaşe, care număra cel puţin 360.000 oameni. Deci, armata lui Sarrail nu putea lua ofensiva pentru a fixa pe adversar la Sud şi a'l împedeca de a'şi muta centrul de gravitate la Nord de Balcani, spre frontul Dunării şi al Dobrogiel.

Tot la această dată, Comandamentul Rus nu dispunea de cât de un cōtingent de 30—40 mii oameni — trupe ruse, cehe, sîrbe — adunaţi în Sudul Basarabiei, cari puteau lua parte la operaţiunile armatei române din Dobrogia, dacă eventual această armată ar fi fost silită să intre în acţiune pe acest front.

Era probabilă o asemenea eventualitate? Cred că nimeni nu s'a putut îndoi, căci chiar de ar fi existat vreo convenţiune tăinuită între România şi Bulgaria, tot nu ar fi trebuit să ne bizuim pe ea, căci cine nu cunoaşte astăzi soarta ce au în războiu tractatele şi convenţiunile încheiate în timp de pace! Că fruntaria dobroagiană era chemată să devină un front de operaţiuni îndată după eşirea noastră din neutralitate, reesă din însemnătatea ce atribuiau ambii adversari teatrului balcanic. Chiar de la începutul acestui războiu, Germania şi-a dat toată silinţa ca să atraga Turcia în cercul intereselor sale, căci stăpânirea Peninsulei Balcanice şi strămtorilor Mării Negre îi era indispensabilă, mai întâi pentru a despărţi pe Rusia de aliatele ei şi apoi pentru a crea prin ele o puternică bază, pe care să'şi sprijine operaţiunile din Asia şi Africa.

Ne putând stăpâni drumul mărilor pentru a pune piciorul în Asia şi Africa, Germanii au căutat să se lege cu Turcia pe uscat prin Serbia şi Bulgaria. Mulţămită acestei legături, Rusia a fost izolată de aliatele sale, iar

Sud-Vestul Asiei disputat puterilor Înțelegerii, cari au cântat cu aceeași râvnă să'l stăpânească.

Stăpânirea Peninsulei Balcanice este atât de necesară Germaniei, încât pierderea ei ar însemna începutul pierderii războiului, iar pentru Austro-Ungaria începutul sfârșitului ei. Din ziua când Peninsula Balcanică va fi ocupată de armatele Înțelegerii, apărarea teritoriului Austriei va fi întoarsă, și, prin ea, întregul front răsăritean ¹⁾

Germania nu putea dar lăsa, la voia întâmplării, apărarea Peninsulei Balcanice, și toate stăruințele sale au fost ca să-și asigure stăpânirea ei, în cazul când va fi atacată de la Nord și de la Sud.

Ruperea României de la Puterile Centrale și coope-rarea armatei noastre cu armatele Înțelegerii au fost o lovitură de măciucă dată foștilor noștri aliați în împrejurările foarte încurcate, în cari se afla armata austriacă pe frontul de răsărit, și în neputința în care se găsea comandamentul german de a-i trimite de îndată ajutoare în Transilvania, amenințată de invaziunea armatei române.

Ne putând trimite imediat ajutoare pe frontul amenințat, Germanii aveau mijloace ca să atragă o bună parte din forțele noastre spre Sud, atacându-ne frun-tăria dobrogiană și amenințând pe cea dunăreană.

Aceasta a putut-o face cu destulă ușurință, fiind că și dă-duse bine sama atât de neputința sigură în care se afla Generalul Sarrail de a lua ofensiva susținută în Mace-donia, cât și de insuficiența apărării graniței Dobrogiei, de care comandamentul german avea informațiuni certe.

Și de data aceasta, Germanii au căutat să profite de întârzierea sosirii ajutoarelor ruse în Dobrochia, pentru

1) Ceeace am scris în Septembrie 1916 s'a adeverit în Septembrie 1918.

a ataca corpul român, care apăra fruntăria dobrogiană, și a pătrunde în Dobrovia înainte chiar de a se termina concentrarea trupelor ruso-române. În iarna anului 1915, armata germană, unită cu cea austriacă și bulgară, au atacat Serbia înainte de a se fi terminat debarcarea la Salonic a corpului anglo-francez trimis în ajutorul Serbiei; și armata Sârbă a fost distrusă fără să'i fi putut da cineva măcar o mână de ajutor.

Ne amenințați la Sud, ne având la Nord de Balcani un adversar tehnicește și numericește egal -n puteri, Comandamentul German împrumută trupe de pe frontul de Sud și, stăpân pe inițiativa operațiunilor pe frontul de Nord, atacă fruntăria dobrogiană, răstoarnă apărarea și, în câteva zile, ocupă întregul Cadrilater anexat în 1913.

Care a fost scopul urmărit de Comandamentul German? Indoit. Atacând și ocupând o parte din teritoriul nostru transdunărean, depărta pericolul iminent, care amenința Austro-Ungaria și'i dădea timpul necesar ca să-și organizeze mijloacele de acțiune, pentru a opri invaziunea armatei române, și a o arunca, de va putea, peste graniță. Apoi, creea greutăți mari ofensivei armatelor ruso-române în Bulgaria, ofensiva așteptată de mult de Statul-Major German, și care de și întârziată trebuia să se producă. Scopul, imediat urmărit, e defensiv. Imprejurările pot să'l lărgescă și să'l transforme, chiar, în ofensiv.

Statul-Major Român trebuia să întrevadă acest plan și să caute a'l anula prin mijloace de cari armata noastră dispunea. Știind că contingentul rus e prea mic pentru a ne bizui pe el în primele zile ale mobilizării noastre; cunoscând neputința lui Sarraill de a reține masa bulgară la Sud de Balcani, cunoscând din infor-

mașionile ce avea valoarea numerică a armatelor vrăjmașe de pe dreapta Dunării și din fața fruntăriei dobrogiene, Statul-Major trebuia să concentreze în Dobrogia trupe suficiente și de buna calitate înainte de declararea războiului, pentru a putea garanta inviolabilitatea fruntăriei până la sosirea armatei ruse pe frontul nostru de operațiuni și până la luarea ofensivei a armatei lui Sarail.

Aceasta se putea face fără nici o greutate, fiindcă efectivul armatei noastre e destul de mare ca să se fi constituit o armată puternică la Sudul Dobrogiei, capabila de a se opune ofensivei adversarului și de a-i impune voința noastră, fără ca prin aceasta să se aducă vreun prejudiciu operațiunilor ulterioare ale armatelor de pe fronturile, din stânga Dunării, de la Nord și Nord-Vest. Se putea face neapărat aceasta, cu condițiune numai: ca operațiunile să fie conduse cu priceperea strategică și tactică, cu multă prudență și în legătură cu operațiunile ofensive ale aripei stângi ruse, cu care noi ne legam.

Ne făcându-se astfel, susțin cu toată tăria convingerii mele că planul de grupare a forțelor noastre a fost greșit conceput și tot atât de greșit executat.

Ofensiva viguroasă a feldmareșalului v. Mackensen în Dobrogia ne-a făcut să vedem încă odată cu câtă iscusință știe Statul-Major german să se folosească de metoda clasică a operațiunilor pe linii interioare. Pentru a face fața acestui joc, care s-a repetat de atâtea ori în acest războiu, două căi aveam de urmat, noi și aliații noștri: întâia, atacul simultan pe amândouă fronturile, de Nord și de Sud; a doua, mai puțin eficace — dar care se întrebuintează când nu putem urma pe cea

dintâia — e atacul unui singur front, însă cu forțe atât de superioare adversarului încât victoria sa poată fi dobândită, înainte ca acesta să 'și poată aduce trupe de ajutor de pe celelalte fronturi, sau din rezerva strategică.

Am văzut că atacul simultan pe ambele fronturi nu s-a putut realiza din cauza neputinței armatei lui Sarrail de a se mișca din pozițiile sale defensive. Ne rămânea calea a doua: să atacăm cu forțe superioare armata germano-bulgara. Aceasta se putea face dacă renunțăm la ofensiva în Transilvania și luăm măsuri pentru a asigura inviolabilitatea fruntăriei noastre Carpatine.

Atât din punctul de vedere militar cât și din cel politic, era suficient, la începutul campaniei noastre, să ocupăm — noi și aliații noștri — principalele eșuri din strămtorile munților, pentru a constitui o bună baza de operațiuni chiar pe teritoriul Transilvaniei, în vederea operațiunilor noastre viitoare din Ungaria, cari nu puteau isbuti decât dacă le racordam, în timp și în spațiu, cu operațiunile armatei ruse însărcinată cu invaziunea Ungariei; iar cu marea massa a armatei noastre, sporită cu un puternic contingent rus, să ne aruncăm în Bulgaria. Ar fi trebuit, dar, să răsturnăm planul de operațiuni, pe care din nenorocire l-am urmat, și care dela început a compromis operațiunile întregii noastre armate.

Cooperațiunea noastră cu armatele Înțelegerii trebuia să se producă în Peninsula Balcanică, iar nu în Transilvania, căci drumul care duce la Pesta și la Viena trecea prin Sofia, Salonic și Constantinopol. Luând ofensiva în Transilvania și hotărându-ne să stăm în defensivă pe fruntăria de Snd, am săvârșit o mare greșala militară, ale cărei urmări dureroase se simt; și dacă considerațiuni politice, cum ni se spune, ne au

determinat să urmărim aceasta cale, rău am făcut, fiind că nu se sacrifică niciodată acestora considerațiunile militare.

Că am apucat un drum greșit, ducând masa armatei noastre în Transilvania, s-a văzut chiar înaintea dezastrelui dela Turtukaia, și atunci nu numai aliații dar și patrioții noștri, au început să impute guvernului român greșala strategică ce am făcut, zamislită de o politică rău concepută.

«Intrarea în scenă a României nu ar fi folositoare decât pe frontaria Bulgariei. Dar, în acest ordin de idei nu e trebuință de a încerca să convingem România. Ea singură va căuta să ajungă la un acord cu aliații». («Birjevyje Viedemoști», din Petrograd).

«Intrarea în Transilvania a deslănțuit în toată România entuziasmul marilor șapte naționale. Nimic mai legitim. Să fie însă acesta terenul, pe care urma să se culeagă cele mai imediate și cele mai importante rezultate? Să vedem. Austro-Ungaria este greu lovită. În privința aceasta nici o îndoială, și intrarea în scenă a unei armate proaspete de mai multe sute de mii oameni, cuviincios înzestrată cu toate, poate să 'i dea o nouă lovitură. Dar, pe frontul Unguriei, Germania e încă în măsură, și de sigur că o va face, să susțină rezistența sdruncinată a aliatei sale. Prin urmare, e de prevăzut, în urma intervenirii armatei române, o extindere a câmpului de bătăie, în care armatele lui Brussilow au re-purtat dela 4 Iunie așa de frumoase succese. Această luptă va continua de sigur în condițiuni mai bune, nimic mai sigur, nimic mai mult.

«Spre Bulgaria, însă, avem dreptul să sperăm la rezultate mai răpezi. Bulgarii sunt înfăriși de Turci, se înțelege, dar strânși de două părți în același timp, dela

Sud și dela Nord, ei se află într'o pozițiune răă, în care cea mai mică slăbire poate să aivă urmări grave. Scoaterea din cauză a Bulgarilor prezintă în împrejurările actuale o importanță excepțională. Nu va rezulta din ea numai un succes militar, ci și un succes politic de cea mai mare însemnătate: regularea în contra Germaniei a problemei orientale, pe care anul trecut, pe vremea aceea, ea se credea sigură că o va rezolvi». («Le Temps» 1 Sept. st. n.).

Colonelul Feyler, distinsul critic militar elvețian, susține aceeași tema. El e convins ca sforțările aliaților trebuie să se îndrepte, în primul rând, contra Bulgariei și că, mai ales, din acest punct de vedere, noul factor român e prețios pentru puterile aliate.

Dar, nu s-a făcut așa, și rău s-a făcut cum s-a făcut. Chestiunea balcanică a fost pentru a treia oară rău pusă: întâia oară, încercarea forțării strâmtoarelor și campania din peninsula Gallipoli; a doua oara, ocuparea întârziată a Salonicului; a treia oara, defensiva română pe frontariea dobrogiana, fără nici un sprijin dat de aliați direct, sau cel puțin indirect.

Observațiunile mele de până acum asupra operațiunilor noastre militare, se găsesc astăzi întemeiate. Sunt două zile de când un corp de operațiuni concentrat în valea Argeșului inferior a trecut, sau era gata să treacă Dunărea, în Bulgaria, între Turtukaia și Rusciuk, cu misiunea, cred, de a întoarce armata germano-bulgară, care a invadat în Dobrogea, a o bate și a reocupa teritoriul ce ea ne a cucerit, și în fine a ne răsbuna de înfrângerile suferite la Turtukaia și la Bazargik. De sigur că, după această operațiune, care nu va fi decât preludiul unei campanii balcanice, armatele ruso-române din Bul-

garla vor împinge mai departe ofensiva lor până la complectă destrugere a armatelor vrăjmașe din Peninsula Balcanică; și, în unire cu operațiunile armatei lui Sarrail, care cel puțin acum va lua o ofensiva viguroasă, vor curăți Serbia de trupele vrăjmașe cari o ocupă și vor împinge până la Constantinopole pentru a deschide strămtorile și a realiza legătură pe apa cu aliații noștri din Apus.

Acesta mi se pare că va fi programul de operațiuni al armatelor româno-ruse în Bulgaria. Acesta ar fi trebuit să fie dela început înscris în planul de războiu al armatei noastre, și cu el ar fi trebuit să începem. Ne am înșelat pe noi înșine, voind să înșelăm pe Bulgari și pe Germani, cari însă nu s-au lăsat să cadă în capcana, ce le întindem ca niște naivi, ne declarându-le războiu. Aceasta a fost prima noastră greșală — greșala inițială, care cu greu se va putea îndrepta în cursul războiului — care ne a costat foarte mult și a avut urmări regretabile pe frontul transilvănean (neisbutirea operațiunilor din valea Oltului — la Sud de Sibiu, și din valea Steiului — la Sud de Merișor și la Petroșani).

De și ofensiva noastră în Bulgaria începe prea târziu, după 36 zile de la mobilizare, și ne-a fost impusă de acțiunea adversarului, iar nu isvorată din voința noastră, cum ar fi trebuit să fie, totuși cred în reușita ei, dacă va fi bine condusă, și cu mijloace suficiente, și dacă generalul Sarrail va fi în stare să și lege în timp acțiunea armatei sale cu armatei noastre.

Nu pot însă trece cu vederea atitudinea ziarelor oficiale ale Guvernului și ale Federațiilor, conducătorii destinelor țării, cari consideră operațiunile, ce vor începe pe dreapta Dunării, ca o urmare a planului nostru de operațiuni, și, invocă pentru, a face să le reeasă

valoarea, mărturia străinilor, care, în loc de a fi pentru lauda lor, e o aspră critică adusă acestui plan.

Ziarul «Acțiunea» în numărul său din 20 Septembrie, reproduce un articol al d-lui Gustave Hervé, apărut în «la Victoire» de la 21 August (s. v.), adică cu șapte zile înaintea intrării noastre în războiu. Îl dau în extras, fiindcă el ne va arăta evoluțiunea ce începe a se face în ideile celor cari au voit războiul, fără să țină samă nici de timp, nici de împrejurări, nici de mijloace, nici de obiectivul ce trebuia ales.

«Frontul de la Salonic se animează în fine. Noi am comis în Balcani atâtea greșele militare încât ar trebui să nu mai cădem într-altele acum când situațiunea se anunță excelentă. Greșala pe care ar trebui să nu o mai săvârșim este de a apretia prea jos forța armatei bulgare. Nu e o armată germană, dar e una din cele mai bune din Balcani, mai cu samă acum când a profitat de lecțiunile Statulu-Major German, când trebuie să dispună de o artilerie condusă de ofițeri germani. Cu întăririle austriace, germane și mai ales turce, ea e în stare să pună în linie 600—700 mii de luptători.

«A crede că Sarrail nu va întâlni de cât 200—300 mii e a proba o ciudată orbire. A crede că s'a făcut totul când nu s'a dat încă lui Sarrail un contingent de 500.000 luptători, însemnează a pregăti o crudă decepțiune. Nu va crede nimene că Anglia, care are în Egipt o armată de trei ori superioară celei pe care prudența o cere, că Italia ale cărei depozite gem de oameni, ca Portugalia care nu are un singur om pe front, nu vor putea câteși trele să completeze în puțin timp până la 500.000 armata de la Salonic. E sigur că, dacă Românii vor merge, Bulgarii vor fi siliți să detașeze o parte din armata lor, sau din armata turcă, spre a-i supraveghea sau reține.

«Dar, de ceeace trebuie să ne fie teamă e că Românii, ipnotizați de frații lor din Transilvania, pe cari urmează să'i libereze, și pe drept preocupați de a obține gajuri și vor arunca asupra Ungurilor în Transilvania, în loc să se arunce asupra Bulgarilor, după cum am făcut noi 1914, când ne-am aruncat asupra Alsaciei, în loc ca să acoperim frontul belgian.

«Știm bine că, dacă Românii vor merge, e probabil că și Rușii, prin Dobrovia, vor merge de alungul Mării Negre și se vor arunca asupra Turco-Bulgarilor. Dar, chiar dacă armata rusă ar lua pe aceștia pe la spate, și Sarrail i-ar ataca în față, partida rămâne înduoasă. Nu ar mai fi înduoasă dacă grosul armatei române, în loc se se desfășoare inutil în Transilvania, ar lua pozițiune contra Bulgarilor. Ori, numai e înduoală în această privință : Bulgarii trebuiesc bătuți și sfărâmați cei dintâi. Prin Bulgaria trece calea ferată Belgrad-Sofia, cordonul ombilical, care leagă Turcia de Germania. Bulgaria pusă afară din cauză, Turcia va fi silită să ceară ertare, și unirea directă stabilită între Rusia și Aliații ei din apus va fi așezată. Restul, căderea Austro-Ungariei în primul rând, căderea Germaniei apoi, va veni de la sine.

«Cea mai mare glorie (?) poate a lui Briand este de a fi priceput că ocuparea Salonicului e condițiunea, sine qua non, a intervenirii României, în primul rând, și apoi a Greciei.

«Nu e de ajuns ca România să intervină. Trebuie să intervină acolo unde trebuie, acolo unde acțiunea ei ar putea avea maximum de eficacitate. Azi, ca și acum un an, operațiunea mântuitoare constă înainte de orice și cu orice preț, să extirpăm spinul bulgar din Bulgaria».

Ziarul «Acțiunea», care secondează acțiunea condu-

cătorilor *Federațiilor*, făcând să se vadă judecata sănătoasă a scriitorului francez, încheie zicând ca «*cel a schițat în linii generale planul nostru de operațiuni dictat de interesele noastre superioare*».

Dacă este așa, pentru ce patrioții noștri, al căror glas era ascultat de factorii răspunzători ai politicii noastre externe, nu le-au dat sfaturile lor și nu i-au făcut să priceapă ca planul de războiu, a cărui paternitate nu o putea revendica capul marelui Stat-Major, era greșit și ne expunea la mari neajunsuri?

Acum când demonstrațiunea e făcută, cu atâta pagubă pentru noi, ei au aerul de a nu fi știut nimic. Au știut multe, dar nu au voit, sau nu au putut, pricepe nimic. Răspunderea e a lor, fiind că nu trebuia mișcat nici un om înainte de a se fi consultat cei cari pricep rostul politicii războiului și rostul operațiunilor militare.

Făcusem și eu un vis frumos. Credeam că vom fi răsunători de înfrângerile de la Turtucaia și de la Bazar-gik. Credeam, dar visul nostru nu s'a împlinit, căci expedițiunea de peste Dunăre a fost o glumă sinistă făcută de cei cari în numele providenței și-au luat sarcina de a ne destruge armata și de a ne face de ocară în fața lumii. Mi se spune că nereușita ei se datorește lipsei pe organizare a manevrei, slăbiciunii comandamentului și insuficienței trupelor ce i s-au destinat. Înainte de a se fi terminat trecerea trupelor pe malul drept al Dunării, expedițiunea a fost contramandată, podul a fost pe jumătate destrus de monitoarele austriace, iar trupele cari trecuse Dunărea s-au reintors cum au putut, suferind și ele, ca și cele cari nu o tre-

cuse perderi mari de oameni, de cai și de material, cauzate de artileria și de aeroplanelle inamicului.

La ce ne așteptăm, și ce-a eșit! Parturiunt montes...

Care a fost scopul acestei expedițiuni; cine i-a alcătuit planul¹⁾ pentru ce-a murit când s'a născut? Mult așa da ca cineva, care i-a pătruns întunerecul, să răspundă la întrebările ce fac, și să'mi arate cu degetul pe vinovat. (Vezi *Anexele B. și D.*)

30/13 Septembrie 1916.

1) Aceeași întrebare am găsit-o, după cinci ani, formulată și de mareșalul Hindenburg în scrierea sa «Aus Meinem Leben» (Edițiunea franceză, pag. 177, Paris 1921): „Comandamentul român căuta chiar, întrebându-l trupe proaspete, să cadă în spatele ofensivei lui Mackensen... *Frumos plan pe hărțile. Nici până astăzi nu știm dacă autorul și aparține Mareșalului General român sau vreunui cerc militar al înțelegerii*“...

5. Anexe D.

1-a *Rezumatul telegramei din 2 Iulie 1916 a Generalului Comandant Șef al Armatelor Franceze (anexată la scrisoarea atașatului militar francez din București): «Generalul Alexeiew a însărcinat pe Colonelul Tatarinow se expună punctul de vedere rus asupra intervenirii române Ministrului de războiu român». Il rezumez :*

«Armata A-U dezorganizată poate încă rezista, dar e incapabilă de vre'o acțiune ofensivă. Germani înșii atacați pe toate fronturile nu au putut, din lipsa de mijloace, de cât să trimită cu mari greutateți câte-va divizii în ajutorul aliaților lor, și a trebuit să lase numai în grija Bulgarilor ca să reziste Armatei de la Salănic. Situațiunea militară generală nu va fi nici o dată mai favorabilă pentru intervenția română decât acum.

«Rusia se angajază, dacă România se hotărăște definitiv, să transporte de peacum materialul de războiu destinat acestel puteri ¹⁾. Inșă valoarea intervenției României atârna de data la care va avea loc intrarea ei în acțiune. Pentru aceasta, situațiunea comandă Armatei Române să intervie acum ori niciodată.

«Gândesc că ultimile sovăiri ale d-lui Brătianu au trebuit să cadă, evenimentele dându'i certitudinea că ofensivele generale victorioase sunt angajate pe toate fronturile, și Rusia luând angajamentul să transporte fără întârziere materialul de războiu, dacă România se hotărăște să intervină».

«Generalisimul armatelor franceze mă însărcinează să exprim Generalului Iliescu, că împărtășește în întregime modul de a veda al Inaltului Comendament Rus, și socotește că România trebuie să intre acum ori niciodată».

Atașat militar, **PICHON**

1) Până atunci nici un transport de materiale nu se făcuse.

2. *Raportul Polivanow (din 7° Noembrie 1916) publicat de oficiosul bolșevic «Pravda»*. «La începutul războiului european, România adoptase o atitudine care oscila când într-o parte, când în alta, după mersul operațiilor militare. Succesele ruse din Galiția și Bucovina în 1914 și la începutul lui 1915, luarea Lembergului și a Przemyslului și aparițiunea avant-gardelor ruse dincolo de Carpați, puseră la ordinea zilei intervenirea României. La sfârșitul aceluiași an se produse retragerea rusă din Galiția și Polonia și părăsirea Bucovinei. Atunci convorbirile în vederea intervenirii României în războiu se opriră. La sfârșitul lui 1915 și la începutul lui 1916, după zdrobirea Serbiei și intervenirea Bulgariei, România înclina răpede de partea vrășmașilor noștri. La acea epocă România încheie o serie de convențiuni comerciale foarte avantajoase cu Austria și cu Germania. Această împrejurare făcu pe departamentele militar, financiar și comercial să adopte o atitudine foarte prudentă în chestiunea exportării efectelor de echipament militar și diferitelor provizii din Rusia în România. Ofensiva generalului Brussilow în primăvara și în vara 1916 aplecă din nou România spre Înțelegere și o făcu să reeie convorbirile în vederea intervenirii ei. E de notat că încă de la început Șeful Statului-Major al Comandantului Suprem considera, din motive militare, mai avantajoasă pentru noi (Ruși) menținerea neutralității României. Mai târziu, generalul Alexeiew adoptă punctul de vedere al Alianților, cari vedeau în intrarea României în acțiune o lovitură hotărâtoare dată Austro-Ungariei și apropierea sfârșitului războiului.

«In August fu semnată cu România convențiunea politică și militară, care'i asigură toată Transilvania și Bucovina, câștig ce nu era în măsură ca participarea Ro-

măniei, căci dânsa să angajase să declare războiul numai Austro-Ungariei și 'și mărginea operațiunile în Transilvania. Evenimentele ce au urmat au făcut pe Aliații noștri să vadă cât de mult se înșelase în aprecierile lor. Sub impresiunea catastrofei se nascură în România chiar curente potrivnice continuării războiului. Nenorocirea care a isbit România e urmarea firească a desăvârșitei lipse de pregătire militară și a politicei ambigue a lui Brătianu. Victoriile ușoare din 1913 și succesul diplomatic, înregistrat de România după războiul balcanic, au contribuit de sigur să dea societății și guvernului o idee exagerată de valoarea lor...

«Din punctul de vedere rusăsc, considerațiunile următoare trebuiesc să ne călăuzească în prețuirea situațiunii de astăzi a României.

«Dacă evenimentele militare ar fi ajutat pe România să 'și realizeze planurile, un stat foarte puternic ar fi fost creat în Balcani, compus din România de astăzi, Transilvania, Banatul și Bucovina (în virtutea tractatului din 1916), și cu o populațiune de 13 milioane. În viitor, acest Stat cu greu ar fi mai hrănit sentimente amicale față de Rusia, și ar fi avut ambițiunea să 'și îndeplinească întregul vis național în Basarabia și în Balcani. Prin urmare, prăbușirea planurilor de mare putere ale României nu se opune în chip particular intereselor politice ale Rusiei. Această împrejurare trebuie să fie folosită de noi în vederea consolidării acestor legături forțate, cari unesc Rusia cu România pentru un timp cât mai lung cu putință.

«Succesele noastre pe frontul român au pentru noi o importanță extraordinară, ca o posibilitate unică de a sfârși odată pentru totdeauna chestiunea privitoare la Constantinopole și la strâmători. Evenimentele de acum

din România au modificat de sus până jos condițiunile tractatului din 1916. În loc de sprijinul relativ modest (!) ce i-a dat în Dobrogia, Rusia a trebuit să iee acum apărarea teritorului român peste tot aproape numai cu trupe rusești (!). Acest ajutor militar al Rusiei a luat astfel de proporțiuni în cât făgăduiala de despăgubire teritorială, dată de Rusia pentru intrarea în războiu, trebuie neapărat revizuită».

(Se crede că acest raport nu e al generalului Polivanow fost Ministru de Războiu, ci al unui înalt funcționar de la Ministerul Afacerilor Străine).

3. *Convențiunea Ruso-Română din Septembrie 1914.* (Nota adresată Ministrului României în Rusia (Tzarskoe-Selo, 18 Sept./1 Oct. 1914). «Ca urmare la conversațiunile noastre... Rusia se angajează să se opună la orice atingere a teritoriului României în granițele ei actuale. Ea se obligă să recunoască României dreptul de a anexa părțile din Austro-Ungaria locuite de Români. Cât privește Bucovina, principiul naționalităților va servi de baza la delimitarea teritoriilor anexate de către Rusia și de către România... România poate ocupa teritoriile mai sus menționate când va judeca mai bine... E bine înțeles că declarațiunea de față va fi ținută secretă până în momentul când România va anexa teritoriile cari sunt menționate întrânsa».

În aceeași zi, d. Diamandi, ministru României, răspunzând de primirea acestei scrisori, adaogă: «În schimb acestei declarațiuni sunt autorizat de d. Brătianu să vă spun că România se angajează să păstreze o neutralitate amicală față de Rusia până în minutul când dânsa va ocupa părțile din Austro-Ungaria locuite de Români».

4. *Convențiunea Franco-Anglo-Italiano-Ruso-Română din August 1916.* Subsemnații: Colonel A. Tatarinow, A. M. E. D. Desprès, S. B. Thomson și Colonelul I. G. Ferigo, atașați militari, particular acreditați de către Înaltele Comandamente de o parte, și E. S. președintele Consiliului de Miniștri Ion I. C. Brătianu, ministru de Răsboiu, de alta parte, au încheiat cele ce urmează :

1. Pentru a completa tractatul de alianță încheiat la 4/17 August 1916 între Rusia, Franța, Anglia Italia și România, România se obligă a mobiliza toate forțele sale de uscat și de apă, și a ataca Austro-Ungaria cel mai târziu la 15/28 August 1916 (8 zile după ofensiva dela Salonic), adică chiar în ziua declarării războiului.

«2. Din momentul semnării convențiunii de față și în timpul mobilizării și concentrării armatei române, armata rusă se obligă a acționa în chipul cel mai energic pe întregul front austriac spre a ușura României aceste operațiuni. Aceste acțiuni vor fi mai agresive în Bucovina, unde armata rusă va trebui cel puțin să și mențină pozițiunile și efectivele actuale. Cu începere dela 12/25 August, flota rusă va trebui să proteagă portul Constanța, să se împotrivescă la orice debarcare de trupe dușmane pe coastele române și la orice pătrundere în gurile Dunării. Din partea ei, România recunoaște flotei ruse dreptul de a utiliza Constanța ca port de războiu și de a lua măsuri contra sub-marinelor vrăjmașe. Vasele de războiu ruse, cari vor intra în Dunăre pentru apărarea țărmurilor și pentru a conlucrea cu armata și flota română, vor fi pusă sub ordinele Comandamentului Suprem al Armatei Române....

«3. Rușii se obligă să trimită în Dobrogiă, în momentul mobilizării armatei române, 2 diviziuni de Infanterie și 1 de Cavalerie spre a coopera contra armatei bulgare.

«Alianții se obligă a face să se execute o *ofensiva hotărâtă* de către armata dela Salonic cel mai târziu cu opt zile înainte de a începe atacul României, adică la 7/20 August. Dacă în cursul operațiunilor Puterile Aliate ar recunoaște nevoia măririi contingentelor lor, cari cooperează cu armata română, aceasta sporire nu va modifica în nimic dispozițiunile convențiunilor încheiate.

«4. Aliatele se obligă a furniza României munițiuni și material. Transportul va fi făcut cu vasele române și aliatare, și va trece în transit prin Rusia (cel puțin 300 tone zilnic).

«5. Alianții se obligă de asemenea să furnizeze României, în limitele cu putință, cai, medicamente, hrană și echipamente.

«6. Ei vor pune la dispozițiunea Armatei Române personalul tehnic indispensabil pentru prepararea munițiunilor și materialului la ea în țară.

«7. Indata după încheierea actului de față, Staturile-Majore al Armatei Ruso-Române și dela Salonic se vor înțelege cu privire la cooperare. Acordul cu privire la operațiunile militare ruso-române, sau orice schimbare, explicațiune și complectare, pentru mănținerea unei legături statornice se va organiza la Cartierul General competent, cum se va spune mai jos.

8. Cooperarea armatei aliatare nu presupune nici o subordonare a unuia din ele către celelalte; ele își propun numai să iee în libertate dispozițiuni decurgând din situațiunea generală, din nevoele create prin ținta urmărită și din frăția de arme.

«9. Armatele române și ruse vor păstra în principiu comandamentul lor propriu, zona lor de operațiuni și deplină independența în conducerea operațiunilor. Linia de demarcare între ambele armate va pleca dela Dornavatra, va urma râul Bistrița și vaietele râurilor Sajo și

Someș până la Debreșin. Obiectivul principal al acțiunii române va fi, în măsura în care situațiunea militară de la Sudul Dunării o va permite, o înaintare prin Transilvania asupra Budapestei.

«Armata rusă, prevăzută la art. 3, destinată să coopereze cu armata română, va fi pusă sub comamentul suprem al armatei române. În cazul când contingentul rus operând la Sudul Dunării ar fi mărit până va egala, sau întrece, efectivul trupelor române cu cari cooperează, acest contingent va putea forma, la esirea de pe teritoriul român, o armată independentă subordonată Comandamentului rus.

«10. În principiu, armatele uniia din părțile contractante nu pot înainta pe teritoriul celeilalte, sau în teritoriul cucerit de aceasta decât când interesul și scopul general o cer și după înțelegerea prealabilă pentru fiecare caz.

«11. Folosința drumurilor de fer de pe teritoriul uniia de către trupele celeilalte se va regula de delegații Cartierelor Generale.

«12. Impărțirea egală a prizonierilor și a pradei, cu privilegiu pentru armata română de ceeace va duce lipsa.

«13. Reprezentanți ai Armatei Române vor fi atașați la Cartierele Generale aliate, și reciproc.

«14. Chestiunile neprevăzute vor fi rezolvite la M. C. G. în înțelegere cu delegatul armatei aliate.

«15. Spre a se putea lua măsuri pregătitoare înainte de deschiderea operațiunilor armatei române, părțile contractante se vor înțelege asupra planului de operațiuni.

«16. Armistițiile se vor încheia printr'o comuna înțelegere.

«17. Convențiunea de fața rămâne în vigoare până la pacea generală.

(București, 4/17 August 1916).

5. *Chestiuni referitoare la cooperarea Armatei Române.*

«Ambasadorul francez vizitând pe baronul Schilling (sub-secretar de stat la Afacerile Străine), îi declară că Guvernul Republicei îi ceruse să insiste pe lângă Guvernul rusesc pentru transportul materialului destinat României, care se găsea la Arhanghel și la Vladivostok. El explica că în Franța se dorea cu ardoare intrarea României cât mai răpede în războiu, și că de oarece d. Brătianu, pentru a justifica noii întârzieri, punea înainte neprimirea materialelor de războiu indispensabile, cari trebuiau să i se sosească prin Rusia, d. Briand voia să rădice guvernului român puțința de a invoca acest pretext. Dacă nu i se va da un răspuns cu totul favorabil, Ambasadorul francez are intențiunea să solicite o audiență Impăratului, pentru a i cere intervențiunea sa personală în această afacere, căriia Guvernul Republicei îi atribue o mare importanță.

«De și nu e autorizat să spună, totuși baronul Schilling expune părerea sa în mod cu totul privat în această chestiune. Fără a tăgădui că transportul materialului românesc era în parte întârziat din cauza neîncrederii autorităților civile și militare ruse în România, această întârziere se mai explică și prin greutatea materialelor cu cari trebuie luptat pe căile ferate ruse. Prin urmare, dacă Guvernul francez acordă o așa mare importanță transportului materialului românesc, ar trebui să înlesnească Rusiei satisfacerea cererii ce i a făcut pentru o mie locomotive puternice belgiene, și să decidă România să i satisfacă cereșile privitoare la materialul de căi ferate austriace din Bucovina. După declarațiunile ce are dela București, ministrul rus constată că România cu cât va fi exortată să atace, cu atât mai mult se va gândi că Alianții au extremă nevoie de ea.

și că ar fi mai avantajos pentru ea să trăgănească, cerând neconținut un preț mai mare pentru cooperarea ei militară. Nimene, spune baronul Schilling, nu prețuește mai mult ca Rușii importanța intrării României în linie. Armata sa ar susține aripa stângă rusă, și prin urmare oricine 'și închipue că Rusia e gata de a face tot ce va fi nevoie pentru a o hotărâ. Dar aceasta presupune o condițiune indispensabilă: ca atacul român să fie făcut în timpul voit. Dacă Românii ar ataca acum, sau cel puțin în săptămânele următoare, cooperarea lor ar avea un mare preț pentru Ruși. Dar, dacă atacul lor ar trebui să se întâmple numai după zdrobirea Austriei el va fi nu numai de prisos, dar chiar ne dorit căci ar fi legat de plata unei socoteli fără obiect. Rusia nu voește de cât o ofensivă românească folositoare pentru ea, pe câtă vreme Franța e gata să favorizeze orice intervențiune română, oricari ar fi împrejurările și oricare ar fi epoca 1).

«Ambasadorul francez nu neagă că există oarecare deosebire între punctele de vedere rusesc și francez asupra ofensivei românești, dar justifică nervozitatea guvernului francez prin obosala inevitabilă a poporului francez. După dânsul apărarea cetății Verdun costase Franței până'n prezent 310 mii oameni, și cu toate că Germanii au pierdut sub zidurile fortăreței 450 mii, pierderea armatei franceze e mai simțitoare din cauza slăbiciunii relative a populațiunii franceze.... El informează pe baronul Schilling că, după informațiunile ce

1) Din acest document două lucruri se pun în vază: întâi, că Franța ne împinge cu orice preț în războiu, de și știa că pregătirea materială a armatei e departe de a fi terminată. Al doilea, că Rusia nu are același interes, sau dacă are e inconștientă, fiindcă nu face nimic ca să ne înlesnească pregătirea materială a armatei.

avea, căderea cetății Verdun-ului putea fi considerată ca posibilă în împrejurările de față....»

6. Documente Sarrail : Scrisoare adresată, la 7 April 1916, Marelui Cartier francez. «Spre a răspunde ordinelor date, cred că trebuie să precizez astăzi unele puncte din scrisoarea precedentă și să modific pe altele, de oarece unele date ale problemului au fost modificate și ele.

«Dacă se voește să se facă o simplă ofensivă demonstrativă, adică numai un «bluff», părerea mea e că numai cu efectivele de acum, franceze sau engleze, disponibile nu se poate face mai mult de cât aceasta. Dar, o înaintare chtar cu intenția de a «bluff-a» nu poate avea rezultatul de a ține pe Germani pe frontul nostru, dacă nu se execută în momentul ofensivei generale pe toate fronturile. Trebuie dar ca Germanii să se simtă sub amenințarea unui atac pentru ca să nu se mai poată gândi ca să și întrebuițeze aiurea forțele de pe frontul balcanic. În temeiul acestei considerațiuni operațiunea e amorsată de mai multe zile și o voiu continua după împrejurări.

«Cât despre o ofensivă reală, azi, sau mâni, ca și ieri, trebuie forțe indestulătoare. Ori, din ultimele telegrame se vede că numai Sârbii trebuie să sosescă. Acest spor însă e neindestulător. Cu 4 divizii franceze, cu chiar 4 divizii engleze din Salonic, cu 6 divizii sârbe, adică cu 250.000 oameni nu se poate ataca o armată de 400—450 mli Bulgari, Germani și Austriaci, ce se pot strânge pe o graniță împănată cu fortificațiuni; nu e chiar cu putință să ataci nici 350.000 de dușmani, cari ar rămâne, admitând că unele divizii bulgare ar fi trâmise, cum

e probabil, înspre România. E peste putință de încercat ceva rațional dacă Turcii se unesc cu aceste elemente chiar dacă în loc de 200.000, cât s-a anunțat, vor fi mult mai puțin numeroși. Ceva mai mult, Sârbii nu vor fi disponibili de cât în Iunie, cel mai devreme. Deci până atunci nici o adevărată ofensivă. În Iunie, Iulie, August, bântue căldura: ar fi deci rațional să începem la acea epocă o operațiune demnă de acest nume ?

«Cred totuși că trebuie să afirm neted că o ofensivă e cu putință și e de dorit ; dar pentru ca ea să poată duce la o deciziune, trebuie fixată în mod sincer epoca când s-ar putea face și trebuiesc adunate de acum mijloacele indispensabile : personal și material...»

*

7. *Telegrama din 20 April 1916, adresată Generalului Sarraill de Generalisimul Joffre.*

„Drept răspuns la scrisoarea din 7 April: 1) War-Office mă informează că s-au dat ordine generalului Mahon ca, după cum ați cerut, detașamentele engleze să fie trimise spre granița greacă spre a urmări demonstrațiunile începute de trupele franceze. Cât privește ofensiva reală, atrag atențiunea asupra următoarelor puncte :

„A) Comandanții șefi ai armatelor aliate, întruniți în conferință, au stabilit planul general al operațiunilor și au decis să pronunțe sforțarea concordantă pe teatrul de operațiuni principale. Acest plan nu mai poate fi modificat, nici discutat, fără a cunoaște tot ce a servit drept bază adaptării lui.

„B) Comandanții șefi nu au judecat cu putință o ofensivă în proporții mari în Balcani, căci chiar dacă frontul bulgar nu e pretutindeni solid întărit, ceea ce ar fa-

cilita un războiu de mișcare, nu trebuie uitat că, după o bătălie de la granița grecească, mișcarea înainte nu poate fi de cât extrem de încetă din cauza lipsei căilor de comunicațiune. Pe lângă aceasta, Marinele aliate vor fi cu totul absorbite până la sfârșitul lui Iunie cu transporturile sârbești și cu aprovizionarea armatei de Orient...

„C/ Aplicarea planului hotărît poate din contră să atragă armatei din Orient obligațiunea de a pronunța cu propriile ei forțe, în momentul ofensivei generale, atacul pe care l-am cerut să'l pregătiți cu scrisoarea de la 10 Mart, și al cărui scop e imobilizarea forțelor dușmane, scop care e în cel mai înalt grad folositor cauzei comune.

„D/ Ofensiva, care vi se va putea cere, nu se prezintă în condiții atât de neprielnice, cum le arătați: Mai întâi, în cazul unui concurs român, sau grec, superioritatea numerică considerabilă va fi câștigată, și cu ea rezultatele mari asigurate. În lipsa acestor două concursuri, veți dispune de circa 300.000 combatanți francezi, englezi și sârbi contra a 260.000 de germano-bulgari cari vă stau în față acum și cari, în cazul cel mai nefavorabil, ar putea fi întăriți cu 120.000 bulgari aduși de la granița română. Trupele turcești disponibile nu trec de 70.000 oameni.

„Forțele dușmane sunt și vor rămâne, la începutul operațiunilor, împărțite pe un front de 450 km., pe când ale D-voastre vor fi concentrate.

„E/ Nu se poate admite ca temperatura să se opună operațiunilor cu începere din Iunie. Proba a fost făcută în al doilea războiu balcanic, care a început la 28 Iunie 1913.

*

8. M. C. G. francez către Comandantul șef al Armatei Orientului (6 Iunie 1916).

„Între Guvernele și Inaltele comandamente franceze

și engleze se țin conversațiuni privitoare la conduita ce trebuie avută la Salonic. Guvernul englez judeca inoportună pentru moment ofensiva corpului expediționar englez, și insistă să nu fie târît în această ofensivă înainte de a se fi stabilit data ei între ambele guverne, dacă împrejurările ar deveni favorabile. Vă vom trimite instrucțiuni precise îndată ce se va stabili un acord, dar de pe acum vă atrag atențiunea asupra următoarelor puncte:

„A) Misiunea d-v. rămâne și de acum încolo de a lua armatei germano-bulgare, pe cât va fi cu putință, libertatea de a manevra....; B) Așteptând instrucțiunile, evitați tot ce ar putea brusca situațiunea și împinge forțele aliate în operațiuni ofensive străine apărării Salonului“.

9. Ministrul Franței din Atena către Comandantul șef al Armatei Orientului (10 Iunie 1916). „Comunic următoarea telegramă, Secret“ primită de la d. Briand. „Adresez următoarea telegramă la Londra, pe care vă rog să o comunicați G-lui Sarrail, care va primi și instrucțiunile amănunțite ale guvernului: Vă autorizez să confirmați primirea notei engleze, arătând că primim punctul de vedere britanic, care constă în amânarea ofensivei de la Salonic din motive tehnice, dar că luăm act de făgăduiala ce ne face guvernul englez: a) Să examineze mai târziu condițiunile unei ofensive la Salonic, de îndată ce împrejurările și starea trupelor și a materialului vor permite; b) Să grăbească de pe acum echiparea armatei engleze a Orientului încât să poată cât mai curând, lua parte la o acțiune eventuală și da tot concursul său armatei franceze de la Salonic, care va fi înzestrată cu tot ce-i trebuie în cursul lui Iuliu“.

10. *M. C. G. către Generalul Sarrail, 23 Iunie 1916.*
 „Guvernul Britanic ne-a făcut cunoscut următoarele: a) *Echiparea diviziilor engleze nu va fi sfârșită înainte de Septembrie, iar complectarea artileriei grele nu va fi gata înainte de Noembrie.* b) *Aceste diviziuni nu sunt sub ordinile domniei-v. decât numai pentru operațiunile pe cari Englezii le socot acum posibile, adică pentru apărarea Salonicului, Cu toate aceste se pot produce în scurtă vreme evenimente, cari să ne oblige a fixa grosul forțelor bulgare pe fruntaria greacă, spre a permite Armatei Române să meargă contra Austriei fără să aibă teamă de Bulgaria.* În cazul când nici chiar acest eveniment nu ar decide pe guvernul britanic să iee parte la acțiune, vă rog să mă informați dacă credeți că numai cu forțele franceze și sârbe ați putea ataca forțele bulgare de pe granița greacă, cu *obiectivul minim* de a le reține pe acest front. Și în acel caz care ar fi planul d-voastră?”

*

11. *Telegramă G-lui Sarrail, din 27 Iunie 1916:...* „Se poate ca România să simtă, ca și Grecia, nevoia de a sta neutră. Totuși, dacă Bulgarii trebuie reținuți pe granița greacă, e de trebuință a'i face să creadă într'un atac adevărat... Trebuie a'i ataca pe un front cât se poate mai întins în direcțiunea Sofia. Sârbii au trimis deja câtră graniță, pe teatrul operațiunilor lor viitoare, recunoașteri... Ei ar trebui să angajeze operațiuni de la Monastir până la Liumnița. Ar fi de dorit însă, *măntinerea moralului lor*, ca ei să nu știe nimic despre abținerea voită și sistematică a forțelor britanice“.

*

12. *M. C. G. către Generalul Sarrail, 15 Iunie 1916:* «Negocierile cu România sunt în curs, iar Guvernul Britanic

a luat hotărîrea, în principiu, ca, dacă România intervine, toate diviziunile engleze, cari astăzi sunt gata pentru războiul de munte, să iee parte la atac. Eu însă stărui să obțin ca diviziunile engleze să participe la ofensiva noastră, oricare ar fi dată fixată pentru aiac și oricare ar fi gradul lor de pregătire...

13. *M. C. G. către Generalul Sarrail, 17 Iulie 1916: Proiectul convențiunii militare din România e în lucru. Un acord pare a se stabili pe baza următoare: Armatele aliate de la Salonic vor lua ofensiva la 1 August cu toate forțele lor pentru a acoperi inițial operațiunile mobilizării și concentrării armatei române, precum și acțiunea ei înspre Austro-Ungaria, în contra unei ofensive dușmane pe frontul de Sud. România la rândul ei va începe de la 8 August operațiuni active contra forțelor dușmane de la Sudul Dunării cu o armată de 200 mii oameni, din cari 2 sau 3 diviziuni rusești. Forțele aliate de la Salonic și forțele române de la Dunăre vor avea ca obiectiv distrugerea forțelor dușmane și apoi unirea lor în cel mai scurt termen (General Joffre).*

*

14. *Telegrama Generalului Robertson către Generalul Milne, Comandantul trupelor engleze din armata de Orient*
Din această telegramă rețin: 1. Că acțiunea aliaților de la Salonic trebuie să preceadă ca 7 sau 8 zile intrarea armatei române în acțiune; 2. Că o parte din forțele române va opera contra Austriei, și o parte în legătură cu aliații de la Salonic în contra Bulgariei; 3. Că primul scop al Aliaților de la Salonic este numai *fixarea Bulgarilor*, deci trupele engleze nu trebuie să încerce de a cuceri pozițiunile inimice până când nu vor fi îndestulate cu

artilerie, și nu vor fi puse în condițiuni cari cari să le permită o speranță rațională de succes; și 4. Că chiar dacă România va intra în joc, o ofensivă serioasă nu ar părea nici necesară, nici posibilă pentru trupele engleze în timpul celor trei, sau patru, săptămâni viitoare.

15. M. C. G. Francez către Generalul Sarrail, 29 Iulie 1916: «...Data intrării în acțiune a României va fi cel mai târziu la 14 August. Ea cere ca ofensiva de la Salonic să precedeze cu 10 zile intervențiunea sa. Fiți gata să începeți operațiile ofensive la 4 August.

16. M. C. G. către Generalul Sarrail, 6 August 1916: «România reclamă spre a ataca pe Bulgari un concurs prea important pentru ca Rusia să i'l acorde. De altă parte ea invocă greutatea de a modifica planul său de concentrare, care prevede defensiva pe fruntaria de la Sud, și refuză, prin urmare, da a ataca pe Bulgari la Sudul Dunării¹⁾. Puterile aliate sunt de acord să cedeze asupra acestui punct spre a nu întârzia intrarea în linie a României în contra Austriei, obiectivul capital al situațiunii. Cu toate că evenimentele ar putea târzi România în contra Bulgariei, nu e de prevăzut pentru moment o acțiune

1. Din moment ce planul de operațiuni al Armatei Române era stabilit „ne varietur” și prevedea defensiva pe granița de Sud, trebuie neapărat să ni se lămurească cum a fost pregătită această defensivă adică: Cum a fost acoperită această graniță; cari au fost punctele ei de sprijin, ce organizare li s-a dat și ce rol s-a fixat fiecăruia din ele: care a fost compunerea armatei însărcinate cu apărarea Dobrogei; dacă pentru apărarea Dobrogei exista o rezervă generală; dacă pentru operațiunile defensive din Dobrogia se studiasă un plan de operațiuni și se determinase liniile succesive de apărare; dacă planul de operațiuni din Dobrogia era pus în acord cu operațiunile armatei principale de dincolo și de dineoace de Carpați.

combinată a forțelor d-v. cu forțele ruso-române. Mișcarea d-v. rămâne cum a fost definită la 3 August: *Să se hărțuiască forțele bulgare de la granița grecească cu scopul de a înlănțui libertatea lor de acțiune.*

(Aceste documente au fost publicate și de ziarul «Dacia», în numerele din 21 Iuliu și următoarele (1921), și se găsesc în Cartea generalului Sarrail «Mon commandement en Orient»).

PARTEA VI-a

Frontul de Operațiuni al Argeșului

1. Considerațiuni Generale.

În volumul I al lucrării mele «Din Invățămintele Războiului de Astăzi»¹⁾, cercetând organizarea — sau mai bine zis lipsa de organizare — a apărării frontariei de Nord a Franței și organizarea militară a Belgiei, am încheiat cu următoarele cuvinte: «Prevederea este, și va rămâne, cel mai însemnat factor al pregătirii de război a unei țări».

În paginile cari urmează voi aplica acest adevăr nediscutat unei părți a planului de operațiuni, alcătuit, — se zice că nu, — de Marele Stat-Major Român, și anume: *planul de operațiuni de pe frontul Argeșului*. Înainte de a începe, însă, e nevoie de o mică deslușire.

Se știe că un plan de război nu poate conține întregul plan al operațiunilor unei campanii, pe cari nimeni nu le poate devina, de oarece ele atârnă nu numai de voința noastră, ci, mai cu sama, de a vrăjmașului, care caută să ne impună voința sa. Planul de

1) București, Atelierele Grafice Sococ și C-la, Edițiunea 1-a, 1915; Edițiunea 2-a, 1916.

războiul, după cum am arătat în altă parte, nu poate conține de cât operațiunile dela începutul războiului, al căror scop e să ducă armatele spre obiectivul special al războiului, în caz de ofensivă, sau spre pozițiunile strategice, de unde ele vor putea să țină pept năvălirii vrăjmașului, în caz de defensivă strategică.

Acesta e un adevăr nediscutat. Dar, tot nediscutat este că un plan de război trebuie să prevadă toate ipotezele posibile, și printre aceste este: *apărarea teritoriului*. Și, când e vorba de apărarea teritoriului țării, pregătirea apărării se face prin *mijloace materiale și prin studii*, care se pot pune lesne în aplicațiune la vreme de nevoie. Moltke a pregătit prin organizarea rețelelor de căi ferate, strategia liniilor interioare în caz de război simultan al Germaniei pe cele două fronturi de operațiuni: dela Apus (Franța) și dela Răsărit (Rusia), în ofensivă ca și în defensivă. Urmașii lui au pregătit organizarea apărării fruntarielor și au studiat amănunțit apărarea teritoriului pe diferite fronturi interioare.

Statul-Major francez a studiat și el, în caz de defensivă strategică, nu numai apărarea fruntarielor de Est și de Nord-Est, dar și apărarea teritoriului pe fronturi interioare succesive; și ceea ce spun poate fi concretizat printr'una din operațiunile cele mai însemnate din războiul de față: *bătălia dela Marna*.

De sigur că nimic nu a putut face pe Statul-Major Francez să știe, înainte de a începe războiul, că o mare *bătălie* trebuia neapărat să se dee pe Marna. Da. Nu a putut ști, dar a putut să o prevadă; și aceasta eventuala *bătălie* Francezii o puteau primi în condițiuni prielnice, frontul lor fiind sprijinit pe două centre de rezistență strategice, Paris și Verdun, iar dreapta aparată de per-

deaua defensivă a Meuse-i. Când generalisimul Joffre a ordonat retragerea armatelor sale spre Sud, între Paris și Verdun, și când apoi a trecut la ofensivă, nimic întâmplător și neprevăzut nu s-a petrecut. Împrejurările războiului, la cari nu se așteptau, dar cari le au fost impuse, au provocat bătălia dela Marna, și Francezii au dispus de mijloace materiale, pregătite și studiate dinainte, pentru a o executa în bune condițiuni.

Bătălia dela Marne își întinde câmpul tactic între Seine și Marna, din regiunea imediată a Parisului, la apus, până la valea Meuse-i, în regiunea orașului Barle-Duc, la răsărit; iar de acolo, spre miază-noapte, până la drumul Verdun-S-te Menchould. Toate locurile, satele, dealurile, podișurile, bălțile, sunt de mult cunoscute de istoria războaelor: Montmirail, podișurile dela Nord de Sézanne, mlăștinele dela Saint Gond, Champaubert, Fère-Champenoise, întrun cuvânt întreaga campanie, neîntrecută, a lui Napoléon din 1814.

Ceeace e sigur și probat, prin instrucțiunile și ordinele date înainte de 1 Septembrie 1914, e că bătălia dela Marna a fost concepută de mult, că puține bătălii au fost însălate cu un scop mai bine hotărât și cu obiective mai lămurite. Nici întâmplarea, nici întâlnirile fortuite de trupe nu au determinat începutul și stârșitul marii bătălii, ci o *cugetare stăpână, servită de o voință energetică.*

Bătălia dela Marna e o *bătălie strategică, constituită din bătălii tactice*, care se da pe un câmp lung de 300 km. și ține 5 zile. Nodul acțiunii e la stânga frontului francez și la aripa dreaptă, manevrantă, germană; aci sunt fața în fața generalii Gallieni - Maunoury și von Klück. Steajărul strategic e regiunea Verdun-ului, iar perdeaua ocrotitoare a manevrei franceze e frontul Meuse-i dela Verdun până la Toul și Nancy.

Ceece se știe astăzi e că toate actele formidabilei drame, care s-a jucat între Seina și Marna în Septembrie 1914, se țin înlănțuite astfel încât o înfrângere pe unul din marile sectoare ar fi atras înfrângerea generală.

Comandamentul francez în memorabilele zile dela Marna a fost la înălțimea lui. Căci nu poate fi victorie fără Comandament, iar a comanda înseamnă a impune rezoluțiunea sa în inimele tuturilor, înseamnă a transmite energia sa trupelor. Frédéric, nu armata sa, a apărat Prusia timp de 7 ani în contra Europei coalizate și a învins-o; Blucker, prin pasiunea și voința sa, a târât după el pe aliații Prusiei pe drumul Parisului. *Acest Comandament, Francezii l-au avut în 1914.*

Planul generalisimului francez a fost de sigur fără cusur, toate loviturile ce el a dat au căzut în plin, cele douăzeci de bătălii, date în timp de 5 zile, au constituit în concepțiunea lui Joffre o singură bătălie; dar, în războiu, un plan nu pretuește de cât prin execuțiunea lui. Dacă Gallieni și Maunoury s-ar fi clătinat, dacă French și Franchet d'Esperey ar fi întârziat, dacă Foch și Langle de Cary ar fi fost străpunși, dacă Sarrail nu ar fi știut să se agațe de Kronprințul Imperiului, roata victoriei nu era oare să se învâртеască de cealaltă parte?

Franța, din norocire pentru ea, a avut buni generali — adică a știut să încredințeze conducerea armatelor sale unor generali vrednici de încrederea ei — și grație lor bătălia dela Marna va fi înscrisă alături de cele mai ilustre din câte cunoștea istoria lumii, dela Marathon până la victoriile popeii napoleoniene.

Bătălia de la Argeș putea fi prevăzută? Da.

Acum, când se știe că între România și Rusia există o convențiune, încheiată de mult, și când se cunosc toate

pregătirile făcute în vederea cooperării armatei noastre cu armata rusă, nici o îndoială nu mai încap că eventualitatea unui front de operațiuni în interiorul țării cu fața spre Apus trebuia prevăzută, după cum în vederea unei alianțe militare cu armatele austro-germane, se prevăzuse încă din anul 1882 eventualitatea unui front cu fața spre Răsărit (Focșani-Galați), și acest front fusese chiar organizat defensiv prin fortificațiune permanentă.

În împrejurările de politica externă, în cari ne-a găsit războiul, o organizare permanentă cu fața spre Apus era exclusă. Însă, din ziua când s-a știut că Bulgaria s-a aliat cu Puterile-Centrale și că Serhia a fost ocupată de aceste, studiul și organizarea unui front de operațiuni îndreptat spre Apus se impunea, pentru a face față, când împrejurările vor cere, armatelor vrăjmașe, cari, după ce vor fi ocupat Oltenia, s-ar îndrepta spre Răsărit. Această însemnează că aceeași cauză, care ne-a făcut să desorganizăm încă din 1915 frontul Siretului (Focșani-Galați), trebuia să impună Statului-Major român să studieze organizarea apărării frontului de la Argeș.

Situațiunea noastră militară, alături de puterile Înțelegerii devenia dificilă prin intrarea Bulgariei și Turciei în cercul Imperiilor Centrale, căci dintr'o fruntărie de 2500 Kilometri de întindare, numai 590 puteau să se sprijine pe o țară aliată, Rusia, pe când 1900, adică mai mult de cât trei părți, deveneau vulnerabile. Și vulnerabilitatea era să fie cu atât mai mare cu cât aproape întreaga fruntărie a Munteniei, de la munții Vrancei până la Oltenita, e învăluită de Austro-Ungaria, de Serbia ocupată de adversarii noștri și de Bulgaria. Situațiunea devenia și mai grea din cauza că România, intrând în războiu, nu se putea bizui de cât pe cooperarea Rusiei, singură dintre aliați cu care se lega; pe când

adversarii ei, cari dispuneau de un teatru de operațiuni unic, puteau să opereze uniți încontra ei. Situațiunea, ce ne cream, noi înșine, era apăsătoare și riscată.

În volumul 1-*iu* al lucrării mele deja citată, studiind caracterul acestui războiu, am spus :

«Sporirea efectivelor măbind frontul de pătrundere într'o țara inamică, cu cât acea țară va avea fruntării mai întinse cu atât va putea mai greu să le apere cu o armată al cărei efectiv nu poate trece peste o cifră maximă. Ori, se știe că o țară cu cât e mai îngustă cu atât are fruntării mai întinse. România și Italia sufer de neajunsul fruntarielor prea întinse. Fiind dată suprafața ei actuală, dacă ar avea forma unui cerc, perimetrul României ar fi numai de 1200 Km. în loc de 2500. *Cu o asemenea întindere de fruntării, apărarea țării noastre contra invaziunii unei armate străine devine o problemă din ce în ce mai grea de rezolv¹).*

Chestiunea această trebuia bine cercetată și cântărită de factorii noștri militari răspunzători înainte de a se lua o hotărîre. Eu cred că nu a fost nesocotită, dar atunci ar însemna eă Statul-Major nu a prezentat Guvernului Țării de cât o singură ipoteză ca posibilă : invaziunea armatelor noastre în Transilvania și în Ungaria, cu excluderea absolută a ipotezei opuse : invaziunea armatelor vrășmașe în România. Dacă, în adevăr, el a făcut aceasta, a săvârșit o mare greșală, ale cărei urmări apăsă astăzi greu asupra Țării.

Tot în același volum discutând bătălia dată de feldmareșalul Mackensen la Dunajetz (Galiția) și retragerea strategică, spre Răsărit, a armatelor ruse bătute de Germani, am făcut următoarea încheere :

1) Din învițămintele Războiului de estăzi. Vol. I. pag. 41—42 (București, 1915).

«Posibilitatea de a'și reconstitui un nou front, la o așa mare depărtare de cel părăsit, le a fost dată de rezervele disponibile și de teritoriul țării. Legătura între număr și timp implică și legătura în spațiu. De sigur că, dacă la spatele rfului Dunajetz, la o depărtare numai de 50—100 Km., s-ar fi găsit granița unei țări neutre (cazul armatei de Est a Generalului Burbaki, în războiul franco-german din 1870—71, poate fi luat ca pildă), comandamentul rus nu ar fi avut timpul necesar ca să aducă noi forțe și material de luptă, și ca să și reconstituiască unitățile dezorganizate, descădrate și neputincioase de a mai susține lupta; și atunci lipsa de spațiu în direcțiunea retragerii, impusă de vrăjmaș, l-ar fi împedecat de a'și organiza noi rezistențe pentru continuarea războiului. Numărul, ca să poată fi pus în acțiune, are trebuința de timp și de spațiu. Din acest punct de vedere judecând forma planimetrică a României, *găsim că hotarele de Nord și de Sud ale Munteniei, de Est și de Vest ale Moldovei sunt prea apropiate pentru a îngădui operațiuni de lungă durată, admitând, bine înțeles, toate eventualitățile unui războiu pe pământul regatului nostru* (pag. 77—79)».

Rândurile acestea au apărut în 1915, pe la începutul lui Iunie. Ele meritau să fie luate în sama de Statul-Major român, fiindcă erau scrise de cineva ale cărui idei asupra războiului nu puteau fi nesocotite, mai cu sama când era în joc însăși soarta Țării. Și, dacă ele ar fi fost cercetate de aproape, s-ar fi văzut rizicul ce putea suferi România, dacă intra într-o combinațiune militară fără a fi luat prealabil toate garanțiile cerute de o situațiune mai mult de cât precară.

Rândurile citate puneau în vază două chestiuni capitale: *greutatea apărării granițelor țării și greutatea unei*

rezistențe îndelungate, în cazul când armata noastră, aliată cu armata rusă, ar fi silită să lupte pe teritoriul țării. Și cei chemați să le judece puteau să-și dea lesne sama că greutatea, de care vorbește, crește proporțional cu acordarea împingerilor făcute de adversari asupra fruntărilor noastre și 'și atinge maximum când aceste împingeri sincronice ar veni de la Nord, de la Vest și de la Sud, prin munții Olteniei și Mehedințeni, și de la Dunăre, adică atunci când *cleștele lui von Schlieffen* ar începe să se strângă pe frontul armatei noastre.

Situațiune destul de grea. Dar, dacă era fatală, impusă de necesități inexorabile, atunci ar fi trebuit, cel puțin, să se iee măsuri pentru a asigura apărarea unei părți a Munteniei prin organizarea unui front de operațiuni puternic, care să înlesnească continuarea rezistenței în cazul pătrunderii armatelor dușmane în Oltenia — eventualitatea mai mult de cât probabilă în cazul când armata noastră, lipsită de ajutorul aliaților, nu ar fi fost în stare să iee ofensiva strategică, sau să o măntină.

Cercetând mai de aproape evenimentele militare petrecute la granițele țării și în interior, mi-am întărit credința că armata însărcinată cu apărarea Olteniei și a granițelor ei, odată bătută și silită să părăsească Oltenia, nu mai trebuia să opună nici o rezistență nici pe Olteț, nici pe Olt, de oarece ambele sale flancuri puteau fi întoarse lesne și pe la Sud și pe la Nord, iar pierderile suferite, dezorganizarea unităților și comandamentului, secarea forțelor produse de o muncă istovitoare, care durase luni întregi, o făceau incapabilă de a mai opune o rezistență suficientă. Momentul culminant pentru ea trecuse de mult. Ea trebuia retrasă neapărat, la răsărit de Olt; și singurul front, pe care s-ar fi mai putut

organiza o rezistență solidă și de lungă durată, ar fi fost linia jalonată de la Nord la Sud-Est de riurile Dâmbovița, până la Titu, și Argeșul cu afluentul său Neajlovul. Acest front putea fi prelungit peste Dunăre prin Turtucaia—Bazargik, presupunând că apărarea Dobrogei ar fi fost de la început asigurată.

Acest front, care are o dezvoltare de circa 430 km.; se împarte în două sectoare: Sectorul din stânga Dunării, de 250 km.; și sectorul din dreapta Dunării de 180 km. Acest din urmă, de și legat strategiceste cu cel dintâi, e totuși independent, căci, în caz de a fi retras spre Nord-Est, el nu descopere flancul stâng al sectorului din stânga, acoperit de baltile Dunării și de canalul Borcei, cari fac foarte grea o trecere a fluviului în jos de Turtucaia.

La apărarea acestui front însă trebuia să concure aproape toate forțele țării. Solidarizarea forțelor, unitatea de front, unitatea de conducere, sunt cei trei factori nefăclăturați ai garanției operațiilor. Că ar fi trebuit adusă aci aproape toată armata țării pentru a opri înaintarea armatelor victorioase, cari au cucerit eșindul Olteniei, nu se mai discută. Acesta era singurul mijloc ca să mai putem prelungi rezistența armatei noastre și să împedecăm ocuparea întregii Muntenii și înghesuirea resturilor armatei, autorităților Țării și populațiunii pribegite în strămtul coridor al Moldovei dintre Carpați și rîul Prut.

Dar, pentru ca frontul de operațiuni să nu poată fi întors pe la Nord, ar fi trebuit ca trecătoarele Bran, Predeal, Predeluș și Bratocea să fie solid aparate. Trecătoarea de la Bran, fiind în strânsă legătură cu sistemul frontului, apărarea ei trebuia încredințată armatei noastre. Celelalte se puteau lăsa în sarcina armatei

aliate, dacă siguranța apărării frontului nu ne ar fi îngăduit să le apărăm noi înșine.

Din schițarea apărării frontului Vestic, dedusă din lungimea lui, se vede că armata noastră ar fi putut de abea asigura operațiunile pe acest front, și că aliatului cu care cooperam fi revenia sarcina de a apăra trecătoarele de la Predeal până la Vatra-Dornei și de a împedea întoarcerea apărării și izolarea armatei noastre prin văiele Prahovei, Buzeului, sau Troțușului, presupunând ca apărarea vadurilor Dunării de la Turtucaia în jos ar fi asigurată de armata secundară care apăra Dobrogea și de contingentul dat de Rusia, aliata noastră.

Acest problem strategic nu ar fi fost greu de rezolvit, dacă s-ar fi studiat la timp și s-ar fi luat din timp toate măsurile trebuincioase pentru executarea lui. Și trebuia să se facă aceasta pentru a prelungi apărarea celei mai însemnate și mai bogate regiuni a Munteniei, pentru a da timp trupelor noastre bătute, obosite și dezorganizate ca să se odihnească, și să își refacă puterile, pentru a da timp aliaților ca să ne vină în ajutor, fie direct, fie prin intervenirea lor pe un alt front.

Dacă cei răspunzători de mersul evenimentelor militare pe teatrul nostru de operațiuni, ș ar fi dat sama de însemnătatea regiunii centrale a țării, de prețul ce puneau adversarii noștri pe capitala ei, pe care o numiau, cu drept cuvânt, *depozitul general al armatelor ruso-române*, și de stăruință ce vor pune dușmanii ca să destrugă forțele române în cel mai scurt timp, pentru a împedea coordonarea operațiunilor strategice ale armatei Generalului Sarrail—pe care o credeau în stare de a eși din pasivitate—cu forțele ruso-române în vederea unei ofensive generale în Balcani, de sigur că nu ar fi lăsat armată să se pulverizeze în hărțuelile con-

tinue și fără rost pe Cerna, Jiu, Olteț, Olt, etc., și nu ș-ar fi adus aminte atât de târziu ca și *armata română* putea avea Marna sa.

2. Argeșul și Marna

Marna noastră? Da, Eu m-am gândit la ea în iarna trecută (1915—1916), pe când nu prea aveam ce face, nici cu cine aface, adică pe când mă găseam guvernatorul Cetății Regelui Carol, dezarmată și declasată nu târziu după moartea Lui.

Gândindu-mă la toate eventualitățile unui viitor războiu, am avut în vedere și cazul în care armata țării ar fi silită să lupte pe teritoriul său în contra armatelor imperiilor centrale și a aliaților balcanici. Și, prevăzându-l m-am întreat: Ce va face armata română, când dușmanul, după ce va fi pătruns în Oltenia, o va împinge spre răsărit?

Răspunsul mi-a fost următorul: De sigur că armata noastră va face cum a făcut armata franceză, când a fost dată peste cap din Belgia și silită să părăsească și granița de miază-noapte. Va veni să lupte pe un front, care acopere capitala Țării și, de unde, va lua ofensiva, dacă forțele ei, ajutoarele ce va primi de la armatele aliate și împrejurările o vor îngădui. Și meditând asupra acestei soluțiuni, am crezut că valea Argeșului, combinată cu a Dâmboviței, ar putea determina în bune condițiuni tactice acest front, căruia cetatea București i-ar aduce aceleași servicii, pe cari le-a adus Cetatea Verdun operațiunilor de la Marna în Septembrie 1914, și continua de a le aduce de atunci încoace frontului actual.

Pentru a însăila mai bine acest studiu, după ce mi-am jalonat frontul și am determinat rolul ce va reveni cetății București și garnizoanei ei în cooperățiune cu

armata de câmpie, am însărcinat patru ofițeri superiori de artilerie și de geniu ¹⁾ ca să studieze organizarea sectorului care cade în sama cetății și a garnizoanelor sale de apărare, precum și punerea în stare de apărare a cetății pentru a o face să coopereze cu armata de câmpie la apărarea frontului. Pentru ușurarea lucrului, am amintit ofițerilor mei cum a înțeles statul-major francez — tocmai atunci armata Kronprințului german deslănțuise atacul asupra regiunii Verdun-ului — apărarea cetății Verdun și cum a legat acțiunea ei de frontul cuprins între Argonne și câmpia Woivre-i.

Studiul preliminar, de cabinet și pe teren, fiind terminat, văzut și stabilit de mine ca ante-proiect, am cerut celor în drept să mi pună la dispozițiune ofițeri de stat-major și de infanterie pentru a i da forma definitivă și a determina pe teren lucrările de întărire și de comunicațiune ce trebuiau făcute pe sectorul regiunii acestei cetăți, rămânând ca restul frontului Argeșului să fie studiat de Statul-Major al Armatei, după aceleași norme, prin organele comandamentelor și statului-major.

Studiul ce însgebasem era util și intra în cadrul operațiunilor războiului nostru, așa cum mintea mea putuse să l descurce. Statul-Major, firește, nu a dat nici un curs cererii ce i-am făcut, fiindcă avea nestrămutata convingere că nu vom purta războiul pe teritoriul nostru, de oarece «România trebuie și poate numai cu forțele ei să răstoarne totul pe teatrul său de operațiuni». Da, dar pe când cei cari aveau această convingere o întemeiau pe existența a 700000 baionete bine ascuțite, Statul-Major știa că nu dispunem de cât de

1) L-ții Coloneli Panaitescu și Limburg din Artilerie, Vasilescu și Negru din Geniu.

400000, scurte și lungi, și puțin cam tocite, cu cari nu ne puteam încumeta să facem o ispravă atât de mare.

Și nu s-a dat urmare studiului început de mine, și nimene nu s'a gândit la rostul frontului de operațiuni, care mă preocupase atât de mult, până când a sosit ziua de apoi.

Dacă s'ar fi luat în samă ideea ce schițasem și s-ar fi studiat amănunțit, bătălia dela rîurile Neajlov și Argeș ar fi găsit, cel puțin, sectorul regiunii Bucureștilor complet organizat; și cum în acest sector s-a dat, mi se pare, cele mai însemnate lupte, de sigur că, dacă reușita operațiunilor noastre nu ar fi fost complet garantată, cel puțin rezistența s-ar fi putut prelungi până la sosirea ajutoarelor pe cari le așteptam dela aliații noștri.

Daca cetatea ar fi avut garnizoana ei, și dacă s-ar fi ținut samă de cooperarea ei, s'ar fi găsit în acest sector trupe, cari cunoșteau bine terenul de operațiuni și foloasele ce se puteau trage dela el, s-ar fi găsit o artilerie în stare de a scotoci terenul și de a prinde țințele în repere bine cunoscute de ea, s-ar fi găsit o conducere pricepută și în măsură de a da un sprijin eficace operațiunilor trupelor de câmpie. În cazul cel mai neprielnic, cetatea dispunând de 12000 oameni de artilerie de cetate, armați și instruiți ca trupe de infanterie, dispunând de batalioane de miliții și de depozitele corpurilor de trupă, cari au cercurile de recrutare în București, ar fi putut organiza în timp de trei luni, de când a început războiul, două diviziuni, sau patru brigade, de infanterie destul de bine instruite și încadrate cu toate disponibilitățile de ofițeri aflați în capitală, cu cari s-ar fi putut realiza o solidă rezistență în sectorul cetății, s-ar fi dat un mare sprijin armatei

de Vest și de Dunăre, cari se retrăgeau pe Argeș și Neajlov, și, în fine, s-ar fi îngăduit rezervelor libertatea manevrei.

Intrebuințând artileria grea, împinsă spre frontul de operațiuni și artileria curasată de calibru mare din forturi, apărarea ar fi câștigat un coeficient de superioritate asupra artileriei inimice, căci s-ar fi găsit de sigur în condițiuni mult mai bune de cât artileria atacului.

Făcând astfel, cetatea noastră, cu garnizoana ei, ar fi putut avea un rol însemnat în bătălia dela Argeș și Sabar, și cine știe dacă concursul ei nu ar fi contribuit la reușita bătăliei, în același chip în care cetățile franceze Paris și Verdun au contribuit la succesul bătăliei dela Marna.

Dar nu s'a făcut așa.

Pentru Statul-Major cetatea București fusese îngropată de mult, de când o parte a presei franceze, înșelată de niște rezultate aparente, decretase moartea cetăților. Statul nostru major era atât de încredințat de falimentul cetăților încât informațiunile asupra cetăților le dădea, în «Buletinul Operațiunilor», pentru a servi la «Istoria Fortificațiunilor», iar nu ca învățăminte pentru folosința lor. În nici una din ipotezele admise cetatea noastră nu avea un rol, și, ca urmare logică, artileria ei fusese scoasă din forturi pentru a se pune pe afete transportabile, cari nu existau de cât sub formă de studii, și a se întrebuința ca artilerie grea la armata de operațiuni; iar forturile fusese transformate în: închisoare a garnizoanei, depozite pentru păstrarea pulberii, munițiunilor de infanterie și de artilerie, explosibilelor, magazii pentru păstrarea materialelor de diferite categorii ale armatei, etc. Mai mult

incă. Pentru a se confirma și mai tare, declasarea acestei cetăți, ea a fost lăsată în ajunul războiului nostru, fără comandant; iar când s-a apropiat ziua mobilizării, noul ei guvernator, venit abea de câteva săptămâni, a fost numit comandant al unui corp de armată de formațiune recentă, unde a dus cu el puținul personal ce mai rămăsese comandamentului cetății. În fine după decretarea mobilizării, s-a dat cetății un comandant și un șef de stat-major din cadrul rezervei, cari au constituit mai mult un comandament al părții sedentare, ca și cum o cetate poate avea o parte activă și o parte sedentară ¹⁾. Dacă nu ar fi de cât această glumeață dispozițiune — constituirea comandamentului unei cetăți care avea organele sale active, cu elemente luate din rezerva armatei prin ordinea de bătaie — și tot s-ar vedea limpede concepțiunea ce 'și făcuse Marele Stat-Major—sau, mai bine zis, organele cari 'l înlocuiau — despre rostul cetății București în apărarea teritoriului, Țara a plătit scump această concepțiune, isvorată din nepregătirea celor chemați ca să'i asigure apărarea.

Așa se face că în zilele de grea încercare, când armatele inimice victorioase, cari se scoborâse din munți prin pasarile Vulcanului și Turnului-Roș și cari trecuse Dunărea la Zimnicea, se îndreptau asupra capitalei Țării, pe lângă că armata noastră nu mai dis-

1) În fine, când trupele și autoritățile au evacuat Bucureștii, Comandantul cetății, însoțit de personalul ce i se lăsase, s-a retras în Moldova, unde ș-a luat cartierul de iarnă la Huși, păstrându'și pomposul titlu de *Guvernator al cetății București*, iar serviciul său, care nu mai exista, denumirea de *Comandamentul cetății București*. (Ce tristă farsă! Cetatea București dezarmată și neapărată, căzută în mânele vrăjmașului era îngropată; dar la Huși, cei cari se refugiase cu arhivele și cu planurile apărării, continuau a o reprezenta după moarte!

punea de nici o rezervă, dar chiar și cetatea era părăsită până și de comandantul ei, care și strămutase arhivele la Focșani, un alt loc întărit dezarmat și declasat ¹⁾.

În zilele când la Argeș s-a jucat un mare act al dramei române, Cetatea București se găsea cu forturile dezarmate, fără artilerie de intervale, care fusese luată și dată locurilor întărite din Dobrogea și armatei de operațiuni, fără nici o garnizoană, și chiar fără rezerva

1) Un Căpitan de Stat-Major de la cartierul lui Mackensen ne povestește următorul episod privitor la Cetatea București: «Fusesem trimis de Mareșal ca parlamentar la București, fortăreața necucerită încă cu o scrisoare către comandantul ei, prin care era somat să se predea fără nici o condițiune (5 Decembrie). Ajungând pe linia sentinelor, lângă Sabar (drumul Drăgănești—București) sunt dus la un Comandant de Diviziune, care mi cere scrisorile. Obiectez că am ordin să le predau personal Comandantului Cetății. Răspunzându-mi-sa că nu există un comandant de cetate, am replicat: În cazul acesta scrisorile sunt destinate ofițerului răspunzător de soarta Capitalei. După mai multe discuțiuni s-a convenit să fiu dus la generalul Comandant al Armatei. Continuând drumul spre București, automobilul fu oprit de un ofițer de S-M de la Comandamentul Suprem român, care se adresa ofițerului român ce ne conducea: „Trebuie să reconduci înapoi pe parlamentar. Nu putem primi scrisori pentru Comandantul Cetății care, nu mai există“. De când, am întrebat eu. „O, de mult“. Am replicat: O fortăreață se compune din fortificațiuni, și ele se văd, se văd bine și cupolele lor. „De, dar cupolele nu sunt armate“. *Cu atât mai rău pentru domniile-voastre*, am răspuns, dar caracterul unei fortărețe nu se desființează prin asemeni declarații: în ori ce caz, am instrucțiuni să predau scrisorile persoanei care răspunde de soarta Bucureștilor. În fine, se hotărî să fiu dus la București. Acolo, la Prefectura Poliției, am dat scrisorile unui General, care comanda trupele apărării Dunării. Acesta mi le înapoia cu o scrisoare adresată Mareșalului, în care se spunea „că nu mai există o Cetate București, nici forturi armate, nici trupe de fortăreață, nici un comandant al ei, ci numai trupe de câmpie, cari apără terenuri deschise“ (Karl Rosner. De la Sibiu până la Siret, impresiunile unui corespondent de Răsboiu).

trupelor sale de artilerie, care fusese transformată în regimente de infanterie și trimisă la armată, înainte de a se fi instruit și de a fi căpătat și mlădierea cerută unor trupe de infanterie, cari aveau să intre imediat în acțiune. Și astfel se face că în acele zile de grele încercări, cetatea noastră nu a putut fi *scutul puternic al vetrei strămoșești*, cum o rostise Regele Carol, întemeetorul ei ¹⁾.

Cetatea București a fost și ea o victimă a unui plan de războiu, greșit conceput și executat. Ei nu'i rămâne astăzi decât amintirea gloriosului Rege, care a radicat-o după războiul pentru Neatârnarea Țării. Bucureștii, capitala regatului român și cea mai puternică cetate a Românilor, cum a numit-o Mackensen, e astăzi în mânele vrăjmașilor învingători. Ea a căzut fără să fie învinsă și a fost cucerită fără să se apere. În ziua când tunurile Cetății au vestit Capitalei moartea Intemeetorului ei, ea și-a vestit sieși sfârșitul apropiat. Tristă soartă a avut cetatea Regelui Carol!

3. Schițarea operațiunilor premergătoare Bătăliei de la Argeș

Ca să se înțeleagă mai bine soarta, care așteptă operațiunile noastre de la Argeș, nu é rău să povestesc pe scurt mersul operațiunilor din Transilvania, din ziua când Falkenhayn pornește ofensiva până în ziua când armata sa se unește cu armata de Dunăre a lui Mackensen ca să atace, ceea ce se putuse strânge din armata noastră, pe Argeș, unde încercă încă odată să rupă vraja aruncată asupra ei.

1) *Testamentul Regelui Carol* (Din învățămintele războiului de astăzi. Vol II, 1916).

Pe când drama din Dobrogiă se desfășura cu o iu-
tală uimitoare, cu toată rezistența îndârjită a Românilor
în pozițiuni pregătite și cu toate desele lor contra-
atacuri; pe când în timp de două luni de lupte încor-
date, dar fără nieri o conducere unitară, armata din
Dobrogiă, cu ajutoarele venite din țară și de peste Car-
pați, perde tot teritoriul dobrogian până la Nord de
valea Cara-Su (23 Octobrie s. n.), singura prin care se leagă
România cu Marea; pe când în lupte neîntrerupte a-
ceastă armată lasă în mânele vrăjmașilor ei 500 ofițeri,
37000 oameni, 170 tunuri și 170 mitraliere (relațiune o-
ficială germană¹), în Transilvania marșul victorios al

1) Extrag următoarele note din «Amintirile de Răsboiu» ale lui Lu-
dendorff, comentate de Generalul Buat: 'Ofensiva lui Mackensen a
precedat marșul armatelor spre Mureș. La 4 Septembrie, după o fer-
cită demonstrațiune asupra Dobriciului (în scopul de a atrage trupele
însărcinate cu apărarea Dobrogiei), el a împins grosul asupra Turtu-
kaii, pe care a luat-o la 6 Sept. La 9, iea Siliștria, apoi împinge în-
drăsneț înainte cu stânga răzemată pe Dunăre, cu nădejdea de a tăia
tot ce se găsea întârziat în regiunea vecină a Dobriciului *Incetineala*
mișcării Bulgarilor făcând să nu reușească această manevră, Ro-
mânii se instalează la 15 Sept. între Dunăre și Marea Neagră pe linia
Rașova-Copadin-Tuzla. Mackensen, ne bizuindu-se pe Turci și pe Bul-
gari ca să cucerească această linie, cere lui Ludendorff o diviziune
germană și se oprește.

Aceeași situațiune e și la Armatele 1-a și a 2-a (din Transilvania).
Fiind că ambele armate s-au oprit în fața unor obstacole atât de di-
ficile, Ludendorff va manevra în intervalul lor: Grosul armatei a 9-a
va fi adus spre Sud, în afara frontului actual de luptă, apoi făcând o
conversiune spre stânga își va aduce aripa mișcătoare în regiunea de
la Vest de București. Mackensen cu diviziunea care i sosește va forța
mai întâi linia Rașova-Tuzla, apoi își va aduce masa trupelor în Bul-
garia, va trece Dunărea în apropiere de București și va merge asupra
lui în legătură cu armata a 9-a. Cu care să înceapă? Ar fi trebuit să
înceapă cu Mackensen, fiind că forțarea trecerii unui fluviu e mai
 ușoară ca a munților. Mackensen însă e slab. Va începe cu forțarea
trecătoarelor din Munți.

armatei noastre se transformă întrun marș retrograd, și o nouă dramă—*Drama din Transilvania*—începe a se juca.

Cele trei armate române, cari operau în Transilvania, împingând înaintea lor, fără să întâmpine vre-o rezistență mare, trupele de acoperire austro-ungare ajunseser în scurt timp: la răsăritul Transilvaniei în văile Mureșului superior, Târnavei-Mari superioare și Homorodului; iar la miază-zi pe linia Feldioara-Făgăraș, Sud Sibiu-Petroșani. La apus eram stăpâni pe Orșova și pe munții dela răsărit de Cerna. Dar, pe când dobândiam cu atâta ușurință un teritoriu atât de însemnat, înapoia frontului de apărare austro-ungar, care mai pretutindeni ceda apărării noastre, se aduna armata lui Falkenhayn, care avea însărcinarea să scoată armatele române din Transilvania. Această e armata 9-a germană, care va face parte din grupul arhiducelui Iosef până în ziua când ea va pătrunde în România.

Adunarea și desfășurarea strategică a armatei a 9-a s-au făcut cu atâta taină, înapoia perdelei acoperitoare, în cât Comandamentul român a rămas tot atât de uimit pe teatrul de operațiuni din Transilvania, cum

Noua concentrare se face la sfârșitul lui Octombrie (între timp la 24 Oct. Francezii ataca Verdun și reiau forturile Vaux și Douaumont. Italienii schițează o ofensivă pe Isonzo, la începutul lui Noembrie; Rușii dau asalturi repetate la Vest de Lusk și atacă și armata 1-a (austriacă), care și de data aceasta trebuie întărită cu trupe bavareze de curând sosite. *Totuși Ludendorff se abține în planul său, fiind că Germania nu mai avea cu ce să trăiască în timpul iernii care se apropia, iar frontul trebuia scurtat până la Siret*).

După 19 Octombrie, în timp de trei zile, Mackensen cucerește linia Rașova-Tuzla; la 23 Oct. ajunge pe linia Cernavoda-Constanța și vrea să împingă înainte după obiceiul său. Ludendorff însă îi trimite ordin imperativ ca să pregătească trecerea Dunării la Sud de București și să intre cu grosul în România în a doua chenzina a lui Noembrie.

fusese și pe cel din Dobrogia (?) Aceasta o afirmă Statul-Major german. Noi, judecând după mersul evenimentelor, credem că afirmarea e dreaptă.

Planul de operațiuni al Generalului Falkenhayn a fost de a opri massarea trupelor române și de a împedeca, *cu orice preț*, pătrunderea lor în larga vale a Mureșului mijlociu, care duce în șesul Ungariei. Pericolul mare pentru el era pătrunderea noastră prin văile Streiului și Tarnavei Mari. Pentru executarea acestui plan, un mic detașament trebuia să țină în loc aripa apusana română dela Cerna, iar altele mai puternice aveau să oprească, sau cel puțin să întârzie, înaintarea aripei nordice române în direcțiunea Făgăraș-Osorheiu-Munții Gherghiului și Calimanului. În acest timp armata a 9-a avea să împingă spre granițele României armata 1-a română, care pătrunsese în Transilvania și se încerca — *foarte timid de altfel, fiind că 'i lipseau mijloacele* — de a lua drumul spre valea Mureșului.

Contra-ofensiva Armatei a 9-a a reușit fără greutate să ne închidă drumul în munții Sebeșului și Sibiului. La 14 Sept. un grup german ataca de front linia română, dela V. de dealul Bran și Muncelul, având ca punct principal de atac dealul Bran. Aceasta pozițiune e cucerită de trupele inimice. Trupele noastre încearcă în zadar, să o recucerească prin lupte repetate de zi și de noapte, dela 14 până la 18 Septembrie.¹⁾ La 22 Sept., grupul român care pătrunsese în Transilvania

1) „În zilele aceste Români s-au arătat *adversari curajoși și dărzi*, cari știeau să se folosească de cel mai mic avantaj, pe care 'i oferă terenul accidentat și prăpăstios al munților”. (*Dela Sibiu până la Siret*, de Karl Rosner, corespondent de războiu, atașat la Armata a 9-a. București, Editura Regele Carol, 1917).

prin trecătoarele Vulcan și Lainici (Surduk) este respins peste granița. Aceasta e întâia isbândă cu caracter strategic a planului de operațiuni german.

În regiunea Sibiului, contra-ofensiva germana începe la 20 Septembrie. În aceasta zi se desfășoară lupte locale, la cari iau parte, pe lângă trupele austriace, și trupe germane venite dela Sebeș, din valea Mureșului. Scopul acestor lupte e ca să apese asupra trupelor române instalate în munții Sibiului și în pozițiunile din lungul râului Sibiu ¹⁾. Intențiunea lui Falkenhyn era de a ataca grupul român de front și de a 'i tăia, în același timp, liniile de comunicațiune printr-o mișcare încunjurătoare făcută în munți în direcțiunea trecătoarei Turnu-Roș. Cu aceasta din urmă grea operațiune a fost însărcinat Corpul Alpin bavarez al Generalului Krafft von Delmensingen, care, după un greu drum prin văile Sebeșului și Dobrei și de acurmezisul munților, a ajuns la 26 Sept. la Nord de trecătoare și a tăiat astfel linia de comunicațiune cu țara a grupului român din șesul Sibiului. Impresurarea e efectuată, susține relațiunea oficială germană. Trupele noastre, ca să 'și deschidă drumul spre Sud și să reintre în țara, trebuie să se bată pe front cu grupul care o ataca dela Nord și pe stânga (Vest) cu Corpul Alpin. Cu tot ajutorul trimis dela Căineni, ele nu au putut intra în țara de cât cu mari pierderi și cu greutate închinuite. Bătălia s-a terminat la 29 Sept. cu nimicirea unei mari părți a grupului de Olt, care ș-a pierdut aproape tot trenul și mare parte din tunuri.

La 30 Septembrie, invaziunea română în regiunea Sibiului se prăbușește și ea. Aceasta e a doua isbândă cu caracter strategic a armatei lui Falkenhayn.

1) Și aci *Românii s-au bătut cu îndârjire și neobosiți*. (Karl-Rosner).

Aceasta grea înfrângere, prin urmările ei, poate fi privită ca tot atât de dezastroasă ca cea dela Turtu-kaia. Causele cari au produs-o se vor stabili mai târziu. Una din ele e desigur slăbirea Armatei 1-a, căriia i să luase trupe pentru a întări cu ele armata din Dobrogia. Pentru a ajuta o armata bătută, Marele Stat-Major face pe alta să fie bătută. Aceasta va fi neconținut manevra noastră favorită. Aceasta însemnează pentru el a opera pe linii interioare. Și când mă gândesc că ai noștri contestau Statului-Major-German priceperea de a se folosi de operațiunile pe linii interioare! Alta cauza e lipsa unei rezerve generale, care ne a lipsit dela începutul campaniei. Altă cauză o găsim desigur, în nepregătirea Statului-Major al Marelui Cartier de a conduce operațiunile strategice ale armatei noastre și de a exercita asupra lor o acțiune regulatoare și corectivă. În fine, o cauza trebuie căutată în lipsa de hotărâre a Comandamentului Grupului de Olt ¹⁾.

Pentru a îndrepta situațiunea armatei noastre dela Sibiu, care era incunjurată, Armata de Nord și Armata a 2-a iau ofensiva. În munții Gherghiului atacul trupelor române a fost respins; dar la aripa Sudică o diviziune de cavalerie austriacă a trebuit să cedeze. Pentru a întâmpina ofensiva armatei a 2-a, Falkenhayn se hotărăște și el să iee ofensiva spre răsărit prin valea Oltului în contra aripei stângi a armatei a 2-a.

1) Același spune în Monografia sa: „La 4 Septembre prima patrula de cavalerie română a apărut în satul Cisanadia de lângă Sibiu. Sibiul era foarte slab ocupat de trupe austro-ungare, cari nu erau în stare să lupte cu trupele române. Totuși, Românii nu l-au ocupat *de și au stat trei săptămâni în fața lui*, fără ca nimenea să 'și poată explica cauzele acestei inacțiuni“. În adevăr, aceasta lipsa de acțiune e, ce puțin, inexplicabilă.

care încerca să decongestioneze grupul dela Sibiu. Corpul vânătorilor Alpini și o parte din armata a 9-a au avut misiunea de a înainta spre Sud, de ambele părți ale trecătorii Turnu-Roș, până la granița română și de a acoperi spre Sud; iar grosul armatei a 9-a a fost îndreptat în contra aripei stânga a armatei a 2-a, care venea pe căile Făgăraș-Sighișoara-Sibiu. Se vede că contra-ofensivă germană a fost puternică, căci grupul român, care venia în ajutorul armatei 1-a, nu numai că nu s-a putut îndeplini misiunea, dar încă a trebuit să bată în retragere din pozițiune în pozițiune, dând lupte crâncene, mai cu samă la Porumbac și Sinca Mare, la Apus de Făgăraș, și apoi la Persani și Sinca Veche, la răsărit de Făgăraș ¹⁾. Planul lui Falkenhayn reușește. Trupele germano-austriace înaintează spre Est până în câmpia Bârsei. La 8 Octobree se termină luptele din regiunea San-Petru, unde trupele române au facut sacrificii nefolositoare; iar la 9 Octobree, armata a 2-a română, bătută și dezorganizată, e silită să se retragă spre Sud la granița țării.

Această e a treia isbândă cu urmări strategice a armatei lui Falkenhayn. Armata română de Nord se retrage și ea spre granița Moldovei, și astfel se termină, ca o tristă tragedie, invaziunea armatelor române în Transilvania.

Neisbutirea încercării armatei a 2-a de a descurca armata 1-a, bătută la Sud de Sibiu, e talmăcită astfel de relațiunea oficială germană: «Această grea întreprindere nu a reușit din cauza neîndemânării strategice a comandamentului român și a trupelor sale greoaie și

1) „In luptele carl s-au dat pe acest front, Românii s-au făcut datoria. Nicl la Grid, Persani și Sinca Veche, unde Românii se apărară tot așa de energic, nu și putură schimba soarta”.

de valoare tactică neînsemnată». Nu cunosc greșalele comandamentului nostru — de și le bănuiesc — și deci mă opresc de a'i căuta vina. E adevărat că nu avem trupe speciale de munte, dar aceasta nu înseamnă că infanteria noastră e greoaie. O cunosc foarte bine și știu cât e de sprintenă și de rezistentă. Ea știe să se strecoare pe drumurile cele mai grele și inaccesibile, aproape cu aceeași ușurință ca trupele de munte austriace și germane, și știe să se bată tot așa de bine ca ele. Dar , ca să'și arate adevărata valoare, ele trebuie să fie bine întrebuițate. Întrebarea ce pun e următoarea: Cum au fost întrebuițate?

E adevărat însă că, oricât de bună ar fi o infanterie, pentru operațiunile de munte se cere a avea, pe lângă masa de infanterie, și o masă de trupe specializate, pe cari alții le numesc *trupe alpine*. În 1913, după expedițiunea din Bulgaria, luasem hotărârea ca batalioanele de vânători să fie instalate în garnizoanele de munte, unde împreună cu divizioanele artileriei de munte, cari începuse să se înființeze, să capete instrucțiunea specială a trupelor de munte. Bine înțeles că întregul echipament și impedimentele acestor trupe trebuiau adaptate acestei specializări. Dacă cei care au pregătit războiul, și știau încotro aveam să îndreptăm armata țării, ar fi dat curs dispozițiilor mele, am fi avut la intrarea în războiu 10 regimente de vânători și 5 divizioane de artilerie de munte, cu cari am fi constituit 5 brigade mixte de trupe bine pregătite și echipate pentru războiul de munte. Ce bine ne ar fi prins ele în munții Hațegului, Sebeșului, Sibinului și Făgărașului. Din nenorocire pentru țară, arma noastră nu a avut în timpul anilor de pregătire puțința de a se pregăti. . . . Mă întorc la subiect.

În vremea aceasta, Comandamentul suprem al armatei noastre pentru a decongestiona frontul român din Dobrogiă, care era împins spre Nord, trimite un puternic detașment, de câteva diviziuni mixte și o diviziune de cavalerie, pe dreapta Dunării, care să întoarcă armata lui Mackensen. Acest detașment a trecut Dunărea la 2 Octombrie, între Oltenița și Giurgiu (la Flămânda), dar nu a putut să-și îndeplinească misiunea, fie din cauza insuficienței pregătiri a operațiunii, fie din cauza lipsei de mijloace tehnice, cum ne lasă să credem relațiunile oficiale germane, fie din alte cauze cunoscute de Marele Cartier român. După două zile, marele detașment se întoarce pe stânga Dunării fără să fi încercat măcar a-și îndeplini misiunea, după ce însă a suferit pierderi însemnate. Fatalitatea urmărește armata țării! ¹⁾.

Trecerea armatei noastre din Transilvania de la ofensiva strategică la defensivă pe tot frontul transilvănean

1) Comunicatul Marelui Cartier Român (22/5 Sept.) spune: „Demonstrațiunile făcute între Rusciuk și Turtukaia luând sfârșit, trupele noastre au fost retrase pe stânga Dunării“. Dacă la întoarcere e vorba de o simplă demonstrațiune, la ducere a fost alta. Ziarul „Viitorul“ (20/3 Sept.), oficiosul Guvernului și al Ministerului de Război, comentând *acest mare eveniment militar*, scria: „Armata română a trecut Dunărea acolo unde Germano-Bulgarii atacându-ne mișelește au raportat contra noastră singurul lor succes. Acolo, în acel loc, *armata noastră își va lua revanșa strălucită și fulgerătoare. Trecerea Dunării nu e un incident, nici o surpriză și nici din acele succese care nu au de cât o valoare relativă*“.

Că nu trebuia să fie un simplu incident, o știa și presa străină: „Trecerea Dunării e o desfășurare militară de cea mai mare importanță, și trebuie să privim evenimentele pe acel front cu mare interes (presa engleză)“. Dacă nu a fost un simplu incident, nu a putut fi nici o simplă demonstrațiune. Atunci ce a fost? Se răspundă M. C. G. la această întrebare după ce se va sfârși războiul.

e definitivă la începutul lui Octombrie. Misiunea ei s-a schimbat. Armata trebuie acum să apere granițele țării și să împedecă năvălirea vrăjmașilor pe pământul României, și această datorie ea ș-o face, pe cât omește e posibil, cu tot sufletul și cu tot devotamentul.

Fără a și perde timpul, armata lui Falkenhayn continuă să și execute planul de operațiuni. Invaziunea armatei germano-ausriace în România e fatală, dacă aliații nu ne vin în ajutor.

Toată luna Octombrie trece în lupte pe granița și'n apropierea graniței muntoasă.

În munții trecătoarelor Vulcan și Lainici (Surduk), trupele grupului Kneussl sunt supuse la violente și repetate atacuri, date de grupul din armata 1-a însărcinat cu apărarea regiunii Jiului, cari țin până la sfârșitul lui Octombrie.

În sectorul Oltului, corpul alpin Delmensingen, întărit cu 2 brigade de munte austro-ungare, are misiunea de a deschide drumul din valea Oltului, și de a întoarce pe la N-E apărarea acestui riu. Restul armatei a 9-a urmă să pătrundă în țară prin văiele Dâmboviței (Bran-Câmpulung), Prahovei (Predeal-Sinaia) și Buzeului.

Operațiunile vrăjmașului din valea Oltului sunt foarte grele atât din cauza terenului și a timpului, cât și din cauza rezistenței ce'i opune trupele noastre. În ziua de 17 Octombrie, o parte din grupul Delmensingen intră în valea Topologului (Est de Olt), pe când o brigadă de munte austriacă, care înainte pe dreapta Oltului spre gura Lotrului e bătută de trupele divizunii a 13-a română și silită a se retrage. În ajutorul grupului român, care operează în sectorul Oltului, s-a mai trimis diviziunea a 7-a din Moldova, dar împin-

gerea corpului alpin german, oțelit în luptele din regiunea Verdun-ului, depășește puterea și, mai cu samă, mijloacele noastre de acțiune.

După bătălia de la Brașov, grupul germano-austriac urmărește trupele române, cari se retrag prin drumurile ce duc la trecătoarele Bran, Predeal și Predeluș (Bocea prin valea Târlungului). Trupele, cari se retrag spre Bran, sunt împinse până la Sud de trecătoare în ziua de 14 Octobrie.

Luptele pentru stăpânirea trecătorii Timeșului sunt sângeroase, mai cu seamă cele din zilele de 12 și 13 Octobrie. Românii luptă cu desnădejde pentru a apăra crestele munților cari închid intrarea în țară. La 23, Predealul cade în mânele inamicului¹⁾.

De acum înainte evenimentele militare se desfășoară regulat și continuu la granița de Nord și de Vest și în munții României. Armatele noastre fac minuni de rezistență și de devotament, dar sarcina ce li s-a dat e prea grea și nimene, nimene, nu vrea să le vină în ajutor. Crudă soartă.

Intre timp, după ce armata lui Mackensen a atins linia Cernavodă-Constanța (25 Oct.), care nu are decât 60 km. de desvoltare, și s-a asigurat libertatea de mișcare pe noul teatru de operațiuni din stânga Dunării, Comandamentul german va putea dispune de o parte

1) Luptele pentru stăpânirea lui au fost cu deosebire crâncene. În întinsa ciădire a gărei, inimicii (Românii) au încercat încă odată să se mențină, trăgând din ruinele zidurilor cu mitraliera și cu pușca. Nu a fost de nici un folos. *Ultimul rest a fost apol ucis în lupta corp la corp. Nu cred să fi mai rămas unul din cei cari s-au luptat în partea de răsărit a Predealului, ca soldați viteji până la amarnicul sfârșit, care să poată povesti de această ultimă parte a luptei. Și vitejește s-au luptat Românii pe muntele Cioplat și în gara Predeal.* (Karl Rosner. Din Sibiu până la Sirei).

din armata de Dunăre pentru a o duce pe acest teatru și a-și uni acțiunea cu armata a 9-a.

Operațiunile armatei lui Falkenhayn fac pe Marele Cartier Român să creadă că el voește să pătrundă în câmpie prin pasul Predeal, sau prin Turnu-Roș, pentru a atinge inima României — Capitala ei, pe drumul cel mai scurt, și a tăia retragerea armatei din Muntenia spre Răsărit. El însă dă lovitura, pentru ruperea frontului român și pătrunderea în câmpia Munteniei, prin valea Jiului¹⁾.

Planul Marelui Cartier German a reușit deplin. El a fost definitiv stabilit la 1 Noembrie. Pregările s-au făcut până la 10, și ofensiva a început la 11. În trăsuri generale, operațiunile au fost astfel rânduite: Grupul austro-ungar, cari aveă în fața lui diviziunea de la Orșova-Cerna, aveă să înainteze de alungul Dunării spre răsărit. Grupul Kühne, acoperit de grupul care operă în trecătoarele Vulcan și Lainici, pregatește înaintarea prin surprindere a unor puternice forțe de atac, cari

1) Față de trupele germano-austriace, Românii erau în număr cu mult superior și opuneau rezistență mare, mai cu seamă în pasurile Bran, Predeal și Bocoș. Chestiunea se puneă: Cum se poate zdrobi rezistența română? Acum că armata a 9-a primea noul întărit, chestiunea admitea alte soluțiuni. Concluziunea cea mai logică părea a fi: ofensivă puternică la Sud de Brașov, câștigând astfel drumul cel mai scurt. Altă soluțiune ar fi prin Turnu-Roș în valea Oltului. Ambele soluțiuni însă întâmpinau o greutate. Tocmai pe aceste linii, cele mai scurte, ofensiva era greu de executat pentru că Românii își adunase pe ele forțele principale și cea mai însemnată parte a artileriei lor. Tot aci ei aveau și fortificațiuni construite cu cea mai mare îngrijire. Ținând seamă de toate aceste greutăți, generalul Falkenhayn se hotărî să atace în punctul unde inamicul nu se așteptă la nici o acțiune mai importantă, și să continue în același timp operațiunile și în aceste

aveau misiunea de a rupe frontul român. Ofensiva acestui grup trebuia îndreptată în direcțiunea Târgu-Jiului. În acest timp, grupul Delmensingen avea să continue ofensiva spre Râmnicu-Vâlcei și Curtea de Argeș, iar restul armatei în direcțiunile Câmpulung și Sinaia.

La 11 Noembrie s-a deslănțuit în Munții Vulcanului atacul grupului Kühne. La 16, Târgu-Jiu e ocupat, iar la 17 se dă marea bătălie de la Sud de Târgu-Jiului (10 km. de oraș) între Jiu și Gilort¹⁾. După această bătălie, trupele noastre cari luptau de aproape trei luni în regiunea Jiului, își continuă retragerea spre S-E. De acum începe ofensiva strategică în câmpia României cu direcțiune spre răsărit. Observ însă că trupele noastre de la Cerna, fiind date uitării, pot fi considerate ca pierdute.

După deschiderea trecătorilor din regiunea Jiului, corpul de cavalerie german al Generalului Schmëttow începe să înainteze spre S-E. La 21 Noembrie un esca-

puncte pentru a ține atențiunea Românilor asupra lor. Cel mai potrivit punct era pasul Surduk (Karl Rosner. Din Sibiu până la Siret).

Lămuririle aceste le completez azi (Mai 1920) prin următoarea, luată din scrierile lui Ludendorff: «În timpul acesta, cele două armate din Transilvania stau aproape pe loc. Acum trebuiesc împinse dincolo de munți, *La Turnu-Roș, Românii s-au bătut bine până acum*. Va trebui dar să se forțeze trecerea mai spre Vest. În Octombrie se făcuse o încercare asupra trecătorilor Vulcan și Surduk, dar nu reușise nefiind bine pregătite (nu numai că nu reușise, dar încă trupele germane fusese bătute cu desăvârșire). La 11 Noembrie se reîncepe cu trupe considerabile și o bună organizare. Operațiunea reușește și se împinge până la Craiova, care e ocupată la 21 Noembrie, și la 23 la Est de Caracal. Stânga urmează cu greutate mișcarea spre Râmnicu-Vâlcei și Curtea-de-Argeș.

1) Această bătălie a fost ultima încercare de rezistență. Ea nu a reușit fiindcă Statul-Major al armatei de West și-a întemeiat planul de luptă pe o apăsătoare greșită a efectivului armatei potrivnice.

dron de recunoaștere intră în Craiova. La 23, cavaleria germana ajunge la Caracal și la podul de pe Olt, care era numai ușor stricat. Aripa stânga a lui Kühne, care opera la E. de riul Cerna (afluent al Oltețului), ajunge la Drăgășani și se instalează pe malul vestic al Oltului. La Slatina rezistența noastră e mai mare. Generalul Kühne văzând aceasta se hotărăște să întoarcă pozițiunea pe la Stoenesti, și pentru aceasta trimite forțe numeroase cari, după ce trec pe malul stâng al Oltului, se îndreaptă spre N. cu direcțiunea către Slatina. În acest timp cavaleria lui Schmettow opera în sectorul Vedea, lângă Roșiorii-de-Vede și la Nord.

Subt această nouă apăsare, Românii evacuează pozițiunile de la Slatina și se retrag spre N—E. Acum eșirea din munți a trecătorii Turnu-Roș e cu totul deschisă, iar în Transilvania răsăriteană armata de Nord luptă la trecătoarele de la graniță.

Acum armata noastră, care se găsește la apus de Argeș este virtual întoarsă pe la N—E și S—E, și cleștele lui Schlieffen începe să și strângă cracele.

Pe când armata a 9-a înaintă cu aripa sudică la Est de Olt, iar centrul se pregătea să înainteze din regiunea Curtea-de-Argeș spre Pitești, Mackensen terminase pregătirea trecerii armatei de Dunăre în România. Momentul a fost ales când dreapta armatei a 9-a a trecut Oltul la Stoenesti. La 23 Noembrie, trupele germane, bulgare și turce încep să treacă Dunărea la Sistow-Zimnicea, și la 26 armata de Dunăre e întreagă pe malul stâng, pe drum spre Alexandria. La 27, trupele bulgare din regiunea Rușikului trec Dunărea la Giurgiu.

Cam vedem, Comandamentul Suprem al armatelor vrăjmașe, priotr'o manevră strategică, care va rămâne

clasică în arta conducerii războiului, răușește să și aducă forțele de la Nord și de la Sud, să le adune în câmpia Munteniei și să pregătească mari operațiuni tactice, a căror realizare nu mai putea atârna de voința comandamentului român. Bătălia de la Neajlov-Argeș începe a se schița, ea e impusă armatei noastre, a cărei retragere de la Vest e atât de întârziată, în cât riscă să fie cu totul distrusă dacă nu se va opri pentru a încerca sortii unei bătălii. E o încercare disperată, dar care va scăpa onoarea unei armate în suferință.

La 27 Noembrie situațiunea armatelor vrăjmașe era următoarea: Armata de Dunăre (Generalul Kosch) la E. de Vedea Inferioara, între Dunăre și Calea Alexandria-București. La stânga ei, grupul Kühne, care înaintează de la Slatina spre E., având înaintea sa cavaleria Generalului Schmettow. La stânga acestui grup, corpul alpin Delmensingen în sectorul dintre râul Topologu și Curtea-de-Argeș. Acest grup e prelungit spre E. de grupul Morgen, care operează în regiunea Câmpu-lung și e legat cu trupele cari luptă la V. și E. de trecătoarea Predeal.

Comandamentul român se hotărăște să primească bătălia, cu toate forțele ce i mai rămăsese disponibile, și cu cele aduse din Moldova, la Apus de București. Planul său este: dreapta, în defensiva de la Sinaia până la râul Argeș în jos de Pitești; stânga în ofensiva, pornind din București peste Argeș în direcțiunea V. și S—V pentru a câștiga libertatea mișcărilor.

La 27 Noembrie, cavaleria lui Falkenhayn ieșea contactul cu cavaleria lui Mackensen la E. de Roșiorii-de-Vede. La 29, armata de Dunăre se găsea în direcțiunea N—E cu frontul spre Argeș, cam la 25 Km, departe de linia forturilor Cetății București; la 30, aripa ei stânga for-

țează după lupte grele (axul: drumul Alexandria-București) trecătoarele Neajlovului. Dar în acest timp armata a 9-a e încă la 80 Km. înapoia stânzei armatei Mackensen, diviziunile sale se apropie luptând, în ziua de 20, de calea ferată Roșiorii-de-Vede—Costești, iar cavaleria umple golul considerabil dintre dreapta acestei armate și stânga celei de Dunăre. Tot în această zi, corpul Delmensingen ocupa orașul Pitești, dar întâmpina mare rezistență de la trupele române din fața lui.

Situațiunea în ziua de 30 Dec. e următoarea: Armata de Dunăre înaintează cu aripa stângă spre Mihăilești, în direcțiunea Argeșului; Cavaleria lui Schmettow luptă în regiunea Baciul; iar aripa stângă a grupului Kühne înaintează pe calea Pitești-Giurgiu spre Șelaru (54 Km. S—E de Pitești). Grupul Armatei a 9-a, care lupta la N. de Câmpulung, respinsese arier-gardele noastre dincolo de Câmpulung și începe urmărirea în direcțiunea Târgoviște—Valea Lungă (18 Km. N—E de Târgoviște).

Armatele noastre care se retrăgeau din Oltenia, de la Dunăre și din Munți erau dar prinse în clește înainte de a ajunge pe pozițiunea aleasă pentru a da marea bătălie, de care atârna soarta ei și, poate, a întregii țări.

*

Am spus că, după ce armata a 9-a a rupt frontul armatei române în regiunea Jiului, a sosit și pentru armata lui Mackensen momentul ca să execute trecerea Dunării, planuită și pregătită de mult, fără ca noi să fi putut observa sau bănuși ceva (așa ne spune comunicatul german publicat în Bukarester Tageblatt din 12 Decembrie). Pentru această trecere se alesese partea îngustă a fluviului situată între Sistow și Ziarnicea, acolo unde Rușii își făcuse podul în 1877, iar Românii în 1913 în ziua de 23 Noembre, primele trupe germano-bulgare

trec Dunărea prin surprindere și ocupă pozițiunea pe malul stâng, unde organizează răpede un cap-de-pod pentru ăpararea trecerii și a podului, pe care pontonierii austriaci îl construiesc într'o zi. În două zile trecerea armatei de Dunăre poate fi considerată ca terminată.

Operațiunea trecerii Dunării, care ar fi trebuit să se facă cu mari jertfe, nu a costat vrăjmașilor de cât perderi neînsemnate, după cum ne spune comunicatul german¹⁾, și după cum reese și din comunicatul M. C. G. român. Ea poate fi dar considerate ca cea mai isbutită trecere forțată din câte s-au făcut peste bătrâna și marea noastră Dunăre.

Dacă este așa, atunci nu putem găsi tălmăcirea isbutirii, de care se mândrește M. C. G. german, de cât în întunerecul ce domnia înprejurul armatei noastre de la Dunăre, care nu a îngăduit-o să descopere cele ce se petreceau pe malul drept, unde se adunase o mare armată, un însemnat material de poduri și de trecere și

1) „După mîszul nopței, companiile însărcinate cu trecerea Dunării și cu ocuparea țărmului românesc se îndreaptă spre locul de imbarcare. Era ceață mare. La orele 6 dim. toate pontoanele erau încărcate și gata de plecare, dar din cauza negurei plecarea a mai fost amînată. Trecerea s-a făcut aproape fără perderi, căci inamicul neliniștit de evenimentele nopței *se retrăsese* în pozițiunile întărite de pe panta de la S. de Zîmnicea. Pe mal au fost numai câteva ciocniri cu patrule mici române....

La amiază o largă fâșie de pămînt românesc era în posesiunea acestor trupe, fără ca dușmanul să aibă posibilitatea de a opri pe năvălitori, sau de a provoca perderi vrednice de luat în seamă. A doua zi primul pod e gata, făcut de pontonierii austriaci, și trupele trec pe malul românesc.

Un aeroplan românesc, *venînd să vadă ce se petrece acolo*, a fost doborât după o scurtă luptă în aer* (Relațiune oficială publicată în Bukarest-Tageblatt).

unde se făceau atâtea pregătiri pentru trecerea fluviului¹⁾. Totul s'a petrecut ca și cum armata noastră ar fi fost lipsită de orice mijloc de informațiuni, ca și cum nu ar fi avut măcar un avion de recunoaștere. Comunicatul german ne spune că în ultima zi de trecere un avion român a avut curiozitatea de a veni să vadă ce se petrece pe malul stâng, adică pe teritoriul român, dar că a fost doborât de un avion francez (aviatorul francez și observatorul român au fost omorâți).

Nu pot să-mi explic de loc nici lipsa de recunoașteri aeriene, căci ne găsam într'a patra lună de războiu și știu că ne sosise avioane franceze, nici lipsa de informațiuni culese de informatorii armatei noastre. Nu pot să-mi explic această lipsă, fiindcă învățămintele ce am putut prinde din evenimentele dela Turtukaia, din Transilvania și dela granițe, ar fi trebuit să facă pe M. C. G. și pe comandamentele noastre mai circumspecte și mai prevăzătoare. Și totuși lipsa informațiilor nu se poate tăgădui, căci numai ei se datorește ruperea apărării Dunării cu atâta înlesnire, întârzierea retragerii armatei de Vest spre Argeș și tăierea retragerii resturilor diviziunii mixte și a grupului de Dunăre, cari au operat la Cerna și au apărat granița de Vest și de Sud a Olteniei. De sigur că M. C. G. român, dacă ar fi fost informat la timp de pregrătirile ce se făceau la Sistow, nu ar fi întârziat de a lua măsurile cerute de împrejurări: fie pentru a face cu neputință, sau cât mai anevoasă tre-

1) „Trebue să fim recunoscători soarte”, zicea Mareșalul von Hindenburg în cartea sa „Aus Meinem Leben” (pag. 179), care a permis ca bateriile românești să nu facă țândări singurul nostru material de poduri. *Acesta a stat luni întregi la Sistow*, în bătaia tunului românesc, dar nu a fost distrus din cauza unei greșeli neexplicate a adversarilor noștri. Decî, vom putea încă trece pe stînga fluviului”.

cerea Dunării, fie pentru a retrage din vreme armata din Oltenia și de la Cerna, a'i înlătura atâtea pierderi inutile, a nu o expune de a fi îtuorsă de armatele vrăjmașe de la Sud și de la Nord, și de a executa sub apăsarea și călcăiul inamicului o retragere pripită și destrămată, care nu s-a putut face de cât cu ceă mai mare greutate și cu jertfe nemăsurate și ne-a costat între altele pierderea diviziunii 1-a (Orșova — Cerna) și a detașamentului de Dunăre, cari au capitulat în câmpie, la Isbiceni, pe malul Vestic al Oltului, în ziua de 6 Decembre, adică a doua zi după ocuparea Capitalei și a orașului Ploești.

Constantând rezultatele, nu le pot atribui de cât întinericului nepătruns, care se întindea de la Cartiarul armatei noastre de Dunăre până la M. C. G. Unde întinericul domnește vederea se atrofiază.

Când armata noastră, după lupte și hârțueli nesfârșite și fără răgaz, dar în același timp nefolositoare și foarte costisitoare, s-a văzut împinsă spre E. și N—E de cele două armate vrăjmașe, M. C. G. — unii susțin că Generalul francez Berthelot — s-a gândit să organizeze pe Argeș o întinsă pozițiune de luptă, un front de operațiuni, care se pună capăt împingerii dușmanului și să ne îngăduie apoi a trece la o ofensivă viguroasă cu ajutorul trupelor ruse, pe cari le așteptam să sosească. Acest front de operațiuni era menit să fie *Marna Românească*. De la el așteptam mântuirea Armatei și a Țării noastre.

4. *Marna Românească*

Rezistența armatei noastre pe Argeș putea să ne dea această Marnă binefăcătoare? Cred că da, dacă ar fi fost pregătită din vreme, făcută cu mijloace îndestule,

și condusă cu pricepere. Pregătirea i-a lipsit, mijloace nu a avut și puternicul sprijin ce i-ar fi putut da Cetatea București a fost uitat, sau nesocotit, de cei cari de mult să deprinsese a o nesocoti.

Bătălia de la Argeș s-a dat ca și când această cetate nu ar fi existat. Era fatal. Cunoscând primejdia cuvintelor deșarte, dar sforătoare, pe cari mulțimea, civilă și militară, nu are mijloace de a le cerceta și clasa, și văzând că presa oficioasă a Guvernului și a Marelui Stat-Major vorbea prea mult de *falimentul Cetăților*, eu am căutat să destrug această legendă, arătând prin mijlocul învățămintelor culese chiar din acest războiu (Vol. II apărut la sfârșitul anului 1915), cu date controlate și necontestate, că cetățile ș-au făcut datoria în războiu; și, încheind, am atras atențiunea criticilor militari asupra greșelii ce fac când ieau drept lucru judecat tot ce cetesc în gazetele străine, și i-am povățuit să țină sama de sfatul dat compatrioților săi francezi de Colonelul Gautier: „Se vorbește mult de câțva timp de falimentul Cetăților. Trebuie să ne ferim de anumite cuvinte. Cei cari întrebuintează imaginele și exprimă cu tărie o idee simplă pot deveni foarte primejdioși. *Falimentul cetăților*, ca și falimentul științei, este unul din acele cuvinte. Cuvântul se aude în oarecari cercuri militare. presa a pus mâna pe el, publicul îl va adopta mâni, și această noțiune poate deveni dăunătoare în viitor și chiar pentru conducerea operațiunilor de astăzi».

Fără să mă aștept, de ce mi-a fost teamă țara nu a scăpat. Cei cari au crezut în falimentul cetăților ne au pregătit falimentul armatei. Tristă incatenare de cauze și de efecte.

M. S.-M. român nu a fost în stare să organizeze, în

prîpă și subt apăsarea evenimentelor militare neprielnice, cari l' isbeau fără cruțare, apărarea acestui front, nici nu a isbutit să reunească pe el la timp trupele cari veniau din șesul Munteniei, de la Dunăre și de la munte, din cauza că'i lipsa puterea de voință și știință de conducere și de coordonare, fără de cari operațiunile mari nu pot isbuti; din cauza că lipsa comandamentelor legătura în acțiune, cari nu le fusese dată nici printr'o pregătire solidă în arta Comandamentului, nici printr'o doctrină adânc pătrunsă, nici prin directivele Marelui Cartier General, nici printr'o adevărată selecțiune; din cauza mutărilor și strămutărilor cari nu se mai sfârșiau în înaltul comandament și în comandamentele superioare; din cauză că nu trecuse de cât câteva zile de când comandantul grupului de Dunăre fuse înlocuit printr'un tânăr general, care nu avusese nici măcar timpul ca să iee contactul cu comandanții în subordine când a început împingerea armatei lui Mackensen¹⁾, din cauza nesfârșitelor schimbări în comandamentele Armatei I-a; în fine din cauza că nu s-a cerut — de altfel nici nu se mai putea cere — Comandamentului Cetății București, care se pregătea să plece la Focșani cu *cetatea strânsă în cartoane*, alt concurs de cât numai ca să sape șanțuri de-acurmezișul drumurilor pentru a împedeca automobilele blindate

1) Nu a trecut nici un an de când am scris aceste rânduri și Italia a avut să sufere cea mai mare catastrofă militară de care va vorbi istoria războaelor: prăbușirea întregului front de la Isonzo, atribuită în mare parte mutărilor și înlocuirilor ne săbăduite și ne oportune în marile comandamente. Acestei cauze, numită cu drept cuvânt *boala comandamentului*, critici militari atribue în mare parte ruperea frontului și darea peste cap a întregului front răsăritean până la fluviul Piave.

germane de a pătrunde în interiorul cetății. Ori, nu așa a fost pregătită bătălia de la Marna, care a scapat armata franceză de un mare dezastru și i'a dat speranța în victoria finală.

Indemănarea și ințeleala, cu cari au fost condusă manevra celor două armate vrăjmașe, au paralizat acțiunea Comandamentului nostru, întemeiată numai pe improvizări și pe sacrificii inutile. Când armata lui Mackensen, după loviturele date armatei noastre de Sud, a ajuns la Argeș ea a paralizat rezistența pe acest rfu înainte de a fi putut comandamentul nostru să iee măsuri pentru o rezistență temeinică. Lipsa de coordonare a mijloacelor de acțiune a fost una din cauzele înfrângerii noastre de la Argeș¹⁾.

Când după câteva zile, mica massă de manevră română, constituită în pripă cu trupe aduse din Dobogia, a fost aruncată în golul dintre armata a 9-a și stânga armatei de Dunăre, apărat numai de cavaleria germană, acțiunea ei a fost destul de energică ca să împingă cavaleria și apoi să pivoteze spre Sud pentru a întoarce stânga armatei lui Mackensen și a o sili să se îndoae în semi-cerc ca să poată face față atacurilor noastre, cari i veneau dela N și N-E. Aceasta manevră a fost bine executată și ar fi avut reușita deplină, dacă Inal-

1) Coordonarea acestor mijloace, isvorată dintr-o doctrină sănătoasă a fost, din potrivă, cauza isbândeii ofensivei germane. O relațiune oficială ne spune: „Pe la sfârșitul lui Noembrie, pericolul mare era la S—V și la S, unde armata lui Mackensen se apropiase la 25 km. de forturile Cetății și lăsase mult spre V. aripa dreaptă a armatei a 9-a. Din hârtiile găsite asupra unor ofițeri români, căzuți prizonieri, s-a putut afla că un grup, nou alcătuit, opera în contra armatei germano-bulgare de la Dunăre și că în fața grupului Delmensingen se aflau 4 diviziuni române. Indată ce a cunoscut aceasta, Falkenhayn a luat măsuri pentru a face față noiei situațiuni.

tu Comandament ar fi dispus de mijloace ca să-i întărească acțiunea și dacă ar fi existat o legătură în acțiunea comandamentelor de pe front. Comandamentul român nu a dispus însă de o rezervă strategică cu care să alimenteze acțiune masei de manevră, nici nu a fost în stare să asigure cooperarea diviziunilor însărcinate cu apărarea sectoarelor, iar acestea nu au știut să facă acte de inițiativă; și atunci, ofensiva trupelor noastre de manevră s-a năruit în fața contra-atacurilor unei diviziuni turcești (ținută în rezervă) și a unei diviziuni bavareze, sosită în grabă dela Roșiorii-Vede. (Relațiune oficială germană, «Bukarester Tageblatt», din 12 Decembre 1916) ¹⁾

La 4 Decembre armata a 9-a a atins linia Titu-Pitești și avant-gardele ei împing recunoașterile până în fața întăririlor de la N-V. și N. frontului român. Aripa ei dreaptă se leagă cu armata de Dunăre, care acum, după neisbânda atacului român, înaintează peste Neajlov de la V. N-V. și S. până în zona de tragere a artileriei forturilor Cetății (care nu mai există). Ocuparea regiunii Ploeștilor silește forțele române din regiunea Prahovei superioare să se retragă, cu mari pierderi, în grabă prin munți spre E., către valea Buzeului superior.

La 5 Decembre, Bucureștii se predă. În aceeași zi trupele germane ocupă Ploeștii; iar a doua zi delașamentul (diviziunea 1-a) care luptase la fruntaria de V.

1) Ludendorff confirmă rândurile de mai sus în «Amintirile de Război»: La 1 Decembre flancul stâng al lui Mackensen e contra-atacat puternic de Români și împins viguros înapoi, așa că trupele care trecuse Neajlovul sunt amenințate de a fi tăiate. O diviziune turcă împedecă această. Dar ajutorul acesta nu ar fi fost de ajuns dacă Românil, exploatănd succesul lor, ar fi mers mai înainte. Ei însă întârzie și aripa dreaptă a armatei a 9-a, care se grăbește, poate în fine să intervină la 3 Decembre.

a Oteniei, dimpreună cu detașamentul de Dunăre din Oltenia, nitate înapoia armatelor vrăjmașe, capitulează în regiunea Isbiceni (la V. de râul Olt).

Operațiunile din România apusană, cari au început la 18 Noembre cu bătălia de străpungere de la Târgu-Jiului, s-au terminat la 6 Decembre cu ocuparea Capitalei țării: «*Speranțele cele mai îndrăznețe*— spun relațiunile oficiale germane—au fost întrecute de *mersul atât de surprinzător de răpede al campaniei și de rezultatul ei atât de strălucit.*

Bătălia dela Argeș, de care atârna soarta Capitalei României și a întregii Muntenii, a fost perdută de noi, și cu toate aceste Comandamentul român își dăduse sama de însemnătatea ce ea trebuia să aivă în războiul nostru, dacă ne e îngăduit se admitem ca adevărat următorul «*Ordin de Zi*» adresat trupelor cari luptau la Argeș, atribuit Marelui Cartier General (Bukarester Tageblatt, No. 1):

«Soarta neamului nostru atârnă de acțiunea care începe astăzi. Aștept dela toți ofițeri și dela toate trupele ca să moară pe loc în atac, sau în contra-atac, în potriva dușmanului, care ar voi să ocupe pozițiunile noastre. Se aduce la cunoștința tutulor că voi proceda fără cruțare în potriva *lașilor, cari vor trebui judecați pe loc* de către Comandanții de Diviziune și de Corp de Armata»¹⁾.

1) După ce trecuse câteva luni de când scrisesem randurile de mai sus, a apărut o mică broșură germană intitulată *Războiul României*, scrisă după publicațiunile oficiale germane. În ea am cetit următoarele: În ziua de 1 Dec. s-au prins la Rătești doi ofițeri din diviziunea... română, asupra cărora s-a găsit un ordin al Armatei. Acest ordin semnat de Comandantul Armatei... e ceva mai lung de cât cel de sus.

Cum trebuie să numim noi acest ordin de zi: chemarea la bravura și la datorie a celor vrednici, sau amenințarea celor nevrednici, ticăloși și fricoși? Dacă e autentic, eu nu pot reține din el de cât două idei:

1. Ca în cumpâna bătăliei dela Argeș se pusese soarta neamului nostru. Așa e. Dar pregătirea marii bătălii și conducerea acțiunii nu au fost de loc la înălțimea scopului: mântuirea capitalei Regatului și restabilirea echilibrului pierdut în crâncenele bătălii și lupte purtate fără răgaz de armata noastră. Scopul bătălii e aidoma cu scopul bătăliei dela Marna. Dar câtă deosebire în mijloacele întrebuintate. În Franța, cei mai iluștri generali pun umărul și luptă, toți întrunul, ca să scape capitala și să respingă departe de ea pe vrăjmaș, și munca lor legată în timp și în spațiu pe un front de 300 Km. e încununată de izbândă. Acolo generalisimul dispune de rezerve însemnate și de toate mijloacele mobile de acțiune ale cetății Paris. La noi, câți din cei cari nu trebuiau să lipsească în ziua când «soarta nemului se hotăra», *cu voie, sau fără de voie*, au lipsit dela chemare, sau nu au fost îngăduiți să și facă datoria. La noi, armatele chemate să lupte cu armatele lui Mackensen și Falkenhayn, solid organizate și bine comandate, erau decimate, dezorganizate și cu puterile stoarse, iar comandanții lor schimbați de patru și de cinci ori

dar aproape identic. În el se amintește ca „pentru lași nu trebuie milă” și că „fără a se ține samă de gradele lor, lași vor fi executați...” „Fiecare corp de trupă, care se află în linia 1-a, va pune din rezerva batalionului *posturi pe poliție*, compuse din 20 soldați buni, sub comanda unui ofițer, cari să gonească înapoi elementele lașe... Totdeauna se aduce la cunoștința trupelor că s-au dat ordin ca mitralierele și tunurile să fie îndreptate în contra fugarilor”.

Doamne știinte! În haful acesta ajunsese armata țării, bună noastră armată, după patru luni de războiu? Nu cred.

în curs de patru luni. Acolo, în Franța, Marna a răspuns la strigătul «Patriei în primejdie» și a cucerit victoria; la noi, în România, Argeșul a fost împedecat de a auzi glasul României sângerate și în loc de victorie ne a dat înfrângerea.

2. Că să amintește lașilor răsplata neomeniei lor, pentru că prin intimi are să-și îndeplinească datoria de ostași și de români. Tristă concepțiune a îndeplinirii unui act, de care atârână soarta neamului și a țării noastre. În loc de a se rădica până la nemărginitul cerului devotamentul, curajul, nebunia jertfei celor bravi, se amenință cu moartea și cu pușcăria cei fricoși și nemerici din toate gradele ierarhiei militare; în loc de a se aminti în clipa supremă celor mulți, cari sunt hotărâți să-și jertfească viața pentru binele țării, răsplata morale cari-i așteaptă, se amenință cei puțini cu pedepsele, cari li se vor administra, dacă se vor lăsa învinși de frică. Și când li să spune aceasta? După patru luni de luptă încordată și neconținută, în cari armata noastră a dat cele mai vădite dovezi de virtuții ostășești, recunoscute chiar de vrăjmașii ei, în cari o sută de mii de bravi români, ostași de toate gradele și din toate armele, ș-au dat viața, ș-au vărsat sângele, ori ș-au prăpădit sănătatea pentru mântuirea țării și slava neamului lor.

Dacă o fi adevărat că acest «ordin de zi» a fost dat armatei noastre care a luptat la Argeș, el nu e demn de ea, care merita să fie simțată și respectată de conducătorii ei, iar nu batjocorită tocmai în ceasul jertfei. Eu însă-l cred apocrif.

Dè ce oare cei cari au redactat un astfel de ordin, dacă el exista, nu șiau amintit ordinul de zi al Generalului Joffre, dat în ajunul bătăliei de la Marna, înălțător

prin simplitatea cuvântului și prin amintirea datoriei: «In clipele când se însgehează o bătălie de care atârna mântuirea țării, se cade a aminti tutulor că de acum nu mai trebuie să privim înapoi. Toate eforturile noastre să fie întrebuintate ca să atacăm și să gonim pe vrăjmaș. O trupă, care nu mai poate înainta, va trebui cu orice preț să păstreze terenul cucerit și, mai curând se peară unde se găsește, de cât să se dee înapoi. În împrejurările în cari ne găsim nici o șovăire nu poate fi îngăduită».

Oare armata franceză nu avusese până'n ziua Marnei defecțiuni, oare nu avansase și ea lașii săi, individuali și colectivi? Cine nu și amintește de defecțiunea unui întreg corp de armată francez pe la începutul războiului? Și totuși, Generalul Joffre nu vorbește *lașilor*, ci *massei mari a bravilor* cari, înpiși de datorie și hotărâți a și da viața pentru Franța lor, vor duce cu ei înainte, până la dușman pe cei fricoși — puțini la număr — pe cari pilda mulțimei îi va tămădui de o boală ce îi necinstește. Cine cunoaște psihologia mulțimei știe să vorbească mulțimei, și pe acela mulțimea îi ascultă.

Constat că se vorbește cu prea multă ușurință în cercurile conducătoare, de când a început războiul nostru, de acte de lașitate, întocmai cum ce vorbea înainte de războiu «de falimentul cetăților și de impecabilă noastră pregătire». Acest cuvânt, care nu e nici măcar românesc, a fost rostit pentru întâia dată după dezastrul dela Turtukaia. De atunci el se repetă des, după fiecare bătălie perdută de noi. Nici atunci, nici de atunci, nu ar fi trebuit să se audă, căci în armata noastră numărul lașilor e neînsemnat, acte de lașitate nu s-au comis — căci nu trebuie să se confunde nepriceperea cu lașitatea, — și în orice caz fricoșii, cari

se dosească (lașii), nu trebuie căutați pe fronturi ci înapoia fronturilor. De ce dar acest cuvânt se repetă atât de des? Nu cumva pentru a acoperi cu el oarecare greșale, cam prea mari și prea des repetate, cari se pot mai pe drept imputa conducerii și lipsei de pregătire materială și morală, de cât execuțiunii și simțului datoriei?

Insulței de lașitate, care se aruncă în fața bravei noastre armate, eu opun afirmarea că Statul-Major al Marelui Cartier Român nu era pregătit pentru greaua sarcina ce i s-a dat. În schimb, afirm că armata noastră s-a făcut cu prisos datoria, și mi întemeiez afirmațiunea mai curând pe judecata neinteresată făcută de străini, de cât pe sentințele date de cei cari au aerul de a și constitui mijloacele de apărare *in futurum*.

Eaca, de pilda, aprețierea unui ziar englez «Trath», care nu se sfiște a pune în cumpănă comandamentul german și pe cel englez, tocmai pentru a dovedi cât de mult e mai greu cel dintâi, și dovadă ce va face ne va privi și pe noi:

«Unul din învățămintele, pe cari ni le dau dușmanii noștri, este valoarea prevederii și necesitatea unei pregătiri temeinice, care trebuie să premeargă luptei. Pentru a asigura un succes trebuiesc făcute pregătiri, cari să garanteze un excedent de siguranță de 20 la suta. Observat-am noi această regula la Dardanele, sau în Grecia, întrucât atârna de ea siguranța bazei noastre din Salonic? 1).

«Aceste întrebări au să fie puse aci numai pentru examinare și încurajare, iar nu cu înțeles critic, de

1) Observat-am noi această regula la pregătirea manevrei-bătăliei dela Argeș?

oarece în fața inamicului nu e voie să se înalțe vocea criticei.

«Să considerăm, pentru moment, cum conducea Mackensen o expedițiune, și să luăm pe cea din România, ca ultim exemplu. După ce Hindenburg ș-a pregătit planurile și a predat lui Mackensen executarea lor, acesta a pus aproape trei luni ca să 'și organizeze pregătirile, înainte de a lăsa să i se vadă planurile.

«România a declarat războiul la 27 August, iar Mackensen nu a trecut Dunărea de cât târziu de tot, așa că un specialist militar englez s-a lăsat într-atât înșelat de această întârziere aparentă, încât, în critica lui apărută într-un important ziar din Londra, a prezis neisbânda lui Mackensen cu următoarele cuvinte: «Comandamentul German se joacă cu providența depărtându-se atât de mult de baza lui de operațiuni». În timpul acesta însă Mackensen își adunase în liniște tunurile, mijloacele de transport și materialul pentru poduri. Afară de ocuparea capului-de-pod dela Cernavoda, cu care s-a făcut cu neputință un contra-atac român pe malul drept al Dunării, Mackensen nu s-a mișcat de loc până nu ș-a terminat pregătirile. Se gădise la toate și pregătise totul, astfel că atunci când a dat lovitura răpede și victorioasă, nu a mai avut nevoie să stea pe loc în marșu 'i triumfător, silit de un lucru pe care 'l uitase. *E o greșala a presupune ca Românii nu s-au bătut bine. S-au luptat vitejește. Aceasta o recunosc Germanii ei înșiși. Că au fost bătut, cauza nu trebuie căutată în valoarea combativă a Românilor, ci în conducerea superioară a Germanilor.*

«Înțelegerea are și ea conducători buni, dar, după campania din România, aceștia vor trebui să se gândească

dească la câte au de învățat dela adversarii lor. Proba în ce privește conducerea, e isbânda»¹⁾.

În comunicatele oficiale ale Marelui Cartier General German, din 16 și 18 Noembre, găsim următoarele mărturisiri: «Activitatea de luptă la N. de Câmpulung a crescut. Românul a apărut cu îndârjire pământul țării sale și pe căile ce duc prin trecătoarele Turnu-Roș și Surduc (16 Noembre);» și «În asalturi zadarnice, pline de sacrificii, Românii au încercat să respingă înapoi centrul frontului german la N—E de Câmpulung (18 Noembre)...»

Aducând în sprijinul bunului nume al Armatei noastre mărturia străinilor, prieteni și dușmani, nu pot decât să constat că cei cari au ținut în mânele lor soarta României au fost lipsiți de prevedere. Ei au crezut că

1) La aceasta mărturisire mai adaog încă două germane, din izvor oficial:

Relațiuni asupra bătăliei dela Topraizar (Dobroglia), 19 Octobree. Situațiunea fiind foarte critică pentru armata română, după înaintarea aripei stângi a lui Mackensen până la Sud de Rașova și învălurirea strategică a aripei stângi române, care se întindea dela N. de Dobriel spre Est, ea se retrage pe tot frontul cam precipitat, fiind urmărită fără răgaz de armatele aliaților. Noui brigade române aduse de pe teatrul de operațiuni din Transilvania sunt apucate de învălmășală retragerii. Dar, cu ajutorul lor și cu nouele ajutoare ruse, Românii putură opri pe urmăritor în fața pozițiunii întărite dela Sud de Copad n-Topraizar. Acum frontul, pe care s-a oprit armata română și unde pare a fi dispusă să primească o nouă bătălie, e; Rașova-Copadin-Topraizar-Tuzla.

Mareșalul Mackensen se decide a ataca frontul român în ziua de 19 Octobree. Frontul era 70 Km. și după mărturisirea oficială germană e puternic întărit. Pe acest front se găsesc 4 diviziuni române, 2 ruse, 1 sârba, 1 diviziune de cavalerie rusă și 1 brigada de cav. română. O alta diviziune de trăgători și un corp de Armata rus, sosise cu puțin înainte pe câmpul de luptă. Intențiunea Mareșalului era să dea acolo o bătălie hotărâtoare.

improvizând un stat-major pentru armata de operațiuni, lipsit de prăgătirea necesară în conducerea războiului, că improvizând armate și detașamente cu elemente adunate la voia întâmplării din cele patru colțuri ale țării — urmând în această procedările atât de nenorocite întrebuițate de Ruși în războiul din Mandciuria — fără nici o legătură organică între ele și fără materialul tehnic de luptă, de care armatele adverse dispuneau din belșug, că încredinșând conducerea lor unor generali, din cari unii nu comandase efectiv nici un detașament de tăria unei brigade mixtă și cari se schimbau regulat la fiecare fază a luptei, vom putea duce armata noastră la vicirie. Comăndamentul nostru astfel improvizat — în locul celui de drept, care nu trebuia nesocotit și înlăturat atunci când țara avea atâta nevoie

În fața puternicilor întăriri dela Topraizar, ocupate de trupe române, au fost puse o diviziune germană și o brigadă bulgară. „Cea mai grea misiune revine acestor trupe, cari aveau să atace pozițiunea dela Topraizar. Mult sărbătoritul asalt dela Saint-Privat s-a găsit aici repetarea, dar puterea de apărare a inamicului a fost mai mare ca acolo, ajutată fiind de tehnica modernă. Bătălia a ținut 3 zile după care frontul fiind amenințat de a fi rupt, armata româno-rusă s-a retras spre Nord. S-a putut vede și în aceste zile că Româii se luptă vitejește“.

Un alt exemplu îl găsim în luptele, dela 6—8 Noembre, din munți, dela E. de Olt (linia generală Sate-Perișani și S-V de aceste). „Până în ultimul moment al asaltului, Românii s-au apărat cu îndârjire, La S-E de Perișani, o companie română a trebuit nimicită în lupta corp la corp, până când nu a rămas de cât doi oameni dintr-însa. Aceasta era la 7 Noembre. În fața frontului unei singure companii am numărat 89 morți“.

Am găsit aceste fapte de arme în broșura *Războiul României*. Le culeg dintr-o mie ca să răsbun armata țării de toate calomniile ce i s-au adus, nu de vrăjmași, sau de aliați, ci de ai noștri, cari, în loc de a și mărturisii greșalele, le au aruncat în splinarea eroilor, victimele lor nevinovate,

de serviciile lui — a putut să ducă trupele în luptă și să-și facă datoria, dar i-a fost peste putere ca să smulgă victoria din mânele armatelor germano-austriace, comandate de Generali încercați pe câmpul de manevră și de războiu și conduși de capi ca Machensen și Falkenhayn. Comandamentul nostru, improvizat prin ordinea de bătaie, nu fusese pregătit ca să joace partida dublă cu cel german; și totuși nu împrejurarile neașteptate ne au împins în războiu, cum au împins pe Belgia și, poate, chiar pe Sârbia, ci voința nestrămutată a cărmuitorilor țării. Și, dacă e așa, mă întreb: Dacă Ministrul de Războiu știea cu ce armată ne vom bate, și și dădea sama de inferioritatea comandantului nostru față de cel german, de ce nu a luat măsuri în cursul celor doi ani de pregătire ca să-i dea complementul de pregătire, care-i lipsea; de ce nu a făcut o selecțiune îngrijită în înaltul comandament, căci, slavă Domnului, armata nu era lipsită de ofițeri capabili; de ce a lăsat, timp de doi ani și jumătate, marele stat-major în mânele unui general, căruia nu avea gândul să-i încredințeze conducerea operațiunilor în războiu, și de ce l-a trecut, după mobilizare, unui general tânăr și cult, dar lipsit de pregătirea cerută unui șef de Stat-Major ca să conducă o armată de 600.000 luptători? Pentru ce? Pentru că neprevăderea la noi a fost căptușită cu neștiință și..., ar trebui să adăog, cu lipsa de conștiință a datoriei.

De mai multe ori s-a atras atențiunea Ministrului de Războiu asupra necesității de a se destina, mult mai înainte de mobilizare, Comandanții de Armată și de a li se da mijloace ca să mediteze din vreme asupra operațiunilor cu cari armatele lor ar putea fi însărcinate, în toate ipotezele studiate de Marele Stat-Major — lu-

eru ce se putea face fără a se da pe față planul de războiu și fără teamă de indiscrețiuni. Argumentele, cari sprijineau propunerea, nu au fost să vede destul de puternice ca să poată schimba părerea ce 'și făcuse Ministrul că în armata noastră totul se poate improviza cu siguranță că va isbuti. Și astfel, am improvisat un șef de Stat-Major și comandamente de armată și de detașamente de armată, am improvisat artileria grea, am improvisat industria munițiilor și a materialului de artilerie, am improvisat artileria pentru lupta anti-aeriană, am improvisat apărarea capitalei contra atacurilor aeriane, în fine am improvisat «*Marna Românească*».

Da, pe lângă toate celelalte improvizări, mari și mici, am improvisat și o Marnă pe Argeș, unde armata țării a luptat cu bravură și devotament — nu de frica mitralierelor și tunurilor de la spate, unde comandații ș-au făcut datoria așa cum s-au priceput, unde nu s-au comis acte de dosire (lașitate), nici de trădare, dar... Marna românească nu ne-a dat ce a dat Franței Marna franceză. Marna noastră a avut și ea o cetate, dar aceasta nu i-a putut veni în ajutor, cum au venit în ajutorul Marnei franceze Parisul și Verdunul.

Și așa se face că vrăjmașul nu a putut fi aruncat nici spre Vest, nici spre Sud-Vest, nici frontul păstrat. Armata noastră redusă, obosită, anemiată de o campanie istovitoare, care ține la trei luni fără o zi de odihnă, amenințată de a fi întoarsă și pe la N. și pe la S., a fost silită să se retragă pe Ialomița și să lase capitala țării cu porțile Cetății deschise¹⁾.

1) Credeam că Bucureștii e o fortăreață puternică și de aceea am adus artileria de cel mai mare calibru. Ne închipuiam astfel că cucerirea Capitalei va fi una din operațiunile cele mai grele. Acum însă am văzut că falmoasa cetate nu e de cât un oraș deschis cu cupole de lemn. (V. Hindenburg: „Aus Meinem Leben“, pag. 180).

Aceste sunt în trăsuri generale cauzele cari au adus resturile armatei noastre din Oltenia și din Muntenia Apusană la Argeș și cauzele, neînălăturare, cari au determinat perderea bătăliei de la Argeș. Cari vor fi urmările acestui mare eveniment militar? Dumnezeu singur le poate cunoaște.

28/15 Ianuar 1917

PARTEA VII-a

După Bătălia de la Argeș

Studiul bătăliilor de la Argeș și de la Răsărit de regiunea București-Ploești e foarte interesant din punctul de vedere al urmărilor strategice și al învățămintelor ce se pot trage din ele.

Intr'o analiză precedentă am schițat evenimentele militare petrecute pe frontul Argeșului și am arătat cauzele neisbutirii acțiunii armatei noastre. Aci voiu continua cercetarea evenimentelor petrecute după bătălia de la Argeș până la ocuparea porței Moldovei, Odobești-Fundeni-Brăila, servindu-mă de relațiunile din isvor german, singurele cari pot pătrunde în țara ocupată de armatele vrăjmașe. Această împrejurare, nu poate fi dănnătoare deducțiunilor, la cari ajung, fiind ca, după cum am mai spus, studiul meu nu privește analiza acțiunilor tactice, ci examinarea rezultatelor lor strategice și politice, cari sunt controlate și bine cunoscute.

Darea de samă a evenimentelor, cari mă interesează acum se găsește în următoarele relațiuni publicate de ziarul «Bukarester Tageblatt» (edițiune militară): «După bătălia de la Argeș» (No. 47 din 30 Ianuar 1917), relațiune dată de Cartierul general al Armatei feldmarșalului von Mackensen; «Relațiunea dată de criticul

militar B. W. Norregaard» în ziarul norvegian «Morgenbladet» (reprodusă în «B. T.», No. 68 din 20 Fevruar 1917); și «Inaintarea armatei dunărene de la București, la Brăila» (B. T. No. 74 din 26 Fevruar 1917), relațiune dată de Cartierul General al Armatei lui Mackensen¹⁾.

1. Dări de samă străine asupra evenimentelor petrecute după Bătălia de la Argeș

«După bătălia de la Argeș»²⁾

«În urma bătăliei sângeroasă, care s'a dat la apus de regiunea București, armata română, văzându-se întoarsă pe la Nord, a fost silită după o violentă luptă, să evacueze în noaptea de 5 spre 6 (23) Decembre, teritoriul disputat și să se retragă spre răsărit de București.

«Prin ocuparea Bucureștilui și Ploestilui, partea cea mai mare și mai însemnată a Munteniei a ajuns în mânele Aliaților. Prin retragerea armatei române și

1) Un nou izvor de relațiuni asupra acestor evenimente am găsit în cărticica «Războiul României», apărută după ce mi-am terminat studiul de față. De el m-am servit ca să controlez și să completez relațiunile oficiale dinainte.

2) În «Războiul României» am găsit următoarea reflecțiune asupra neparticipării Cetății București la operațiunile de la Argeș: «Cu o deosebită bucurie s-a constatat că cetatea a putut fi luată fără ca să se dea vre-o luptă mai serioasă pentru cucerirea forturilor. Aceasta a fost o dovadă că, prin bătăliile pierdute, armata română fusese sdrucinată în modul cel mai grav, lucru care rezultase de altfel în mod vădit și din marile pierderi de oameni și de material de război de cari suferise. Înaintării noastre victorioase cetatea nu s-a putut opune nici măcar în mod trecător. Toate forțele noastre, cari au fost scutite de pierderile ce neapărat ar fi suferit dacă ar fi trebuit să atace forturile, rămăseseră disponibile pentru ca, într-o urmărire energică, să taloneze înimicul bătut.

marea reducere a efectivului ei, frontul aliaților (Puterile Centrale) se scurtează mult, iar Dunărea se schimbă, dintr'o linie de graniță greu de trecut, într'o minunată cale pentru transportul rezervelor armatelor germano-austriace și pentru reprovizionarea lor.

«Ori cât de mare ar fi fost câștigul, armatele aliate nu s-au oprit aci, ci au căutat să profite de starea în care se găsea armata română, după marea bătălie și după trei luni de lupte și de marșuri neconținute pentru a dobândi în cel mai scurt timp obiectivul final al campaniei române: *destrugerea ei, înainte de a fi ajutată de aliatele sale, și ocuparea întregii țări.* Predarea puternicei cetăți a Bucureștilui și ocuparea capitalei, oraș mare și bine aprovizionat, nod însemnat de căi ferate și ordine, punea la dispozițiunea armatelor aliate o bună bază pentru continuarea operațiunilor ofensive spre răsărit. Prin aceasta se facuse, în adevăr, cu puțința urmărirea neîntârziată, cu forțe puternice și pe un front larg, a inamicului care se retrăgea, fără a'i da timp să'și organizeze un nou front defensiv și să'și reconstituiască puterile.

«Presa Înțelegerii, mai ales cea franceză, nu atribuia o importanță însemnată căderii Bucureștilui, de oarece armata română isbutise să se retragă intactă. Afirmățiunea aceasta era însă neexactă, căci armata română suferise atât de mult încât perduse mare parte din valoarea ei ca factor operativ¹⁾.

«Armata română suportase singură toate greutatele războiului de dincoace și de dincolo de Dunăre, căci

1) Afirmățiunea aceasta îmi fusese făcută de mai mulți ofițeri de pe toate fronturile armatei noastre cu mult înainte de bătălia de la Argeș. După această bătălie starea ei era și mai rea. Presa franceză înșelă, deci, greșit situațiunea; greșala ei însă era intenționată.

ajutorul ce i-a dat până acum aliata s-a a fost neînsemnat. Rușii urmăreau prin aceasta un scop foarte egoist: economia forțelor ruse pentru interesele lor proprii. Poate chiar că Rusiei nu'i era tocmai neplăcut ca România — care avea de gând, fără îndoială, să facă a'i se plăti de Ruși cam scump alianța ei militară (Germaniile: *trădarea ei*) — să fie nevoită a aduce jertfe mari, căci perzându'și armata, ea ar fi ajuns atât de slăbită încât, în nevoia de a se răzâma pe puternica Rusie, ar fi fost silită să renunțe la neatârarea ei politică și militară¹⁾.

«După ocuparea Bucureștilui, armata română urmărită de aproape de trupele victorioase ale lui von Mackensen, să îndreaptă, prin Urziceni-Mizil, spre Nord-Est înspre Siret. Retragerea era acoperită de arier-garde puternice, cari găseau pozițiuni formidabile în numeroasele riuri ce brăzdează câmpia. Aceste lupte de

1) Cât de bine a judecat evenimentele militare, cel care a făcut această dare de samă, se vede astăzi (Noembrie 1917), când guvernul revoluționar rus publică actele secrete încheiate de aliați cu guvernul țarist și corespondența relativă. În adevăr, într'un raport al Generalului Polivanow, pe atunci ministru de războiu, privitor la condițiunile intrării României în războiu, care poartă data de 20 Noembrie 1916, se găsește următoarea mărturisire: „Prin convențiunea din August s-a promis României Transilvania, Bucovina, Banat l. De sigur că după războiu România va ridica pretențiuni și asupra Basarabiei, ... Intrucât influența României în Balcani e în contradicție e cu interesele Rusiei, *neruşita planurilor pan-române nu e în detrimentul intereselor Rusiei*. Evenimentele petrecute în România (14 August-7 Noembrie) au schimbat fundamental condițiunile convențiunii. În loc de sprijin militar modest, la care era obligată Rusia în Dobrogi, apărarea teritoriului român a trebuit să fie peste tot transmisă aproape exclusiv trupelor ruse. Ajutorul rus a fost așa de mare, în cât *promisiunile cari figurează în convențiune, relativ la despăgubiri teritoriale, trebuiesc neîndoios supuse unei noi examinări*”.

arier-garde erau necesare pentru a face cu putință retragerea masselor de oameni, cari, din cauza lipsei de de căi bune, își croiau cu multă greutate drumul prin câmpiile desfundate de ploile torențiale. Nu e vorba că și următorul întâmpină aceleași greutăți. Numai o singură cale duce din Muntenia spre Nord-Est: București-Ploești-Focșani. Pe această cale se retrăgeau masele române, urmărite de aproape de armata generalului Falkenhayn, care a dat lupte îndârjite¹⁾. La răsărit de această cale se află drumuri mult mai rale, dintre cari drumul București-Urziceni-Brăila are pentru retragere cea mai mare importanță²⁾.

«Trupele aliate germano-bulgare urmăreau trupele române cari se retrăgeau. Părți importante din forțele din Dobrovia trecuse Dunărea la Turtucaia, Silistria și Cernavoda. După opt zile dela ocuparea Bucureștilui, rezistența Românilor dela Ialomița fu zdrobită, și Urziceni și Mizilul ocupați. În curând urmă și luarea nodului important de căi-ferate, Buzeu, precum și trecerea peste riurile Buzeu și Călmățui (16 Dec., s. n.)

«Dacă în primele zile după luarea Bucureștilui povara luptelor de arier-garda a fost dusă în cea mai mare parte de Români, după trecerea riului Ialomița

1) Mărturie prețioasă pentru brava, dar nenorocita, noastră armată.

2) După ocuparea Bucureștilui, urmărirea începu imediat pentru a nu permite armatei române să se oprească, înainte de a ajunge la Siret, pe Ialomița, Călmățui și Buzău. Armata a 9-a înainta mai mult frontal la picioarele munților și prin munți. Armata de Dunăre trebuia să facă, pe aripa ei dela Răsărit, o considerabilă ocolire la dreapta. Această din urmă armată avea ca țintă Brăila și jumătate din linia frontului dintre Focșani și Brăila. Evenimentele din Dobrovia erau în legătură cu urmărirea din șesul Munteniei. Înaintarea armatei de Dunăre spre Est era sprijinită de detașamentele bulgare, cari trecuseră Dunărea lângă, Silistria, Cernavoda și Hârșova. (*Războiul României*).

lucrurile se schimbă din ce în ce mai mult. Arier-garda română fu întărită mai întâi de cavalerie rusă. În cîrînd veni și infanteria rusă, care în parte fusese adunată de pe frontul dunărean sau din Dobrogiia de Nord. Aceste trupe fură puse ca să țină pept armatelor potrivnice¹⁾.

«Acum încep să sosasca noi diviziuni rusești, aduse dela Bacău și Tecuci. Grație valului lor protector, care devenea din ce în ce mai des, armata română se retrage spre Moldova, așa că pe la mijlocul lui Decembrie (s. n.) ea dispare din Muntenia fără a lăsa urme²⁾.

«După venirea Rușilor încep lupte noi și foarte grele pentru armata a 9-a și pentru cea de Dunăre.

«Rușii se întăriseră solid la Nordul rîurilor Buzeu și Călmățușu, pe linia Sud Râmnic-Sărat-Filipești-Viziru. Acum frontul s-a redus mult din lungimea lui și e orientat aproape perpendicular pe liniile de retragere așa că Rușii sperau să se poată mîntui în aceste în-

1) Forțele române, în retragere și dizolvate, precum și corpul de armată rus, bătut la Sud de București, au avut intențiunea de a răsufli pe Ialomița și de a se reîntări acolo. Între Ialomița și Buzău (rîu), Rușii aduseseră puternice masse de cavalerie pentru a scăpa diviziile gonite, măcar cîtăva vreme, de urmăritori. Mai încolo, în fața liniei Râmnic-Sărat-Brălla, în pozițiuni pregătite, trebuiau să oprească definitiv, cu forțe puternice, înaintarea spre Siret. Cu puțin mai înainte se socotise că se va putea pune capăt marșului victorios al armatelor g-a la Ialomița. Rezistența însă pe acest rîu a fost condamnată de oarece părțile armatei a 9-a, cari înaintau spre Buzău, o lipsau de sprijinul flăncului (ibidem).

2) Această afirmațiune e contrazisă chiar de un comunicat al Marei Cartier German, care afirmă că în luptele dela 19 Decembrie (st. n.), cari se dau pe Buzău, Germanii au făcut 1000 prizonieri ruși și români. Deci, în a doua jumătate a acestei luni, trupele române sunt cam la 60 Km. la Sud de Milcov.

tăriri până la sosirea ajutoarelor pe cari le așteptau, când plănuiau să iee ofensiva și să respingă trupele adverse peste riurile greu de trecut ¹⁾.

«Bătălia sângeroasă, care ținu mai multe zile și se dădu la Sudul Râmnicului Sărat și la Filipești în zilele de Crăciun (catolic) dovedi Rușilor superioritatea comandamentului, a trupelor și a armamentului german. Întăririle puternice, constând din mai multe linii de sârmă ghimpată fură apărute cu îndârjire de Ruși atât la Râmnic S. cât și de ambele părți ale liniei ferate Buzeu-Brăila, lângă Filipești. După lupte crâncene, armata a 9-a și armata de Dunăre resping pe adversar, sprijinită fiind de grupul Generalului Krafft von Dellmensingen (aripa stângă a armatei a 9-a), care atacase puternic în munții Buzelui, precum și de grupul Generalului Gerok (aripa dreapta a armatei arhiducelui Iosef), care înaintase în munții Buzelui ²⁾.

«În primele zile ale lui Ianuar (s. n.), Rușii se retrăsese cam la următoarea linie: Aripa stânga o forma capul-de-pod dela Brăila, care consta din întăriri de câmp pe linia Ciucea-Romanul-Gurgueți. Un grup mijlociu ocupa capul-de-pod dela Fundeni (pe dreapta Siretului, la Sud de capul-de-pod permanent dela Nămolosa). Aripa dreapta cea mai tare, ocupa Focșanii. Aci sectorul Milcovului fusese întărit de pe la mijlocul

1) Și aici s-a confirmat gluma pe care o fac Germanii cu adversarii lor: Pe când Germanii ne bat, rezervele noastre vin cu drumul de fer, dar nu sosesc pe câmpul de bătăie.

2) La 16 Decembrie (st. n.) armata de Dunăre (General Kosch) și armata a 9-a (G-l Folkenhayn) au ajuns în fața poziției puternic organizată și apărută cuprinsă între riurile Râmnic-Sărat, Buzău și Dunăre, și care se întindea dealungul liniei Zoita-Bălăceanu-Galbenul-Vişani-Filipești-Gherghişani-Filii-Lacul Rezi. Această linie a fost străpunsă la Filipești.

lui Octombrie și transformat într-o pozițiune puternică, ale cărei capete erau formate de cele două grupuri de întăriri ale Frontului Focșani, cari se razimă pe râul Milcov. La Nordul acestei pozițiuni se afla arcul întăririlor permanente ale Focșanului și întăririle puternice de pe canalul Focșani-Balotești și de pe malul Putnei.

«Armata feldmareșalului v. Mackensen, care urmărea deaproape, nu a dat timp Rușilor, să se stabilească din nou pe malul sudic al Siretului.

«În primele zile ale lui Ianuar (s. n.) armata dunăreană a pătruns în capul-de-pod dela Brăila. În acest timp armata din Dobrovia a cucerit pe malul răsăritean al Dunării, după lupte crâncene de mai multe zile, puternicul cap-de-pod dela Măcin.

«La capul-de-pod dela Fundeni s-a produs o spărtură. Între acesta și armata de Dunăre, puternice mase de cavalerie germane au înaintat spre Siret. Masa armatei a 9-a a pătruns în puternica pozițiune de pe Milcov, lângă Focșani, pe când grupele generalilor von Krafft și von Morgen au luat cu asalt, prin grele lupte în munți, înălțimile situate la N-V de Focșani și s-au cucerit esirea în câmpie. Prin atacuri răpezi au căzut și pozițiunile de pe canalul Focșani-Balotești și de pe cursul inferior al Putnei.

«Un contra-atac puternic, dat de Ruși pe o lărgime de 25 km. între Focșani și Fundeni a fost zădărnicit.

„Numai în câteva puncte izolate se mai găsesc, între Focșani și Brăila, forțe ruse pe malul sudic al Siretului,

«Armata lui Mackensen a avut nevoie de o lună ca să străbată 180 km. dela București până la gura Siretului și ca să bată armatele ruse, adunate spre a îngloba în tranșele pe Români. În timpul urmăririi și a

luptelor au căzut prizonieri în mânele noastre 25.000 Români și 30.000 Ruși»¹⁾.

„Inaintarea Armatei dunărene dela București la Brăila“
(M. C. G. Mackensen).

„Cetatea București a fost ocupată la 6 Decembre (s. n.). Ea a căzut în mânele grupului de armată a lui Mackensen ca un fruct prețios, răsplata unor operațiuni concepute în mare și executate cu energie. Dar cu aceasta nu se atinsese încă ținta dorită.

„Regimentele au trecut în marș forțat prin stradele în sărbătoare ale capitalei²⁾, și au eșit în șesul Munteniei.

1) Numărul prizonierilor Români raportat la efectivul armatei noastre este mic față cu acela al armatei ruse, care era mai mică și nu a început a lua parte la luptele mari decât la Sud de Râmnic-Sărat-Filipești. Și aci, ca pretutindeni Românii s-au bătut bine, și-au făcut cu vrednicie datoria. Nu au învins fiindcă nu li-a ajutat nimene la timp, fiindcă erau zdrobiți de oboseală, fiindcă și armamentul și comamentul lor erau inferioare celor germane. Câte nu vom avea de învățat din acest războiu, și de îndreptat după războiu.

„În „Amintirile de Războiu“ ale Generalului Ludendorff găsim următoarele rânduri referitoare la retragerea armatei noastre dela Argeș: „Românii nu apără București, așa că marșul năvălitorului continuă aproape fără opriri până la frontiera Sudică a Moldovei: riuul Putna-Dunărea de Jos. Românii se retrag în cea mai bună ordine posibilă, făcând foarte onorabil față în anumite puncte. Rușii vin să îi sprijine prea târziu. Până acum, pentru motive neexplicate, ei nu și-au respectat angajamentele luate. (Général Buat: „Ludendorff“, 1920).

2) Ce ironie. Autorul dării de samă știe bine cine sărbătorea intrarea armatelor învingătoare în capitală. Din partea bărbătească, erau colonia germano-austriaco-ungaro-bulgară; evreii cosmopoliti cari până în ajun aclamaseră trupele rusești; vânzătorii de cărți poștale ilustrate germane, cari au apărut ca din pământ pe cala Victoriei; și reprezentanții corporațiilor de gură-cască, cari umplu stradele îndată ce

Aripele interioare ale celor două armate au atins la 6 Decembrie Bucureștii fără lupte de stradă. Ele au întreprins imediat urmărirea inamicului fugar¹⁾. În după-amiaza acelei zile, trupele lui Falkenhayn au frânt ultima rezistență a inamicului, întărit la răsărit de Ploești și au luat cu asalt (?) acel important nod de comunicații. S-a ordonat o răpede înaintare spre Buzeu. Sacul, pe care-l formează șesul Munteniei între București și râul Siret, trebuia stors printr'o presiune despre munte. Armatei de Dunăre i-a revenit greaua sarcină ca să acopere aripa armatei a 9-a, care înainta spre Buzeu-Râmnic-Sărat. De oarece în sectoarele mari ne așteptam la o rezistență puternică, comandantul grupului de armate a socotit să iee liniilor întărite ale șesului valoarea lor prin înaintarea puternică a aripei stânga. Loviturile de șah gradate ale înaintării au isbutit deplin și s-au exercitat înrînirea pe frontul dobrogian. La 5 Ianuar (s. v.) 1917, Siretul a fost atins și s-a luat inamicului Dunărea între Giurgiu și Brăila, adică o lungime de circa 260 km.

«Puterea de apărare a inamicului a fost mică. Loviturile în luptele de pe Argeș fusese așa de mari încât

aud o muzică militară, sau zăresc vre-o înmormântare. Din partea femeescă, erau călugărițele germane (diaconesele) cari fusese interzise de siguranța noastră; sașele și ungurencele, servitoare sau cari fusese închise de poliție, până la plecarea guvernului din capitală; femeile de moravuri ușoare, cari și continuau tristul lor comerț ambulant, Toți aceștia sărbătoreau intrarea trupelor străine în capitala României.

1) Sfruntat neadevăr. Armata română nu fugea, ci se retrăgea. În altă parte comunicatul oficial mărturisește singur că armata a 9-a în urmărirea a trebuit să susțină adevărate lupte. De ce dar se denaturază adevărul? Nu fugarii provoacă lupte, și încă adevărate lupte, ci *trupele cari se bat în retragere*.

armatele româno-ruse s-au retras în grabă spre răsărit. Dar acum un alt inamic se opunea înaintării: puținele drumuri defundate de ploii dădeau mult de lucru chiar diviziunilor balcanice deprinse cu asemenea greutăți. Voința comandamentului și conștiința datoriei până la cel din urmă conducător de la trăsurile de coloane au știut să învingă noroiul până la genuche ca și alte greutăți. Și imediat la spatele luptătorilor, pionierii lucrau pentru asigurarea întăririlor. Cu mare spirit de sacrificiu aceștia au făcut minunea să reconstituească podurile, din cari multe erau peste ape ripoare, cu așa repeziciune în cât urmărirea sa nu suferă întâzieri. Inimicul nu s-a închipuit că pe asemenea paragine s-ar putea aduce, odată cu trupele, și artileria grea.

«Forțele române în mare descompunere și în retragere, ca și corpul rus bătut la Sud de București, aveau intențiunea să se odihnească la Ialomița și să se întărească din nou acolo. Intre acest riu și apa Buzeului, Rușii au adunat mari masse de cavalerie pentru a da răgaz trupelor hărțuite de un urmăritor incomod. Mai departe, în fața liniei Brăila-Râmnic-Sărat, urma să se oprească hotărît înaintarea spre Siret în pozițiuni dinainte pregătite.

«Câtva timp s-a crezut că se va putea opri pe Ialomița înaintarea victorioasă a armatelor noastre. De oarece pentru apărarea eficace a acestui important sector nu ajungeau resturile armatelor bătute, *Comandamentul rus a luat hotărîrea grea de a aduce întăriri din Dobrogiă și de a expune astfel stăpânirea Nordului Dobrogiei.* Dar, rezistența pe Ialomița era condamnată dinainte, de oarece era lipsită de sprijinul de flanc prin înaintarea pe riul Buzeu a unei părți din armata a 9-a.

«Încă de la 10 Decembre (s. v.), cavaleria armatei dunărene apăru pe lalomita la Copuzul și străbătu în direcțiunea Reviga. Forțe bulgare, cari trecuseră Dunărea între Silistria și Cernavodă, atacară aripa stângă a inamicului. Fără a'și acorda o zi de odihnă, grupul armatelor ș-a continuat urmărirea în direcțiunea Nord-Est, cu intențiunea ca să zădărnicească încercările de rezistență din șes spre munte cu o puternică aripă stângă mult înaintată prin eșelonare.

«Pe Dunăre, devenită acum liberă, s-au construit în mai multe puncte poduri, stabilindu-se cu chipul acesta o legătură puternică între armata care luptă în Muntenia și între armata bulgară, care luptă în Dobrochia.

«După ce s-a cucerit la 15 Decembre trecerea Buzelui de ambele părți ale orașului, inamicul ș-a continuat retragerea în două grupuri principale: O coloană, formată din restul armatei române și o diviziune rusă, s-a retras în direcțiunea apei Râmnic-Sărat. Cellalt grup, în majoritate forțe ruse, s-a retras în direcțiunea Brăilei. Trebuia prevăzut că Rușii vor rezista cu îndârjire la capul-de-pod construit la Brăila, de oarece soarta armatei ruse din Dobrochia era strâns legată de soarta Brăilei. Această retragere a determinat comandamentul să continue cu mai multă putere ofensiva începută în Dobrochia, să arunce armata rusă dincolo de Dunăre prin atacuri viguroase și să iee din puterea de rezistență a Brăilei atacând-o pe la spate».

„Ziarul Morgenbladet“: Aprecierile unui Neutru.

«E adevărat surprinzător că Rusia nu a putut face pentru aliatul său român de cât așa de puțin și că ajutorul ei a sosit după ce armatele lui Falkenhayn și a

lui Mackensen îl măturau ca o vijelie. Dar se pare că lumea e acolo, pe frontul acela, pe dos. Românii trebuiau doar să ajute ei pe Ruși și să primejduiască, prin ofensiva lor din Transilvania, flancul drept al lungului front austro-german, silindu-l să se desfășoare, pentru a ajuta astfel pe Brussilow ca să-și atingă scopul mult dorit. Dar, Rusia și România gândiau, iar... Hindenburg rîdea. Prin contra-lovitura sa genială și strălucit executată, generalismul german nu numai că a zădărnicit toate planurile române, dar a pus planul de războiu dușman în primejdie prin ofensiva sa energică din Muntenia, Dobrovia și Moldova. Frontul rus, care până atunci se putea sprijini în partea sa sudică pe România neutră, alărna acum în aer, și Rușii trebuiau să facă pe dracul în patru pentru a-și asigura și întări în grabă flancul cel primejduit. Avură deci loc importante deslocări de trupe și, în parte, o reorganizare a armatelor combatante, ba se făcură și priminiri însemnate printre comandanții superiori ai armatei. Generalul Zaharow, care condusesese până atunci armata de pe ambele părți ale graniței dintre Wolhynia și Galiciia, fu numit comandant al armatelor mixte ruso-române din Moldova (după ce puțin înainte comandase armatele din Dobrovia), iar generalul Litzschintsky, fostul șef al armatelor de la Sudul Nistrului, în Galiciia, comandă acum armatele de la granița dintre cele trei țări și din pasul Iablonica, unde se trudește în zadar să respingă îndărăt armata generalului von Kowess. Generalul Kaledin, care condusesese mai înainte armata din Wolhynia de la apus de Luck, se află acum la Artz.

«Ca toate aceste mari transformări și deslocări nu le pot fi de mare folos Rușilor, se înțelege dela sine. De altfel, atât anotimpul cât și lipsa de căi ferate le-au

îngreunat foarte mult operațiunile. Noi nu credem afirmațiunea că Rușii nu au voit să vină mai devreme în ajutorul Românilor. Ruși nu au putut, pur și simplu, să facă mai răpede și mai mult pentru România. Pozițiunea actuală a Aliatilor pe Siret e foarte favorabilă și foarte potrivită atât pentru ofensivă cât și pentru defensivă. Desfășurarea operațiunilor din România în viitor este un secret al lui Hindenburg. Dar, oricâte greutăți ar mai avea de învins armatele germane în viitorul apropiat, noi știm, că trupele aceste, cari au săvârșit până acum fapte așa de strălucite, nu vor desminți nici deacum înaintea faima lor».

2. Discuțiuni asupra dărilor de seamă străine.

Din relațiunile ce am reprodus vom discuta următoarele afirmațiuni:

1.— Scopul campaniei din România a fost: distrugerea armatei române înainte de a fi ajutată de aliatele ei (de la Sud și de la Est), și ocuparea întregii țări.

Scopul acesta a fost în parte atins. Armata noastră a fost învinsă, nimene nu poate contesta, a pierdut personal și material foarte numeros, e adevărat, dar nu a fost desființată, cum a fost armata sârbă în iarna anului 1916 și cum repetă comunicatele germane în fiecare zi.

Cauza înfrângerii armatei noastre nu trebuie căutată în capacitatea sa operativă, ci mai întâi în planul de operațiuni, greșit și rău aplicat, și apoi în nesosirea la timp și în cantitate suficientă a ajutoarelor acolo unde apăsarea inamicului cerea o intervenire grabnică.

Ca și în Dobrogea, unde armata noastră nu a fost ajutată de aliatul său decât după ce am pierdut două bătălii, din cari una toarte însemnată, ajutorul nu a fost dat unde trebuia, nici la Argeș nici cel puțin la

Ialomița. Dacă armata noastră ar fi găsit la Ialomița, în retragerea ei, o pozițiune de repliere bine apărată, ar fi fost scutită de atâtea pierderi pe cari le-a suferit într-o lungă retragere precipitată și aproape continuu sub apăsarea următorului. De altfel, rezistență tenace pe Ialomița nici nu trebuia încercată, dacă armata noastră nu era stăpână sigură pe cursul superior al Buzelui și pe râul Cricov, prin cari se putea întoarce aripa dreaptă a frontului Ialomița de armata a 9-a germană.

Pentru ca ajutoarele să poată interveni la timp se cere: ca armatele să dispună de rezerve suficiente și de mijloace de transport. Mai e un alt mijloc, dacă nu sunt destule rezerve: aducerea trupelor de ajutor de pe alte fronturi, dar acest mijloc nu trebuie întrebuințat decât cu multă precauțiune și numai pe fronturile solid organizate, unde bătăliile au o durată mult mai lungă decât a bătăliilor de câmpie, și când fortificațiunea terenului și artileria sunt în stare să restabilească echilibrul pierdut prin reducerea efectivelor. Comandamentul suprem german a întrebuințat de mai multe ori acest mijloc, atât pe teatrele de operațiuni de Vest și de Est, cât și pe frontul românesc, și i-a isbutit, fiindcă dispozițiunile ce el lua pe fronturile de unde retrăgea o parte din trupe, erau în stare să garanteze apărarea sectoarelor slăbite. Austriecii au întrebuințat și ei acest mijloc când au luat ofensiva pe frontul de Vest (în Trentin) al teatrului de operațiuni italian, dar urmările acestei operațiuni riscate au fost ofensiva grupului de armate al lui Brussilow în Volhynia și în Galiția și ruperea frontului austriac.

Staturile-majoare rus și român au întrebuințat de mai multe ori acest mijloc pe teatrul de operațiuni român, dar nu după formula germană, și au dat necurmat greș.

Pentru a opri înaintarea armatelor germano-austriace spre București, comandamentul român, care nu mai dispunea de nici o rezervă a adus trupe din Dobrovia. Manevra dela Argeș nu a izbutit și în același timp apărarea Dobrogiei a fost foarte mult slăbită.

Pentru a opri înaintarea armatelor germane spre Siret, Rușii au adus întăriri din Dobrovia. Manevra nu a reușit și în același timp s-a islăbit din nou și peste măsură apărarea Dobrogiei și a contribuit la pierderea părții nordice a acestei provincii, care constituia un cap de pod strategie și complectă apărarea regiunii Siretului inferior. Urmările slăbirii apărării Dobrogiei au fost dezaastroase. Făcând să cadă în mânele armatei bulgare partea de Nord a Dobrogiei până la brațul Sf. Gheorghe s-a întors apărarea Brăilei, care la rândul ei constituia un puternic cap de pod ala aripei stânga a apărării coridorului Moldovei, și a înlesnit cucerirea acestei pozițiuni (5 Ianuarie st. n. 1917) prin combinarea atacului dela stânga Dunării, dat de trupele germane, cu atacul dela dreapta Dunării (din Măcin) dat de trupele bulgare. Prin pierderea părții nordice a Dobrogiei și stăpânirea malului drept al Dunării de armata germano-bulgară s-a făcut posibilă o invaziune în Basarabia prin fruntăria ei sudică.

Constat dar că, pe când manevrele germane, bazate pe împrumutul trupelor de pe un front pentru a le duce pe altul, defensiv sau ofensiv, nu au provocat până acum nici o criză tactică, sau strategică, pe frontul de unde au fost luate, manevrele identice române și ruse nu au reușit niciodată și au provocat crise tactice cu grele urmări strategice pentru armatele ruso-române.

Ocuparea României întregi nu a putut fi realizată de armatele lui Mackensen în campania din iarna 1916

1917. Armatele sale victorioase au fost oprite pe frontul Putna-Siretul de jos. Causele cred că sunt următoarele:

Mai întâi, reducerea frontului de apărare și topografia terenului, cari au permis armatelor ruso-române să și condenseze mijloacele de acțiune pe un spațiu mult mai mic și să organizeze o rezistență solidă. Apoi lipsa căilor de comunicație pe front și înapoia frontului armatelor aliate (germano-austriaco-bulgare). Apoi asprimea ernei, cari a oprit continuarea operațiunilor ofensive ale acestor armate. Infine, atingerea momentului culminant, dincolo de care armatele victorioase riscău să peardă tot câștigul agonosit,

Din dările de samă și din relațiunile oficiale s-a putut vedea cât preț a pus Mareșalul Mackensen ca să acorde operațiunile din Dobrogiă cu cele din Muntenia.

Pentru a asigura libertatea operațiunilor din Oltenia și din Muntenia răsăriteană, el caută să cucerească ținuturile Dobrogiei până la Nord de valea Carasu, tăind astfel singura cale de comunicație, care leagă permanent Marea și Dobrogiă cu România Cisdunăreană, și făcând prin aceasta imposibila orice întoarcere strategică a armatelor aliate din România printr'o incursiune ruso-română în cadrilaterul bulgar. Mai mult încă. După ce a organizat solid apărarea nordică a frontului Cernavodă-Medgidia-Constanța, care are o dezvoltare numai de 60 Km. și s-a asigurat că apărarea frontului e în stare să facă față oricarui contra-atac al armatei ruso-române, el retrage tot prisosul de trupe și îl trimite ca să iee parte la operațiunile din Carpați și din Muntenia.

După bătălia dela Argeș și începerea urmării armatei române, grupul germano-bulgaro-turc din Dobrogiă începe să apese asupra frontului rus din Dobrogiă și să îl împingă spre Nord. La 16 Decembre (st. n.), aliații

ajung la linia Cogealac-Cartal-Hârșova; la 24, Tulcea și Isaccea sunt cucerite, iar Rușii împinși în unghiul Dobrogei de lângă Măcin. Aci trupele ruse, după lupte violente, cari țin pâna la 5 Ianuar (st. n.) 1917, cu armata a 3-a bulgară (general Nerezow), sunt nevoite să se retragă peste Dunăre, și astfel întreaga Dobrogeie căzu în mânele învingătorilor.

Găsim la adversarii noștri o desăvârșită concordanță între operațiunile din Muntenia și operațiunile din Dobrogeia, frontul ofensiv din stânga Dunării rămâne neconținut conjugat cu cel din dreapta ei.

Oare nu se cădea că aceasta armonie strategică să existe și în mersul operațiunilor armatelor ruso-române de dincoace și de dincolo de Dunăre? Oare nu ar fi trebuit ca Statul-Major român, înainte chiar de nenorocita și greșita apărare a fruntării meridionale a Dobrogeiei, să iee dispozițiunile convenite pentru a organiza un puternic front de operațiuni la Sud de depresiunea Carasu, unde corpul însărcinat cu apărarea Dobrogeiei să poată găsi, în retragere, un sprijin, care să i asigure rezistența cât timp armatele din stânga Dunării vor fi și ele în stare să țină câmpia României până la linia Ialomiței? Oare nu trebuia ca Statul-Major ruso-român să asigure stăpânirea, prin întrebuintarea tuturilor mijloacelor, pe cari tehnica războiului le pune la dispozițiunea armatelor, a colțului din Nordul Dobrogeiei până la linia Turcoaia-Rachel, care era atât de necesar pentru apărarea aripei stânga a frontului Focșani-Fundeni-Brăila, să completeze și să consolideze apărarea liniei Putna-Siret, care închide poarta Moldovei?

Aceasta armonie, atât de trebuincioasă, nu a putut fi îndeplinită, fiind că războiul nostru a fost condus de amândouă Staturile-Majore fără nici un plan de opera-

țiuni, fiind ca Statul-Major român nici nu se gândise vreodată la eventualitatea unor operațiuni defensive în interiorul Dobrogei, pe cari calculul probabilităților, făcut de matematicienii dela Ministerul de Răsboiu și dela Statul-Major, le găsisse inadmisibile. Astfel se țase în întuneric ursita unei țări și a unui neam.

Se credea de unii că Mareșalul Mackensen ar fi avut intențiunea să continue campania în Moldova și, după cucerirea ei, să și îndrepte armatele fie spre Odesa, fie spre Kiew. Găsesc că oprirea pe frontul actual a fost impusă de motive strategice bine definite. Prin cucerirea Munteniei și Dobrogei, armatele aliate ș-au scurtat cu peste 1000 Km. frontul de operațiuni și ș-au asigurat la sudul teatrului de operațiuni răsăritean un excelent front strategic, determinat de Carpații Moldovei, de Siretul inferior și de Dunăre, foarte favorabil atât pentru o defensivă strategică, care se impunea în timpul iernei, cât și în vederea evenimentelor necunoscute, cât și pentru o viitoare ofensivă în Moldova și în Basarabia. Dacă ar fi împins acest front pe linia Prutului, a cărei apărare era greu de asigurat în mijlocul iernei și într-o situațiune militară cam nesigură, ar fi comis o greșală strategică, care ar fi putut avea urmări răle în raport cu complexul operațiunilor strategice viitoare. Se pare că acesta ar fi fost motivul, care a decis pe Marele-Cartier-German să oprească ofensiva armatelor aliate la poarta Moldovei.

Viitorul ne va face să vedem mai limpede cauzele și rezultatele. Dar, ori cum ar fi, și oricare ar fi sfârșitul războiului nostru, nu mă pot opri de a reproduce aprecierea unui critic militar spaniol asupra campaniei lui Mackensen din Muntenia și din Dobrogia.

«Căderea Bucureștilui și Ploeștilui întărește în opinunea publică impresiunea neînvingerii Puterilor Centrale. Campania din Muntenia va fi trecută în istorie printre campaniile celebre. *Succesul e rezultatul final al unui plan admirabil conceput și executat până la cel mai mic amănunt, până la atingerea decizivei. Infrângerea României influențează asupra tuturor Puterilor Înțelegerii și dovedește complecta lor incapacitate.*»

În adevăr că planul și executarea campaniei aliaților din România au fost maestre. Războaiele se asemănă cu clădirile: și unele și altele nu es bine dacă sunt făcute după planuri necomplete, sau rău studiate. Cum ar fi putut eși bine războiul nostru când el a fost executat după un plan greșit și necomplet, care uitase cazul când ofensiva strategică din Transilvania s-ar transforma în defensivă pe propriul nostru teritoriul, care uitase să studieze apărarea Dobrogei în cazul unei ofensive a armatelor aliate germano-bulgare. Și câte, și câte...

Cât pentru complecta incapacitate a Puterilor Înțelegerii, pe care criticul spaniol o deduce din aceasta campanie, eu nu o admit. Admit de-ocamdata numai superioritatea capacității militare a Germaniei asupra tuturor celorlalte puteri beligerante. Viitorul însă rămâne nepătruns.

2. Armata feldmareșalului v. Mackensen, care urmărea de aproape nu a dat Rușilor timp ca să se stabilească pe malul Sudic al Siretului. E foarte adevărat că operațiunile din România au fost atât de rapide conduse încât nu au dat timp Românilor, nici Rușilor, ca să se reconstituiască un nou front și să îl organizeze astfel încât să poată prelungi rezistența. Făcând astfel, Statul-

Major al Maresalului pretinde că a urmat de aproape teoria lui Moltke: «Impedecând pe duşman de a se reintări, de a se reculege şi de a pune rânduiala, obţinem rezultatul la care de obicei nu putem ajunge de cât printr-o mare bătălie».

Ceeace a contribuit la isbutirea manevrei de urmărire a maresalului Mackensen a fost, fără îndoială, oprirea prea repetată a armatelor, cari se retrăgeau, ca să primească lupta, pe diferite fronturi însemnate de riurile paralele, pe cari le treceau deacurmezişul. Astfel ele au căutat mai întâiu să oprească urmărirea vrăşmaşilor la riul Ialomiţa, unde se organizase defensiv; neputând isbuti, din cauzele arătate, au încercat iarăş pe riurile Buzeu şi Calmaşuiu; în fine, ne isbutind nici acolo, au mai încercat pe Râmnic-Sărat-Filipeşti-Viziru. Ei, da. Şi în retragerea după bătălia dela Vest de Bucureşti, Statul-Major român şi apoi Statul-Major rus au repetat greşalele făcute la retragerea armatelor din Oltenia, după ce armata lui Falkenhayn a reuşit să pătrundă în şesul Jiului. Opriri şi iar opriri. Un critic militar a mărturisit că Românii ştiu să se bată bine, şi ştiu să şi apere bine poziţiunile ce ocupa, dar că nu ştiu nici să se retragă, nici când să se retragă. Critica aceasta este adevărată şi din punctul de vedere tactic şi din cel strategic.

După marea bătălie dela Argeş, când toate trecătoarele din munţii Munteniei cădeau una după alta, armata noastră nu mai era în stare să susţină bătălii pe Ialomiţa, Buzeu, Râmnic-Sărat. Rezistenţa pe Ialomiţa era dinainte compromisă din cauza trecătorii Buzeului, care îi lăsase aripa dreaptă în aer. Bătălia dela Râmnic-Sărat-Filipeşti, dacă nu reuşe, compromitea apărarea porţei Moldovei, după cum s-a şi întâmplat. Ar fi fost mult mai bine dacă armata româno-rusă s-ar fi retras pe

frontul pregătit Odobești-Focșani-Fundeni-Brăila sub protecțiunea unor arier-gardetari, în stare să reziste pe Ialomița, Buzeu, Calmațuiu și Râmnic. Ne apărat că pe linia Râmnic-Filipești-Viziru (sau Nord de Viziru) s-ar fi putut organiza o rezistență mai viguroasă de diviziunile ruse trâmise în ajutor, dar numai atât. Toată puterea apărării ruso-române trebuia păstrată și concentrată între dealurile Odobeștilor și Brăila, pe un front solid organizat, cu aripa dreaptă adăpostită de orice întoarcere prin munții Brescului, iar cu aripa stângă garantată de orice întoarcere prin dreapta Dunării (Macin-Luncavița-Vacareni) ¹⁾.

Și armata franceză, în retragerea ei din Belgia, la sfârșitul lui August 1914, a fost urmărită foarte de aproape de puternicele armate germane, cari dispuneau de drumuri numeroase și de tot felul de mijloace de locomoțiune; și totuși masele franceze nu s-au oprit ca să dea vreo bătălie, ci sub protecțiunea arier-gardelor s-au scurs spre sud pe o adâncime, cari în unele părți a trecut de 180 km. Ele au executat o retragere strategică, și când noul front a fost constituit la sud de Marna, Generalisimul a ordonat reînceperea acțiunii cu toată vigoarea posibilă. Același plan trebuia adoptat și de noi. Masele româno-ruse trebuiau scoase de sub presiunea armatelor germane, oprite pe noul front și întoarse cu fața spre Sud. Numai după aceea se putea da din nou drum acțiunii.

În ce privește aplicarea teoriei lui Moltke, amintesc că Statul-Major german a mai aplicat-o odată, la înce-

1) După încheierea armistițiului (Mart 1918) m-am putut convinge, că vederile mele au fost întemeiate: M. C. G. roman își dăduse sama, pe la începutul lui Decembrie 1916 (s. n.), că armata rusească nu va putea rezista pe linia Râmnic-S.-Filipești-Viziru.

putul războiului — în Septembrie 1914 — pe teatrul de operațiuni apusan, dar atunci a dat greș, și armatele germane, din învingătoare și urmăritoare ce erau, au fost nevoite să cedeze inițiativa Francezilor și să execute la rândul lor o mare retragere strategică. Va să zică teoria lui Moltke e cazuistă. Eu îi prefer teoria generalului Von Bernhãrdi, care bine aplicată nu poate da greș.

«Atacul sacă forțele cu cât înaintează și i să cere sfurtări neconținut mai mari. Este un *moment culminant* al atacului, când continuarea ofensivei strategice devine imposibilă... *Asaltatorul strategic ar trebui deci să calculeze totdeauna raportul între acțiune și rezultatul urmãrit.* Idata ce mijlocele de acțiune devin insuficiente pentru ceea ce mai rămãne de fãcut, condițiunile războiului se schimbã deodată, și toate avantajele trec în mânele fostului apãrãtor, devenit atacator»¹⁾.

Dar, ceea ce nu a reușit în Franța urmașului marelui Moltke (nepotul sãu, generalul Moltke, șeful Marelui Stat-Major al armatelor germane), a reușit în România mareșalului Mackensen. E adevãrat însă cã acolo armatele franceze și engleze erau conduse de Joffre și de un Stat-Major capabil, pe când aci nici armata romãnã, nici cea rusã nu aveau un bun Stat-Major... De sigur cã și armata noastrã, dacã ar fi fost altfel condusã și altfel înzestratã, ar fi știut sã profite de acel moment culminant, pe care armatele aliãte îl trecuse de mult. Dar, poate cã e mai bine sã repet cuvintele ziarului englez «Times» relative la bătăliile pierdute de armata romãnã :

«...Lor (Romãnilor) le a lipsit tunurile grele. *Comandamentul suprem a fãcut greșale strategice și ei au mai*

1) Din învățãmintele războiului de Astãzi, Vol. II (Edițiunea, a. 2-a), pag. 82 și 83.

fost induși în greșala asupra intențiilor bulgare. *Românii s-au luptat bine*. Fiecare armată însă, și chiar cea germană, a trebuit să plătească scump experiența războiului; și armata română a trebuit să împărtășească soarta comună a beligeranților. Armata română a înregistrat mari pierderi, și, deși nu ș-a frânt spinarea, a avut totuși de suferit în urma lungului proces de descompunere a retragerii»¹⁾.

3. *Armata română a suportat toate greutatele războiului de dincolo și de dincoace de Dunăre*. «Armata română a suportat toate greutatele războiului de dincolo și de dincoace de Dunăre, căci ajutorul ce i-a dat până acum (până când a ajuns pe frontul rîurilor Buzeu și Călmățui) aliata sa a fost neînsemnat. Rușii urmăreau un scop foarte egoist: să și economisască forțele pentru interesele lor proprii». Aceasta e credința cartierului german al Mareșalului Mackensen.

«Noi nu credem afirmațiunea că Rușii nu au voit să vină mai devreme în ajutorul Românilor. Rușii nu au putut, pur și simplu, să facă mai răpede și mai mult pentru România». Aceasta e credința criticului militar norvegian.

Eu dau următoarea explicațiune întârzierii pusă de armata rusă de a ne da ajutorul ce ne datora, și explicațiunea mea confirmă credința criticului norvegian.

Cei cari nu ș-au dat samă de adevărată stare a armatelor imperiale, și au fost legiune, ș-au închipuit că operațiunile armatei noastre se vor reduce la un marș triumfal de acurmezișul Transilvaniei, cam în felul celui din Bulgaria din vara anului 1913, sau că vom ajunge, cum o spune în ironie bătrânul doctor și om politic d. Cle-

1) „Bukarester Tageblatt“ din 28 Decembre (s. n.), 1916.

menceau, dintr'o săritură stăpâni pe Transilvania, de unde iarăși dintr'o săritură vom fi la Budapesta, ca de acolo să luăm Austria pe la spate. Primul-Ministru român credea chiar că războiul nostru se va sfârși înainte de venirea iernei. Această a fost un vis de vară, care din nenorocire nu s-a implinit toamna.

Intrarea României în războiul popoatelor însemna, după cei cari visau, răsturnarea frontului de răsărit al Austro-Germanilor și zdrobirea armatei turco-bulgaro-germană din peninsula balcanică. Când, după începerea operațiunilor armatei noastre, s-a constatat că Germania mai dispune de rezerve puternice ca să le opună armatelor noastre de la Nord și dela Sud, în Transilvania și în Dobrogiă, când s-a văzut că Marele Stat-Major german, care prevăzuse toate eventualitățile, studiase și pregătise totul pentru o ofensivă puternică în Dobrogiă și în Muntenia, atunci numai Rușii ș-au dat sama de situațiunea strategică foarte primejdioasă a noului front de operațiuni ruso-român, creat prin trecerea armatei noastre de la ofensiva strategică la defensivă pe frontiera carpatină. Atunci Statul-Major rus și-a dat sama că aripa stângă a frontului său nu se mai sprijine pe o țară neutră, și că putea fi întoarsă printr'o spărtură făcută în munții Moldovei. Atunci, în fine, ș-a da sama că frontul rus nu se mai oprește la granița de Nord a Moldovei, ci că se prelungește prin frontul armatei române de la Vatra Dornei, dealungul Carpaților până la Orșova (la Sud) și de acolo dealungul Dunării până la frontul de operațiuni dobrogian, care în timpul acela aluneca spre N-E între Dunăre și Mare.

Situațiunea strategică s-a schimbat radical în câteva săptămâni după intrarea armatei noastre în războiu. Frontul de operațiuni răsăritean din 1200 km, cât era

mai înainte, s-a rădicat la 2700 km., adică cât era frontul de operațiuni austro-german mărit cu frontul de siguranță austro-bulgar de la granițele României. Sporul de 1500 km., e călcâiul lui Achile — călcâiul e mai mare ca piciorul, e întreg vulnerabil fiind că densitatea apărării e foarte mică, și fiind ca el constituie un eșind foarte periculos pentru o armată, numericeste slabă, pe care împrejurările militare au silit-o să lase ofensiva și să se țină în defensivă strategică.

Statul-Major rus dându-și acum bine sama că i va fi cu neputință de a ne da un ajutor destul de mare pentru a asigura invulnerabilitatea unei granițe atât de întinsă, care era pretutindeni atacată cu vigoare, și că primejdia întoarcerii frontului armatei lui Brussilow printr'o spărtură a fruntariei de Vest a Moldovei a devenit posibilă, a luat hotărîrea *nesțrămutată* ca să facă partea focului. Amintindu-și situațiunea analoagă, în care se găseau armatele ruse în Polonia și în Galiția, în primăvara anului 1915, întrun eșind cu granița tot atât de întinsă, înconjurată la Nord, la Vest și la Sud de armatele germano-austriace — pe care a fost silit să l cedeze sub presiunea armatelor mareșalilor Hindenburg și Mackensen, de și l apărau cu forțe însemnate —, Statul-Major rus a judecat că nu ar fi bine să și sacrifice în zadar trupele și că ar fi mult mai prudent să lase pe sama armatei române apărarea Munteniei, iar armata rusască să se mărginească a apăra granița apusănă a Moldovei și poarta ei cuprinsă între munții Vrancei și gura Prutului, precum și propria i graniță dunăreană când Dobrogiă întreagă va fi ocupată de armatele adverse.

De sigur că, din punctul de vedere rus și militar, soluțiunea aceasta era cea mai înțeleaptă, căci, sacri-

ficând eşindul întregii Muntenii până la linia Milcov-Siretul inferior, frontul ruso-român se scurta cu 1000 km. şi se îmbunătăţia nu numai prin suprimarea eşindului, atât de primejdios pentru armatele cari sunt silite să se ţină în defensiva strategică, mai cu samă când adversarul e în stare să aplice cleştele lui Schlieffen, dar încă şi prin condensarea mijloacelor de acţiune şi de rezistenţă pe un front redus la jumătate din lungimea lui de mai înainte.

Pentru armatele ruso-române *operaţiunea resecţiunii* se impunea în mod fatal şi era prevăzută încă din Octobree de cercurile noastre mai luminate. Prima simptomă a răului, care a împus operaţiunea s-a manifestat prin ordinul de zi al Marelui Cartier General (No. 10 din 7 Octobree) către armată: «Toate gradele să-şi facă datoria cu sfinţenie, apărând cu orice preţ până la ultima suflare patria ameninţată. Nici o unitate să nu dea înapoi, ci să-şi apere cu orice preţ poziţiunile de luptă şi oriunde inamicul e slab să fie atacat şi respins. O poziţiune, care a fost perdută, să fie imediat atacată şi reluată. *Munţii noştri să fie zidul nebiruit*,... cinstea oştirii şi salvarea patriei o cere». (Cinstea oştirii şi salvarea Patriei mai cereau ca Regele nostru să facă apel, cel puţin acum, când ţara era în mare primejdie, la toţi cei cu cap şi cu inima în stare de a-i veni în ajutor).

În ziua de 11 Octobree a venit la mine un general ca să-mi vorbească în numele său şi al camarazilor săi de starea de desnădejde, în care i-a adus nedestoinicia guvernului, şi în particular a celor cari conduceau Ministerul de Războiu şi Marele Stat-Major al armatei. Credinţa lor, era ca răul nu se poate îndrepta cât timp nu se va da fărăi un guvern solid şi capabil, iar armatei

un bun șef de Stat-Major. Situațiunea era gravă, și interlocutorul meu mi-a vorbit cu multă îngrijire de eventualitatea, mai mult de cât probabilă — pentru el era sigură, căci cunoștia situațiunea reală a armatei și a acțiunii militare — a retragerii armatelor române în coridonul dintre munții Vrancei și gura Prutului.

În ziua de 15 Octobree, un alt bătrân general, a cărui capacitate militară eu o aprețiez, venind la mine mi-a descris situațiunea disperată a armatei, lipsa de rezerve disponibile, descurajarea, deprimarea, obosala trupelor și sleirea efectivelor. Pentru el nici o nădejde de îndreptare nu era dacă nu se dădea armatei un bun șef de Stat-Major.

Armata țării fiind adusă în această jalnică stare abia după două luni de războiu, toți cei pricepuți vedeau în retragerea la Milcov singura soluțiune care se potrivea armatei noastre, atât de sdruncinată și de redusă. Dar, chiar și în cercurile politice conducătoare încă se vorbea de pe atunci retragerea autorităților la Iași și de evacuarea Bucureștilui, impuse de situațiunea militară, care devenise de mult foarte disperată.

Situațiunea militară — cea adevărată, nu cea prefăcută din comunicate — fiind aceasta, eu cred că dacă Statul-Major al nostru ar fi cunoscut în adevăr starea armatei și situațiunea pe toate fronturile, și dacă ar fi fost în stare să pătrundă intențiunea Comandamentului suprem rus nu ar fi întârziat să adopte această soluțiune, pe care greșelele inițiale și apoi neconținut repetate i-o impuneau ca o necesitate inexorabilă. Dar poate că — și de astă dată — considerațiunile politice, de cari guvernul nostru era stăpânit, nu îngăduiau să se dea considerațiunilor militare precăderea cuvenită.

De altfel, soluțiunea aceasta era impusă, în sens in-

vers, armatei germane de aceeași trebuință: scurtarea frontului de operațiuni. Reproduc următoarele rânduri din ziarul italian «Stampa», pe cari le-am găsit în «Bukarester Tageblatt» din 15 Decembre (s. n.):

«Lui Hindenburg i se datorește că, după o perioadă de echilibru, cumpăna s-a aplecat în favoarea Germanilor acum la sfârșitul anului. Ideea de bază a strategiei sale e rânduirea frontului pentru a realiza economia de oameni, necesitate inexorabilă pentru Germani și Austriaci.¹⁾ Acestei idei se datorește (afară de motivele economice) campania admirabil chibzuită și minunat condusă contra României, prin care frontul răsăritean s-a scurtat cu aproape o mie de Kilometri. Noul front de la Carpații Moldovei până la Mare, care are o lungime de 200 Km. poate fi mănținut cu puține diviziuni.»

Aceasta e explicațiunea militară ce dau refuzului Rusiei de a ne veni în ajutor, cerut și datorit, ca să apărăm Muntenia și capitala țării. Și acest refuz e o urmare fatală a greșalei ce a făcut guvernul nostru de a intra în războiu la data fixă, care a coincisat cu situațiunea militară cea mai precară a aliaților noștri: imposibilitatea armatei lui Sarrail de a se mișca de pe frontul său; sleirea puterilor ofensive ale armatei ruse după cele două luni de ofensivă a grupului lui Brussilow; lipsa de rezerve disponibile în armata rusă; slăbirea armatelor franco-engleze în urma bătăliilor lungi și sângeroase de la Verdun și din Picardia; în fine slaba putere agresivă a armatei italiene. Data fixă ne-a dat îndărăt din Transilvania și ne-a făcut să perdem în câteva săptămâni jumătate din Dobrogi. Tot data fixă

1) Eu o cred inexorabilă pentru toate armatele și mai cu seamă pentru armata rusă.

și ideile prea fixe ale Statului-major ne-au făcut să pierdem în patru luni întreaga Muntenie și Dobrogie. 1)

3. I c h e e r e

Și acum încheerea.

În cercetările mele precedente asupra evenimentelor marelui războiu, ocupându-mă de chestiunea «Crearea noilor teatre de operațiuni»²⁾, am scris:

«Anglia și Franța, trăgând Italia în alianța lor, au creat un nou teatru de războiu în această țară, dar efectele lui nu s-au văzut până astăzi (20 mart. 1916). Au creat un altul la Dardanele și la Gallipoli, dar și rezultatele acestuia au fost negative. În fine, au creat un al treilea în Grecia (Salonic), pe care mă opresc de a-l judeca astăzi.

«Creațiunile Germanilor au fost în strictă legătură cu nevoile strategice ale războiului, și cu nevoile speciale impuse de mersul evenimentelor militare. Create la timp și cu mijloacele cerute de trebuința împrejurărilor, ele au adus servicii reale desfășurării marilor operațiuni ale masselor principale. Păstrând totdeauna inițiativa în hotărâre și în acțiune, Germanii au putut să impună până astăzi adversarilor voința lor și să le prevină intențiunile.»

Această constatare am întărit-o prin mărturisirea unuia din marii propăvăduitori ai cauzei franceze, senatorul și ziaristul Charles Humbert:

«Adevăratul secret al puterii germane este, afară de

1) Explicațiunea politică a lipsei de ajutor suficient din partea Rușilor ne-a dat-o fostul ministru de războiu Generalul Polivanow în raportul său din Noembrie 1916, pe care l-am menționat la pag. 38.

2) Din învățămintele Războiului de astăzi. Vol. III (pag. 132-156).

desăvârșita ei putere tehnică, metoda, organizarea și unitatea de vedere de voință și de acțiune, pe cari ea le face să domnească în grupul unde Germania comandă. Și superioritatea ei, în acest ordin de idei, devine și mai mare față cu lipsa de înțelegere, de coeziune și de disciplină, care caracterizează pe aliații (noștri). Acolo e ordine, energie, iuțală în concepțiune și în judecată. Aci, la noi, șovăială, nesiguranță, convorbiri, și schimbări de note. E evident că cele din urmă nesuccese ale aliaților balcanici nu au altă cauză. Sdrobirea Serbiei nu se datorește decât întârzierii pusă pentru a decide și organiza expedițiunea de ajutor. Și, cu toată greaua lecțiune, căderea Muntenegrului e o probă nouă de neputință în care se sbat câteodată, în fața problemelor celor mai simple, națiunile pline de mijloace și de putere.»

De și prin organizarea unei baze de operațiuni în regiunea Salonicului se credea ca Anglo-Francezii vor trage foloase în viitor—după ocuparea Sirbiei de adversari—totuși s-au găsit mulți cari nu s-au sfiit de a judeca cu asprime acest act al Înțelegerii. D. Clemenceau, între alții, a considerat o acțiune în Balkani prin Grecia ca o mare greșală, identica cu expedițiunea din Dardaneli și din Gallipoli. Alții, ca Generalul Malleterre, considerau ocuparea Salonicului ca un act de prevedere al Înțelegerii, cu condițiune numai că ea să poată determina noi teatre de războiu conjugate cu această bază de operațiuni. De sigur că eminentul critic militar făcea aluziune la intrarea României în cercul Înțelegerii și la deschiderea teatrului ce războiu Balcano-Carpatin.

Prevederile d-lui Clemenceau s-au implinit, căci acțiunea în Balkani, pregătită prin ocuparea regiunii Sa-

lonicului și constituirea armatei lui Sarrail, a fost nulă și, deci, nu a putut schimba de loc desfășurarea evenimentelor pregătite și executate de Germani cu atâta pricepere și stăruință.

Puterile Înțelegerii, atrăgând România în grupul lor, au dobândit una din cele mai mari victorii diplomatice, dar nu au fost în stare să o transforme în victorie militară. Dorința generalului Mallerterre s-a împlinit: România a deschis un nou teatru de operațiuni la Nord de Balkani, conjugat cu cel de Sud al armatei anglo-franceze. Dar acordul între acțiunile lor neputându-se stabili, operațiunile armatei române în Dobrogia, ca și în Transilvania, au fost compromise de aceeași cauză, care a adus distrugerea armatei sârbe și ocuparea întregii Sârbii de armatele aliate germană, austriacă și bulgară.

Puterile Înțelegerii au făcut o mare greșală militară creând teatrul de operațiuni român înaintea de a să fi asigurat că vor putea coopera, fie direct, fie pe celelalte teatre, cu armata română. Noul teatru de operațiuni a fost de sigur în legătură strictă cu nevoele stratigice ale aliaților noștri, dar lipsând posibilitatea unei coordonări a operațiunilor pe aceste teatre, acțiunea militară pe teatrul român a dat greș.¹⁾

Azi, deci, se poate judeca și rostul teatrului de operațiuni Anglo-Francez din Grecia. Rezultatele lui au fost nu numai negative, dar încă au provocat una din cele mai mari greșeli politice și militare, ale cărui urmări se pot socoti anume: consolidarea și scurtarea frontului germano-austriac dela răsărit; lungirea și

1) Am încheiat această pagină la 18 Mart. Au trecut de atunci opt luni, și astăzi pot să întăresc tot ce am spus prin critica aspră ce face primul-ministru al Angliei, d. Lloyd George, politicei militare nechibzuite, urmată de marii noștri aliați din Apus. D. Auguste Gauvin, comentând cuvintele d-lui Lloyd George din cunoscutul său

slăbirea frontului rus din față; cucerirea unui teritoriu de 80.000 km. p. din România; desființarea unei mare părți din armata română, care în alte condițiuni ar fi putut aduce servicii netăgăduite Aliatilor săi; în fine, îndreptarea stării economice a Germaniei prin bogățiile nestimate ale solului și subsolului României, și prin marile depozite ale armatei noastre (pline cu ce-i trebuia pentru războiu, care începuse abia de trei luni), cari au căzut pradă în mâinile armatelor ocupatoare.¹⁾

18 5 Martie 1917.

discurs din Paris: „Înțelegerea a comis mereu greșeala de a încheia aranjamente, fără a întreba dacă are mijloace ca să le realizeze”, scrie în „le Journal des Débats”:

„Ne am mărginit exclusiv în a semna acte și a face declarațiuni, crezând că în urmă lucrurile vor merge dela sine... De câte ori intervenea un nou aliat sărbătoream pe acel Richelieu, căruia-i datoram succesul și preziceam victoria definitivă pentru trimestrul viitor. Mereu însă am avut cele mai grozave deziluziuni... Există în această privință ceva mai instructiv decât cecece s'a petrecut de când au intervenit Italia și România? În ce privește România, toți suntem de acord ca ar fi fost de o sută de ori mai bine dacă nu ar fi intrat în acțiune câtă vreme nu s-ar fi stabilit un acord asupra planului de războiu și asupra colaborării ei...”

D. Gauvin termină spunând că goana după succese personale a fost ruina Înțelegerii. Aceiași goană ne a adus, și nouă, distrugerea armatei și ruina țării.

Însfârșit, acum începe să se vadă mai limpede greșala guvernului nostru și modul cum România a fost împinsă de Aliatși ca să intre nepregătită în războiu.

(28/15 Noembrie 1917)

1) Și ca să încheiu, reproduc următoarele rânduri din lucrarea generalului Buat „Ludendorff” (1920):

„Astfel se termina 1916. Pretutindeni armata germană a rezistat sau a câștigat teren. Acum are trebuință de repaos. Germania va putea de acum trăi mai bine grație produselor luate din România învinsă. Germania, Austro-Ungaria și Turcia, zice Ludendorff, au fost astfel

scăpate de foamete. Acesta e în adevăr principalul avantaj al acestei strălucile campanii, în care Ludendorff și-a demonstrat valoarea concepțiilor sale strategice.*

Mai departe generalul Buat arată situațiunea la începutul anului 1917: Franța își astupa perderile și se întărește chiar *grație recrutării indigenilor din coloniile sale*. Anglia își completează armata *grație serviciului obligator*. Rusia aduce diviziunile *dela 16 la 12 batalioane*, dedublează bateriile, crează unități noi (?). *România e redusă*, dar ceea ce a rămas din armata sa e în bună stare morală și trebuie nădăjduit că *instructorii francezi o va pune pe un picior foarte onorabil*, fiindcă afinitatea de rasă va grăbi rezultatul. Japonia și Statele-Unite dau Infelegerii un ajutor aproape nelimitat.

Și următoarele din scrierea Mareșalului Von Hindenburg („Aus Meinem Leben“):

«*România, care a avut în mâinele ei soarta lumii, s'a găsit fericită că resturile armatei sale au putut scăpa de destrugere prin ajutoarele ce i-au trimis Rușii. Ea își formase un vis: să vadă pe Rus recunoscător ca în 1878 la Plevna (?), să'l audă mulțumindu-i pentru serviciile ce i-a adus. Când colo, cruda realitate s'a împotrivit împlinirii acestui vis. Timpurile sunt schimbătoare» (pag. 180).*

1 Iunie 1921.

CUPRINSUL VOLUMULUI AL DOILEA

PARTEA I-a

SCHIȚE REFERITOARE LA REORGANIZAREA ARMATEI NOASTRE

	<u>Pag.</u>
1. Armata de ieri	5
2. Armată de mâni	21
3. Măsuri pentru a da tărie Armatei noastre	35
4. Anexa A.	64

PARTEA II-a

STATUL-MAJOR ȘI COMANDAMENTUL ARMATEI NOASTRE (1916).

1. Comandamentul armatei și Presa	71
2. Comandamentul armatei și Războiul	74
3. Neîncrederea în capul Armatei	83
4. Atingerea prerogativelor Marelui Stat-Major și anularea acțiunii șefului său	97
5. Lipsa doctrinei războiului în armata noastră	114

PARTEA III-a

PLANUL DE RĂZBOIU DIN 1916 ȘI APLICAȚIUNEA LUI

1. Metoda în conceperea unui plan de războiu	123
2. Acordul între obiectivul final al unui războiu și mijloacele întrebuintate	132
3. Planul de războiu și Pregătirea războiului	141
4. Planul de războiu și Orientarea opiniei publice prin Presă	154

	Pag.
5. Alegerea obiectivului strategic principal	171
6. Măsurile luate pentru a realiza scopul unui războiu	186
7. Încheere	198
8. Anexe B.	207

PARTEA IV-a

DRAMA DE LA TURTUKAIA ȘI CAUZELE EI.

1. În loc de Introducere	245
2. Ideile care au călăuzat organizarea locului întărit	250
3. Care trebuia să fie rolul locului-întărit Turtukaia	256
4. Relațiuni oficiale și informațiuni asupra operațiunilor de la Turtukaia	263
5. Greșelele comise la organizarea, pregătirea și conducerea apărării	269
6. Închidere	287
7. Anexe C.	
<i>Anexa No. 1</i>	295
<i>Anexa No. 2</i>	319
<i>Anexa No. 3</i>	320
<i>Anexa No. 4</i>	322
<i>Anexa No. 5</i>	323
<i>Anexa No. 6</i>	325
<i>Anexa No. 7</i>	333
<i>Anexa No. 8</i>	336
8. Sancțiunile Răspunderilor	338

PARTEA V-a

TEATRUL DE OPERAȚIUNI CARPATO-BALKANIC.

1. Teatrul de operațiuni din Macedonia și intrarea României în războiu	352
2. Causile care au determinat intrarea noastră în războiu	361
3. Consecințele intrării noastre în războiu	368
4. Alegerea momentului intrării noastre în războiu și alegerea frontului ofensiv	377
5. <i>Anexa D.</i>	398

PARTEA VI-a**FRONTUL DE OPERAȚIUNI AL ARGESULUI.**

	<u>Pag.</u>
1. Considerațiuni generale	415
2. Argeșul și Marna	425
3. Schițarea operațiunilor premergătoare bătăliei de la Argeș	431
4. Marna românească	449

PARTEA VII-a**DUPĂ BĂTĂLIA DE LA ARGES**

1. Dări de samă străine asupra evenimentelor petrecute după bătălia de la Argeș	466
2. Discuțiuni asupra dărilor de samă străine	478
3. Incheiere	494

GREȘALE DE TIPĂRIRE

In loc de:	Să se citească:
La pag. 26 — <i>pre lemul</i> organizării	<i>problemul</i> organizării
„ 73 — <i>farger</i> on	<i>forger</i> on
„ 121 — Și lucrul lor <i>ne-a</i> călăuzit . . .	Și lucrul lor <i>ne</i> călăuzit
„ 210 — declarând în <i>politic</i>	declarând în <i>public</i>
„ 270 — s-a dovedit astăzi fundată (1916)	s-a dovedit astăzi fundată (1919)
„ 322 — și întrebuințarea lor <i>construesc</i> o greșală	și întrebuințarea lor <i>constttue</i> o greșală
„ 429 — prin <i>pasarile</i> Vulcanului și . . .	prin <i>pasurile</i> Vulcanului și

CUPRINSUL VOLUMULUI AL III-a

- Partea I-a. Suprema Datorie,
- „ a II-a. Pregătirea Sufletului și Inimei unui Popor.
 - „ a III-a. Noțiuni istorice, cari pot servi la judecarea evenimentelor militare și politice din războiul de astăzi.
 - „ a IV-a. Cooperarea strategică pe teatrele de operațiuni europene, în Campania anului 1917.
 - „ a V-a. Organizarea Serviciilor Subsistențelor și Imbrăcăminții în războiul nostru din 1916—17.
 - „ a VI-a. Relațiunile Ministerului de Războiu cu Comandamentul Armatei de Ocupațiune (O K M), dela 6 Mart la 24 Octobre 1918.

